

1547

2-4-13

Tuchman
in Job. 32
~ ~ ~
Cantica 3.

9

BIBLIOTECA DE LOYOLA
Sala 1 Estante 2 Plúteo 2

2
10

2

Commentarii do-
ctissimi, in Cantica Can-
ticorum Salomonis, æditione prima (re-
centi quidem) emendatiores. Authore
fratre Francisco Titelmanno, Hassellen-
si, ordinis Minorum.

*Accessit recens index, cum aliis non paucis,
quæ fidelis lector facile animaduertet.*

P A R I S I I S,

Apud Ioannem Roigny, via ad D. Iacobum
sub Basilisco, & quatuor Elementis.

x 5 4 7.

Lectori candido.

Attenus amice lector (quod semper instituti mei ratio postulare visa est) nisus sum authorū probatissimorum lucubrationes ex-
eudere: vt non meritō priuati commodi sollicitus, verū potius catholice religioni publicæq; studiosorum vtilitati consuluisse videri possim. Titelmanni Elucidationem in librum diui Iob, non ita pridē in manus dedi: neque animo meo fecisse satis sum arbitratus, ni eiusdem postremā fœturam (Commentarios dico in Cantica Canticorum Salomonis) à nobis emendatam, & copioso satis indice ornatam, typis committerem. Id quidem eò libentius præstiti, ne tu fidem nostram accusares, aut Titelmanni postremum monimentum desiderares. Vale, & fœliciter fruire.

Elenchus Caputum.

CAP. I.	
Vox Ecclesiæ optantis Christi aduentū.	1.a
CAP. II.	
Vox Christi.	29.a
CAP. III.	
Vox Ecclesiæ electæ de Gentibus.	48.b
CAP. IIII.	
Vox Christi.	64.a
CAP. V.	
Ecclesia de Christo.	79.b
CAP. VI.	
Vox Synagogæ ad Ecclesiam.	96.b
CAP. VII.	
Vox Christi de Synagoga.	110.a
CAP. VIII.	
Vox Patriarcharum de Christo.	127.a

Index eorū quæ præcipua visa sunt in his Commentariis in Can- tica Canticorum, summa fide col- lectus: est autem animaduer- tendum a, primam faciem, b, verò, alteram signare.

B oculis sponsa cō- mēdatur. fo. 54. a	Ambitio nostri temporis taxatur.	58. a
Absolutè osculū pe- tit sponsa. 2. a	Ambulare in circuitu quid.	19. a
Accubitus regis, re- quies Dei est in sinu patris. 23. b	Amici sponsi qui sint.	148. b
Ad & post sponsum currere quid.	Amor impellit ad leuiter effutien- dum verba.	27. a
8. a	Amoris nimij incommoda.	32. b
Adiuratio sponsi per capreas hin- nulōsque. 34. a	Angeli principes populorum se in uicem appellabant, ante natum Christum.	128. b
Adiuratio spōsi quid sibi velit. 35. b	Angeli dicuntur ex fortissimis Is- raēl.	56. b
Adolescentulārū nomine quæ in- telligantur. 1. a	Angeli semper p nostra salute vi- gilant.	52. a
Adolescentulæ quæ sint in hoc cā- tico. 1. b	Angelorum dignitatem, aliqua ex parte superamus.	128. a
Aduersarius vigilat in nostrū exi- tium. 52. a	Angelorum multitudo, helizeam defendit.	56. b
Ægyptus commune emporium equorum. 20. b	Angelorum ordines intelliguntur per montes aromatum.	149. b
Ægyptus tenebræ interpretatur. ibidem	Anima illic verius est vbi amat, q̄ vbi animat.	74. a
Ager est mundus. 119. a	Anima fidelis quomodo exurge- re debet.	52. a
Alloquutionis dies quis. 137. b	Animalia quædam girouagos ha- bent.	a iij
Amantes, temporis amœnitas ex- citāt. 41. a		

INDEX.

- bent oculos. 27.b
Animi deliquit passis quid fiat. 33.a
Ante lucem surgere quid. 40.b
Antiqua consuetudine corpora in-
ungebatur. 6.a
Apostoli, vigiles nouæ Hierusalé.
50.b
Apprehensum sp̄sum ecclesia nū
quam relinquet. 51.a
Aquæ i scripturis factis, tribulatio
nes huius seculi significat. 134.b
Aquæ viuentes quid signent. 78.a
Aquilonis nomine saran intelligi-
tur. 78.b
Arbor balsami nusquam legitur.
26.a
Arbor fœcundissima, Christus. 31.a
Ardor persecutionis ecclesiasti-
cæ, per solē intelligi potest. 13.b
Areolæ aromatum quid. 96.b
Argentea propugnacula cur dicā
tur. 138.b
Argenteæ cur dicantur columnæ.
58.b
Ascensus purpureus ad palatiū, si-
gnificat dominicā passionē. 59.b
Ascensus Christus in cœlū, Apo-
stolos suos ad opus misit. 119.a
Ascensus Christi & ecclesiæ diuer-
sus. 54.b
Asia & Aphrica quādo fidem Chri-
sti susceperunt. 103.b
Aspexisse Deū per cācellos, quid.
39.a
Aspicere per fenestrā, quid. ibid.
Auster omniū aromatum amicus.
78.a
B.
Balsami oleum quomodo &
vnde fluat. 26.a
Balsamum ex arboribus non col-
ligitur. 55.b
Balsami virgulta quoties incidan-
tur, & quando. 26.a
Barbaræ gentes & infideles natio-
nes per villas intelligitur. 119.b
Bases aureæ significant præscien-
tiam. 94.b
Beatorum animas per filias Hie-
rusalem posse intelligi. 89.a
Bonæ famæ odor in mandragoris
intelligitur. 124.b
Borealis vêtus, qui & aquilo. 78.a
Botrus pinguisimus est Christus.
25.b
Brachio, operatiua virtus signifi-
catur. 133.a
C.
Alceamentorū nomine quid
intelligatur. 111.a
Campi nomine totus intelligitur
orbis. 29.b
Canticum canticorum cur dica-
tur. 2.a
Capilli crispi quid significet. 91.a
Capilli sponsæ quid significant.
64.b
Capræ in locis inaccesis & al-
tissimis rupibus commorantur.
38.a
Caprea animal est cursus velocis-
simi. 37.b
Catholica Ecclesia, id est genera-
lis. 104.b
Caput sponsi rore plenum, quid.
83.a
Caput Christi Deus est, seu diui-
nitas. 90.b
Caput Ecclesiæ duplex. 114.b
Cedar, filius fuit Ismahelis. 11.b
Cedrus

INDEX.

- Cedrus altitudine arbores cate-
ras excedit. 95.a
Celeritatis nomine quid denote-
tur. 37.b
Cervorum hinnulus delicatus est
& gratus aspectus. 38.a
Cervorum mos imitandus ac ad-
mirandus. 8.b
Cervorum mos cum agminatim
tranare volunt. ibidem
Charitate nobis lucrificam⁹ Chri-
stum. 136.a
Christus Ecclesiam vocat amicā.
40.b
Christus Ecclesiam maximi facit.
21.a
Christus frequenter monti com-
paratur. 115.b
Christus per Antonomasiā vir
dicitur. 143.b
Christus rupto pariete mortalita-
tis, manifestatus est. 38.b
Christo aperire pulsanti quid. 82.b
Cibus qui non perit quis. 80.a
Circuncisio typus pœnitentiæ.
42.b
Clipei mille quid significant. 69.a
Clipeis comparantur sanctorum
patrum exempla. ibid.
Collatio Ecclesiæ Soli & Lunæ.
105.a
Colli dispositio audaciam indicat
69.a
Collis quare dicatur ecclesia. 70.b
Colloquutores huius cantici. 2.a
Columba auium fœcundissima.
40.b
Columnæ argenteæ, septem dona
spiritus sancti significant. 58.a
Columnarum nomine quid intel-
ligi possit. 58.b
Commendatio ab oculis magna
est. 27.b
Commendatur sponsa ab oculorū
pulchritudine. 27.a
Commendatio vberum sponsi ab
odore. 4.a
Conditiones columnæ, Ecclesiæ
congruentes. 40.b
Coniugatorum mos. 9.b
Conualles quid notent. 30.b
Coronatio veri Salomonis triplici-
ter enarratur. 61.b
Corpus animam aggrauat. 7.b
Crura sponsi significat promissio-
num stabilitatem. 94.b
Cubile Salomonis pellibus albi-
simis decorabatur. 11.b
Cur flos campi dicatur sponsus.
29.b
Cur petat expressē ore osculari
sponsa. 3.a
Curremus quare sponsa dixerit.
8.a
Currentem rapit odor vnguento-
rum. ibidem.b
Custodibus quomodo tradita vi-
nea fuerit. 141.b
Custodibus quando sit opus Eccle-
siæ. 52.b
Cypri vocabulū æquiūocum. 26.b
Cypria vinea optima. 25.a
D.
Damascus metropolis Syriæ
ciuitas. 114.b
David deperibat Thamar sororem
fratris sui Absalon vsque adeo
vt contabesceret. 32.b
De fratribus suis sponsa conque-
ritur. 15.b
ā iij Dæmonum

INDEX.

- Dæmonum tanta est virtus, vt nulla super terrâ fortitudo eis possit comparari. 56.b
Delectantur quidâ nouis, quidâ veteribus, quidam vtrisque. 126.a
Dæmonia eicere, serpentes tollere quid. 125.b
Dentibus euadimus & nos defendimus. 65.b
Deploratio status ecclesiastici. 13.b
Deus mortem non fecit. 38.b
Desponsationis dies, & passionem & exultationem singularem significat. 63.a
Deus nō dissensionis sed pacis est. 35.a
Deus quando post parietem stetit se dicatur. 38.b
Deus nunq̃ nobis est propior, q̃ cum eum longissimè abesse credimus. 39.a
Deus pro suorum salute se subtrahit. 96.a
Dies desponsationis que fuerit. 62.a
Dies passionis, dies doloris est, secundum carnem. 62.b
Dilectionis opera, per mala punica significantur. 106.b
Diligit deus ecclesiā nō modò vt sponsam, sed etiam vt filiam. 4.b
Diligere super vinum quid. 11.a
Diligentes se diligit Deus. 24.b
Diminutius libenter vtuntur amantes. 28.b
Distinctio inter petram & mariam. 44.a
Diuersam huius libri inscriptionem. 1.a
Diui Antonij expositio absentia Dei. 39.a
Diuine benignitati ascribi debet, quod sint in Ecclesia catholici. 34.b
Diuortij separatio à nobis est, nō à Deo. 24.b
Doctores & prælati, oculi sunt ecclesiar. 91.b
Doctores Ecclesiar comparantur dentibus. 66.a
Doctores sanctarum scripturarū, per piscinas significantur. 113.a
Dominorum astutia ad probandā fidem seruorum. 39.a
Duobus modis à somno homines expergiscuntur. 34.b
Duo populi per hinnulos, gentilis scilicet & iudaicus designatur. 70.a
- E
- Ecclesia à sponso columba vocatur. 40.b
Ecclesia est gloria Christi. 21.a
Ecclesia in oculis sponsi speciosissima. 41.a
Ecclesia bonos & malos comprehendit. 15.b
Ecclesia gentium murus. 139.b
Ecclesia oculos habet limpidissimos. 113.a
Ecclesia poma habet vetera & noua. 126.b
Ecclesia in hoc cātico est sponsa. 1.a
Ecclesia quādo innitatur dilecto. 131.a
Ecclesia quare mons appellatur. 70.a
Ecclesia quomodo osculetur. 3.a
Ecclesia quomodo per desertum ascendit. 54.a
Ecclesiar.

INDEX.

- Ecclesiar pulchritudo sub diuersis comparisonibus. 54.a
Ecclesia sagenæ similis. 12.a
Ecclesiar maxima autoritas. 102.a
Ecclesia per spiritum sanctum instructio, ad finem vsque seculi duratura. 102.b
Ecclesiam Christus non gratis accepit. 36.b
Ecclesiam quando sponsus in sua cellaria introduxit. 10.a
Elate species arboris aromatica. 91.a
Episcopi nomē aptū officio. 50.b
Episcopi vnde dicti. 88.a
Episcoporum & doctorum munus. 46.a
Equitatu salomonis comparatur sponsa. 20.b
Equitatu salomonis cum ecclesia collatio. 21.a
Equos quomodo venundabant antiquitus. 20.b
Erubescentiæ hominū causa. 68.a
Esau, primogenita vendidit. 35.b
Ex eadem herba varia fieri vnguenta. 5.a
Ex iudaorum patribus secundum carnem Christus. 62.a
Extra Ecclesiam non est salus. 61.b
Exultant aliquando homines non letantur. 10.b
- F
- Faciem nostram ostendere Deo quid sit. 44.b
Facile Christi doctrinam in ore gestare. 124.b
Fasciculos herbarum odoriferarum, solent mulierculæ in sinu & inter vbera gestare. 24.a
Ferculum est Ecclesia. 58.a
Ficus populum iudaorum representat. 43.a
Fideles in Ecclesia pergentes cuius comparati. 8.b
Fideles omnia vidēt plena periculis. 31.b
Fideles seinuicem hortantur ad currendum. 8.a
Fidelis quid debeat doctor. 126.a
Finis legis Christus est. 50.a
Finis sponsæ non est odor. 9.a
Filia regis ecclesia est. 111.a
Filia multitudinis quæ sit. 112.b
Filiæ Hierusalem sunt animæ fideles. 11.a
Filij pugnatōres qui. 15.b
Finale canticum. 146.b
Flatus venti aquilonaris, aromaticus inimicus. 78.b
Florere vineam quid. 43.b
Flores apparuisse quid. 42.a
Florem cur se nominat sponsus. 20.a
Fœcunditas fontis ecclesiastici. 76.a
Fœlix coniugium quod sit. 26.b
Folia & spicæ nardi, celebrantur. 23.b
Fons hortorum est Ecclesia. 77.b
Fonti comparatur Ecclesia. 76.a
Foris quando inuentus Deus. 127.b
Formosa semper manet Ecclesia. 12.a
Fugere pro eodem quod reuertere. 150.a
Fugere sponsum hortatur sponsa. 149.a

Furorem

INDEX.

Furorem & iram excitat verbum durum. 82.b

G

Galaad aceruus testimonij interpretatur. 65.a

Galaad mons in terra promissionis. 64.b

Gemellis hinnulis, duo vbera comitantur. 70.a

Gemina Christi natura insinuat. 90.a

Gemina nigredo. 15.a

Gestare gladium super femur. 58.a

Gentes plurimæ, cosmographis hætenus ignotæ fidem receperunt. 121.b

Gentilitas vel mundus per desertum possunt accipi. 130.a

Genæ quid significant. 22.a

Gladium spiritus habere prælatos. 57.b

Genarum pulchritudo quæ. 68.a

Gentium ecclesia paruum habuit exordium. 136.b

Granatum pomum cur punicum dicatur. 68.a

Gratia diuina facultasque liberi arbitrij necessaria. 185.b

Gratum est in muliere pulchrum capillitium. 64.b

Grossus, sicut immaturam significat. 43.a

H

Habitatrix hortorum sponsa. 146.a

Habuit vetus synagoga suos vigiles. 50.a

Hæreticorum error excluditur. 9.a

Hæreticorum & vulpi collatio. 45.b

Hiacinthus quid. 94.a

Hiemis tempus horridum & rigidum. 41.b

Hierusalem supernæ ecclesiæ comparatur. 197.b

Hierusalem suprema, mater est fidelium animarum. 53.b

Hierusalem suprema patria beatorum. 60.b

Hinnuli ceruorum cursu veloces sunt. 37.b

Hinnuli & capræ quid significant. 35.b

Homines pij malis granatis assimilantur. 129.b

Hortus cur vocetur sponsa. 75.b

Hortus nucum quid. 105.b

Humana natura, mater & nutrix Christi. 127.b

Humilitas fidelium, nardi est odor Deo gratissimus. 24.a

Humilitatē præ se fert nardus. 23.b

Hypallage poetica ordine contrariio intelligenda. 51.a

I

Ibices sunt capræ syluestres. 38.a

Immaturum fuisse fructum Iudææ poenitentia. 43.b

Impropriatum, amor facile veniam impetrat. 2.b

In foraminibus petreæ habitare ecclesiæ quid. 44.a

In genis est sedes verecundiæ. 68.a

In hoc dramático cantico, quadrupliciter esse personarum varietatē. 1.b

In hoc cantico variæ inducuntur personæ. 1.a

In libro color aureus diuinitatē, albus verò humanitatem significat. 30.a

In

INDEX.

In saltu, id est, discessu Christi promptitudo & alacritas amoris notantur. 37.a

In suo equitatu maximè gloriatur Salomon. 21.a

In speciei multiplicatione occupatur columba. 40.b

Incarnatio Dei oris osculum. 47.b

Inclinatio ymbrarum quid. 47.b

Incurij sumus nostræ salutis. 83.b

Incognitæ regiones ipsis geographis fidem Christi susceperunt. 104.a

Infernus durus & inflexibilis. 133.b

Inter pagos & ciuitates differentia. 119.b

Interrogationes non ad ignorantiam, sed ad exaggerandum aliquando fiunt. 54.a

Iudæi diuisi per quatuor partes. 109.b

Iudæi exules & vagi. 132.b

Iudith vnxit se oleo mirtino. 5.b

Iustorum opera non frustrabuntur premio. 97.a

L

Labia & dentes sparsi, sunt prædicatores & doctores. 118.a

Labia quare vittæ comparantur. 67.a

Labiorum figura & color decens. ibidem.

Lampades, opera sunt ex dilectione & charitate procedentia. 134.a

Lampadum diuersa acceptio. 134.a

Lana carni ouium proxima mundissima est. 65.b

Langor amoris vehementiam significat. 89.a

Langor quâdo in anima fidelis inueniatur. 33.a

Laudaleon castrum. 77.a

Laquearia & tigna quid significant. 29.a

Laus sponsæ à vocis lenitate. 67.b

Lectulus Salomonis mysticus quis. 56.a

Lectuli Salomonis in scripturis nulla sit mentio. 55.b

Leonum pardorumque nomine quid intelligendum. 73.b

Lex Dei frenum est aureum. 22.b

Libanus mons cæteris altior. 72.a

Libanus, id est, prima & altissima veritas. 78.a

Libenter audit deus confessionem, & delictorum & infirmitatis nostræ. 45.a

Liberi arbitrij nostri facultas monstratur. 82.b

Liberum sponso pulsare ostium sponsæ. 8.a

Liliorum odor & candor aptantur. 30.a

Liliis labia sponsi comparantur. 93.b

Loquens sponsa, quare nunc per secundam, nunc per tertiam loquatur personam. 2.b

Loquutus est deus, in assumpta humanitatis natura. 40.a

Ludus spiritualis sponsi. 86.b

Lumine quando priuata Iudæa. 103.b

Luna à sole lumen mutuatur. 103.a

INDEX.

Luna tota nequit illuminari.
103.a
Lumen solare, quod aliquādo non
recipiat Luna, idque suo vitio.
104.b
Luxuriæ sedes in iuncturis fœmo-
rum.
111.b

M

Magistratus quare gladiū por-
tar.
46.b
Mala punica quid significant.
106.b
Mandragoræ à veteribus in pre-
cio habitæ.
122.b
Mandragoræ pomis, vis inest som-
nifica.
123.a
Manus sponsi tornatiles dicun-
tur & quare.
93.b
Mane surgere signum est diligen-
tiæ.
120.a
Mater coronans Salomonem ve-
rum, quæ.
61.b
Mater synagoga quomodo Chri-
stum coronauit.
63.b
Mater veri Salamonis, quæ eum
coronauit, ipsa est diuinæ mise-
ricordiæ pietas.
61.b
Mel & lac quid signent.
75.a
Mille argentei, perfectâ illâ retri-
butionem æternæ fœlicitatis si-
gnificant.
142.b
Mirias, decem millia continent.
90.b
Mirum videri debet quod adhuc
in ecclesia sint aliqui veri Chri-
stiani.
14.b
Mirrhæ & thuris differentia ac si-
gnificatio
55.a
Mirra carnis mortificationem si-
gnificat.
85.b

Mirra odore suo cerebrum oble-
stat.
24.a
Mirra sensus corporis reficit.
ibidem.b
Monetur sponsa diligenter consi-
derare conditionem status sui.
20.a
Monilia ornamenta animæ.
22.a
Monilia, præcepta & consilia do-
mini significant.
22.b
Montes Bether quid significant.
48.a
Montes circuituum ad quos fa-
cilis non est ascensus.
ibid.b
Montes Engaddi altissimi.
25.a
Mos languentis amasiæ.
33.a
Mons mirrhæ sancta est Ecclesia.
70.a
Montium nomine angeli intelli-
guntur.
36.b
Montes plurimi erant in terra pro-
missionis.
48.a
Mortuæ aquæ quid signent.
78.a
Mulieres commendantur castitate.
22.a
Multiplex explicatio vocis turtu-
ris.
42.b
Mirum quando se exhibet Eccle-
sia.
138.a
Murenula quid.
23.a
Mustum deuotioni actiuorum cõ-
uenit.
130.a
Mutabilitatis lunæ ac Ecclesiæ col-
latio.
104.a

N

Nardus Ecclesiæ quotidie odo-
rem fundit.
24.a
Nardus odorem dedit, quomodo
intelligatur.
ibidem.a
Nardus quid sit.
23.b
Naso

INDEX.

Naso, id est, iudicio non caret ec-
clesia.
113.b
Nasus significat discretionē.
113.b
Natura vulpis dolosa.
45.a
Neque colorem neque odore gra-
tum habet spinæ.
30.b
Nigra & formosa est sponsa.
12.a
Nigredo tabernaculorū cedar cur-
dicatur.
11.b
Nocturni timores quid significet.
58.a
Nomen spōsi commendatur.
5.a
Nomine vini, omne terrenum o-
blectamētū intelligi potest.
74.b
Nomine domus quid intelligatur.
29.a
Nomine domus matris, quid intel-
legendum.
51.a
Nomine solis, falsi nominis scien-
tia potest intelligi.
Nomine hortorum quid intelliga-
tur.
147.a
Nomine faciei quid intelligatur.
44.b
Nominum Dei, explicatio.
6.b
Nō ferri sed ascendere dicitur spō-
sa.
131.b
Nō mirādum si sint mali in Eccle-
sia.
14.a
Non tam manum, quàm animum
Deus intuetur.
144.b
Noth⁹ seu meridionalis vctus.
78.
Nucum incommoda plurima.
105.b
Nullus tam simplex, qui nō vale-
at aliquos ad Dei amorem adduce-
re.
66.b
Numerus determinatus pro inde-
terminato.
56.b
Numi ni diuino omnes thus offe-
runt.
55.a

Nunquam penitus a Christo defi-
ciat ecclesia.
24.b

O

Obedientes coronā accipient.
73.a
Oculi sponsæ simplices.
27.a
Oculi simplicium ad solum Chri-
stum conuersi.
ibidem.
Oculi vnius vulnus quid.
74.a
Odor vnguentorum, quid.
5.a
Odorem quomodo fundere dica-
tur ecclesia.
54.b
Officium boni prædicatoris.
113.a
Olei nomine quid intelligatur.
5.a
Oleū nominis domini efficax.
6.a
Oleum & vnguenta ad varios vsus
adhibentur.
5.b
Oleum effusum omnes præsentēs
reficit.
ibidem.
Oleū ex sua natura exhilaratiū.
ibidem.
Omnis sapientia à deo est.
103.a
Oportet principalem operatorem
esse Christum.
119.a
Ordo triplex in Ecclesia.
100.a
Oscula quid denotent inter aman-
tes.
2.b
Osculi multiplex interpretatio.
3.b
Osculum pro variis Ecclesiæ stati-
bus interpretatur.
3.b
Ostium vnde dictum.
138.b

P

Paries mortalitatem significat.
38.b
Pacis tempore hereses inualescere
cernimus.
47.a
Palatium veri salomonis est Eccle-
sia.
58.a
Palma arbor rectæ staturæ.
116.a
Papa pater patrū nominatur.
114.b
Papa

INDEX.

Parabolis euangelicis comprobatur
scum populum significasse Iudeorum.
43.a
Particula, absque eo quod intrinsecus
latet, est ad exaggerationem adiecta.
64.a
Pasci dilectum inter rosas & lilia
quid.
47.a
Pedisse quæ sponsæ, sunt animæ fideles.
1.b
Per cellaria quid intelligatur.
10.a
Per diem & umbram quid intelligatur.
47.b
Per dentes sponsæ quid intelligendum.
65.b
Per greges quid intelligendum.
20.a
Per montes diuisionum quid intelligatur.
48.a
Per nardum sponsæ virgo Maria intelligi potest.
42.a
Per Salomonis pelles quid intelligendum.
11.b
Per vbera sponsi amores intelligi.
24.b
Per vbera, pectus intelligi posse, in quo dilectio.
5.a
Per murenulas aureas, quid intelligendum.
23.a
Per vineas quid intelligendum.
16.a
Per vngueta quid intelligendum.
8.b
Philosophi duces cæcorum.
50.a
Percutiendum vigilum explicatio gemina.
88.b
Perfecti cor Ecclesiæ rectè appellatur.
82.a
Personæ quæ in hoc cantico introducantur.
7.a
Perturbatus, veritati in idoneus.

107.a
Perturbatorum pacis Ecclesiasticæ pœna.
35.a
Pessulum cordis quod.
84.b
Piger ad formicam mittitur.
9.a
Pomorum nomine opera bona intelliguntur.
125.b & 79.b
Populi Iudaici, nuci collario.
106.a
Portæ nouæ Hierusalem quæ.
122.a.b
Post Deum currere quid.
7.b
Preces & desideria ad se clamantium Deus cõsulor differt.
81.b
Prædicationis officio, nullum in Ecclesia dignius, aut magis utile.
148.a
Prædicatorum munus in verbo veritatis rectè frangendo.
65.b
Præmatura opus est vigilantia, aduersus hæreticorum malitiam.
45.b
Præsentiam suam & auxiliũ Christus discendens pollicitus est apostolis.
119.b
Prima sponsa loquens in hoc cantico introducitur.
2.a
Probata mirra, est pœnitentia.
86.a
Propugnacula quod significet.
69.b
Pugnat Christus in Ecclesia & fidelibus contra aduersarios.
21.a
Pulcher sponsus secundum diuinitatem & humanitatem.
28.a
Pulchra est sponsa interius & exterius.
27.a
Pulsare qualiter dicatur Deus.
82.a
Q
Vadraginta millia equorum habuisse legitur Salomõ.
20.b
Quadrige Animadab, quid
107.b
Quadru-

INDEX.

Quadruplex olei vsus.
6.a
Quales eligendi defensores Ecclesiæ.
57.b
Quandiu Asiani & Aphricani fidem Christi tenuerint.
101.b
Quare sponsa non nometur sponsum.
2.a
Quatenus Ecclesia formidabilis.
98.a
Quatenus Ecclesiam sororem appellet, & quatenus angeli.
136.b
Quatuor personis, spiritualis hæc comœdia peragitur.
2.a
Querere sponsum per vicos & plateas quid.
49.b
Quæsiuisse sponsum per noctem quid.
49.a
Quibus floribus sponsa roboratur, ne deficiat.
33.a
Quid à sophis interrogabatur homines ante legem.
50.a
Quid faciendum cupientibus dulcem sponsi attingere præsentiam.
53.a
Quid per botrum Cypri intelligendum.
25.a
Quid per coronam & diadema intelligatur.
62.a
Quid per equitatum significetur.
21.b
Quid per filias Hierusalem intelligendum.
34.a
Quid per leculum sponsæ intelligendum.
28.b
Quomodo oculus sponsæ oculus sit columbæ.
27.b
Quomodo si egrediendum ut veterum Salomonem videre possimus.
61.a
Quomodo querendus & sequendus sponsus.
52.b
Quo pacto tribuat sponsa vbera sponso.
2.b
R
Achel, significat vitam contemplatiuam.
123.
Ratione imperfectorum dormit Ecclesia.
82.a
Reclinatorium aureum quod.
58.b
Regem appellat sponsum ipsa sponsa, cum de eo coram aliis loquitur.
9.b
Reginæ uxores salomonis septingentæ, ac concubinæ trecentæ.
99.b
Repetita plus habent ponderis.
27.a
Reuertere pluries repetitum quid.
109.a
Reverti proprie quid.
47.b
Riuuli aquarum qui.
92.a
Rosa & lilius flores formosi.
30.b
Rubicundus Christus secundum humanitatem dicitur, candidus secundum diuinitatem.
90.a
S
Acerdos veteris tabernaculi, tintinnabula aurea per circuitum tunica, ex præcepto habere debuit.
138.b
Sape querentes non inuenimus.
52.a
Salomõ Christi figuram gessit.
55.b
Salomon typicus non est à matre Bersabea coronatus.
61.b
Salomone non erat in orbe alius gloriosior.
11.b
Saltus Christi, à cœlo est mirabilis descensus.
37.a
Sarrah Abraham virum suum dominum vocabat.
9.b
Sarraceni, nomen sibi vendicant à libera uxore Abraham.
25.a
Sarrace-

INDEX.

- Sarracenis ex mahumeti lege vini
potus interdictus. 25.a
Scribarum & Pharisæorum officiū
quod. 50.a
Serupulus ex aduerbio paululum
remouetur. 53.a
Serupulus de coronatiōe materna
dupliciter soluitur. 63.a
Sexagenarius numerus perfectio-
nem insinuat. 100.b
Sexaginta fortes veri salomonis le-
ctum ambientes, qui. 56.a
Signaculum poni super brachium
quid. 133.a
Singulari numero hic liber inscri-
bitur hebrais. 1.a
Sinistræ & dextræ sponsi differen-
tia. 33.b
Socij sponsi qui. 1.b
Sol variè interpretatur. 13.a.b
Solis lumen indeficiens. 105.a
Somnus duplex, bonus scilicet &
malus. 125.a
Spinarum cū infidelibus apta col-
latio. 30.b
Sponsa agni Ecclesia. 1.b
Sponsi vbera quid significant. 4.a
Sponsum non querit sponsa pro-
pter vnguenta, sed propter se.
8.b
Sponsus in hoc cantico, est Chri-
stus. 1.a
Stultorum infinitus numerus. 12.a
Suauem odorem nihilominus gra-
uem habent mādāgoræ. 124.a
Suauiter equitat, quem gratia Dei
portat. 32.b
Surgere sedulitatem quādam præ-
se fert. 49.b
Synagoga mater Ecclesiæ gētium.
51.b
Synagoga mater & nutrix Christi.
127.b
Synagoga mater Ecclesiæ nouæ.
15.a
Synagoga vetus, per noctem in le-
ctulo sponsum quærens, non in-
uenit. 49.a
- T.
- T**Abernaculorū Cedar varia
explicatio. 11.b
Tarditas sponsæ quomodo punia-
tur. 87.a
Temporis incarnationem Christi
præcedentis, & hiemis pulchra
collatio. 42.a
Temporum ante & post Christum
collatio. 42.a
Tempus ante Christi aduentū, tē-
pus iræ fuit. 41.b
Tempus messis, est tempus gratiæ.
123.b
Tenebræ hæresum Europam inua-
serunt. 103.b
Tenere verbum Dei multipliciter
dicitur quis. 57.b
Terra Cypri vinifera est. 25.a
Tota pulchra quatenus dicatur mi-
litans Ecclesia. 71.b
Trahi petit sponsa à sponso. 7.a
Transiisse hiemem quid. 41.b
Triplicem matrē habuit Christus.
127.a
Tripliciter Ecclesia nigra dicitur.
11.b
Tritici aceruo comparatur Eccle-
siæ vterus. 112.a
Triumphat, pro triumphare facit.
21.b
Turpiter amantium, qualis lectus
esse dicatur. 28.b

INDEX.

- Turribus cur vbera sponsæ cōpa-
rentur. 140.a
Turtis Daud cum propugnacu-
lis. 68.b
Turtur vni tantum coniungitur.
22.a
Turturis venustas. ibidem
Turturis vox initio veris auditur.
41.a
Typici Salomonis cum vero col-
latio. 56.a
- V.
- V**ariæ acceptiones capi. 29.b
Vbera duo sponsæ, sunt duo
testamenta. 121.a
Vbera non habere Ecclesiā, quid.
137.a
Vberum decor qualis. 69.b
Venter eburneus humanitatem
Christi notat. 94.a
Verecundiæ signum quod. 68.a
Vera Christi dilectio igni compa-
ratur. 134.b
Veri Ecclesiæ filij in hoc mundo
lugent. 12.b
Veri Salomonis familia tribus or-
dinibus componitur. 99.b
Verna omnia, singularem quandā
amœnitatem & gratiam præ se
ferunt. 41.b
Verno tempore vulpeculæ multi-
plicantur. 46.b
Vermiculatum opus, quod. 23.a
Vigiles ciuitatis qui fuerint. 49.b
Vigiles qui sint. 88.a
Vinea Ecclesiæ tradita custodib⁹.
141.a
Vineæ florentes quando odorem
dederunt. 43.b
Vim somnificā habere Christi ver-
ba & exempla. 125.a
Vinum mandere vox vsitata. 118.a
Virgo Maria mater Christi, quo-
modo eum diademate corona-
uauit. 63.a
Virgula cur dicatur Ecclesia. 54.b
Vites Engaddi, nobiles. 25.a
Vmbra inclinari quid. 71.a
Vnguentū quod fit ex spicis nar-
di, præstantius est eo quod fit ex
folijs. 23.b
Vnum esse canticum hūc librum.
1.a
Vnus crinis, obedientiam legis si-
gnificat. 74.a
Vocatio Iudæorum prior. 72.b
Vocatio populi Iudaici trina. ibid.
Voces plurimæ in Ecclesia. 147.b
Vox turturis, pœnitentiæ prædi-
cationem signat. 42.b
Vt nobis consular Deus, aliquan-
do se subducit. 51.b
Vtri sexui præualeant hæretici, an
fœmineo, an virili. 45.b
Vulpes paruulas fuisse, dupliciter
accipitur. 45.b
Vulpium nomine, intelliguntur hæ-
retici. 45.a
Vult sponsus vt surgamus. 40.a
Vxor virum & timere, & honora-
re debet. 9.b

FINIS INDICIS.

Doctifs. viri F. Fran-
cisci Titelmanni Hassellensis,
in Cómentarios Canti-
ci Canticorum
Præfatio.

ALOMONEM regem tres libros, quorū
primus Hebraicè Mifle, id est, parabolę in-
titulatur: secundus koheleth, id est, Eccle-
sastes: tertius, Sir hasirim, id est, Canticum
canticorum, composuisse: neque apud He-
bræorum Rabinos, neque apud Latinorū
doctores vnquam fuit controuersum. Quorum quidem li-
brorum (sicut & à patribus ante nos vigilanter animadu-
sum est, atque diligenter annotatum) talis est ordo, vt in pri-
mo parabolarum libro quasi morali disciplina instituatür ru-
dis discipulus, quomodo videlicet animi motus interiores cō-
pescere, ac sub rectæ rationis regula virtutisque norma cohi-
bere, exteriores quoque mores secundum honestatis & disci-
plinæ regulam componere debeat. In secundo autem, qui Ec-
clesiastes siue concionator dicitur, is qui iam moribus vide-
tur compositus, & disciplina morali vtcunque institutus, lon-
gius abducitur & subleuatur altius, vt discat omnia quæ in
hoc mundo cernuntur contemnendo supergredi, & tempo-
ralia hæc omnia Dei comparatione nihilipendere. Quæ sa-
nè persuasio, imprimis necessaria est iis qui in disciplina virtu-
tis perseverare volunt, vtpote sine qua, facili animus homi-
nis alicui eorū quæ in mundo occurrunt immodica delecta-
tione inhaerens, à concepto virtutis proposito desistere, & ab
incepto disciplinæ tramite deuiare possit. Tertius autem hic
Liber, eum qui iam moralibus regulis ad bonam disciplinam
formatus est, ac deinde salutari cōcione à temporalium rerum
affectu elongatus, mysticis canticis docet per amorosās affe-
ctiones in vnicum illud & summum bonum, cuius gratia cæ-
tera omnia contemnuntur temporalia bona, id est, in Deum
ē ij ipsum

PRÆFATIO.

ipsum transire: ipsique per suauissimas diuini amoris affectiones vni & inhaerere. In quo summa proculdubio consistit perfectio atque felicitas, que pro temporis huius ratione homini mortali & viatori valet contingere. Cuius quidem ordinis consideratione, liber iste duobus prioribus dignior esse videtur atque excellentior: quum illi ad hunc sint velut prapparatorij, perfectiorumque hic actum habeat & finem, quam illi. Qua etiam ratione existimandum est, tertium huic locum non temere in sacrorum bibliorum ordine à patribus esse assignatum. Habet autem liber iste singularem valde & omnino peculiarem descriptionis modum, qui in aliis non ita inuenitur. Totus enim constare videtur amatoris canticis, sub similitudine carnalis amoris, diuersorumque affectuum & colloquiorum, quæ ad inuicem monstrare solent amantes cum inter sese presentes colloquuntur, vel de se inuicem loquuntur absentes, illud describens castissimum purissimumque amorem, quo sponta Ecclesia suum sponsum, Deum ipsum & Iesum benedictum filium eius, vicissimque ipse eam prosequitur: & quæ ex amore hoc nascuntur desideria, suspiria, amplexus atque colloquia. Adeo ut si verborum superficiem lector forte minus pudicus obiter ac per transennam inspiciat, nihil aliud quam amoris sui fomenta in eo contineri putet, nimirum carnales & amatorios affectus quamplurimos, & ad effectus eiusmodi pulchre exprimendos, mira gratia composita colloquia: in quibus vix aliud audias quam amores, oscula, ventrem, vbera, ornamenta muliebria, vnguenta aromataria, collum pulchrum, pulchros gressus, gratos oculos, vmbilicum decorum, formosos vultus, venustas genas & ornata femina. Denique omnia quandam amoris insaniam secundum verborum corticem præ se ferre, palamque exprimere videntur. Quorum omnium (ut ait diuinus ille Dionysius Areopagita Pauli discipulus) si quis intueri possit intimum secretumque decorem, mystica esse omnia & diuina mirabitur, atque ingenti theologiae lumine plena: & quæ secundum verborum faciem non nisi carnales & amatorios affectus exprimere videntur, intimius considerata diuinorum amorum (ut ipse ea vocat) dulcissima carmina & diuinas effigies præ se ferentia apparebunt. Donec scilicet animalis aut carnalis homo, qui (iuxta Apostolum) ea quæ spiritus Dei sunt non intelligit, ista audit vel legit, non potest intelligere nisi quod sonat occidens litera, turpes amor

res,

PRÆFATIO.

res, amplexus libidinosos, & his consimilia oscula. Verum si à spirituali intellectu, qui omnia iudicat & examinat singula, spiritualiter, id est, caste, mundè, & diuinè expendantur atque diiudicentur, quomodo à spiritu casto & diuino scripta fuerunt, ita demum sacra omnia & diuina, vehementerque perfectiua & vnitua humanæ mentis cum diuina, comprobabuntur. Quare nullam rationem ferendi sunt, imò nec audiendi, qui Librum istum diuinum, quasi carnalis amoris carnale Epithalamion à Salomone conscriptum putant, ad exprimendos affectus amoris mutui inter se & sponsam suam filiam Pharaonis, quam præ aliis vxoribus vnice diligebat. Absit enim ut spiritus ille sanctus omnis pudicitie & castitatis amator & doctor, tam carnalia Ecclesie suæ cantica describeret, aut alieno & prophano descripta spiritu, eidem inter sacra bibliorum arcana collocaret. Quasi verò ad alendos & prouocandos huiusmodi impudicos amores, non sufficiant ethnicorum impudica carmina, flamma & sulphure digna: quasi non ad prouocandam carnis libidinè sufficiat nobis, quæ molles & carnales homines per vicos atque plateas nocte dieque molli gutture, & syreneo concentu puelli puellæque cantillat, passimque ad victoriæ velut pro corona decantant, nisi etiam ex sacris voluminibus scerrimus ille spiritus in templis eiusmodi nobis occinat & inculcet, quæ veneris illos igniculos amplius in nobis accendant. Multo verò magis illorum est Christianorum detestanda lubricitas & execranda perversitas, qui sanctissima ista Cantica casti diuinique amoris, ad impuros suos & venereos, id est, diabólicos amores, pessimo abusu accommodant: quod à sancto spiritu ad humani spiritus perfectionem, eiusdemque cum diuino spiritu consummatuam vnitonem compositum est, prorsus in diuersum & in diametro dissidentem abusum violenter pertrahentes: ad separandum videlicet à castissimo Deo hominis animum, & impurissimo diabolo coniungendum: ut hoc scilicet fiat quod maximè execratur Apostolus, ut tollantur membra Christi & membra efficiantur meretricis, ac per meretricem diaboli. Illorum tamen non improbanda est timiditas, imò laudanda prudentia est, qui suæ imperfectionis sibi conscij, ab huius libri lectione cum reuerentia & tremore abstinent, non quod de libro minus rectè sentiant, sed quia sibi ipsis metuunt, quia suæ imperfectioni consulere malunt. Non enim hic lac est paruulorum, quo imperfectos pascit Aposto-

I. Cor. 6

é iij lus

1. Cor. 13
Hebr. 13

1. Cor. 2

PRÆFATIO.

Ius, sed esca solida & cibus perfectorum: eorum videlicet qui pro consuetudine & assuefactione rerum spiritualium exercitatos habent sensus: & planè illa sapientia, qualè se loqui dicunt inter perfectos. Quam ob causam prudenter olim ab Hebræorum magistris (quemadmodum Origenes & Hieronymus referunt, fide digni authores) lege cautum fuit, ne quisquā nisi maturæ ætatis perfectusq; iudicij, hunc librum auderet in manus sumere. Et quum ceteros divinæ scripturæ libros pueris etiā & adolescentibus enarrarent, iuxta quod Apostolus ait de Timotheo suo, qd ab infantia sacras literas didicisset, hunc tamen librum ante annum trigésimum nemini enarrabant suorum discipulorum, sicut neque primum caput Genesis, principiumque & finem Ezechielis. Eodèque respectu insignis ille in scripturarum enarratione Origenes, iis qui adhuc carnis & sanguinis grauantur molestiis, neq; ab effectu naturæ materialis abscedunt, prudenter consulit, monendo ut à lectione libelli huius, eorumque quæ in ipso dicuntur, prorsus abstineant: asserens, iis qui secundum carnem tantum viri sunt, id est, carnalibus hominibus, non parum ex hac scripturæ periculi atq; discriminis nasci, ne occasione divinæ scripturæ ad carnalem incitentur libidinem. Quorū quidē patrū & nos insequentes vestigia, ante aggressum laboris huius, quem enarrandis his canticis ad Dei gloriam impendere decreuimus, operæ precium duximus præmonere lectorē (si quis forte contigerit) ut seipsum probet atque examinet, priusquam ad sacra ista symbola ingredi præsumat. Immundis siquidem (ut sacer ait Dionysius) sacra symbola nec tangere fas est, neque item audire vel legere. Quemadmodum enim castus & mundus lector, qui ad librum hunc castas attulerit aures, castusq; applicuerit animum, plurimū ex eo fructus spiritualis reportabit, nimirum casti diuinæque amoris dulces igniculos, & suauiter intus gliscentia dilectionis sacræ incendia: ita e contrario lector impurus & carnalis, non solum non lucrum reportabit, verum etiam detrimentū accipiet animæ: libidinosas videlicet carnis suæ flammæ, & pecuniæ in eo pasturus desideria. Vsq; adeo verum est quod ait Apostolus, mundis esse omnia munda, immundis autem nihil esse mundum, quum sint inquinatæ eorum & mens & conscientia. Vsq; adeo necessarium est etiam hac in re, consilium illud salutare quo idem monet accessuros ad sacramenta dominica, ante se metipsum

Tit. 1

PRÆFATIO.

metipsum diligenter probare atque diiudicare, ne indignè accedentes in iudicium sibi accipiant, quod si dignè accepissent ad vitam utique sumpissent eternam. Quemadmodum enim illa sacramenta manducans & bibens indignè, iudicium sibi māducat & bibit, non diiudicans corpus & sanguinem Domini, id est, panem & vinum consecrationis, à cibo & potu prophano non discernens, ita qui hæc sancta diuinæque carmina legit audit ve indignè, iudicium sibi legit & audit: non diiudicans sacra Dei cantica, à prophanis carnalium hominū canticulis. Probet igitur iuxta hoc Apostoli consilium, semetipsum homo, & sic diuina ista symbola, arcana verba, mystica cātica, audiat, legat atque decanter: ad accensionem in se diuinæ amoris, cum gaudio cordis & iubilo gratias illi agēs, cuius suauissima suauitas, dulcedoq; dulcissima, per totum hoc canticum, amorosis exprimitur quantum pro humano captu fieri potest, affectibus atque colloquiis. Qui autem aliud in corde gerunt præter Deum & ea quæ Dei sunt, qui alienos quærunt amores, facessant hinc ocyus & aufugiat. Procul hinc, procul este prophani. Sacer est locus, extra meite, Non hinc vobis canitur: nō Veneris ista sunt carmina, nō sunt hinc Adonidis horri, quos quæritis. Vobis canat vestra Venus, ad vestras abite syrenes, quæ vos in Syrtim trahant atq; Charybdim. Vos vestra Circeæ ebibite pocula, quibus in beluarum monstra transformemini. Nobis in hoc Epithalamio noster canat spōsus Iesus, suorum commemoratione bonorum ad sui nos inuitans amorem: nosque vicissim illi canentes, pia cordis nostri vota offeramus, & pandamus desideria, si quo modo accēdi in nobis inter canendū valeat, igniculus ille sancti castiq; amoris eius, quem ipse venit mittere in terram, & vehementer voluit accendi, qui cum patre & spiritu sancto vnus idemque Deus regnat, in sæcula benedictus. Amen.

Luc. 12.

Deo semper & vbique Gloria.

VNA, VNI,
Vnde, eò omnia.

Commentarius

in caput primum

Cantici Canticorum.

LITVLVS huius libri in vulgatis Latinorum codicibus plurali numero legitur, Cantica canticorum. In Hebræis autem libris singulariter dicitur, Sir hasirim. Item & in Græcis *ᾠμα ῥοματων*, id est, Canticum canticorum. Atque ita etiam in nonnullis habetur vetustioribus & emendatioribus libris Latinis. Quod ad rem ipsam attinet, parum refert vtro numero dicatur, quum liber iste vnū sit canticum & multa. Vnū quidem totum & integrum, ex multis constans partialibus canticis: quod à patribus orthodoxis Græcis pariter atque Latinis, mysticum epithalamium solet appellari, id est, nuptiale carmē, eo quod nuptias canat & amorē murum, inter sponsum Christum & sponsam Ecclesiam. Alio quoque nomine Græco *ῥᾶμα* ab illis est appellatum: quod vocabulum significat representationem rei alicuius per varias personas, ad eum modū quo fit in comædiis atque tragædiis. Sic enim in hoc cantico variae introducuntur personæ loquētes, variōsque amoris affectus exprimentes. Personæ autem quæ in hoc cantico loquētes introducuntur, hæ sunt, nempe Sponsus, Sponsa, Socij sponsi, & Sociæ vel pedissequæ sponsæ, quæ adolescentulæ dicuntur vel iuuenculæ. Sponsus est Christus dominus, verus Deus & homo, qui in assumpta humana natura Ecclesiam sanctam sibi in sponsam desponsauit, quemadmodum ait Apostolus: Sponsus vide- *Ephe. 5.* licet ille, cuius nuptiale encomium in Psalmis Propheta canit, dicens: Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia *Psal. 44.* in labiis tuis, & alia huiusmodi multa. Vbi etiam de spōsa, post sponsi commendationem prolixam, subiungit: Astitit regina à
A dextris

COMMENTARIUS

Apoc. 21
dextris tuis in vestitu deaurato &c. Plura etiam de hac sponsa in sacra Apocalypsi vidit & scripsit dilectus discipulus. Vidi (inquit) ciuitatem sanctam Hierusalem, nouam, descendētem de celo, à Deo paratam, sicut spōsam ornatam viro suo. Quæ quidem sponsa, crebrius illic sponsa agni nominatur: videlicet à sponso suo, qui est agnus ille per quem ablata sunt (iuxta verbum Baptistæ) mundi peccata. Huius autem sponsæ, sociæ vel pedissequæ adolescentulæ, intelliguntur animæ fideles, quæ post Ecclesiam & cum Ecclesia, quasi matre & domina, currūt ad Christum. De quibus adolescentulis in Psalmo suprā citato, post factam reginæ sponsæ mentionem, subiungitur: Et filiæ Tyri in muneribus, vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis. Et iterum: Adducentur regi virgines post eam (nempe sponsam) proximè eius afferentur tibi. Afferentur in lætitia & exultatione, adducentur in templum regis. Et istæ sunt adolescentulæ, de quibus statim circa cantici huius initium sponsa loquitur ad sponsum: Adolescentulæ (inquiens) dilexerunt te. Socij autem sponsi vel amici, intelliguntur angeli sancti, & qui perfectiores sunt in Ecclesia, Christo cooperantes ad salutem fidelium, ad ornatum & perfectionem sponsæ. Quales videlicet illi sunt, qui de seipsis dicunt: Dei adiutores sumus. Pro Christo legatione fungimur. Qualis item erat ille Baptista Ioannes, qui se amicum sponsi nominabat, dicens: Qui habet spōsam, sponsus est. Amicus autem sponsi stat, & gaudet, propter vocem spōsi. Pulchrè quoque in figura societas ista amicorum & sociorum Christi, ipsiusque inter illos & præ illis eminentia, depingitur apud Esdram, in visione delectabili, qua turbā magnam videbat in monte Sion laudantium dominū, in medio autem eorum iuuenem statura celsū, & eminentiorem illis omnibus, singulis coronas in capitibus imponentem, palmāsque tradentem in manibus. Qua visione manifestum est (etiāsi non esset ab angelo enarrata significatio) non aliud quā Christi suorumque sanctorum gloriam, & societate cum illo beatam, figuraliter depingi. In hoc igitur dramático cantico, quadruplex ista occurrit personarum varietas. Interdum enim loquitur sponsus, vel ad sponsam ipsam, vel ad sequētes eam adolescentulas, aut astantes sibi amicos ac socios adolescentulos, de pulchritudine suæ sponsæ cum eis colloquens, vt solet interdum sponsus de sponsa sua prædilecta apud sodales in eius laudem fabulari liberior. Interdum autem loquitur sponsa,

1. Cor.

2. Cor. 6.

Ioan. 3.

4. Esd. 2.

CAPITIS PRIMI.

2

sponsa, vel ipsi suo sponso, vel ipsis suis pedissequis adolescentulis, vel sodalibus & amicis sponsi. Nonnunquam loquentes introducuntur iuuenulæ, quæ comitantur sponsam, aut adolescentuli comites sponsi. Quatuor his personis, tota ista spiritalis comœdia, & (si ita loqui fas sit) fabula sacra, id est, actio diuina peragitur, quemadmodum in sequētibz suo loco particulatim monstrabitur. Quod autem non simpliciter istud dicatur canticum, sed per geminationem, canticum dicatur canticorum, facillè quilibet aduertit id esse ob singularem huius cantici excellentiam, actumque eius & finem præcellentem, & suauitatem quandam peculiarem affectuū, quæ in nullo aliorum canticorum alicubi tanta inuenitur. Singula enim verba, nihil nisi meros lepōres, meros amores, meras crepāt delitias: & miram quandam affectionis teneritudinem sonant omnia, siue quæ à sponso dicuntur ad sponsam, siue quæ à sponsa vicissim ad sponsum, siue quæ hinc inde ab vtriusque proferuntur comitibus. Vniuersa quoque fidei Christianæ mysteria, quæ pro redemptione & salute sponsæ suæ Ecclesiæ, sponsus Christus secundum dispensationem assumptæ humanæ naturæ per egit, dulcissima suauitate suauissimoque lepōre in cātico isto figuraliter describuntur. Vt meritò, tam ratione eorū quæ cātantur, quā ratione modi cātionis ipsius, ac deniq; finis præcipui (qui est actualis, viua, & efficax vnio fidelis animæ cum Deo sponso suo, per amorosam affectionem) canticorum canticum possit ac debeat nominari. Introducitur verò primum omnium in hoc cātico persona sponsæ, id est, Ecclesiæ, quæ miro flagrans amore sponsi, aduentū eius & oscula postulat, dicens:

Osculetur me, osculo oris sui. Vide hūc mihi, in ipso statim sermonis exordio, quanta affectione hæc à sponsa proferatur. Nō dicit cuius osculū desiderat, neq; nomen exprimit, neque conditionem describit eius à quo petit oscula: sed tantū absolutè, osculetur me, inquit, osculo oris sui. Deinde, nō satis ei erat dicere, Osculetur me, sed osculetur me osculo, inquit. Neq; hoc sufficiebat, sed osculetur me, inquit, osculo oris sui. Singula quippe verba plena sunt affectibus, ardore spirāt flagrantis interius veræ dilectionis. Quia enim spōsa præter sponsum suum prædictū nihil amat, nihil cogitat, nihil desiderat, nomē ei? exprimere super-

A ij flum

Psal. 86.

COMMENTARIUS

fluum putat: & quasi omnes sciant de quo loquatur dilecto, sic de illo sine nominis expressioe vel qualitatibus vilius descriptione, absolute loquitur. Quemadmodum illa in Evangelio sponsa huius filia, vel pedissequa nobilis, dilecta Maria, quum sponsum quæreretur viuentem cum mortuis, hortulanum videns & alloquens, de eo quem quarebat sine nominis expressione interrogat, dicens: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi: & ego eum tollam. Sic in Psalmo, Propheta de Ecclesie collatis à Deo beneficiis, multa & magna mente reuoluens, in vocem erumpit in certi clamoris: Fundamenta eius, inquiens, in montibus sanctis. Deinde, quod osculo osculari petit, & oris osculo osculari, quis non videt plena esse amoris omnia, talisque sponsa hæc esse verba, quam & meminisse iuvat osculorum & oris dilecti sui quem deperit? Ad eandem rem pertinet personarum subita & festina nimis commutatio: vt cum tertia persona loqui cœperit, osculetur me, statim quasi oblita sui trāseat ad secundam, dicens: Quia meliora sunt vbera tua vino. Illic tanquā de absente sub tertia loquitur persona, mox hic quasi eodem in momento temporis, ad eundem vt præsentem sub secunda persona dirigit sermonem. Forsitan & illud excessui affectionis ascribi poterit, quod sponsum alloquens sponsa vbera ei tribuere non erubescit: cum id minimè conueniens aut decorū possit apparere, vt habeat vir vbera sicut mulier. Huiusmodi enim in sermonibus abusus quosdam & improprietates, facile solet amor effutire immodicus. Facile quoque huiusmodi abusionum & improprietatum amor idem impetrat veniam: quum inter amantes non tam pensentur verba quam corda, non tam quæ dicuntur, quam quo dicantur affectu. Tamen si aliam quandam peculiarem vberum istorum sponsi posterius reddidit sumus rationem. Nunc autē quid ista sibi velint oscula, quæ sponsa ista tāto opere expetit, videamus. Osculetur me, inquit, osculo oris sui. Inter amantes, oscula & amplexus certissima & familiarissima sunt indicia amoris atque benevolentia. Nihil verò tam optat ingenua sponsa à dilecto suo sponso, quam crebra & certa indicia amoris ab eo suscipere. Nihil illi tam gratum esse potest, quam quod à sponso sincere se diligere cognoscit. Secundum hanc igitur comparisonem, sponsa nostra sancta Ecclesia optat à sponso suo Christo, exhiberi sibi indicia veri amoris, & benevolentia efficacia testimonia, è quibus interiori sensu valeat persentiscere diuini cordis erga se benevolentia.

CAPITIS PRIMI.

benevolentiam. Postulat scilicet visitari ab eo quotidie in benedictionibus dulcedinis, & in donis gratia eius, quibus electorum in Ecclesia animas quotidie amplexatur, & velut deosculatur, non sine maxima eorum qui sic visitantur consolatione: quemadmodum singulari perfunditur sponsa gaudio, quoties eam contingit à sponso suo suscipere osculum. Optat scilicet sponsa, suo sponso familiariter cōiungi, per amorosum contactum siue vnionem sui spiritus cum spiritu illius: vt per actualem amoris vnionem cœcant, & quasi inuicem se contingant atque amplexentur, spiritus diuinus & spiritus humanus: quemadmodum in carnali osculo, mutuus est contactus, coniunctio mutua duplicis carnis, sponsi & sponsæ. Vbi & illud notandum est, quod in Hebræo sermone, non osculo dicitur numero singulari, sed pluraliter, ab osculis oris sui: quod etiā modo in additione Græca legitur *ἐκ τῶν φιλίῶν αὐτοῦ*. Osculetur me, inquit, ab osculis oris sui. Quia videlicet ob amoris magnitudinem, non sufficit vnicum sponsæ osculum, sed crebra petit oscula, petit quotidie visitari, quotidie sponsi dulcissimi sentire benevolentiam. Nunquam fatigari valet osculis, nullis basiis satiatur, quæ sine modo diligit: imò quod osculatur crebrius & amicabilius, eò amat ardentius, & crebriora expetit oscula. In hoc enim spiritualis iste & castus amor impurum illum & sordidum carnis superat amorem (vnde ista trahuntur pura de impuris rebus eloquia) quod iste ad fastidium vsque & nauseam facile suos multiplicat amplexus & oscula, ille ad fastidium peruenire nunquam potest, sed æquè semper recens manet & avidus, indiesque gliscit ardētius. Sed quid sibi vult, quod oris mentionem facit sponsa, osculū desiderans? An non satis erat dixisse, Osculetur me sponsum meus? vel certe, Osculetur me sponsus osculis suis? Quid opus erat oris mentionem facere, quum non nisi per os dari soleant oscula? Inde enim osculi nomen, suam accepit denominationem. Arbitror ego, ad amoris expressionem postulari osculum oris: quoniam voluptati erat sponsa, rosei illius mellitisque oris sui amabilis sponsi meminisse. Deinde, oscula inueniuntur pedum & manuum, osculis oris inferiora: veluti quā principum manus pedesque deosculantur subditi in subiectionis & reuerentia testimonium, iuxta illud Psalmi: Adorabimus (quasi osculantes) *Psal. 137.* in loco ubi steterunt pedes eius. Sciens igitur sponsa electione & vocationem sponsi sui, qua eam ipse dignatus est in reginā

COMMENTARIUS

Psal. 44.

regnique consortem assumere, vt tanquam regina (iuxta Psal. mistæ verbum) à dextris speciosi præ filiis hominum in vestitu deaurato alsistat, non est cōtenta pedum manūumve osculo, vt ancilla, vt mancipium, vel emptitia ancilla: non est cōtenta manum sibi aut pedem sponsi sui porrigi, vt eum deosculetur, sed ad oris osculum in familiaritate bonæ fiduciæ admitti postulat: vt sicut amica amicum, spōsa sponsum, familiari quodam possit amicitia sensu spiritualem illius contactum & amplexum sentire. Atque hæc quidem generalis est huius osculi enarratio. Quod si particularius hanc optantis vocem diuersis Ecclesiæ partibus, secūdm̄ varios ipsius status accommodare voluerimus, variæ inde nascētur intelligētiaē particulares: quæ tamē omnes in illa supraposita, vt generaliori, aliquatenus includuntur. Videlicet si vocem istam optatiuam siue deprecatoriam illi accommodemus Ecclesiæ, siue totius Ecclesiæ alteri parti, quæ Christi præcessit aduētum, intelligere poterimus in hac petitione osculi desiderium incarnationis Christi: vt potest illa, desideratum tātopere & tam multoante promissum sponsum quātocius aduenire in carnem, vt in assumptione humana naturæ, eiusdēque cum diuina vnione hypostatica siue personali, ab eo quasi amplexetur & deosculetur. Quod quidem osculum tam diu desideratum, iam olim maxima cœli ac terræ exultatione sponsa suscepit, in incarnatione filij Dei: quando verbum caro factū est, in vnitate suppositi, verus deus & verus homo, & habitauit in nobis. Fuit autem signāter hoc osculum, oris osculum: quoniam in persona filij (quod est verbum & quasi os patris) vnio ista diuinæ naturæ cum humana facta fuit. Si verō vocem istam optantis sponsæ accommodemus Ecclesiæ pro statu noui Testamenti, in osculi postulatione intelligemus desiderium quotidianę visitationis internę, in gratiis & virtutibus sanctis, quibus Ecclesia suo sponso cōiungitur & digna efficitur. Aut, secūdm̄ anagogiam, desiderium accipitur illius perfectæ & inseparabilis vnionis, quę erit in futura fœlicitate, ad quam ea quæ hīc in terris adhuc militat spōsa agni, iugiter aspirare non desinit, iuxta quod in Psalmis dicitur: Quam dilecta tabernacula tua domine virtutum, concupiscit & deficit anima mea in atria domini. Illic enim perfecit & osculabitur Ecclesiam suam sponsum, quando eam sibi exhibebit gloriosam in cœlis, iam non habentem maculam neque rugam: quando eum videbit sponsa facie ad faciem sicuti est,

Ioan. 1.

Psal. 83.

Ephe. 5.

1. Cor. 13.

3. Ioan. 3.

CAPITIS PRIMI.

4

est, eritque etiam similis ei in gloria. Ad huiusmodi enim familiarissimum sponsi osculum, pro statu huius mortalis vite nondum admittitur sponsa, licet iam dilecta & promissionem expectationemque habens osculi huius, donec tempus adueniat vt introducat in thalamū sponsi. Quia meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis. Causam subiungit sponsa, quare sponsi sui tantopere desideret oscula: quia, inquit, meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis. Sponsi vbera intelligere debemus, ipsam Dei misericordem liberalitatem & amicabilem beneficentiā, qua suam sponfam prosequitur: eadem scilicet quæ alibi appellantur viscera misericordiæ, dicente Zacharia, Per viscera misericordiæ Dei nostri in quibus visitauit nos oriens ex alto. Quemadmodum enim in vberibus maternis infantes omne habent suum nutrimentum & solatium, neque aliud extra ea quærunt vel desiderāt: ita sanctæ Ecclesiæ, in vberibus diuinæ misericordiæ pietatis & beneficiæ, situm est omne bonum, omne nutrimentum, omne solatium. Nihil quærīt extra, renuit consolari præter quā in Deo. Tanti autem facit prudens sponsa hæc sponsi sui vbera, vt ea omnibus præponat, mundi huius deliciis: quæ generaliter vini nomine intelliguntur, quod à Deo in hoc peculiariter creatum est, vt lætificet cor hominis, quemadmodum Psalmista ait: Vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis. Meliora (inquit) sunt mihi tua vbera, quā vinum sapidissimum, quā omne quod in hoc mundo quamcunque aut quantumcunque aut qualemcūque potest adferre consolationem vel lætitiā. Plus me delectat tua beneficentia, & quod ex te accipio spiritualis nutrimenti aut delectationis sanctæ, quā omnes huius mūdi corporales delitiæ. Postea quā ista semel fuxi vbera, postquā semel lac suauissimū degustauī quod ex illis fugitur, & trahitur de occultis visceribus misericordiæ tuæ, nō possum aliena videre vel gustare vbera, alienas consolationes abominor, renuit prorsus consolari, nisi in Deo anima mea. Insuper hæc vbera (inquit sponsa) vnguentis optimis fragrant: id est, sicut vnguenta pretiosissima, aut pretiosissimis vnguentis delibuta, gratissimi de se fundunt odoris fragrantiam. In quo, commendationem auget vberum sponsi: quasi non solum gustu delectent de prope lac surgentes ex eis, verumetiam odoris fragrantia à longē inuient: quemadmodum ea quæ odorem de se gratum fundunt, etiam

Luc. 1

Psal. 76

Psal. 103

A iiii

absentes

COMMENTARIUS

absentes ad se trahant per odoris fragrantiam. Et profectò huiusmodi sunt ista amicissima suauissimaque sponsi nostri vbera, vt impios etiam & qui longè abesse videntur odore suo trahere sufficiant, si non ipsi sibi nares obstruant. Tam est (inquam) superexcellens & incomprehensibilis Dei nostri erga nos beneficentia, vt quasi inuiti (si ita loqui fas sit) trahamur ad ipsius dilectionem, pro gratitudine tanti amoris tantaque beneuolentia, & beneficentia rependenda, si non prorsus animo obfirmato & auersa mente dulcedinem bonitatis eius contemplari renuamus. Hac igitur de causa, id est, quia tam amabilis, & amicus, & beneuolus, & beneficus sponsus, meritò sponsa sponsum diligit, meritò benignissimi oris eius oscula desiderat: ingrata profectò & tali sponso indigna, si nò desideraret, si non postularet, si non saltem redamaret sic prior amata. Sciendum autem est, quòd vbi nostra lectio Latina vbera habet, tam hoc loco, quàm infra vbi dicitur: Memores vberum tuorum super vinum, in Hebræo ponitur vocabulum ambiguum, ad significandum vbera vel amores. Dicitio enim Hebræa *dod* cuius hîc ponitur plurale cum affixo pronomine, significat amores vel vbera. Vnde quidam utroque hoc loco legunt pro vberibus, amores. Quod prima facie videtur proposito conuenientius, eo quòd ad sponsum dirigitur sermo, cui melius tribui videntur amores quàm vbera. Græca autem lectio septuaginta interpretum, vbera transtulit, quam & nostra sequitur lectio vulgata Latinorum. Habétque plus aliquantò gratia, & mysterij quiddam continet singularis, quòd etiam sponso tribuuntur à sponsa vbera. Nimirum vt insinuetur qualitas amoris & beneficentia: sponsi erga sponsam. Diligit enim sponsus Deus Ecclesiam, non solum vt sponsam amore coniugali, verum etiam vt filiam eam diligit, fouet, nutrit & lactat, quibusdam velut vberibus ineffabilis suæ pietatis. Qualem Dei erga nos maternum amorem, Propheta exprimit, in persona Domini loquens ad Israëliticam Ecclesiam: Nunquid obliuisci poterit mulier infantem suum? Sed & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. In eundem quoque sensum potest enarrari, quod apud Psalmistam dicitur. Sicut ablactatus est super matre sua, ita retributio in anima mea. Quasi dicat: Sicut puer maternis lactatus vberibus, & materno lacte iam in adultam ætatem prouectus, erga matrem gratitudinis fertur affectu, tali retributionis sue gratitudinis

*Esai. 49**Psal. 130*

CAPITIS PRIMI.

5

itudinis affectu anima mea erga te afficitur, quasi desiderans amoris & beneficentia: tibi reddere (si fieri posset) vicissitudinem. Sic itaque sponsa in sponso suo vbera, & vbera gratissima agnoscit, magnificèque còmendat: non coniugalem solù, sed & maternum simul attendens amorē: vnde hoc ipsi processit, vt ad coniugalem illum admitteretur amorē. Nisi enim paterno maternoque affectu genus humanum Deus dilexisset, nūquam ad tantum honorem Ecclesiam subleuasset, vt eam coniugali amore velut sponsam suam vnicam diligeret. Possemus etiam per vbera, pectus ipsum vbi locus est vberum accipere: vt pectoris dominici dulcedinem & pietatem, quam dilecto discipulo in cœna illa memorabili super pectus siue in sinu sponsi recumbenti datum est experiri, commendare intelligatur: quæ etiam vbera & pectus, pro sponsa in cruce tandem perfossa sunt, sanguinemque & aquam, quasi vinum & lac, in regeneratione credentium effuderunt. Carterum, pro eo quod in nostra æditione sequitur. Fragrantia vnguentis optimis, græca æditio septuaginta interpretum sic habet, *ὁ ὁσμὴ μύρων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα*, hoc est: Et odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Quod faciliè in sensum supra expositum nostræ lectionis, trahi potest. Vel per vnguenta sponsi, ipsa opera dilectionis & beneficentia: eius, quæ ab initio mundi totius Ecclesiæ per vniuersum orbem exhibuit, possunt intelligi. Quorum quidè vnguentorum odor, id est, dulcedo & gratia operum & beneficiorum eius, dū recogitantur à deuotis mentibus, longè amplius animas fideles reficiunt & oblectant, quàm corporalem sensum quacūque delectare possunt optimi odoris aromata. *Oleum effusum nomen tuum, ideo adolescentule dilexerunt te.* Non solum sponsi oscula & vbera sponsa desiderat, verum etiā nominis gratiā miratur & commendat: quod tam est odoriferum, tam suaue redolens, tantis refertū gratiis dulcedinis, vt oleo siue vnguento præstantissimi odoris possit ac debeat comparari. Olei siquidè nomine, vnguentum pretiosum intelligitur vel succus aromaticus, eo quòd ferè vnguenta omnia ex oleo cōficiuntur, vt prima & præcipua materia, adiunctis deinde aliis speciebus herbarum aromaticarum, secundum quas ex eadem materia olei confecta variantur vnguenta: vt aliud dicatur vnguentum nardi, aliud myrrhæ, & ita in aliis speciebus. Imò interdum ex eadem herba varia fiunt vnguenta, quemadmodum ex nardi folijs fit vnguentum, quod foliatum

COMMENTARIVS

liatum dicitur, & alterū ex spicis, quod spicatu dicitur, & præstantius est priori, quemadmodum scribit Plinius in naturalī historia. Propter quod in Euangelio vnguentum illud Mariæ signanter spicatu dicitur & preciosum. Oleum autem vel vnguentum quantūlibet preciosum quandiu intra vasculū clauditur quo cōtinetur, non emittit odoris sui fragrantiam, latetq; tantisper precii eius. Vbi autem apertum fuerit vasculū, & effusum quod antē latebat vnguentum, tūc demum ipsius odoris fragrantia longē latēque spargitur: quemadmodum de vnguento illo Euangelico Mariæ legimus, quod fracto alabastro cū ipsum effudisset super caput Domini Iesu recubentis, non solum conuiuantes eius sint odore refectionis, sed tota insuper domus repleta sit ex odore vnguenti. Ad hunc fanē modū sponsi nostri nomen tantam in se continet virtutem, tantam gratiā, vt vniuersas orbis magni partes & angulos impleat odore gratiæ suæ, vbique se laudandum præbēs fidelīū cordibus, vbique omnes qui in ipsum credūt & sperāt suæ dulcedinis gratia cōpīosē reficiens: quemadmodum oleū effusum omnes præsentē reficit & oblectat. Solent autem oleū siue vnguenta ad varios vsus adhibere. Interdum enim voluptatis & deliciarū causa vnguntur homines, vt in festiuitatibus, & si quando ad festiuiora conuiuia sit procedendum, vt maiorē sic inuncta corpora habeāt gratiā. Quemadmodum de Iudith fortissima vidua legimus, quod exitura pro salute gentis suæ ad Holofernem principem militiæ Assyriorum, vnxit se myrto optimo, id est, vnguento myrti: vt maiorem haberet gratiam, ad capiendum illum in oculis suis. Ad qualē etiā vnctionē alludit Saluator, cum in Euangelio ieiunantes docet, non faciem exterminare vt appareant hominibus ieiunantes, sed potius faciem lauare & caput vngere, ne aduertant homines. Oleū enim ex sua natura exhilaratiuum est, & lætum præbet gratūque aspectum perunctis: quemadmodum in Psalmis legitur: Vt exhilaret faciem hominis in oleo. Vtuntur etiā oleo ad confortationem membrorū corporis, quemadmodū in athletis est manifestū: quorū corpora ad hoc inunguntur, vt robustiores euadant & firmiores carne. Secūdū quē sensum in Psalmis dicitur: Genua mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleū, siue ab oleo, id est, propter defectū olei, eo qd multo tempore nō sum vnctus oleo, ad corporis corroborationem. In quem sensum versus ille à nobis plenius enarratus est suo loco

Iudith. 9

Mat. 6

Psal. 103

Psal. 108

CAPITIS PRIMI.

6

loco, in cōmentariis nostris super Psalmos: tamen si ab aliis soleat interdum aliter enarrari, non satis aduertētibus antiquam consuetudinē in inungendis corporibus. Adhibētur tertio vnguenta siue oleū, ad restituēdas vires membris, vel lassis itinere, vel labore quolibet defatigatis. Quemadmodū cap. 28. secūdi libri Paralipomenō legimus, Samariā habitatores, eos quos ex tribu Iudæ captiuos adduxerant, ad verbū prophetæ remisisse antē cibo potūq; refectionis, & oleo vnctos, propter laborē itineris. Quarto, notissimum est oleum adhiberi vulneribus medicandis. Vnde est illud prophetæ: Vulneris & lioris & plagæ tumens non est circumligata, nec curata medicamine, nec fōta oleo. Et Samaritanus ille Euangelicus, in vulnera femiui oleum infudisse narratur & vinum. Iuxta hunc autem quadruplicem olei vsum atque virtutem dicimus, nomen sponsi multiplicis esse virtutis, effectūque habere non vnicū. Exhilarat enim mentis faciem, & meritō lætam reddit tam gratissimi iucundissimiq; nominis memoria. Cōfirmat insuper & corroborat interiores animę vires, quasi mēbra quēdam eius, vt ad functiones suas quibus destinatae sunt, ritē peragendas sufficiat. Porro lassis & defatigatis in via vel opere Dei, ob virtutis studium, quod laborem habet ex parte corruptæ carnis huius (quæ mirum in modum aggrauat animā diuinis actionibus vacare cupientem) nihil potest adhiberi tam efficax ad resumendas innouandāque vires, ad percurrentiam viā mandatorum, ad peragenda opera Dei, ad prælianda prælia Domini, quā oleum istud nominis Domini. Postremo, quis potest esse languentis animæ morbus tam grauis, quod vulnus tam exitiale, cui non hoc oleo superinfuso facillimē medeatur? Si quidem & femiuos curare valet, atque pristinae valetudinis robur restituere, & penitus emortuos ad vitam deperditam reducere. Nomen autem istud quod hic effuso cōparatur vnguento, nomē accipimus domini, vel Dei, vel omnipotētis, vel altissimi, vel aliud quodcūq; nomē, quibuscūque tandē sonis efferatur aut litteris describatur, quod Deū ipsum nobis representat atq; significat, qui est sponsus Ecclesiæ. Peculiariter tamen nomen illud benedictū, quod ab angelo est relatū, nomen dulcissimū IESVS accipere possumus, quo nō aliud nobis auditu suauius proferri vel excogitari possit: vel nomē illud Prophetis etiā prioribus reuelatū, Messia siue Christi, quo aliud non potest efficacius nobis proferri. In illo siquidem nobis

2. Par. 28

Esa. i

Luc. 10

COMMENTARIVS

nobis optatissima salus exprimitur: in hoc autē, virtus vnctio-
nis per quam salus illa perficiatur, includitur. Omne quidē no-
men, quo nominari nobis potest, vel à nobis nominari spōsus
noster, quodcūque tandē illud sit, siue tetragrammatō illud, si-
ue aliud, verē oleū effusum est nobis. Illud tamē nomen nouū,
quod os Domini sic peculiariter nominauit, quod nostrā salu-
tem tā prope & propriē exprimit, peculiare quandā indubiē
super alia omnia suauitatem, & omni quidē iure, fidelibus in-
gerit. Potest etiam nomen accipi pro ipsa eius perfectione &
bonitate nominata, vel pro fama nominis eius: vt sit sensus, fa-
mam nominis eius praestantissimi similē esse vnguento effuso.
Sicut enim hoc, suo odore totam implet domū: ita fama nomi-
nis Dei totū mundum replet & reficit, ad quilibet orbis par-
tes dispersa. Iuxta illud Psalmi: In omnem terram exiuit sonus
eorū, & in fines orbis terrae verba eorū: de praeclaro videlicet
illo nomine, in quo & nō in alio, salus reposita est vniuerso or-
bi terrarū. Quanta autem virtus sit & efficacia nominis huius
mellitissimi, euestigio spōsa insinuat, cū de suis adolescentulis
adiungit: Ideo adolescentulae dilexerūt te. Quas hīc debeamus
intelligere adolescentulas, ex superioribus satis liquet: animas
nimirū fideles, quae intra Ecclesiam per baptismū regeneran-
tur, quemadmodum ait Petrus Apostolus: Quasi modō geniti
infantes, rationabiles, sine dolo lac concupiscite &c. Aut qui
per poenitentia, quasi per secundum quendā baptismum, emū-
dantur atq; lauantur à veritate peccatorū. Huiusmodi enim
adolescentulae, valde sponsi sui delectantur vberibus, & nomi-
nis eius fragrantia mirē reficiuntur: vt non possint non tene-
re & vehementer diligere sponsum tam beneficū, totum de-
libutū suauissimis vnguentis, & totum desiderabilem. Signā-
ter autem quae sponsum diligunt, adolescentulae dicuntur, non
vetulę aut decrepita. Fideles enim qui Christū sincerē diligūt,
etiāsi aetate corporis videantur senescere, intus tamen in ani-
ma adolescentia retinet, iuxta quod in Psalmo dicitur. Introi-
bo ad altare Dei, ad Deū qui laetificat iuuentutē meā. Et iterū:
Renouabitur vt aquilae iuuentus tua. Et per Esaiā dicitur: Qui
sperant in domino, mutabunt siue assumēt fortitudinem: quae
nimirum iuuenili potissimū conuenit aetati. In adolescen-
tularū etiā nomine, incorruptio & puritas insinuat animarū
sanctarum, quae alienis non sunt occupatae amoribus, sed Chri-
stum solū pura mēte & deuotione vt sponsum diligūt: quibus
nondum

Psal. 18

Acto. 4

1. Pet. 2

Psal. 42

Psal. 102

Esa. 40

CAPITIS PRIMI

7

nondum euenit quod de quibusdam metuebat Apostolus, ne
serpentis astutia corrumpere sensus eorum, & exciderent
à simplicitate, siue sinceritate quae est in Christo Iesu: sed ma-
nent virgines castae, nullius amorem admittentes, praeterquam
eius cui semel desponsatae sunt in baptismo, qui est sponsus ca-
stitatis, & solus inter omnes sponso castitatem non aufert, sed
adaugēt, suis amasiis. Possemus tamen in adolescentularum no-
mine, contrario sensu, quandam spiritualis sensus imperfectio-
nem intelligere, in hūc sensum: Tanta est nominis tui o Deus
fragrantia, tam efficax mouendi virtus, vt etiam adolescentu-
lae alioqui pro aetatis conditione lasciuiores & petulantiores,
mundoque & vanitatibus eius amplius deditae, minimūque
in rebus spiritualibus expertae, (vt pote quibus adhuc mundus
sapit & floret, si eo vti velint, propter carnis vigorem) odore
tui nominis moueantur, & quasi trahantur ad te diligendum:
& non solū illae quae iam prouectiores sunt aetatis, id est, quae
perfectiores effectae sunt & in mundi contemptu stabiliores.
Id quod quotidie in Ecclesia impleri videmus, cum vtriusque
sexus homines, in aetate adhuc teneriori, quādo maximē vide-
tur eis sapere mundus, in optimo aetatis vigore vitaeque totius
parte praestantissima, odore diuini nominis alleci, id est, diui-
nae bonitatis beneficiorūque eius dulcedine permoti, virili-
ter mundum ipsum & quicquid in mūdo arridet plausibile cō-
temnunt, torosque se sponsi amabilissimi obsequiis dedunt at-
que deuotē, propter eius amorem, cōtra carnem, mundum,
& diabolū fortissima praelia, eaque assidua, fortiter gerētes.

Trahe me post te: curremus, in odorem vnguentorum tuorum.
In superioribus verbis, sponsam audiuius ad sponsi sui dile-
cti amplexus & oscula suspirantem, in memoria suauissimorū
eius vberum, & fragrantia mellitissimi nominis eius. Nunc ve-
rō considerans sponsi sui nimiam supra se excellentiam, ob-
quam non possit suis viribus vsq; ad eum pertingere, orat ea-
dem trahi ab eo, vt sic ad ipsum possit currēdo pertingere. Au-
diuit enim sponsa dicentem in Euangelio sponsum. Nemo po-
test venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum: & intel-
ligit, tractum eūdem esse patris, filij, & spiritus sancti, cum to-
tius trinitatis sint opera indiuisa. Idcirco nunc clamat ad spō-
sum, Trahe me post te. Quorsum autem sponsi tractum postu-
let, euestigio subnectit, cū ait: Curremus, &c. Quasi dicat, Tu
o spōse mi excelsus es, & in altis habitas: ego autem ex memet
ipsa

Ioan. 6.

COMMENTARIVS

ipsa vilis sum & in infimis habito, & corpus istud quod corrūpitur, non solum ipsum nō potest perungere ad te, verū etiam animā cōsociam mirū in modum aggrauat, impediq; ne ad te peruenire valeat, semper porius ad ima & terrena ista suo eā pōdere attrahēs, & à te violētissimē abstrahens. Cū ergo ex memetipsa sim infirma & insūficiēs, vt mea ipsius virtute ad te vsq; perueniā tēq; deosculer & amplectar, ingenuē agnoscens imperfectū meum humiliter tuā obsecro misericordiā, vt qui me in sponsam tuā nullis meis meritis, sed tua sola gratia elige re dignatus es, eadem quoq; gratia me ad te trahere digneris, mentēmq; meā & voluntatē à temporalibus omnibus abstrahendo, ad te per operationē peculiaris gratiæ tuæ subuehere: vt in te vera possim fide credere, tēq; sincero amoris affectu diligere. Nisi enim tu me traxeris, scio me nō posse vlla ratione ad te diligendū peruenire. Si verō tu me trahere velis, cōfido q; nō solum lento ad te gressu ambulare potero, verū etiam forti impetu currere. Hoc enim est quod ait sponsa, Trahe me post te, curremus. Nō ait, sequemur lēto gradu, sed curremus, inquit, velociter. Cui bene cōsonat quod ait Psalmista tractus huius virtutē expertus: Viā inquit, mandatorum tuorū cucurri, cum dilatasti cor meum. Non ait, perambulaui, quasi lento tardoq; incessu: sed cucurri, inquit, viā mandatorum tuorum: quod est post Deū currere. Quādo autem hoc, aut vnde hoc? Cū dilatasti, subdit, cor meū: id est, cum tibi placuit me trahere per gratiam tuā, & cordis mei affectiones in te subuehere. Deo enim trahente & operāte interius, cor dilatando per suam gratiā, facīle est nobis post ipsum etiam currere, qui per nos ipsos nec ambulare lento gressu valemus. Nō enim (vt ait Apostolus) sufficientes sumus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Sine eo enim nihil possumus facere. Verū per illius auxiliū, nihil non possumus: quemadmodū idem Apostolus ait: Omnia possum in eo qui me cōfortat. Et Psalmista: In deo, inquit, faciemus virtutē. Esaias quoq; in fiducia diuini tractus magna prædicat, dicēs: Qui sperat in Domino, mutabunt fortitudinē: assumēt pēnas vt aquilæ, volabūt & nō deficient. Plus iste dicit, quā ipso sa dixerat. Sponsa ait: Trahe me post te, curremus. Non volabimus, inquit, sed curremus, ne nimiū de se ipsa polliceri iactantius videatur. Ipse tamen, volabūt, inquit, nō current, qui credunt aut sperāt in Domino. Sciendū autē est, q; particula illa, post

Psal. 118

2. Cor. 3

Ioan. 15

Philip. 4

Esa. 40

CAPITIS PRIMI.

8

post te, iungi potest vel cū eo quod præcedit, trahē me: vel cū eo quod sequitur, curremus. Priorē constructionē cōmuniter habent latini codices, posteriorē Græci. Hebræa autē litera, ad utrāq; est indifferēs. Sēsus quoq; utrobq; bonus est, siue ita distinguas: Trahe me post te, currem: siue aliter: Trahe me, post te curremus. Quod autē post spōsum trahi petit sponsa, nō ad spōsum potest ad sponsæ humilitatē referri, nō audentis aspirare ad spōsi omnimodā æqualitatē. Quātumvis enim in hoc mundo fortiter spōsa trahatur à spōso, nunq; tamen ipsum anteuertere poterit, vel penitus assequi: sed post ipsum semper manet, ita vt possit adhuc propinquior fieri. Alioqui modū haberet dilectio, cuius mādātū (iuxta Psalmistæ verbū) latū est nī *Psal. 118.* Imō & in patria post spōsum remanebit spōsa, licet à dextris eius collocata: quoniā incōparabiliter maior erit dignitas ipsius spōsi, qui est ex semetipso gloriosus, q; sponsæ tantū ex participatione & beneuolētiā spōsi suā habentis gloriā. Si autem cū eo quod sequitur verbo, curremus, iungatur particula post te, intelligitur spōsa currere post spōsum, sequendo eius vestigia, & laborādo ad assequendū, siue demerendū eum sibi: quemadmodū de se Apostolus ait: Fratres, ego me nō arbitror *Philip. 3* cōprehēdisse. Vnū autem, quæ quidē retro sunt obliuiscēs, ad anteriora extēdo memetipsum: sequor autē, si quo modo comprehendā. Hoc, scilicet, ad spōsum & post spōsum currere. Sed & in patria manebit spōsa currēs post spōsum, cū in sacra Apoca. de sanctis virgib; dicatur, quod sequūtur agnū quocūq; ierit. Sed *Apoc. 14* quare postq; singulari numero spōsa dixit, trahē me, mox pluralē assumit, dicēs, curremus? Quia nō vult spōsa mater obliui sci adolefcētularū filiarū suarū, quas vnā secū trahi, secūq; post spōsum currere vehementer desiderat, q. d. Trahe me spōse, & ego cū filiab; meis atq; pedissequis adolefcētulis, quæ mecū te diligunt, fideliter curremus ad te. Sic enim Ecclesia cū filiabus suis ad Christū currit, quomō matres ad festa solēt pperare, ad manus deducēs & quasi trahentes pueros ex utroq; latere, vt currāt etiam ipsi cū matre currēte. Potest etiā in numero hoc plurali tacitē insinuari auxiliū mutuum, quo Ecclesiæ mēbra seinuicē ad cursū hūc post spōsum, adiuuāt. In Ecclesia enim nemo singulariter currit, sed omnes simul & quasi gregatim incedēs, currunt vnanimiter ad Christum, mutuo se pro viribus ad cursū hunc adiuuantes. Fideles namq; in Ecclesia, verbis & exemplis seinuicē hortantur & inuitant ad currendū post Christum: portant (iuxta Apostolicam doctrinā) *Galat. 6* *Rom. 15.*

COMMENTARIVS

alter alterius onera, vt legem Christi adimpleant: firmiores, ex eiusdem instructione, imbecillitates sustinet infirmorum, infirmos suscipiunt & adiuuant: praecipuos in aliquo delicto, qui iam retro aspicere inceperant, instruunt spirituales in spiritu lenitatis: & multa omnino sollicitudine tenentur pro se invicem simul currentes, ne forte aliquem ex eis contingat deesse, aut ab incepto cursu desistere. Propter quod, à sanctis patribus fideles in Ecclesia ad Christum pergentes, rectè ceruis sunt comparati. Hi enim (quemadmodum & ab ethnicis scriptoribus obseruatum & annotatum est) cum per agmina transire flumina voluerint, aut ad loca alia pergere, praecedit eorum aliquis totum agmen, super quem alij proximi capitum suorum pondus imponant, atque super hos alij deinde consequentes, vsque dum finiatur agmen. Primo autem defatigato, transit ipse ad finem agminis, caputque similiter imponit proximo, & à fatigatione sua releuatur: succeditque in eius locum alius nondum defatigatus labore, super quem ceteri capita imponant: sicque & inuicem se non deserunt, & mutuum sibi auxilium praestant. Dignum profecto admiratione spectaculum, & imitatione exemplum. Vide super hac re, si libet, sanctum patrem Augustinum in enarratione Psalmi quadragessimifecundi tractantem verbum illud desiderantis animae: Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum &c. *In odorem vnguentorum tuorum.* Hæc particula in Hebræis codicibus omnino non legitur, sed ex additione Græca in textum nostrum translata est, vbi sic legimus: *ὁπῶς σου ἰς ὀσμὴν μύρων σου ἐρεμύου*, hoc est: Post te, in odorem vnguentorum tuorum curremus. Debemus autem per hæc vnguenta intelligere, plurima illa & maxima sponsi beneficia, quorum odore mirabiliterque fragrantia sponsa mirificè reficitur & oblectatur, tam interius quam exterius, atque ad currendum fortiter post Christum illicitur. Non quod sponsum quaerat propter vnguenta, quæ ipsum propter se diligit: sed quia hic odor ad currendum alacrem reddit, & vires præbet, & quasi impetu quodam per viam sic rapit currentem, vt currere se nesciat, vt laborem itineris omnino non sentiat. Propter quod Esaias in ipso credentes volare dixit, absque defectione. Quid enim mirum si ad vnguentorum horum odorem sponsa sic trahatur: quandoquidè & irrationalia videmus animalia, canes venaticos, ad odorem leporis sic vehementissimo impelli impetu, vt prorsus sui ob-

CAPITIS PRIMI.

liti quasi furibundi, ad extremum vsque anhelitum currere non desinant, donec apprehenderint quam olfecerant & sectantur bestiam? Vnde præpositio, in, non sic accipienda est, vt terminum insinuet ad quem curritur, sed vt mouentem indicet causam, & incitamentum ad currendum. Non enim odor iste vnguentorum finis est sponsæ ad quem currit, quæ ipsum sponsum finem habet vltimum, & vt talem summè desiderat. Incitat tamen odor iste vnguentorum, id est, consideratio & perceptio dulcedinis Dei ac beneficiorum eius, & quasi vires infirmis subministrat ad currendum. Habemus autem huius rei exemplum & in formica minutissimo animalculo, ad cuius considerationem non immerito piger homo à Sapiente mittitur, quæ videmus odore vnguentorum dulciūque confectiois tractam, turmatim ex hortis in apothecas vnguentariorum ascendere, ad ipsas quarum odorem à longè percipiunt dulces confectioes. Quæ etiam in re, merito hominum ignauiam crassitūque humani cordis, animalculum istud redarguit: quod tam est sagacis industria, vt ea quæ sibi ad fruendum siue gustandū sunt comodissima & maximè delectabilia, ita à longè odorata percipiat, sicque ad ea sollicitè pergat, vt (si possit) fruatur concupitis. Cum homines plerique bonum suū, sicut maximè utile & salutare, ita maximè delectabile, adeo non percipiāt, adeo negligant, adeo non ad illud pergere laborent, vt nihil videatur cogitare minus. Vt merito etiam hæc consideratione dixisse potuerit insipientibus huiusmodi Sapiens: Ite ad formicam, & discite sapientiā, discite vestris moueri bonis, discite ad ea quæ vobis sunt commoda tendere. Dignum quoque est consideratione profundiori, quam pulchrè paucissimis verbis sponsa hæc geminum hæreticorum excluderet errorem, cum dixit: Trahe me post te, curremus. Siquidè vnica hæc & breuissima oratione contrariæ duæ hæreses destruuntur: quarum prior, hominem ex solis naturalibus, sine peculiari Dei gratia saluari posse: altera, sine hominis cooperatione, per solam Dei gratiam in homine operantem, ipsum saluari, stultè contendebat. Illam sponsa destruit, cum à sponso trahi postulat. Si enim suis viribus posset currere ad sponsum, sine sponsi tractu siue cooperatione, non opus haberet sponsi postulare auxilium, vt posset ad ipsum currere. Hanc verò, dum tracta currere præsumit. Nisi enim crederet sponsam, se simul cum sponsi tractu posse cooperari ad suam salutem, non se cursuram diceret ad tractum sponsi.

COMMENTARIVS

Qui enim currit, non solum patitur, sed agit & operatur, seipsum mouendo, motuamque in seipso virtute exercendo. Nec enim sic trahi petit a sponso sponsa, quomodo tricus ab equo trahitur nihil cooperans: sed quomodo puer qui per seipsum nequit currere, manibus trahitur maternis, ut possit hoc adiutorio infirmos pedes ad cursum mouere celerius. *Introduxit me rex in cellaria sua.* Haecenus ad sponsum ipsum, sub secunda persona, direxit sponsa sermonem. Nunc ad tertiam personam transiens, de eodem nihilominus sponso suo loquitur, quasi verso vultu aliquantisper ad astantes adolescentulas, de quibus pauloante dixerat sponso: Ideo adolescentulae dilexerunt te. Quasi enim tacite illis in aurem susurrans, dicit: Introduxit me rex in cellaria sua. Statimque ad ipsum rediens sponsum, secunda iterum persona sermonem prosequitur, adiungens: Exultabimus & letabimur in te &c. Vbi primo nota, quod loquens de sponso suo quasi coram aliis circumstantibus, in persona tertia, regem eum appellat. Vbi autem ipsum alloquitur sponsum persona secunda, familiariori & magis blanda nominatione dilectum eum vel amicum vocat, ut paulo inferius: Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus. Videlicet hac in re pulchre exprimens affectionem coniugalem, & quae inter coniuges solet obseruari consuetudinem. Vxor enim siue sponsa, tametsi aliquo modo par sit suo viro aut sponso, utpote in actu coniugali, tamen subditam se agnoscere debet viro, quem & timere debet & honorare, quemadmodum docet Apostolus. Propter quod, ad uxorem spectat, de viro loqui reuerentius: quemadmodum Sara virum suum Abraham, dominum vocabat, sicut & Apostolus Petrus annotauit. Idque maxime obseruant uxores, quando coram aliis de suis viris loquuntur. Cum vero inter se se amice & familiariter conueniunt, ac sine arbitris inuicem se alloquuntur, tunc videlicet magis amicales inuicem sibi tribuunt appellationes, dilecti atque dilectae, amici & amicae, nepotis & neptis, fratris & sororis, aut alias huiusmodi quas amor pro tempore effingit. Iuxta hunc morem coniugalis commercij, quum alias sponsa sponsum alloquens dilectum eum vocare soleat, hic de eodem loquens adolescentulis, regem eum nominat: Introduxit (inquiens) me rex in cellaria sua. Et infra: Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Dicit autem hoc quasi in aurem (ut diximus) astantibus adolescentulis, ad significandum, quod licet nondum plene ei datum esset verbum illorum

1. Pet. 3.

CAPITIS PRIMI.

10

lorum quae tantopere in sponso commendauerat frui dulcedine, iam tamen aliqua ex parte gustum acceperat, & quasi debitationem ac praeustationem quandam, quantum pro hoc tempore satis est ad exultandum & letandum in illo, donec tempus adueniat plenioris laetitiae. Non modo (inquit) prorsus a sponsi verberibus sum aliena, non prorsus ab eius osculo elogata, tametsi vehementius illa & oscula & vbera desiderem. Iam ex parte aliqua mihi datur bonitatis illius & fauoris gustare dulcedinem, & quasi plenitudinis illius futurae quam ex sponsi osculo & verberibus olim expecto, aliquid praelibare siue praeustare. Puto autem per cellaria idem ferè hic posse intelligi, quod supra per vbera, diuinæ scilicet pietatis viscera, bonitatisque eius erga nos benignitatem & beneficentiam. In quae nos iam introducimur, quando de illius benignitate modo aliqua ex parte rescicimus & consolamur: quando (iuxta sancti Evangelistae verbum) de eius plenitudine credentes in nomine eius accipimus gratiam pro gratia: ad hoc videlicet, ut cursum nostrum sic de cellariis diuinæ pietatis refecti & confortati, sine fatigatione sufficiamus peragere. Quia enim iter est magnum valde quod nos oportet percurrere, hinc nimirum usque ad summum coelorum verticem: necesse habet Ecclesia interim dum currit, subinde in cellaria ista introduci, illique de vino supernae consolationis quasi in transitu gustare, siue verius libare, ne in tanto itinere nimis defatigata laboribus succumbat, aut viribus exhausta deficiat. Quemadmodum viatoribus celeres & longas profectiones peragere instituentibus, opus est subinde in diuersoria ingredi, illique de cellariis praestantissimi vini haustus degustare: ut sic viribus reparatis, ad iter suum prosequendum alacres valentesque pergant. Possumus verò & per cellaria ista intelligere, occulta sapientiae atque scientiae Dei: quae nunc ex parte aliqua reuelantur Ecclesiae, siue ante Christi aduentum, siue post. David namque dicebat: Incerta & occulta sapientiae tuae manifestasti mihi. Item ipse spiritus suis dicebat discipulis: Vos amici mei estis, quia omnia quaecumque audiui a patre meo nota feci vobis. Atque ita in cellariis istis regis, illos commodè accipimus thesauros sapientiae atque scientiae, quos Paulus in Christo dicit absconditos: In quo sunt (inquit ille) omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi. Introduxit autem dilectam Ecclesiam suam sponsus in haec cellaria, & hos ei thesauros demonstrauit: quando (iuxta eiusdem Apostoli verbum) ea quae oculis

Ioan. 1.

Psal. 50.

Ioan. 15.

Coloss. 2.

B ij lus

COMMENTARIVS

lus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderūt quæ præparauit Deus se diligentibus, nobis Deus reuelauit per spiritum suum. Quidam vtriusque testamenti libros intelligunt, quorum occulta mysteria dum Ecclesiæ per spiritum suum Deus reuelauit, quasi in cellaria sua eam introduxit, foris stantibus illis omnibus qui non habent eundem in se spiritum fidei. Græci verò pro cellariis *ταμεία*, id est, cubilia, legūt. Facileq; potest hæc lectio ad prædictas intelligentias applicari.

Exultabimus & letabimur in te. Ex hac introductione in sponsi cellaria siue cubicula, sponsa iterū ad sponsum dirigens sermonem, se dicit vnā cum suis adolescentulis magnificè gaudere: idq; in sponso ipso, quo tanta benignitate erga se vitur. Exultabimus, inquit, & letabimur in te. Plurali numero loquitur, vt simul includat secum suas adolescentulas. Ecclesia enim quā accipit à Christo consolationem, infirmis suis membris & pusillis infantibus impertit, vt secū ad sponsum currere valeat & velint. Exultabimus, inquit, & letabimur: vt significet synce rum & perfectū esse gaudium ex cordis intimo procedens, nō tantū exterius simulatum in corporis gestibus. Interdum enim foris homines exultant, qui intus non latantur in animo. Nō autem in alio aliquo exultabimus, non in vanitate diuitiarum, non in pōpa honorum seculi huius, aut in aliis huiusmodi, sed in te solo vno vero sponso nostro, in quo omnes nostras diuitias simul atque delicias habemus repositas, vt extra te nihil valeamus aut velimus diligere, & in nullo alio præterquam in te gloriari. Videlicet hoc illud est gaudium, hæc illa exultatio, ad quā dominus suos hortabatur Apostolos, atque in illis Ecclesiam vniuersam: Gaudete, inquit, & exultate: quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Et iterum: Gaudete & exultate, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. Ad idē & Paulus magnus ecclesiæ paranympus omnes hortatur fideles, dicēs: Gaudete & exultate, clamās, iusti in domino, rectos decet collaudatio. Latamini in domino & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde. Quomodo verò ad hæc exultationem & latitiam cordis sponsa nostra perueniat, subsequenter explicat, quum adiungit: *Memores vberum tuorum super vinum.* Memoria nimirum diuinæ beneficentiæ & pietatis, qua ab initio seculi Ecclesiam suā prosequi non desit spūs, plurimisq; omnino afficere beneficiis, meritò spōsam exultare facit & letari, super tā mirabili beneuolo & benefico spōso suo: vt iure velut ingratissima esset arguenda, si non in illius memoria exultaret. Verè enim super omne vinum, super omnes huius mundi delicias & voluptates, dulcia sunt hæc diuinę pietatis atque miserationis vbera: neque sic reficere, sic oblectare potest vini præstantissimi potus, vt sola tam blandorum vberum, tam amici pectoris, memoria. Vinum enim quantūuis præstantissimum, non nisi dum in præsentia degustatur, reficit: vbi autem per gulam transierit, sapor omnis & voluptas transiit. Quod autem ex vberibus istis lac sugitur, diuinārū cōsolationum & deliciarum supernarū, etiam sola memoria sua animam latificat & pascit, tunc etiam cum actu vbera illa non fugit, quum nouas consolationes nullas accipit. Cui bene consonat illud quod per Psalmistam de iis dicitur: Memoria abundantię suauitatis tuę eructabūt. *Recti diligunt te.* Ob amorosa vbera tua & ineffabilem benignitatem atque beneficentiam tuam, qua Ecclesiam tuam prosequeris, omnes quicūque recto sunt corde, vniuersi pij & iusti, te super omnia diligunt, nihil tibi ex omnibus huius mundi bonis præponētes. Quod si qui post tantam beneuolentiam & beneficentiam prius exhibitam, operēque monstratam nondum te diligant, ij proculdubio ter impij sunt & iniqui, minimè recto sunt vel æquo affectu, qui amorem soli Deo debitum, contra ius & æquum, trāferunt ad creaturas. Quidam particulam illam, super vinum, cum ista parte cōnectunt, in hunc modum: Super vinum recti diligunt te, id est, diligunt te super omnes huius mundi delicias. Potest etiā ex Hebręo legi per aduerbium: Rectè diligunt te, id est, iure & meritò te diligūt fideles animæ. Græca autem æditio, per nomē legit abstractum *ἰουδὺν καὶ πνεύματι*, hoc est: Rectitudo dilexit te. Quod cū lectionibus supra enarratis facile in consimilem sensum coaptatur. *Nigra sum sed formosa, filie Hierusalem: sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.* Vertit nunc sermonem ad iuenculas circumstantes, quas appellat filias Hierusalem, eo quod fideles in Ecclesiasticæ fidei vnitatem permanentes, & secundū eam dignè vitam agentes, ad supernam illam Hierusalē pertineant, tanquā ciues & domestici eius ciuitatis: vtpote quorum nomina iam scripta sint in cœlis, *Luc. 10.* imò quorum etiam nunc est cum Apostolo in cœlis conuersa *Philip. 3.* nifeste in verbis istis exponit, nigram se esse asserens, sed formare

CAPITIS PRIMI.

11

Psalm. 14. 4 *Recti diligunt te.* Ob amorosa vbera tua & ineffabilem benignitatem atque beneficentiam tuam, qua Ecclesiam tuam prosequeris, omnes quicūque recto sunt corde, vniuersi pij & iusti, te super omnia diligunt, nihil tibi ex omnibus huius mundi bonis præponētes. Quod si qui post tantam beneuolentiam & beneficentiam prius exhibitam, operēque monstratam nondum te diligant, ij proculdubio ter impij sunt & iniqui, minimè recto sunt vel æquo affectu, qui amorem soli Deo debitum, contra ius & æquum, trāferunt ad creaturas. Quidam particulam illam, super vinum, cum ista parte cōnectunt, in hunc modum: Super vinum recti diligunt te, id est, diligunt te super omnes huius mundi delicias. Potest etiā ex Hebręo legi per aduerbium: Rectè diligunt te, id est, iure & meritò te diligūt fideles animæ. Græca autem æditio, per nomē legit abstractum *ἰουδὺν καὶ πνεύματι*, hoc est: Rectitudo dilexit te. Quod cū lectionibus supra enarratis facile in consimilem sensum coaptatur. *Nigra sum sed formosa, filie Hierusalem: sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.* Vertit nunc sermonem ad iuenculas circumstantes, quas appellat filias Hierusalem, eo quod fideles in Ecclesiasticæ fidei vnitatem permanentes, & secundū eam dignè vitam agentes, ad supernam illam Hierusalē pertineant, tanquā ciues & domestici eius ciuitatis: vtpote quorum nomina iam scripta sint in cœlis, *Luc. 10.* imò quorum etiam nunc est cum Apostolo in cœlis conuersa *Philip. 3.* nifeste in verbis istis exponit, nigram se esse asserens, sed formare

COMMENTARIUS

mosam, &c. Pro cuius literæ intellectu notandum est, comparationes istas tabernaculorum & pellium Salomonis, à diuersis diuersimodè applicari. Solent enim ferè diuissim istas cōparationes applicare, priorem nigredini, posteriorem pulchritudini, in hunc modum: Nigra sum, sicut tabernacula Cedar: sed formosa, sicut pelles Salomonis. Cedar enim (quemadmodum ex historia Genesis liquet) filius fuit Ismahelis, à quo descendentes posterius in desertis habitabant in tabernaculis, vel causa pascendi pecora, vel causa prædandi. Tabernacula igitur eorum, propter continuum solis ardorem cui erant exposita, vehementer nigra erant: tum etiam ob puluerem siccum, quo op-
Gene. 25. plebantur & offuscabatur, in terra arida & arenosa solis exustis ardoribus. Volens ergo sponsa insinuare se vehementer nigra esse, comparat se tabernaculis Cedar, quantum ad suam nigredinem. Per Salomonis autem pelles, intelligendæ videntur pelles pretiosissimæ, quibus lectus aut cubile eius operiebatur & decorabatur: vel cortinæ albissimæ & candidissimæ, lectum illius aut requiei locum circumdantes: aut in tentoriis expansa vela candida. Id enim magis propriè significare videtur dictio Hebraica ieriah, cortinam videlicet albam, aut velum album, quod in tentoriis expanditur. Insignem igitur albedinem, candorem & pulchritudinem, hac comparatione voluit significare: quemadmodum priori, insignem nigredinem. Alij verò in hunc sensum legunt: Nigra sum sed formosa, sicut tabernacula Cedar nigra sunt, sed nihilominus formosa, & pelles Salomonis nigrae sunt sed formosæ. Iuxta quam distinctionem in hoc stat comparatio, quod sicut tabernacula Cedar, siue Arabum prædatorum, nigra quidem erant foris propter exustionem solis, intus tamen formosa erant, nimirum plena auro & omnibus diuitiis, quibus maximè populi Arabiæ abundant: item sicut tentoria Salomonis nigra quidem erant foris, quod est commune tentoriis omnibus, & pellibus, maximè tentoria operietibus, intus tamen maximam copiam auri & rerum omnium pretiosarum continebant, insuper & ipsum regem Salomonem quo non erat alius in orbe gloriosior, siue potentia, siue sapientia, siue diuitiarum gloria: ita & Ecclesia tametsi foris videatur nigra, & ex parte aliqua reuera sit nigra, habet tamen intus latentem mirabilem pulchritudinem de Cedar ex peregrinatione. Pro cuius sententiæ pleniori intellectu sciendum est, tripliciter intelligi posse quod dicitur Ecclesia nigra, & nihilominus

CAPITIS PRIMI.

12

hominus formosa. Primò quidem respectu diuersarum partium diuersorumque membrorum Ecclesiæ: quorum quædam sunt nigra, quædam alba, id est, quidam boni, quidam mali. Sancta enim Ecclesia pro statu huius vitæ, similis est (iuxta euangelicam parabolam) sagonæ ex omni genere piscium congreganti, bonosque & malos pariter continenti, tantisper donec adducatur sagona ad littus, & seligantur boni pisces à malis, id est, usque ad seculi consummationem. Interim enim in Ecclesia bonis commixti sunt mali: qui ore quidem confitentur se nosse Deum, factis autè negant: qui ore quidè clamant, Domine domine, sed quæ præcipit dominus opere perficere negligunt quibus in die nouissimo claudetur iauua regni, diceturque eis: Nescio vos. Discedite à me, omnes operarii iniquitatis. Ex horum igitur malorum commixtione, meritò nigra dici potest Ecclesia: quoniam stultorum est infinitus numerus, & pauci admodum inueniuntur qui per angustam portam salutis, arctamque vitæ viam ingrediantur: sed longè plures per latam viam vadunt, in præcipitiū & gehennam. Formosa nihilominus semper manet Ecclesia, ratione bonorum & electorum, cuiusmodi semper aliquot habuit, & in finem usque mundum habebit, in quibus erit Deo beneplacitum. Nunquā enim prorsus omnem suam pulchritudinem perdet sancta Ecclesia, ne in ipsa quidem grauissima illa tēpestare & squissima persecutione Antichristi, quando suos electos sibi gratissimos in Ecclesia Christus seruabit: quorum gratia ipse testatur breuiandos dies immanis illius persecutionis. Secundo, nigra dicitur simul & formosa Ecclesia, non solum (ut iam dictum est) secundum diuersa, verum etiam secundum eadem Ecclesiæ membra, cōparatione ad diuersa quæ in ipsis inueniuntur. Nam & ij qui in ecclesia boni sunt, non omnino sine macula nigredinis alicuius vitæ istam transigunt: quum in multis (ut ait Iacobus) offendamus omnes, & septies in die (iuxta sapientis verbum) iustus cadat. Apostolus quoque peculiariter dilectus, immunem se non esse ab omni macula testatur, libera voce proclamans: Si dixerimus, quia peccatū nō habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Hinc igitur, id est, ex leuibus delictis in quibus quotidie offendimus (delicta enim quis intelligit?) nigra se dicere potest Ecclesia, quādiu in hoc tēpore & in hoc mundo viuit. Verū tamen quia non tantæ sunt hæ maculæ, non tanta est ista nigredo, ut eam reddat ingratiā & displicentem Deo: quia quoti-

Mat. 13
Tit. 1
Mat. 25
Eccle. 1
Mat. 7
Iac. 3
Pro. 24
1. Ioan. 1
Psal. 8

B iij diana

COMMENTARIUS

Mat. 5
Mat. 9

2. Tit. 3

Gala. 5
Colos. 2

2. Cor. 11

diana illa delicta charitatis pulchritudinem ab anima non tollunt, non obstante illa qualicūque nigredine formosam se esse gloriatur. Decorem enim & pulchritudinem illa nigredo non tollit, quia charitas (vt ait Petrus Apostolorum princeps) operit multitudinem peccatorum. Nigredinem scilicet occultat, vt non appareat. Imò licet etiam magnis & grauibz peccatis maculari contingit electos, quia tamen in peccatis suis obstinati non permanent, sed per pœnitentiam quantocius emundare se student, & lachrymis nigredinem contractam abluere. Hinc fit, vt nigredo illa sic ad momentum solum perdurans, ad turpitudinem ipsis non imputeretur, vt formosi aestimari à sponso desinant. Tertio, per nigredinē istam potest intelligi exterior humiliatio & abiectio persequutionis, in qua pro hoc tempore exilij viuit Ecclesia. Nigredo siquidem, color est lugubris luctumque significans. Veri autē Ecclesiæ filij, in hoc mundo lugent, scientes dictum esse à sponso: Beati qui lugent quoniam ipsi consolabuntur. Quasi igitur nigra est & pulla Ecclesia, dū hic in luctu perseuerat: quando ablato sponso, ieiunant filij sponsi & sponsæ, quando omnes qui piē volunt viuere persequutionem patiuntur, siue à diabolo, siue à mundi scandalis & erroribus, siue etiam à semetipsis, propter bella quæ quum suis passionibus malis assidue gerunt: quādo ij qui sunt Christi, mēbra sua mortificant super teram, carnēque suam crucifigunt cum vitiis & concupiscentiis: in laboribus, ieiuniis, vigiliis, aliisque huiusmodi, in quibus Apostolus gloriabatur infirmitatibus plurimis. Verūm hæc nigredo exterior adeo sponfam non reddit de formen, vt etiam plurimū eam exornet, decoramque efficiat, in oculis sponsi. Quāto enim magis hic Ecclesia pro amore sponsi sui patitur & aduersis exercetur, tātō est ipsi gratior, tantō est pulchrior in oculis eius. Sic igitur, & si multum nigra sit Ecclesia, quæ tantis assidue malis premitur, tot persequutiones, tam ab exterius impugnantibus, quā ab interius scandalizantibus, patitur: manet nihilominus formosa & pulchra in oculis sponsi sui, pro cuius amore nigra permanet, id est, luctū seruat & tribulationes patitur. Potest etiā ferē in eundē sensum ista nigredo referri ad estimationē hominum seculi huius: qui Ecclesiā quasi nigrā & deformē despiciūt, eosque qui piē viuere volūt odio prosequuntur, & malis afficiūt. Quod sicut ante Christi aduentū ab initio factitatū legimus, tā in iacris quā in prophanis historiis: ita in finē vsq; seculi huius futurum

CAPITIS PRIMI.

13

futurum conuicitur, imò ex ipsis domini verbis quæ in sacris Euangelis legimus, certō cognoscitur. Quāquam verō in oculis hominū sic nigra sit sponsa Ecclesia, in oculis tamen sponsi Dei & Christi speciosa est atque gratissima: quoniam quæ abiecta & contēptibilia sunt mundi elegit Deus, vt cōfundat for-
tia. Et sicut quod altum est hominibus, abominatio est apud Deū: ita ecōtrario, quod hominibus abominatio est, apud Deū est altū & maximi pretij. Nolite me considerare quod fusca sim, quia decolorauit me sol. Ne fortē in hac nigredine sponsæ cōtingat scandalizari filias adolescentulas minus expertas in rebus diuinis, præmonendo satagit sponsa à scandalo eas preferuare, causam exponens suæ istius nigredinis, quam in se pro statu vitæ huius agnoscit. Nolite, inquit sponsa, o filiæ Hierusalem, o fideles animæ, quæ mihi adiungi & mecum post sponsum Christū currere desideratis, nolite scandalizari in mea nigredine: nolite sic in meam nigredinē oculos defigere, vt propterea me despiciatis, aut sponso exosam credatis, aut indignam putetis quam sequamini. Nigredo enim ista mihi nō est propria vel essentialis, neque perpetua in me remanebit: sed quasi ex accidenti aduenit, & extrinseca est mihi, neque nisi ad tēpus in me cōspicietur, suo tēpore auferenda. Solis enim æstus & ardor immodicus, per totū mundum ardoris sui radios dispergens, quem donec in mundo isto degam penitus effundere non potero, ista me nigredine decolorauit: quæ in me prorsus nō apparebit, postquā ille me aspicere & decolorare desierit. Quis autē sol iste sit, qui sponfam hanc decolorat, nec tamen eius aufert pulchritudinem, variē enarratur. Potest enim per solē intelligi ardor ille malæ concupiscentiæ prauisq; fomitibus, vniuersum genus humanū contingens, suōq; calore infestans, quemadmodū solis huius corporalis ardor vbiq; se spargit, iuxta illud: Nec est qui se abscondat à calore eius. Hic enim sol est, qui sponfam multa perfundit nigredine. Iste est concupiscentiæ malæ fomes & ignis qui Ecclesiā in tam multis suis membris & partibus denigratā reddit: vnde nimirū procedit, vt tam multi inueniātur qui angusta virtutis via derelicta, ad spatioſa vitiorum deuia declinēt, eaque perabulent, omnigenis vitiis se cōmaculantes, & super æthiopis pellem sese denigrantes: qui tamen nomine & professione Christiani à sponso Christo dicūtur, & mēbra censentur sponsæ eius Ecclesiæ. Facit quoque idē ille ardor malæ concupiscentiæ, vt etiam boni nō

1. Cor. 1
Luc. 15

Psal. 18

finē

COMMENTARIVS

sine multis peccatorum maculis vitā istam in hoc seculo trāss-
gant: propter quā coguntur quotidie ad Deum exclamare: Di-
mitte nobis debita nostra. Vt meritō Ecclesia, etiam quantum
ad membra sua prācipua sana & formosa, nonnihil, imō non
parum denigrata dici possit ac debeat. Potest etiam per solem
ad Timotheum, dicens: O Timothee, depositum custodi, de-
uitans prophanas vocum nouitates, & oppositiones falsi no-
minis scientiā, quam quidā promittentes, circa fidē exciderūt.
Per hanc enim constat ecclesiam nō mediocriter denigrari:
quum per eam plurimi seducantur à rectitudine catholica fi-
dei, & abducantur in errores varios. Bene autem sol dici po-
test ista pseudonomos siue falsi nominis scientia: eo quod lu-
men & directionē in credendis & agendis prāstare se promit-
tat ambulantibus in ea eāq; insequentibus. Potest itē intelligi
per solē, feruor siue ardor persecutionis grauitē incūbens
Ecclesiā: partim ab extraneis & aduersariis fidei, qui eā vi op-
pugnare non desinūt: partim ab hostibus domesticis, falsis fra-
tribus, utpote hāreticis & scādalizatoribus simpliciu: à quibus
tantō periculosius sustinet bellū, quātō magis intimi sunt qui
bellum mouent: cum (iuxta vulgatum verbum) nullus hostis
aequē ac domesticus nocere possit. Hic ardor quantū olim Ec-
clesiam denigrauerit, atque etiam nunc denigret, partim in sa-
cris historiis gemētes legimus, partim in quotidianis exemplis
cū fletu & eiulatu, nimis quā apertē cernimus. Si enim ea cōsi-
deremus quā ab hostibus ecclesiā inferūt mala, nōne iam
orbē ferē vniuersum impiissima Machumeti blasphemia cor-
ruptum cōspicimus? Ira vt Ecclesia quā ante annos mille per
singulos orbis partes, Asiā, Aphricam, & Europam, longē latēq;
florebat, nunc vix in parte aliqua Europae, quasi in extremo
mundi angulo, suum cādorem seruet: idque admodum ægrē,
propter falsorum fratrum multitudinem & seuitiam, quibus ple-
na est etiam illa orbis particula quā ceteris videtur incorru-
ptior. Quādo enim tot vnquā ac tātā hāereses vniuersos Ecce-
siā angulos sic adimpleuerūt, vt hodie? Quando vnquā tā mul-
tis & tam manifestis scādalis plena fuit ecclesia, quēcūq; tan-
dem statū aspexeris, siue polyticū, siue Ecclesiasticū? Quādo sic
omnia corrupta fuere perniciosissimis pestibus, ambitione &
auaritia: vt interim taceā illa quā hodie peccata non reputan-
tur, gula & luxuria, odium & inuidia, deiq; neglectus & irreue-
rentia:

CAPITIS PRIMI.

14

rectia: quā sic passim ferē apud omnes regnare cernimus, quasi
peccata iam esse desierint, atq; intra virtutū numerū concessē-
rint. Secundum hunc ergo intellectum, sponsa ecclesia suam
nigredinē attendens, metuēsq; ne fortē adolescentulā in sua
nigredine possint scādalizari, ita vt eā deformē exosām; spō-
so suspicentur, prāueniendo scādalū amouere laborat dicēs:
Nolite, o fideles anima, cōsiderare me, siue (vt ex Hebræo le-
gi potest) despiciere me, quod fusca sim aut nigra, quia nigre-
do ista mihi ex sole procedit. Nolite, o pusilli mirari aut scāda-
lizari, sic vt ecclesiā credatis non esse gratam Deo, ex eo quod
tam multos in ecclesia malos videatis vitiūq; denigratos. No-
lite item scādalizari, si etiā in ijs qui pij & iusti vidētur & sunt,
maculas quasdā leuiū delictorū videatis. Inest nimirū singulis,
fomes illē prauus peccati, æstus malē cōcupiscētię: vnde habet
homo, vt ab infantia sua pronus sit ad malū omni tēpore: vnde
procedit, vt non habitet in carne bonū, sitque homo ratione
corruptionis huius semper ad malum procliu, ita vt nō pos-
sit abque peccato vitam istā transigere. Tamen enim prima
facie, infirmo alicui & non satis corruptionem humanā natu-
ræ consideranti, videri posset mirum aut scādali occasionem
præbere, quod tā multos in ecclesia malos videat, imō eos qui
probiore videntur admodū imperfectos inueniat, & in pluri-
bus offendentes, ei tamē qui corruptionē istam miseræ carnis,
malitiā dico, fomitis tam intimē carni implantatam, attende-
rit, non ita mirū illud videbitur, desinētq; per talem conside-
rationem in sponsæ nigredine scādalizari. Quid enim mirum,
si quidā sunt in ecclesia mali? quid mirū, si etiā boni in multis
delinquant? quū illū ardorem malæ concupiscētiæ sic insitū
à natura corrupta habeat vniuersi, vt nullo medicamine era-
dicari possit, donec in tēpore mortalitatis huius degimus: qui
nos ad omne malū omni tēpore sollicitat, & ab omni bono ab-
horrere facit, hostis tā familiaris, tā domesticus, tā intimus, quē
circūferre semper, imō (velimus nolimus) & pascere, cogimur.
Quid item mirū si multi sint mali, atque etiam in multis bonis
delinquant: si cōsideremus, quanta seuiat aduersus Ecclesiā
persequutio, partim à mundi sapientibus & potentibus, partim
ab hāreticis & scādalizatoribus, qui proximos suos & dome-
sticos fidei dogmatibus suis prauis atque exemplis perdunt?
Imō verò, si rē ipsam exactius perpendentes iusta læce & aqua
trutina pōderemus, magis profectō mirū videbitur quomodo
inter

COMMENTARIUS

inter tot scandala atq; errores, vel pauci, vel nulli, adhuc inueniri possint, qui sinceritatem fidei Christianæ & dilectionem veram erga Christum illasam seruēt in Ecclesia. Mirū, in quā, videri merito debet, inter tot errores, hæreses & scandala, quibus pleni hodie sunt vniuersi ecclesiæ anguli, vel vnum aliquē inueniri, qui in rectitudine sinceræ fidei vitæque Christianæ perseveret: maximè illa corruptione prauis fœditis, quæ ad omne malum omnes proni sumus, attenta. Vt merito diuinæ benignitati, nō humanis viribus, hoc ipsum debeat ascribi, quod vel pauci in ecclesia rectæ fidei Euangelicæque probitatis cādorem antiquū obtineant, licet aliquatenus offuscatur à solis æstu, non tamen penitus obliteratum vel abolitum. Secundum illum verò sensum superius tertio loco positū, vbi Ecclesiam diximus nigram, ratione humilitatis & pœnitentiæ, in qua modo Deo humiliter seruit: item ratione contemptus quo ab aliis mundi huius amatoribus afficitur: per solem istum intelligere poterimus, ipsum solem iustitiæ Christū dominū, qui est lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Hic enim sol Ecclesiam sponsam suam dicitur denigrare siue decolorare: quia propter amorem ipsius, fideles in Ecclesia vera ipsius mēbra, carnem suam crucifigunt cū vitiis & concupiscentiis, corpus suū assidue castigant & in seruitutem redigunt, membra sua mortificant super terram, semperque in tristitia & luctu perseverant, quandiu in hoc mundo viuunt: sciētes dictum esse à Domino: Beati qui lugent, quoniā ipsi cōsolabuntur. Væ autē vobis qui ridetis nunc, quia flebitis. Propter Christi scilicet amorē, & sibiipsis dura inferunt, castigantes carnem suam, ieiuniis, vigiliis, laboribus, orationibus, sollicitudinibus, aliisque variis modis: & quæ ab aliis propter Christū inferuntur mala, libenter suscipiunt, ita vt sub istorū persona dicat Propheta: Propter te mortificamur tota die, æstimari sumus sicut oues occisionis, Atque ita quidē propositi loci scūs hic erit: Nolite, o fideles anime, scandalizari in ecclesia, quæ sic modo humilis & despecta appareat, quod non in hoc seculo temporaliter exultet & triumphet, quemadmodum ceteræ barbaræ nationes: quod multis exerceatur aduersis, quod in laboribus & doloribus secundum corpus viuere videatur, item quod à ceteris cōtēptis irideatur: nolite, in quā, in hac sponsæ nigredine, in humilitate Ecclesiæ, scandalizari, vt propterea ab ea discendū putetis. Nigredo enim illa, si cōsideretur vnde proficiscatur,

Ioan. 1

Gala. 5

1. Cor. 9

Coloss. 3

Mat. 5

Luc. 6

Psal. 43

CAPITIS PRIMI.

15

eat, non ad dedecus ei est imputanda, neque verè contemptibilem eam efficit, sed magno ei est ornamento, verèque amabilem & preciosam eam constituit. Siquidem nigredine istam, siue humilitatem habet ab illo sponso suo præstantissimo, qui sic eam vult, donec in hoc tēpore degit, aduersitatibus multis exerceri, inque humilitate austeritate & patientia vitam agere: vt inde sibi amplissimum comparet fructum æternæ felicitatis. Iuxta illud Apostoli: Id quod in præsentī est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum pondus gloriæ operatur in nobis. Hæc autem nigredo qua decoloratur à sole sponsa, afflictio & despectio tēporis huius, quam ecclesia sustinet pro fide & nomine Christi, adeo non deformem eam reddit, aut cōtemptibilem, vt etiam ad maximum honorem & summam gloriam ei deputeretur. Sic enim ipse Sponsus ait: Beati qui persecutionē patiuntur propter iustitiam, quoniā ipsorum est regnum cœlorum. Ac deinde: Beati eritis, quum maledixerint vobis homines, & exprobrauerint, &c. propter me: Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Petrus quoque Apostolus ait: Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis: quoniam quod est honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui est eius spiritus, super vos requiescet. Ac deinde, nigredinem aliunde contractam distinguens à nigredine hac bona fidelium, subiungit: Nemo autem vestrū patiat, vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem vt Christianus, non erubescat: glorificet autē Deum, in isto nomine. Illa igitur nigredo quæ ex maleficiis contrahitur, confusibilem facit: ista autem quæ à sole proficiscitur, formosos etiam & gloriosos, vt nequaquam ob eam sponsa debeat despici. *Filius matris meæ pugnauerunt contra me. Posuerunt me custodem in vineis. Vineam meam non custodiui.* Nonnulli sanctorum patrum, de veteri synagoga eiuſque cultoribus ista dicta putant, ex persona nouæ Ecclesiæ in hunc sensum: Filij synagogæ, quæ mater est Ecclesiæ nouæ (vt pote per Apostolos ex gente Iudaica oriundos genita, iuxta illud Domini verbum: Salus ex Iudæis est) pugnauerunt contra me, grauiter ferentes, etiā in gentibus effusam esse gratiam sponsi: sicque illis me oppugnantibus, & contradicentibus prædicatoribus nouæ legis, posuerunt me custodem in vineis multis, id est, diuersis Ecclesiis gentium per orbem dispersarum, quæ per prædicationem Apostolorum conuersæ sunt ad

2. Cor. 4

Matth. 5

1. Petr. 4

[ibidem]

Ioan. 4.

COMMENTARIUS

Matth. 13

1. Ioan. 2.

ad Christum. Interim autem, propter incredulitatē vinea mea illa antiqua & ex multo tempore electa, id est, Ecclesia Iudæa, detrimentum passa est: quia eam custodire & colere non potuit, propter incredulitatē & pertinaciam contradictionis suæ. Atque ita in his verbis rectē significatur conuersio gentium, & excecatio obduratioque Iudæorum: quando Iudæis contradicētibz prædicationi Apostolorum, ipsi excusso puluere pedum suorum in illos, conuersi sunt ad gentes: quæ cum omni gaudio illā susceperunt, credentesque factæ sunt vinea Christi. Possumus verò generalius ista exponere, ut per filios istos pugnatōres intelligamus hæreticos & scandalizatores fratrum peruersos, qui Ecclesiam grauissimē impugnant, & multos de Ecclesia perdunt. Hos enim Ecclesia vocat filios matris suæ, ratione membrorum suorum, id est, suos filios, & fratres illorum qui in Ecclesia sunt fideles. Vel Ecclesia bonorum loquens de malis, in Ecclesia vniuersali fidelium etiam solo nomine Christi profitentium, filios matris suæ vniuersalis illius congregationis (quā sæpē signat bonos & malos indiscriminatim pisces retinens) eos appellat. De quibus Ioannes Apostolus loquitur, dicens: Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum. Ex nobis (inquit) prodierunt, quia de numero fuerunt solo nomine credentium: sed non erant ex nobis, quia solo numero non autem merito, veris fidelibus fuerunt coniuncti, neque secundum diuinam electionem ad fidem atque salutem prædestinati. Ecclesia igitur quantum ad bonos, loquens de malis, numero sibi sed non meritō neque diuina electione coniunctis, filios eos vocat matris suæ, id est, vniuersalis illius & generalis Ecclesiæ, quæ bonos & malos comprehendit, paratamque omnibus & in commune propositam offert salutem. Ab his autem fratribz suis sed falsis, Ecclesia iustorum meritō se oppugnari conqueritur. Semper enim ab initio Ecclesiæ grauissima fuit hæc oppugnatio falsorum fratrum, siue malorum Christianorum: qui cum Ecclesiæ filij & membra videri velint, grauissimē tamen interim veros fideles impugnant: siue per suarū hærefum impia commenta, quibus corrumpere nituntur mentes simplicium, & à via seducere veritatis: siue per exēpla mala, & scādala manifesta, quibus ad vitia infirmos pertrahere nō desinunt. Quæ sanē persecutio à domesticis & fratribz, multo grauior est ea quam ab extraneis & manifestis fidei Christianæ

CAPITIS PRIMI.

16

Christianæ hostibus sustinet. Nam hi quidem corpora perimunt, illi verò animas damnationi sempiternæ reddunt obnoxias. In eo autem quod sequitur: Posuerunt me custodem in vineis, per vineas intelligimus particulares Ecclesias, quæ per orbem vniuersum ædificatæ sunt, ad fructificandum Deo. Si enim apud Esaiam vinea domini exercituum dicitur domus Israel, & vinea soareth, siue electa, non minori iure per orbem dispersas gentiū particulares Ecclesias, in fide nominis Christi ædificatas, vineas dicere licebit. In quibz vineis posita est custos vniuersalis Ecclesia, ut sicut mater filias obseruet atque custodiat, salubriter singulis intendendo particularibus Ecclesiis. Posita est, inquam, custos ipsa in his vineis à Deo patre, à Christo filio eius: à sanctis insuper Apostolis, qui eas primū magno labore fundarunt, ac deinde excolendas tradiderunt vniuersali Ecclesiæ, suisque successoribus, quemadmodum Christus hinc abscedens, Apostolos sibi in hoc officio surrogauerat atque successerat. Vineam autem istam, siue vineas istas. (Sic enim pro plurali singulare positum accipimus) non bene se custodiuisse, dolens fatetur Ecclesia: quoniam ob impugnationis & persecutionis vehementiam, partim ab extraneis hostibus, partim à domesticis non potuit sufficienter quantum optasset Ecclesias sibi commissas in fidei veritate & morum rectitudine conseruare. Pleraque enim Ecclesiæ non ita multo post ædificationem & plantationem suam, impiorum hæreticorum seductæ pestiferis dogmatibus, à sponso suo Christo (qui non nisi in vnitatē veræ fidei colitur) se diuiserunt, Ecclesiæque vniuersali veræ & vnicæ sponsæ Christi perierunt, propria voluntate ab ea diuisæ. Nonnullæ etiam persecutionibus & violentia crudelium tyrannorum ab eadem sunt diuisæ, ita ut ex tam multis olim per vniuersas mundi partes florentibus Ecclesiis, per Asiam totam Africam & Europam, hodie vix pauca Europeanæ videantur reliquæ: earumque tam mæcæ & infirmæ, tot scandalis plenæ, tantæque dogmatum varietate sectæ & infectæ, ut vix propius ad interitum totalēque oecasm videatur posse accedere. Bene ergo lugēs dicere potest vniuersalis Ecclesia, quod quum posita sit custos in vineis, eas tamen non sufficienter custodierit, quin multæ perierint, multæ à lupis & feris sint depastæ & dissipatæ, ita ut destructis maceris perculcēt eas omnes qui prætergrediuntur vias. Peculiariter verò prælatis Ecclesiæ, totam Ecclesiam vniuersalem repræsen-

Esai. 5

Psal. 79

COMMENTARIUS

repræsentatibus, vox ista competit: quibus cōmissa est à Christo, & sanctis Apostolis vniuersalis Ecclesia, singulæque particulares Ecclesiæ, pascendæ & gubernandæ. Verum ipsi malè memores sui officij, nimium infideliter, heu nimium infideliter, commissum sibi munus administrantes, Ecclesiam non custodierunt. Possumus etiam per vineas intelligere præcepta & consilia legis diuinæ, quæ ex colēda Ecclesiæ suæ tradidit Dominus, vt ea observantes fructum assequeremur vitæ beatæ. Sed malè vinea ista legis diuinæ custodita est, & vsque hodie nimium malè custoditur in Ecclesia: vnde fit, vt tanta conspiciatur in Ecclesia nigredo atque deformitas. *Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.* Sciendum est, in hoc libro, ad exprimendum diuersos amoris affectus, à variis rebus varias sumi comparationes, nec vnum teneri in loquendo modo. Interdum enim epithalamico, siue nuptiali vtitur modo, eiusmodi verbis loquens, quibus solent adinuicem colloqui sponsus & sponsa. Interdum autem vtitur modo georgico, siue rurali: eiusmodi scilicet loquens & tractans secundum verborum superficiem quæ agricolæ & rurales homines loqui & tractare solent. Vt cum in subsequentibus de hortis loquitur, de arboribus & earum fructibus, de colendis vineis alijsque huiusmodi, circa quæ tota est occupatio agriculturalum, eorumque villas inhabitant. Interdum autem modo vtitur bucolico, siue pastorali, eiusmodi scilicet verbis loquens quibus solent vti pastores aut illa exprimens quæ solent agere pastores: quæ admodum impræsentiarum sponsum quasi pastorem gregis, sponsa alloquitur, quasi bucolico carmine, quærens vbi pascatur, vbi in meridie cubet, vt solēt cubare pastores in meridie, quando ob declinandum æstus nimium ardentium radorum, ad caulas, vel sub vmbra deductis gregibus, somnum aliquantisper capiunt, donec cœperit ardor meridei discedere, vt rursum educantur ad pascua greges. Nunc igitur impræsentiarum bucolico more sponsa alloquitur sponsum, quasi in magno aliquo & vasto deserto suos greges pascentem, simul cum alijs pluribus pastoribus, consociis & coæqualibus, eodem in loco suos etiā greges à gregibus sponsi distinctos pascentibus. Perinde ac si sponsa ne suum sponsum pastorem perdat sollicita, his eum verbis deprecetur: Ne fortè me contingat te deperdere, atque à te aberrando alios sectari pastores, indica mihi

CAPITIS PRIMI.

17

vbi locus sit pascuæ tuæ, & vbi tibi sit locus ad cubandum in meridie, vbi te certò possim inuenire, aliorumque greges à tuis discernere, ne vnquam errore decepta à te separer. Nunc autem sigillatim verba ista secundum mysticum sensum, quæ mystica sponsa intendit, perscrutemur. Quoniam igitur in præcedenti sermone de mala vineæ custodia sponsa dixerat, in sollicitudinem inducitur & metu quodam correpta, ne fortè sicut iam multæ vineæ alienæ factæ sunt à Deo, per seductionem malarum hæresum aut prauorum scandalorum, ita etiam ipsam contingat aliquando prorsus aberrare siue desicere à sposo suo dilecto, supplex ab eo disigi semper & deduci postulat in recta via post sponsum, vt nunquam nisi ipsum sequatur, & alienorum semper dogmata morisque deuiter. Ait ergo: O sponse mi dilecte, quem ego ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & ex omnibus viribus atque fortitudine tota diligo, & cui nihil in amore cordis vel præfero vel æquo, humili prece vnū hoc à te supplex deprecor, vt certa veritatis instructione (siue per interiorē vñtionem Spiritus tui, siue per exteriorē prædicationem doctorum fidelium) mihi semper demonstres vera salutis pascua, in quibus tuos pascis electos: doce me quæ credenda sunt & agenda, quomodo credere & quomodo viuere secundum veritatem vitæ & doctrinæ debeam: vt illa semper & fide teneam & moribus, exprimam, quæ tibi sint grata mihi que salutaria. Indica item mihi, vbi cubes in meridie, vbi in luce veritatis sinceræque doctrinæ, & tu oblecteris ac requiescas, & oves tuas facias item requiescere de salute securas. Causam autem quare id tantopere efflagitet, subiungit, dicens: Ne fortè vagari incipiam. Quasi dicat: Idcirco postulo à te mihi demonstrari loca tuæ pascuæ, tuæque habitationis & requiei: quoniam valde metuo, ne me contingat errore aliquo deceptam, siue quantum ad credenda, siue quantum ad agenda, vagari: id est, in fide aut moribus aberrare: insequendo turmas aliorum infidelium aut prauorum hominum, à te alienorum, qui ab hæreticis alijsque errorum magistris seducti, per deuia incedunt. Indica mihi, inquit, vbi pascas. Verbum pascere aliquando neutraliter sumitur & absolute, vt cum oves ipsas dicimus pascere in montibus. Aliquando autem actiue & transitiue, cum pastorem dicimus pascere greges. Vtraque acceptio in presenti loco sensum bonum facit. Petir enim sponsa scire vbinam sponsum suum pascatur greges, & vbi item ipse pascatur.

COMMENTARIUS

scaturid est, quibus oblectetur. Magis tamen videtur ex Hebræo & Græco, secundum literam accipiendus esse sensus acti-
uus. In Græco enim verbum est ποιμαίνεω, quod pluribus in
locis scripturæ ponitur pro pascere actiue, vel pastoraliter re-
gere. Veluti cum in Psalmis dicitur: Reges eos in virga ferrea.
Et iterum: Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Hebræum
quoque verbum hoc loco positum, actiua magis exprimit si-
gnificationem: quemadmodum & illud quod sequitur, vbi cu-
bes in meridie. Proprie enim significat quietem dare ouibus,
quemadmodum fit in meridie, cum æstus fuerit nimius. Pascua
autem ista sponsi, in quibus electos pascit, doctrina est catho-
licæ veritatis, quo ad fidem & mores, quæ in nobis Deus requi-
rit, & in quibus vitam habemus animæ. De quibus pascuis in
Psalmo dicitur: In loco pascuæ ibi me collocauit. Et Saluator
in Euangelio ait: Per me si quis introierit, saluabitur: & ingre-
diatur, & egredietur, & pascua inueniet. In his pascuis fideles
suos sponsus pascit, quia ex doctrina veritatis quam in Ecclesia
stabilivit, verum animæ pabulum nobis subministrat, ad veram
animæ vitam: quemadmodum iterum Saluator ait: Nō in so-
lo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore
Dei. Vbi autem nos pascit sponsus, ibidem & ipse pascitur: quo-
niam in nostro profectu & salute plurimū delectatur. Cubat
etiam sponsus & cubare facit greges suos, nō tamen in nocte,
sed in meridie, vbi lucet claritas diei. Quia videlicet sponsus no-
ster (iuxta verbū dilecti discipuli) lux est, & tenebræ in eo non
sunt ullæ. Nos quoque (vt Apostolus Paulus ait) filij lucis su-
mus, non tenebrarum, sic vt in die honestè ambulemus: imò &
in die, nō in nocte, cum spōso nostro cubemus. Omnis enim
qui est ex veritate venit ad lucem, & nō diligit tenebras, vt ma-
nifestetur opera eius, quia in Deo sunt facta. In meridie ergo
cubat sponsus, & cubare nos facit in meridie: quia in luce cla-
rissima synceræ veritatis & probitatis, requiescit, in cordibus
nostris, nosque item facit accipere requiem & consolationem.
Contra verò de diabolo sub figura Behemoth apud Iob dicitur:
Sub vmbra dormit in secreto calami, in locis humentibus.
Nō in meridie, inquit, sed sub vmbra & in secreto calami, in lo-
cis humentibus. Quia videlicet non est ex veritate, ideo odit
lucem, & non venit ad lucem. Propter quod, etiā negotium per-
ambulans in tenebris, à Psalmista dicitur. Et licet meridianum
quoque dæmonium appelletur, non est hoc nisi secundum fi-
ctionem,

Ibidem.
Ioan. 10.

Math. 4.

1. Thess. 5.

Ioan. 3.

Psal. 90.

CAPITIS PRIMI.

18

ctionem, quatenus angelus Sathanæ & tenebrarum mentien-
do transfigurat se in angelum lucis, vt suo mendacio similem
facere se possit illi qui verè cubat in meridie, sponso verè me-
ridiano. Posset etiam per meridiem hinc intelligi persecutionis
seruor, quo fauente, dominus suas oues cubare facit sub vm-
bra suæ protectionis & consolationis, faciens cum tentatione
prouentum, vt possint sustinere & inuenire exitum. Quare au-
tem tam instanter scire petat sponsa, vbi sponsus pascit ac cu-
bet, declarando subiungit: Ne fortè, inquiens, vagari incipiam
post greges sodalium tuorum. Sodales isti sponsi, intelliguntur
falsi doctores, quicūque aliam aliquam doctrinam præter eam
quam Christus Ecclesiæ suæ tradidit, docere præsumunt, ac per
eam salutem promittere, quā suam doctrinā sectantibus Chri-
stus promissit. Inter eos enim qui viā veritatis & virtutis profi-
tentur, quidā inueniuntur discipuli sponsi & coadiutores eius,
qui idipsum quod docuit Christus syncerè prædicant, prout ab
eo acceperunt: non adulterantes (vt verbo vtat Apostolico)
verbum Dei, sed in sinceritate illud prædicantes, tanquam ex
Deo, & coram Deo. Hi nimirum Christi adiutores & ministri
vocantur, non riuales aut sodales, quemadmodum Apostolus
ait: Dei adiutores sumus. Et iterum: Ministri sumus eius cui cre-
didistis. Qui verò de corde suo noua dogmata cōfingunt, quæ
nec à Christo nec ab Ecclesia didicerunt, & per nouam illam
suam (proprie dico, suam) doctrinā hominibus salutem beati-
tudinēq; promittunt, hi neque discipuli sponsi neque coadiu-
tores eius dici merentur: quia eadē non docēt quæ docet ille,
nec illi collaborāt, sed potius aduersum eum laborant, destruc-
tes quod ille ædificat. Iuxta illud: Qui non est mecum, contra me
est: & qui non colligit mecum, spargit. Propter quod, secundum
veritatem dici merito possunt sponsi hostes & aduersarij. Quo
etiā nomine signanter à Ioanne Apostolo homines isti nomi-
nantur, cum ait: Antichristi multi sunt. Omnes enim huiusmodi
falsorum dogmatum professores, vno nomine Antichristos, id
est, Christi hostes & aduersarios, rectè cōsuevit appellados. Quos
etiam alibi Paulus apertè dicit inimicos crucis Christi. Sponsa
tamē modestiori vocabulo impræsentiarū illos nominat, cum so-
dales dicit: videlicet ad illorū æstimationē & promissionē re-
spiciens, non ad aliquā amicitie mutue concordiam. Nō enim
professores falsitatis appellantur sponsi sodales, quia amici aut
consentientes ei: sed quia quasi ex æqualitate cum eo certare cō-
C ij tendunt,

2. Cor. 11.

1. Cor. 10.

2. Cor. 2.

1. Cor. 3.

Math. 12

1. Ioan. 2.

Philip. 3.

COMMENTARIUS

rendunt, hoc ipsum ex se & per se promittentes suis sectatoribus, quod suis Christus pollicetur & verè præstat discipulis. Contra hos autem sponsi sodales, propter imminens ab eis Ecclesiæ periculum, fortiter inelamauerunt sancti Apostoli & Prophetæ: id est, contra pseudoprophetas & falsos apostolos, contra impostores & seductores hæreticos. Nominatim ille insignis gentium Apostolus vna breui sententia eiusmodi condemnat vniuersos, cū ait: Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit. Sed & sponsus ipse Christus dominus pulchrè eos depinxit, & ab eis cauendū efficaciter præmonuit, cū de nouissimis temporibus loquens, ait: Videte, ne quis vos seducat. Multi veniēt in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus: & multos seducunt. Tūc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetae, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si ergo dixerint vobis, ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetralibus, nolite credere. Horum autem sodalium greges, intelligimus eorū sectatores & discipulos, qui ipsi doctoribus falsitatis relicto sole veritatis Christo domino, adherere malunt, vt abeat post erroneas cogitationes mentis suæ, aut post vanas cordis sui concupiscentias. Multos enim *Matt. 24* (vt ait Saluator) illi pseudochristi & pseudoprophetae seducunt. Et Paulus Apostolus multos prædicat illorum persuasionebus à veritate auditum auersuros, ad fabulas autem conuertendos. Ideo greges dicuntur sodalium, propter multitudinem eorum qui errores & vanitates sectantur. Semper enim stultorum (iuxta verbū Sapientis) infinitus est numerus: & multi per viam latam ac spatiofam (teste Saluatore) ingrediuntur, cū pauci sint qui rectè sapiant, vt per viam arctam & angustā portam intrare cōtendant. Valde autem metuit sponsa, & optimo quidem iure metuit, ne fortè post istorum sodalium infelices istos greges vagari incipiat. Nimis enim periculosa & abhorrenda ista est vagatio, per quā ab eo qui solus est bonus & beatus aberratur, & sempiterna salus deperditur. Vagantur autem misero hoc & infelici errore, omnes qui aliam doctrinā præter eam quam Christus docuit sectantur, qui non permanēt in vnitatem & veritate catholicæ doctrinæ, tū in iis quæ ad fidem, quàm in iis quæ ad mores pertinent. Vagantur tanē, quia à recto itinere lōgè absunt, quod ad finem optatum solum potest perducere:

2. Tim. 4

Eccle. 1.

Matth. 7.

CAPITIS PRIMI.

91

perducere: id est, à fide recta & bonis moribus aberrant, quia per deuiā incedunt, per errores & vitia, per quæ non poterunt vnquam ad optatū & quem suis promiserant sectatoribus terminum peruenire. Propter quod, de huiusmodi in Psalmis dicitur: Errauerunt in solitudine, in inaquoso: vā ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Et alibi: In circuitu impij ambulat. Ambulant enim in circuitu, omnes qui rectā verā fidei virtutisq; viam credendo & viuendo non tenent: & hi omnes proculdubio vagantur & errant. Quā autem sit formidandū omnibus ab hoc errore siue vagatione miserabili, ex minoribus erroribus facillè quilibet apud sese æstimabit. Si enim permolestè ferimus, cū ad ciuitatem aliquam pergimus, vel modicum errorem: si vel paululum vagari, magnum nobis gignit fastidiū, ita vt amplius fatigemur ad dimidiā horæ spatiū aberrantes & vagantes per deuiā, quā per horas duas rectō ambulantes itinere: si tā molestum est vagari in corporali profectione, vbi facillè post modicum sit in viam rectā regressus: quāti est periculi, quanti debet esse fastidij, à recta salutis via aberrare, & per incerta ac deuiā vagari, per quæ ad aternā salutem perueniri nō potest, imò per quæ ad sempiternū sine effugio perducemur cruciatum? Si ignoras te, o pulchra inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum. & pasce hædos tuos iuxta tabernacula pastorum. Hoc carmine sponsam suā sponsus alloquitur, quasi ad id quod proximè sponsa dixerat respōsionem adiungens. Duobus autem modis locus hic à nobis enarrabitur. Primū quidem, vt seria videatur esse instructio, exhortatioque ad id quod rectum & bonū est, in hunc sensum: O sponsa mea vnicè pulchra, quā ego meis dotibus & gratia eximie pulchrā feci, ita vt tibi comparari nō possit omnis aliena pulchritudo, si nescias teipsam, id est, quēadmodum & credere & viuere debeas, hincq; tibi periculum metuas (vt sonant verba tua) quòd non satis teipsam agnoscas, & quomodo te in fide recta & bonis moribus instituas: egredere per cōtemplationem extra te metipsam, & sectare vestigia gregum siue ouium, id est, fidem moresq; illorum diligenter considera, qui in prioribus generationibus mihi placuerunt, vtpote iustorū Patriarcharū & Prophetarum ab initio: quorū fidem moresque cōsiderans, dirigeris in viam rectā, declinabisque deuiā. Hædos quoque tuos, id est, vagos & lasciuos motus animi tui, vagas nimirū cogitationes & affectiones inordinatas, studiose pasce ac rege, iuxta ta-

Psal. 106.
Psal. 11.

G iij bernacula

COMMENTARIUS

bernacula verorum pastorum, id est, hominum sanctorum qui ab initio populum Dei verbis & exemplis ad veritatem & virtutem instruxerunt. Secundum horum scilicet dogmata & exempla tuas cogitationes & affectiones rege atque compone, ut sicut illi crediderunt credas, & sicut vivendum illi tam verbis quam exemplis docuerunt, sic vitam instituas. Ita enim faciens, non facile à via recta aberrabis, ut me relicto greges sequaris meorum sodalium. Secundum alterum sensum, accipi possunt hæc verba, quasi secundum exprobrationem quandam lenem, aut amicabilem quandam ironiam, à sponso prolata: quo loquendi modo nonnunquam uti solent in mutuis colloquiis sponsus & sponsa, maxime autem sponsus, qui ut caput mulieris in huiusmodi est liberior. Erit autem hic sensus: Si nondum, o sponsa, intelligas satisque agnoscas teipsam, tuum scilicet ornatum & gloriam, qua te pulchram & gloriosam feci ex meo munere: aut si forsitan ex ignorantia vel inconsideratione huiusmodi existimes, quod apud alios amatores sodales meos melius tibi esse possit, quam mecum: siue quod ab illis alia plura & meliora possis accipere, quam à me nunc (partim in re, partim in spe) accepisti: age experire, si libet, quid apud alios possis invenire. Egrederere, si videtur, discede à me, & sectare vestigia, id est, fidem pravam & mores perverfos gregum illorum, fidem non rectam & vitam non bonam tenentium: qui suæ dignitatis obliti, in pecudes degeneraverunt, & cum in honore essent, eo quod non intellexerunt, comparati sunt & assimilati iumentis insipientibus: illique in viis istis latis & spaciosis hominum tam in fide quam in moribus errantium, pascere (si libet) hædos tuos, id est, lascivos animi tui motus: obediendo scilicet & satisfaciendo concupiscentiis tuis carnalibus, & vanis cogitationibus cordis tui penitus acquiescendo & obsequendo: idque iuxta tabernacula pastorum, id est, secundum falsa dogmata & prava exempla malorum magistrorum. Quasi dicat sponsus: Si experta esses, o sponsa mea, quam miseranda sit illorum fors atque conditio, qui in erroribus & vanitatibus suis seducti, à falsis doctoribus sodalibus meis vitam miserabilem degunt: si contemplari posses tuam singularem pulchritudinem, qua ita es incomparabilis, nunquam te desiderium teneret illorum vel dogmata vel exempla insequendi, sed abhorreres ab illorum maxime consortio. Atque ita secundum hunc sensum, cum amaritudine quadam in sodales illos quorum supra men-

CAPITIS PRIMI.

20

tio est facta, amaritudo omnis fertur ironiæ & exprobrationis huius: tamen si ad sponsam sermo sponsi fiat. Veluti si amator quispiam volens persuadere sponsæ, quod nusquam alibi sic possit ut apud ipsum commodè & honorificè tractari, ita eam alloquatur. Si ignoras temetipsam, o sponsa mea: si nondum tibi satis cognita est conditio tua in qua apud me agis, egredere & abi post amatores alios, illicque operam da tuis voluptatibus & desideriis explendis, ut videas & experientia ipsa tandem cognoscas, quàm sit dissimilis tua conditio ab illis quæ aliis adheret amatoribus. Nonnulli per comminationem hæc verba interpretantur, in hunc modum. Si teipsam ignores, & pulchritudinem tuam qua à me es donata (siue naturæ, qua meam in te imaginem geris: siue gratiæ, quæ à me in regeneratione accepisti) non satis digno pondere aestimes, facile tibi eveniet, ut à me separata secteris vestigia hominum per vias malas errorum atque vitiorum aberrantium, illique in deivis carnales concupiscentiæ tuæ motus pascas, secundum illorum pravorum magistrorum doctrinam & exempla. Duo autem hi sensus posteriores in hoc conveniunt, quod sponsam monent diligenter considerare conditionem statum & conditionis suæ, ad quæ ex sponsi liberalitate & gratia præveniente est vocata: ut hac consideratione, nunquam à suo sponso velit separari, aut alienos sectari amatores siue doctores, qui non nisi porcorum siliquis pascere suos valent sectatores: cum iste sponsus adipe frumenti pinguisimo, & melle dulcissimo, suos pascat & satiet, absque fastidio. Aduertendum est autem, quod ubi in vulgatis Latinorum libris legitur: Post vestigia gregum tuorum, Græca & Hebræa exemplaria pronomine non habent, tantumque legunt: Post vestigia gregum. Vbi per greges, secundum sensum primo loco assignatum, simplices & iustos omnibus similes intelligimus, secundum autem posteriores duos, accipimus homines carnales brutis sese assimilantes, quemadmodum in eo quod statim præcessit verbo: Ne forte vagari incipiam post greges sodalium tuorum. Merito enim dicuntur greges, qui suam dignitatem non considerantes, saltatim & vanitatibus se dedunt, suisque desideriis & concupiscentiis carnalibus in servitium, quasi equus & mulus (ut Psalmistæ utar verbis) in quibus non est intellectus. De quibus ut alibi idem ait: Homo cum in honore esset non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis. Et Paulus Apostolus de huiusmodi ait: Scitis, quoniam cum gētes essetis, ad simulachra muta prout ducebamini siue agebamini (ad instar scilicet pecudum) eūtes. Iudas quoque

Psal. 31
Psal. 48

1. Cor. 12

CO MMENTARIVS

quoque Apostolus, mutis animalibus istos comparat, qui omnia quæ naturali lumine non intelligunt, blasphemant: quæcūque autem naturaliter intelligunt, in his corrumpuntur. *Equitatu meo in curribus Pharaonis assimilauit te, amica mea.* Quia in verbis præcedentibus pulchritudinem sponsæ suæ generaliter cōmendauerat, eamq; ab ipsa diligenter considerari volebat, nunc pluribus verbis eandem exaggerat, aptissimisque cōparationibus multipliciter figurando inculcat. Et primum quidem equitatu suo (id est, ipsius regis Salomonis) ornatissimo & preciosissimo ipsam cōparat sponsam suā, dicens: Equitatu meo in curribus &c. Pro cuius cōparationis intellectu, ad memoriā reuocanda sunt, quæ in historia libri Regū & Paralipomenō de equis Salomonis scribuntur. Illud potissimum, quod tertij libri Regū capite decimo legitur, his verbis: Cōgregauit Salomon currus & equites, & facti sunt mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum, & disposuit eos per ciuitates munitas, & cū rege in Hierusalem. Et post pauca: Et educebantur equi Salomonis de Ægypto, & de Coa, & statuto precio perducebāt. Egrediebatur autē quadriga ex Ægypto sexcentis fideis argenti, & equus centū quinquaginta. Atq; in hunc modū cuncti reges Etheorū & Syriæ equos venundabāt. In secundo 2. Para. 9 autem volumine Paralipomenō legimus, habuisse eum quadraginta millia equorū in stabulis, qui ei adducebantur de Ægypto, & ex omnibus regionibus. Ab hoc igitur Salomonis equitatu, qui potissimum ex Ægypto ei adducebatur in curribus Pharaonis, id est, Ægyptiacis (sic enim ex cōmuni nomine regis, generaliter ipse locus regionis designatur) presens sumitur cōparatio. Sunt autē multa, in quibus sponsa Ecclesia meritō potest Salomonis equitatu, à suo spōso cōparari. Primū enim, sicut ille Salomonis equitatus, ex omnibus gentibus adducebatur in Hierusalē: ita Ecclesia sponsa Christi ex omnibus gentibus, populis, tribubus, & linguis (vt in Apocalip̃si dicitur) collecta & coadunata est, intra spirituale Hierusalē, in vnitatē Ecclesiæ, & in vnitatē pacis atque catholicæ fidei. Peculiariter verō ex Ægypto scribitur adductus iste equitatus: vt verisimile sit, illos etiā equos qui de aliis multis regionibus adducebātur Salomoni, ex Ægypto vt cōmuni emporio, & vbi plurima erat circa equos negotiatio, adduci solitos ad regē Salomonem. In quo rectè pposita cōparatio nostro quadrat negotio. Ægyptus siquidē, tenebræ interpretatur. Sancta autē Ecclesia, ex gentibus potissimum

CAPITIS PRIMI.

21

potissimū collecta est, quæ ex antiquis diebus in tenebris infidelitatis & ignorantie habitauit, iuxta illud Esaiæ: Populus Esai. 9 qui sedebat in tenebris, vidit lucē magnā: habitantibus in regione vmbre mortis, lux orta est eis. Et Petrus Apostolus ait: Qui Mar. 4 de tenebris nos vocauit in admirabile lumē suum. Præterea, equitatus iste Salomoni adducebatur, nō gratis, sed magno pretio & impensis maximis, idq; ex regionibus longinquis. Sic Ecclesiam suā Christus verus Salomon, nō gratis accepit, sed pretio iusto, pretio vtique magno nimis sibi cōmit: quemadmodū Apostolus Paulus clamat dicens: Empti estis pretio magno. 1. Cor. 6 Petrus autē, quod illud sit ingens pretiū, exaggerādo explicat, 1. Pet. 1 dicens: Nō enim corruptibilibus auro vel argento redempti estis &c. sed precioso sanguine agni incontaminati & immaculati. Quomodo autem ex longinquis regionibus Christus nos cōmerit & adduxerit, Paulus insinuat, cū ait: In Christo Iesu, vos qui longē fuistis, facti estis prope. Præterea, in nullo alio aequē Salomon gloriabatur atque in suo equitatu, quēadmodum solent reges ac principes maximē in caballis & eximtis equis gloriari: illorūq; maximā & exactissimā curā gerūt, vt optime pascantur: & quæcūque ad illorū ornatū valetudinēque & robur possunt proficere, deesse eis nō patiuntur: adeo vt vix corporis sui maiore curā gerant. Ita sanē Christus Dominus sponsam suā Ecclesiam maximi facit, præcipuā eius curam gerit: studiosissime eam, tum per semetipsum, tum per ministros suos angelos & Apostolos, pascens & custodiēs, nullius quoque rei ad spirituales profectū cōmodē habere eam patitur defectū, sed bonorum omnium sufficientiam, imō abundantiam, ei liberaliter subministrat. Est etiam sponsa hæc gloria sui sponsi, quoniam in ea magnificē gloriatur & oblectatur, sicut gloriatur & oblectatur sponsus in ornatu & pulchritudine sponsæ: pulcherrimæ: maximē cū eam ipse sic adornauerit. Denique, quemadmodū in equitatu suo vehitur dominus, pugnatque in eo & vincit hostes; eiq; deuictis triumphator, in eodem vehitur: sic Ecclesiæ spōsus quasi ab ea & in ea vehitur, dū ipsa eū per fidei obedientiā suo dorso aut collo insidentē habet, ab eoque habet salutarē legis regi se patitur, dūq; quod ipse voluerit. Dum etiā nomen eius longē lateque per diuersa orbis climata prædicat & diuulgat, quasi insidentem ipsum in se portat per vniuersas Ecclesias. Pugnat quoq; in Ecclesia & fidelibus suis Christus, eōtra aduersarios nostræ salutis, &c.

COMMENTARIUS

1. Cor. 15
2. Cor. 2

Apoc. 6

& diuinæ gloriæ inimicos: in iisdemque vincit quotidie & triumphat, nosque in ipso & per ipsum vincere facit & triumphare. Quemadmodum sanctus Apostolus ait: Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum. Et alibi: Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo, id est, triumphare facit. Cui comparationi bene illa conuenit visio dilecti discipuli, qua in sacra Apocalypsi equum videbat album, gestantem super se sessorem, arcum tenentem in manibus: cui data est corona, exiuitque vincens vt vinceret. Idem enim illic per equum album, quod in præsentiarum per equitatu Salomonis significatur, Ecclesia nimirum Christi fidelium per fidem & obedienciam Christo subditorum: super quos Christus sedet verus Salomon, arcum prædicationis tenens in manibus, vt sagittas potentis acutas contra hostes proiciat, pugnando in fidelibus & pro fidelibus suis, faciâtque pro eis victoriam. Sic itaque sponsus, dum sponsam suam equitatu ipsius Salomonis, in Pharaonis siue Ægypti curribus, comparat, magnificè eam commendat, & gratam sibi atque prædilectam tali comparatione declarat. Vbi attende, quod dicitur, meo equitatu, ad Salomonem respicere, qui carmen hoc scribit: tamen si in aliena persona loquatur, vtpote in persona Christi, veri sponsi Ecclesie, cuius typum gerit. Clarior autem esset sermo loquente Christo, si Salomonis nomen sub persona tertia exprimeretur, hoc pacto. Equitatu Salomonis assimilaui te: ad eum modum quo infra capite tertio dicitur: En lectulum Salomonis, sexaginta ambiunt. Et paulo post: Ferculum fecit sibi rex Salomon. Alij verò per hunc equitatum intelligunt populum Israëliticum, ascendentem de Ægypto in multitudine magna & manu forti, sexcentorum millium paratorum ad prælum. Hunc autem assignant sensum: O amica mea, sponsa mea, ecclesia noua fidelium, similem ego te feci equitatu meo illi siue exercitui populi mei Israëliti, quos ego quasi equitatu meum, tanquam sessor eorum omnium ductor; ac defensor: eduxi de Ægypto, quum eos insequerentur currus Ægyptiorum, Pharaonem cum omni exercitu suo. Quemadmodum enim tunc pro illis saluandis, currus Ægyptiorum subuerit, Pharaonemque cum omni suo exercitu in mare rubrum prostrauit, eoque interfecto per mare rubrum eos transuexi, & per deserti itinera in promissionis terram perduxit: ita pro tua salute, diaboli (cuius ille Pharaon tantum figura fuit) cum omni sua virtute debellauit, & velut submersum oppressi

CAPITIS PRIMI

22

oppressi, in sanguine passionis meæ, baptismique sacramento: vt deuicto diabolo, per huius mundi desertum, in patriam beatæ felicitatis, felici tandem fine te perducâ. *Pulchre sunt genæ tuæ, sicut turturis: collum tuum sicut monilia.* Aliis adhuc comparationibus, sponsæ pulchritudine pergit sponsus depingere. Sumit enim à genis turturis similitudine, & ex ornatu monilium. Turtur circa genas pulchram valde & honestam habet coloris blandi & amabilis resplendentiam: nihil quidem lasciuum representans, miram tamen venustatis gratiam ostentans. Similiterque in casta pulchritudine commendantur mulieres, in quibus turtura ista pulchritudo, cum verecundia quadam & pudicitie colore, sub oculis siue in genis relucet. Hinc sumpta comparatione, sponsam suam sponsus à genarum pulchritudine commendat: intelliges videlicet per hanc genarum pulchritudinem, simplicem illam castitatem & castam simplicitatem, qua sanctæ animæ Deo maximè sunt commendabiles, & quâ sponsus ipse in suis apertè exigebat, dicens: Estote prudentes sicut serpentes & simplices sicut columbæ. Hæc enim simplicitas columbina, ipsa est pulchritudo genarum sponsæ: quâ etiam Paulus in fidelibus desiderat, quum eos vult simplices esse in malo, prudentes autem in bono. Turturis etiam pulchritudo non nisi vni seruit comparari aut coniungi: quem si mori ante alterum contigerit, nunquam alteri seruiet. Ita sponsæ ecclesiæ interior pulchritudo, vni Christo sponso vero & legitimo seruire debet: nunquam alteri amatori, genæ illæ poterunt arridere. Possumus autem genas istas ita distinguere, vt per alteram accipiamus mentem siue intellectum, alteram voluntatem siue intellectuum affectum: vt tunc genas ambas habeat ecclesia instar turturis, quando & mente & voluntate soli Christo pulchrescit, eique soli placere studet, absque omni carnis lasciuia, per solum virtutum spiritualium ornatum, in sui amoris eundem prouocans, & inuitans ad oscula. Sciendum tamen est, quod in hoc loco interpret Latinus Græcæ additionem magis quàm Hebræam fuerit sequutus, cum turturis adiungit mentionem. Nam in Hebræo turturis non videtur fieri expressa mentio, sed potius ita foret legendum: Adornatæ sunt genæ tuæ cum monilibus siue margaritis. Vt deinde quasi continuo sensu sequatur, & collum tuum cum torquibus. Pro quo noster interpret Græcam sequutus additionem, dixit: Collum tuum, sicut monilia. Quod quidem secundum literam vnde sumat comparationem, facile quinis per se

Mat. 10
Roma. 16

COMMENTARIVS

se cognoscit: ex ornatu videlicet consueto mulierum, maxime nobilium, quæ ad collum monilia & torques ex auro pro ornatu gestant. Videntur autem ista monilia significare præcepta & cõsilia Domini nostri Iesu Christi, ceteraq; ite dogmata fidei Christianæ: quæ merito monilia dicuntur, id est, ornamenta animæ: & monilia quidem aurea, quoniã probatissima sunt atq; purissima, & quouis auro preciosiora: nimirum (iuxta Psalmistæ vocem) desiderabilia super aurum & lapidẽ preciosum, multum. Propter quod idem Propheta ait: Bonum mihi lex oris tui, super millia auri & argenti. Et iterum: Dilexi mandata tua, super aurum & topazion. Quasi autem collum sponsæ ista circumpendent monilia, quando pia affectione mentem voluntatẽq; submittit doctrinæ & legi Euangelicæ: in captiuitatem redigens intellectum, item & affectum, in obsequium Christi: quãdo vocationi sponsæ promptẽ obediens, iugum eius super se tollit, & ab eo iugum suauẽ onusque leue imponi sibi libetẽ patitur. Hoc enim iugum collo sponsæ circumpositum, non solum non deformem eã reddit, verum etiã incomparabili pulchritudine exornat, ita vt sine eiusmodi monilibus grata esse nõ possit in oculis sponsi vel fodalium eius, angelorũ sanctorũ. Hec enim monilia in collo sponsæ sponsum videre desiderat, qui per sapientem unicuique præcipit, dicens: Conserua fili mi præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ. Liga ea in corde tuo iugiter, & circunda gutturi tuo. Quũ ambulaueris, gradientur tecum: quũ dormieris, custodiant te, & euigilās loquere cū eis: quia mandatum lucerna est, & lex lux &c. Possumus autẽ hanc comparationẽ ad præcedentia coniungere, vbi de equitatu electo facta est mentio: maxime si textum inspiciamus Hebræum, qui turturis non meminit. Quemadmodum enim ornamentum præcipuũ preciosi caballi, sunt frena aurea vel deaurata genas decoratã, & aurea monilia siue segmenta aurea circa collũ appesa: ita sponsam Christi Ecclesiã maxime exornant diuina præcepta & dogmata, cum illis infrenari se & regi patitur, & quasi frenis quibusdã ad omne Dei beneplacitũ dirigi. Lex enim Dei, quasi frenũ est aureũ, quo ornantur genæ ecclesiæ, illæ quas ante diximus, mens & voluntas, simul atque gubernatur & diriguntur, ad omnẽ virtutẽ & veritatẽ.

Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argẽto. Vox spõ si est, sub plurali numero simul includẽs suos comites & socios quos ipse adiutores & cooperatores dignatur admittere, in curando

Psal. 18

Psal. 118

2. Cor. 10

Mat. 11

CAPITIS PRIMI.

23

rãdo & exornãdo spõsam Ecclesiã: id est, angelos sanctos, apostolosque & doctores, Ecclesiæ prælatos. Promittit autem se sponsæ ornamenta aurea, eaq; artificiosẽ elaborata additurum: significans videlicet, pro obedientia & fidelitate sibi exhibita, gratiarum atque donorum spiritualium ornamentis se magis magisque ornaturũ Ecclesiã: vt impleatur quod apud Ioan. 1. Ioannem dicitur: Gratiam pro gratia. Est autem murenula, ornamentum muliebre ad similitudinem murenæ piscis, à collo in pectus vsque dependens, quo antiquitus (teste Hieronymo in epistola ad Marcellã) mulieres vti solebant, ex auro frabrefacto. Vermiculatum autem opus dicitur, quod per quasdam minutas particulas elaboratur: vt quãdo in modum vermium vel lumbricorum fit intersertio, vel intertextio. Sic autem solent in ornamentis aureis artifices quasi fila quædam argentea interficere vel intertexere, aut superinducere: vt illa argenti albens super flauo auro resplendentia, tantò appareat gratior atque iucundior. Aureas ergo murenulas dicit, cum intersertione argenti minutim intertexti, vel quomodolibet immixti, quemadmodum in emblematis, siue variegatis & intertextis, aut insertis operibus fieri solet. Alij verò ex Hebræo legunt, cum punctis argenti. In quem etiam sensum Græca additio legit: Cum stigmatibus argenti. Quod ferẽ in idem reddit. Vtrobique enim significatur intersertio argenti secundum minutas particulas, in ornamento aureo, siue illud fiat quasi per fila tenuia, siue per minuta tantum punctula. Et vtroque modo ad ornatum artifices nonnunquam ornamenta eiusmodi fabricare solent. Possumus autem particularius, in his monilibus, siue murenulis aureis cū vermiculationibus, vel punctationibus argenti, intelligere, fidem siue charitatem bonis operibus redimitã: vt fides vel charitas, sit murenula aurea: & quæ per eam fiunt opera bona, vermiculationes sint, vel puncta argenti. Vel per aureas murenulas, intellige dilectionem erga Deum: in punctis autẽ & vermiculationibus argenti, dilectionis actus erga proximum. Vel scientiam rerum diuinarum, aurea monilia intellige: humanarum autem rerum cognitionẽ, vermiculationes argenti. Vel contemplatiuæ vitæ exercitia, in illis intellige: actiuæ autem, in istis. Illa enim his cõparata, ob superexcellentiã meriti, quasi aurum videntur in comparatione argenti. His autem omnibus, nempe fide & operibus bonis quæ per charitatem fides operatur, dilectione Dei & proximi,

COMMENTARIUS

ximi, diuinarum humanarumque rerum cognitione, exercitiis vite tam contemplatiue quam actiue, sponsam suam Ecclesiam Christus dominus magnifice exornat, nec ornate vnquam desinet. Propter quod, non solum in presenti dicitur: Murenulas aureas habes: sed, faciemus tibi inquit, in futuro tempore. Notandum est, pro murenulis aureis, in Græca editione legi *μυρρίδα χρυσίου*, id est, similitudines vel imagines auri. Ex Hebræo quoque, alij monilia generali nomine vertunt, alij margaritas. Omnia in hoc conueniunt, quod ornatum expriment muliebrem, quo sponsus ornaturum se sponsam pollicetur. Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.

Sponsa loquitur, exprimens gratiam sponsi sui qua dignatus est respicere humilitatem sponsæ suæ. Nardus enim herba est humilis & despecta, quantum ad faciem attingit: siue radicem intuearis, siue folia. Est enim nardus, siue nardum frutex graui & crassa radice, sed breui & nigra, fragilique, quauis pingui: aspero sapore, folio paruo densoque. Quæ omnia humilitatē præ se ferunt. Habet nihilominus in cacumine boni odoris gratiam. Cacumina enim (vt ait Plinius) in aristas, siue spicas sparguntur: unde geminā eius dotem celebrat, spicas scilicet & folia, quoniam etiam ex vtriusque vnguentum bonum conficitur. Illud tamen quod fit ex spicis, præstantius est eo quod ex foliis. Propter quod, signanter in Euangelio de oleo illo quod Maria super caput effudit domini recumbentis, dicitur, quod fuerit vnguentum nardi spicati, pretiosi: vel (vt alius Euangelista habet) nardi pistici, id est, fidelis & præstantioris. Ad hunc modum Ecclesia, secundum corpus quidem inferiorem hominis portionem, admodum humilis est crassa & contemptibilis: secundum partem vero superiorem, secundum spiritum qui ad Deum sursum respicit, odorem gratissimum de se fundit in naribus Domini sabaoth. Cæterum, accubitus iste cuius hic meminit sponsa illa videtur accipienda requies, qua ab æterno filius Dei requiescit in sinu patris sui, residens in folio & triclinio suæ maiestatis, cum patre & spiritu sancto: aut qua nunc secundum humanitatem residet ad dexteram patris, subiectis sibi angelis & potestatibus. Hæc enim est mira sponsi dignatio, quam memorari semper debet Ecclesia, & commemorando laudare: quod ipse quum in suo esset accubitu, requie illa fruens beatissima atque plenissima, vbi nullius boni pati defectum, vbi nullius mali sentire poterat detrimentum, dignatus sit de excelso illo folio suo

Joan. 1.

CAPITIS PRIMI.

24

lio suo ad humilitatem & vilitatem nostram respicere, iuxta quod in Psalmo dicitur: Respexit in orationē humilium, & non spreuit preces eorum. Quia prospexit de excelso sancto suo, dominus de cælo in terram aspexit. Vt audiret gemitus compeditorum & solueret filios interemptorum. Quasi enim nardus nostra odorem dedit coram rege in accubitu suo existente, quando humilitas precum & supplicationū, lachrymarū quoque gemituum & suspiriorum, ab hominibus piis ad Deū pro humani generis salute effusorum, vsq; ad aures Dei peruenit, ipsumque ad miserandum inflexit, vt filium suum de cælis mitteret ad terras. Nunc quoque, residente Christo etiam secundum humanitatem assumptam in patris sui dextera, & ad mensam illam accumbente de qua Apostolis ante passionem dixerat: Vt edatis & bibatis super mensam meam in regno patris mei: nardus Ecclesiæ quotidie odorem suum fundit in nares eius, quando ad illum deuotissimas humillimasque preces & supplicationes, lachrymas & gemitus, fundere non cessat: piis quoque desideriis ad eum tendere, & quasi vaporē deuotionis suæ in nares eius mittere nunquam desinit. Neque enim tam gratus esse potest in naribus hominum odor quorumcunque aromatum, quam est grata coram deo ista fidelium humilitas. Singulariter quoque per hanc nardum sponsæ, accipere possumus illam humillimam Deoque gratissimā ancillulam, virginem matrem Mariæ: cuius bonus odor virtutumque eius fragrantia, vsq; ad regem ipsum in delitiis paterni sinus accumbentem perueniens, ipsum de sublimibus ad se descendere, atque in se hominē assumere fecit. Iuxta id quod in canticō suo ipsa psallit: Quia respexit humilitatē ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea comorabitur. Solēt mulierculæ ex herbis odoriferis paruos sibi fasciculos colligare, quos in sinu inter vbera reponāt, vt hinc gratus cōtinuo odor ex aromaticis illis herbis & flosculis spiret atque fragret: qua fragrantia & ipsæ oblectantur, & si qui ite ad osculandas aut vbera cōrectāda propinquius accedāt, eadem similiter odoris fragrantia reficiantur. Hinc sumpta cōparatione, sponsa significare volens, insigniter charū se habere sponsum, eumque proximis se reputare delitiis, simile eum facit fasciculo aromaticæ & odoriferæ myrrhæ. Sicut enim myrrhæ fasciculus, suo odore cerebrum oblectat, &

Psalm. 102

Luc. 22

Luc. 1

sensus

COMMENTARIUS

sensus corporis reficit: ita sponsus iste, quum quasi in fasciculum fuerit colligatus (id est, quum fuerint eius insignia erga nos beneficia diligenter collata adinuicem, & cōferendo velut colligata) mirum in modum fideles animas reficit & oblectat. Hūc autem tam præclarum fasciculum non à se proicit sponsa, non in angulum aliquem protrudit, immò nec in scrinio recondit: sed in loco amabilissimo, inter ipsa sua vbera abscondit, illicque eum vult etiam commorari. Inter vbera mea, inquit, commorabitur, hoc est, amorosis affectibus & amplexibus illū cōstringam, & quasi brachiis quibusdam synceræ dilectionis circumplexum, inter amoris vbera tenebo cōstrictum, ne mihi vnquam possit exidere, ne à me vnquam ipse, aut ego ab eo, valeam separari. Quemadmodum enim supra, per sponsi vbera, amoris eius intelleximus, siue amoris & beneuolentiæ affectus: ita & hīc per vbera sponsæ, inter quæ cōmoratur sponsus, nō aliud quā amoris, siue amoris affectiones accipimus. Inter quæ vbera bene commorari & habitare dicitur sponsus myrrhæ fasciculus: quia donec amoris affectibus à fidelibus suis spōsus cōstringitur, quasi impos sui (vt ita loquar) factus, nequit abscedere. Nō enim nō potest diligere diligētes se, qui dicit: Ego diligentes me diligo. Et in Euangelio: Si quis diligit me, diligitur a patre meo, & ego diligā eum. Similiter nec deserere potest non se deserentes, aut prior abscedere ab iis qui non ante ab ipso abscefferint. Diuortij enim huius aut separationis origo esse non potest, nisi à nobis: quemadmodum in eo manifestè insinuat, quod post verba supra allegata euestigio subiungit, dicens: Et ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Hoc enim in proposito est commorari, mansionem facere: quod in Græco sonantius dicitur *κατασκήνω*, id est, aulam siue mansionem & habitationem accipiet. Significatur etiam in hac commoratione sponsi inter sponsæ vbera, quod vsque in consummationem seculi, nunquam penitus à fide & amore Christi deficiet Ecclesia: permanebitque in ea semper ipse, ad eius protectionem & consolationem: quemadmodum ante ascensionem suam in cœlos, discipulis suis, atque in illis Ecclesiæ vniuersæ pollicitus est, dicens: Ecce ego vobiscum sum, vsque ad consummationem seculi. Notandum est, quod in Græco, pro fasciculo myrrhæ, ponitur fascicul⁹ stactes: quæ varietas ad præsens negotium nihil facit. Vbi autem & hīc & in sequentibus ponitur ex Hebræo nomen dilecti, in Græco pro eo

Ioan. 14.

Matt. 28.

CAPITIS PRIMI.

29

pro eo ponitur & *λεπιδός*, quod significat nepotem. Quæ nominatio videtur accipienda secundum blanditiem & teneritudinem amoris, ex qua interdū se sponsus & sponsa nepotes & neptes solent amica appellatione denominare, sicut etiam fratres se ac sorores nominant: cum neque nepos & neptis sint, neque frater & soror, sed sponsus & sponsa. Botrus cyprī dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. Non contenta sponsa cōparasse spōsum myrrhæ fasciculo, altera comparatione botro electo & singularis excellentiæ eundē assimilat, quasi nesciens præ excessu amoris satis explicare spōsi sui præclaras delicias. Quantum ad literam, difficultas nonnulla est, quid per Cyprū, ac deinde botrum Cyprī hīc debeat intelligi: an videlicet botrus vini, an botrus alius aliquis aromaticus, vix vinaceæ similis. Sanè quantum ad literam Latinam & Græcam attinet, facile videtur exponi posse hic locus de Cypro insula, & de botro vinaceo qui in illa insula crescit insignis. Terra enim illa, quemadmodum ab iis didicimus qui in ea aliquandiu versati sunt, admodum vinifera est, & vina fortissima gignit. Cui etiā sententiæ Plinius astipulatur, libro. 14. naturalis historiæ vinum Cyprium inter potissima vina transmarina adnumerans. Qui eodem in libro etiam hoc asserit, quod in Cypro vites ad præcipuam altitudinem exeant, quantam vix alibi obtinent: narrans: quod mirabile est, scalis tectum Ephesicæ Dianæ scandi vite vna cypria. Botrum ergo Cyprī, secundum hunc sensum, intelligere licebit vnam siue botrum vini insigniter pinguem ac delicatam, præstantissimū vini succum in se continentem. Cui etiam bene consonat quod subiungitur: In vineis Engaddi, id est, qualis etiam botrus electus nasci solet in vineis illis electis, Engaddi. Nam & hīc vites nasci solent admodum nobiles, circa montes videlicet Engaddi, qui non longè sunt à mari mortuo, montes altissimi & admirabilis dispositionis, prærupti rupibus & vallibus, qui etiam videntibus incutiant horrorem, vt vix ad eos tutus sit accessus hominibus. Propter quod, eò legitur Dauid confugisse à facie regis Saul, ibique quæsisse latibulum. In his, inquit, montibus atque per circuitum, vites solent esse admodum nobiles. In cuius signum, vsque hodie furculi illic visuntur vinearum nobiles: quemadmodum ab illis fide digna relatione accepimus, qui locum ipsum inuiserunt & cōspexerunt: licet magna ex parte vineæ illæ iam defecerint, eò quod Sarraceni, vt ipsi se falsò nomināt à libera, siue Agareni, D vt nos

1. Reg. 18

COMMENTARIVS

vt nos eos verè appellamus ab ancilla, loca illa inhabitates, qui
bus ex Mahumeti impia lege vini potus est interdictus, eas nò
colant, sed nec ab aliis coli permittant. Et hæc quidem exposi-
tio, prima facie (vt diximus) satis videtur conueniens. Fauetq;
ei (vt videtur) etià Græca lectio quæ sic habet, *ὁ τρυφῶν κί-
προς*, botrus ipsius cypri, signanter cum articulo fœminino: vt
sine incòmodo ipsa possit insula Cypri intelligi. Denique, cõ-
paratio videbitur aptissima, si per botrum Cypri intelligamus
botrum vinaceum, vini scilicet clesi liquorem in se continen-
tem. Optimè enim hæc comparatio Christo sponso nostro cõ-
uenit, qui tanquam botrus pinguis & delitiosissimus, vini
pretiosissimi & longè præstatißimi, in torculari amaræ passio-
nis pressus & expressus, sanguinem vuar sicut pretiosissimū, ita
& copiosum valde effudit, propinauitq; sponsæ suæ Ecclesiæ:
cuius haustu etiānum ipsa viuificatur atque reficitur, latifica-
tur & inebriatur. Verū huic expositioni videtur non parū ob-
sistere, quod in Hebræo pro cypro ponitur dictio copher, si-
gnificans (vt aiunt Hebræi) speciem aliquā aromaticam, nò lo-
cum singularem. Quod ex eo valde confirmari videtur, quod
infra capite quarto idem ipsum vocabulū ponitur, dicente spò-
sa: Cypri cum nardo, nardus & crocus. Vbi manifestum est, co-
pher, possum esse, sicut & nomen cypri Latine atque Græcè,
nò pro loco insulæ, sed pro specie herbæ aromaticæ: eo quòd
cum nardo & croco & aliis aromaticis speciebus cõnumere-
tur. Dicit proinde Hebræi, vocabulum copher, & hoc in loco
& infra quarto capitulo, significare speciem quandā aromati-
cam, habetẽ botri figuram, crescentẽ in vineis Engaddi, quæ
quater aut quinquies fructum ferre dicitur: quam Latine cam-
phoram nonnulli appellandā putant. Origenes Homilia prima
super Cantica, botrum cypri exponit, botrū floritionis. Quod
prima facie videtur satis conueniens, Græcam etymologia cõ-
siderati, eo quòd verbū *κυπρίδα* Græcè, idem significat quod
Latine floreo, & *κυπρίδα*, idem quod florens. *κυπρίδα* etiā
floritionem significat, quemadmodum infra capitulo septimo
vbi nostra habet lectio: Si flores fructus parturiūt, Græca addi-
tio habet *ἡ κυπρίδα κυπρίδα*. Quod sonat ac si dicas: Si flo-
ruit floritio. Verū aduersus hanc sententiam, primò, æquè for-
titer militat supraposita obiectio de nomine copher, quod idẽ
postmodum quarto capitulo ponitur (vt certū est) non in ean-
dem significationem, quum certum sit illic speciem esse herbæ
vel

CAPITIS PRIMI.

26

vel arboris aromaticæ, vt suprà dictum est, nec posse illic flo-
ritionem significare. Insuper & alterum videtur inconueniẽs,
eo quòd hic non cyprismos ponitur, sed cypros: de quo satis
ambigo, an apud vllum authorem probatū pro floritione pos-
sit inueniri. Denique, & sensus non vsque adeo cõmodus vide-
tur. Quis enim intelligit, quid sit botrus floritionis? Cū enim
floreit vinea, nondū botros habet, sed preparantur primū &
disponi incipiunt ad proferendos botros palmites. Quū verò
botros habet, iā longè transit floritio. Melius sanè proposito
quadrare videtur, quod suprà diximus, de botro pingui & ele-
cto. Rursum alij quidam Latinorum, nescio cui innixi funda-
mento, per cyprum intelligunt arborem siue vineam balsami,
quam dicunt à Salomone circa montes Engaddi primū fuisse
plantatam, ex Assyria illuc trāslatam: vnde etiā postmodum
trāslata sit vinea balsami in Ægyptum, prope Chayrū, in Ma-
theræam, vbi vsque hodie colitur. Verū istud, quantū habeat
veritatis, ignoramus. Primū enim, nusquam legitur apud au-
thores probatos arbor balsami siue vinea balsami cyprus appel-
lata. Deinde, nò per botros crescit balsamum, neque ex botris
balsami liquor nobilissimus exprimitur: sed per incisionẽ vir-
gultorum, emanās in vitreis vasculis, colligitur. Virgulta enim
balsami (quæ vix ad mensuram hominis porrigitur in lon-
gum, similia penè illis virgultis in quibus botri crescunt qui ap-
ud nos vulgò dicuntur botri sancti Ioānis) tribus vicibus per
mensem Decembris inciduntur in corticibus, & sub scissura, li-
gantur vitriola, in quæ guttatim balsami oleum de vulnere stil-
lat & fluit: quemadmodum ab illis fidedigna relatione accepimus,
qui nobilissimum illum & nostris temporibus vnicum in
toto orbe balsami hortum in Matheræa, prope Chayrū Ægy-
pti, propriis oculis cõspexerunt, virgultaque ipsa propriis ma-
nibus contrectarunt. Non igitur videtur locum habere quod
isti dicunt, per botrum cypri intelligi botrum balsami: quasi ex
botris exprimatut aut colligatur balsamum, quod prædicto
modo per incisionem tantum virgultorum colligitur: quod
omnium est præstantissimum quæcunque aliquo modo ex
balsami frutice possunt confici, illud maximè quod primò
colligitur, & ex prima virgultorum incisione resudat. Cer-
tior igitur, & verisimilior videtur expositio supraposita He-
bræorum, de camphora specie aromatica in modum botri.
Vel certè illa quæ primo loco est posita, de botro electo
D ij insulæ

COMMENTARIUS

insula Cypri, qualis etiam in Engaddi vineis nasci solet. Quā quidem expositionem defendendo, ad obiectionem suprapositam ex vocabulo Hebræo copher, & loco illo capitis quarti. Cypri cum nardo, responderi potest, vocabulū copher in Hebræo, cypri quoque in Græco & Latino, aliter hīc atque illic accipi: hīc videlicet pro loco & insula, illic pro specie aromatica. Nam illic aliter accipi non potest. Neque nouum aut mirum videri debet, si eadem dictio sic variè accipiatur in diuersis locis: quandoquidem æquiuocatio huiusmodi in vocabulis Hebræis frequentissima est. In Græco quoque & Latino, vocabulum cypri magnæ est æquiuocationis, & admodū variæ significationis: quemadmodum ex Plinio alijsq; authoribus patet. Est enim cyprus insula, cyprus arbor, cyprus herba: distinguatque Plinius inter cyprum, cyperum, cypiron, & cyperida. Quorum quidem vocabulorum tamen nonnulla sit literarum distinctio, facili tamen & frequenter illa confunditur. Vt verò tandem rem istam concludamus, neque nimium diu de lingua caprina digladiemur, illud pro præsentis loci generali intellectu satis est, per botrum cypri, botrum aliquem insignem & præstantem valde, siue ratione odoris, siue ratione liquoris, hīc esse intelligendum. Cui quidem botro electo sponsum sponsa comparat, ut quod vna comparatione & similitudine satis pro suo affectu exprimere non potuit, comparationum varietate & similitudinum exaggeratione aliquatenus suppleat.

Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra: oculi tui columbarum. Fœlix est coniugium, vbi mutuus est adinuicem coniugum amor. Vbi enim ex altera tantum parte amor est, amante sponso non redamante sponsa, aut sponsa amante non redamante sponso, ibi infœlix est & infirmum coniugium, nimirum diuortio proximum. Coniugij ergo huius quod inter Christum & Ecclesiam est, firmitatem & fœlicitatē, ex verbis istis mutuū amorem nimis quam clarè testantibus, manifestè aduertimus: quibus velut contentione quadam amicabili, videntur decertare sponsus & sponsa, ad mutuam cōmendationem. Dixerat quidē pauloante sponsus, in sponsæ cōmendationem: Equitaturū meo in curribus Pharaonis assimilauī te, amica mea. Pulchræ sunt genæ tuæ &c. Respondit sponsa: Fasciculus myrrhæ, dilectus meus mihi &c. Neque hoc cōtenta, etiam à botro electo adiecit cōparationem. Iterum nunc sponsus cōmendat sponsam, dicens: Ecce tu pulchra es &c. Eandemq; in cōmendando vicissitudinem

CAPITIS PRIMI.

tudinem & quasi concertationem, etiam in subsequētibz licebit aduertere. Mox enim sequitur vox sponsæ ad sponsum: Ecce tu pulcher es &c. Et in capitis sequentis initio, sponso assimilante sponsam lilio inter spinas, absq; mora illa respondēs, sponsum suum cōparat malo inter ligna sylvarum. Insinuatur videlicet in hac vicissitudine laudum & cōmendationū, amor ille mutuus gratiosissimus & sincerissimus, quo dominus noster Iesus Christus Ecclesiam sponsam suam diligit, vicissimq; hæc pro modulo suo, quantum ab illo adiuuatur & trahitur, sincero eum affectu diligit. Dicit ergo sponsus: Ecce tu pulchra es, amica mea. Neque cōtētus semel dixisse, iterum replicat: ecce tu pulchra. Vel, ut plus habeat ponderis repetita cōmendatio: quemadmodum solent ea quæ ita per repetitionem secundo proferuntur, maiori serio accipi, quam ea quæ semel tantum leuiter offeruntur. Maxime inter amantes, leui verbo semel tantum leuiter prolato nō admodum magna est fides: cū facili solear amor ad effusendum leuiter verba impellere. Vt ergo sponsa sibi certò persuaदेat, verè & serio à sponso se diligi, cōmendatio repetitid in quo eam cōmendat. Vel in repetitione ista, gemina intelligi potest sponsæ pulchritudo, quarū vtraq; spōso est grata & commendabilis: pulchritudo scilicet interior, & exterior, quæ ab interiori proficiūtur. Ecclesia enim pulchra est interius, fide, spe & charitate, ceterisque omnibus gratiis & virtutibus, intus in animi cubiculo splēdidius auro quouis refulgentibus. Pulchra est etiam exterius, omnium virtutum moralium præclaris actionibus adornata, optimorumque exemplorum luce refulgens. Lampades enim habet, non solū oleo ple-
nas, sed etiam accensas lumine, quod coram hominibus lucet ad exemplū. Specialiter autem sponsa, cōmendatur ab oculorum pulchritudine, eo quod oculos habeat, non vulpinos, non lupinos, non vulturinos, sed colubinos. Quibus quid significetur, facili ex eo intelligimus, quod Saluator in Evangelio suis præcepit, dicens: Estote prudentes, sicut serpentes: & simplices sicut columbæ. Et alibi, inter osculū simplicem & nequā distinguens, ait: Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuū lucidum erit. Si autē oculus tuus fuerit nequā, totum corpus tuū tenebrosū erit. Cōmendat ergo sponsam suam, in hoc quod oculū habeat simplicem: id est, intentionem puram & sincerā erga sponsum, ipsū videlicet solū spectans in omnibus quæ credit vel agit, ad illum totā mentis intentionem sollicitē sem-

Matt. 23.

Mar. 10.

Matth. 6.

COMMENTARIUS

per dirigens. Hoc enim in columbarum oculis peculiariter cōsideratur, quod tota in id desiguntur quod forte aspiciunt: vt manifestē videri possit, quorsum visus sui aciem dirigat. Aliorum autem animalium nonnulla girouagos habet oculos, aut duplices & simulatos: quemadmodum vulpes, qui cūm videantur huc respicere, illuc aciem dirigunt: vt cūm terram videtur respicere infernē, ex obliquo tamen sursum vel ad latera oculorum aciem dirigentes, prādam circūspectando quā rapiant. Sic multorum sunt oculi, qui videtur quidem querere Deum secundū exteriorem apparentiam, verē tamen ex cordis intentione eū non querunt, sed alia intendunt, propriū scilicet cōmodum, vel honorē, vel aliquid huiusmodi. Non tales oculos habet sponsa, viri fideles non sic duplices & obliquos habent oculos. Oculos habent columbarū, oculos simplices ad solum Christum conuersos, ipsūq; in omnibus spectantes. Legimus etiam de oculo malo inuidiā, dicente patrefamilias in euāgelio.

Matt. 20. lica parabola, ad inuidiū & murmuratorem operariū: An oculus tuus nequā est, quia ego bonus sum? Et Saluator in enumerandis vitiis quā ex corde procedunt, oculum malum cū reliquis adiungit. Tales oculos non habet sponsa. Nō est enim inuida, non querula aduersus aliorum bona, nō damna aliorum desiderat: imō gaudet cum gaudentibus, & flet cum flentibus: gaudet super alienis bonis vt super propriis, dolet de malis alienis vt de propriis. Quemadmodum ille dicebat: Quis scāda

2. Cor. 11. lizatur, & ego non vror? Et rursum: Gaudiū meum gaudiū vestrum est. Est ergo oculus sponsae his rationibus oculus columbae, quia simplici habet intētionem qua solū Deum spectat, ipsi soli placere studens, pura fide & sincera charitatis deuotione in illum assiduē tendēs: in aliorum quoque profectibus simplici animo congaudens, & quantū in se est, omnium bonū & salutem querēs ac promouens. Est autem hac cōmendatio lator, quā prima facie videatur. Parum enim videtur, commendari tantū ab oculis. Veruntamen si illud exactius consideremus, quod suprà dictū est, iuxta sententiam euāgelicā, ex oculo simplici totum corpus lucidum argui, manifestē lucebit, quemadmodum in oculorum cōmmedatione, corpus ipsum totum & omnes eius partes, tacitē commendantur.

Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus. Respicies sponsa humilitatem vilitatēq; propriam, & quā ex se ipsa sit nihil humiliter considerans, quasi erubescens in laudibus quibus laudatur

CAPITIS PRIMI.

28

atur à sponso, laudem & cōmendationem in eū à quo commendatur reducit. Non quidē propter ignorantia vel ingratitude, quasi vel nesciat vel nolit agnoscere quā & quāta ex munere spōsi acceperit. Habet enim ecclesia in se spiritū Christi, vt sciat quā ab ipso donata sunt ei. Sed propter humilitatē & verecundiam sanctā: quia hoc ipsum quod habet ornatus & pulchritudinis, nouit se nō habere à semetipsa: ipsumque à quo de pulchritudine cōmendatur, agnoscit authorē esse omnis illius ornatus, qui eam decorā reddit. Propter quod, sancta quadā verecundia, quasi erubescens laudari de iis quibus ex aliena tantū liberalitate ornatur, ab eo maximē cuius ista sunt munera, in ipsum laudatorem laudem quantocius cōuertit, dicens: Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus. Quasi dicat: Tu quidem me vt pulchram commendas, & meam laudas pulchritudinem: quum ego in memetipsa habeam nihil, quum nihil in me sit ex me commendabile, aut laude vel amore dignū. Ego verō te multo iustius possum & debeo commendare, qui non secundum participationem aliquam pulcher diceris, neq; tantū ad mensuram certam habes participatam pulchritudinē, quo participationis modo pulchra sunt quaecunque in creaturis pulchra dicuntur: sed per essentiam pulcher, sine omni mēsurā & modo existis, imō pulchritudo ipsa infinita & incōparabilis, cui mea pulchritudo omnis collata, nō nisi guttula modica venit aestimanda in comparatione ad immensum pelagus. Quod autem dicitur sponsus pulcher & decorus, vel propter vehementiōrē assertionē idē duplici vocabulo dictū accipitur. Vel pulcher dicitur sponsus in semetipso, & decorus in oculis sponsae. Aut pulcher dicitur, quantū ad diuinitatem: decorus, secundum humanitatem. Non solū enim secundū diuinitatem pulcher est spōsus, qualis angelorū pulchritudo ab initio: verū etiā secundū humanitatē, speciosus forma fuit prē filiis hominum, in cuius labiis diffusa est gratia, quē vnxit pater oleo letitiae prae participibus suis. Denique, visus est inter homines plenus gratia & veritate, eiusque gloria visa est, quasi gloria vnigeniti à patre. *Leſtulus noster floridus. tigna domorum nostrarū cedrina, laquearia cypresina.* Hoc verbo sponsa, ad magis inuitandū sponsum, leſtuli sui & māſionis suae amōnitatē ac pulchritudinē proponit, Nobiles enim sponsi, non libenter in sordidos leſtos aut viles māſiones introducuntur. Propter quod, in parabolis Salomonis, mulier adultera adolescentulū

D iiii recordem

COMMENTARIUS

Roma. 8

2. Co. I

vecordem ad suos amplexus inuitans, signâter lectulum & cubile ab ornatu commendat, dicens: Intexui funibus lectulum meum, stravi tapetibus pictis ex Aegypto: aspersi cubile meum mirra & aloë, & cinamomo. Ac deinde subiungit: Veni, inebriemur vberibus, & fruamur cupitis amplexibus. Quasi ergo ad castissimos sancti amoris complexus sponsum inuitans, sponsa Ecclesia, lectulum suum dicit, non lutulentum esse aut sordidum, sed floridum & amœnum. Domos quoque siue cubilia in quæ sponsum cupit introducere, non ex vilibus lignis, utpote ex viminibus salicibus aut sycomoris dicit esse cõtexta, sed ex tignis, cedrinis & trabibus cypresinis, lignis preciosissimis & imputribilibus optimèque redolentibus, fortissima asserit compaginatione solidata. Intelligimus autem hunc lectulum communem sponsi & sponsæ, conscientias sanctorum, in quibus Christus dominus tanquam in lecto requiescit: ipsæ quoque animæ sanctæ in seipsis, inque propriis conscientiis, requiem habent, testimonium habentes bonum à spiritu sancto intus inhabitante cum patre & filio: qui (ut ait Apostolus) testimonium perhibet spiritui nostro, quod sumus filij Dei. Et alibi Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ. Dicuntur autem conscientie iustorum singulæ singuli lecti, vel omnes simul lectus vnus, propter spiritualis vnitatis coniunctionem: quemadmodum singulæ animæ, singulæ sunt domus, singula cubilia: simul tamen omnes vna sunt domus, & vnum cubile sponsi. Lectulus autem dicitur etiam diminutiuo vocabulo, quoniam eiusmodi vocabulis diminutiuus frequenter uti solent amantes & blandientes. Habent enim blandum quid & amabile, etiam in magnis rebus, diminutiuum eiusmodi nomina. Lectulus autem iste floridus dicitur, quia omnigenarum virtutum atque gratiarum varietate, quasi odoriferis flosculis exornatur: in quorum medio libentissimè Christus requiescit, nosque cum ipso requiescimus, iuxta quod infra de sponso dicitur, quod pascatur inter lilia, id est inter odoriferas præstantissimâsque virtutes. Habent verò etiam illi suos lectos, qui alienos à Christo sequuntur amatores, in quibus cum suis amatis videntur requiescere. Verum hi in spinis & vepribus, aut in luto, aut certè in plumis, non in floribus cubant. Lectos habent cœnosos, lutulentos, plumeos, imò spinosos, non floridos: existimantes habere requiem inter spinas & vepres errorum, aut in cœno & plumis molliciei concupiscen-
tiarum

CAPITIS SECVNDI.

29

tiarum & volupratum carnalium, quibus immerguntur & inuoluuntur, quemadmodum sus volutatur in volutabro luti. Solus est sponsus Ecclesiæ, qui in florido lectulo cum sua sponsa requiescit, in conscientii omni veritatis & virtutis flore ornatis. Per domos autem, similiter intelligere possumus conscientias fidelium in Ecclesia, vel Ecclesias particulares intra vniuersalem Ecclesiam. Per tigna autè & laquearia, id est ligna maiora & minora, planè iacentia aut in altum tendentia (laquearia enim trabes sunt ædificij maiores, & planè tigna sunt quæ super laquearia incumbunt) intelligimus virtutes diuersas, mirabili coniunctione & indissolubili nexu adinuicè coherentes, secundum quod ille nouit qui eas animabus infundit. Quæ omnes sunt cedrinæ atque cypresinæ siue abiegne, quia magni omnino pretij & imputribilis naturæ, nimirum animas sanctas ab omni corruptione & defectu custodièntes, in vitâ æternam. Quæ quidè tignorum & laquearium spiritualium tam firma est connexio, ut nulla vis inimici eâ possit dissoluere: tã est durabilis, ut nulla temporis longitudine possit corrumpi. Senescere enim nescit ædificiũ, quod ex huiusmodi lignis cõponitur dissolui nequit, quod talibus tignis & trabibus compaginatur.

COMMENTARIUS

CAPITIS SECVNDI.

EGO flos campi, & lilium conuallium. Sicut liliũ inter spinas, sic amica mea inter filias. Quia in præcedentibus sponso commendante sponsæ pulchritudinem, ipsa commendationem quasi à se depellens, in laudatorem ipsum laudem reduxit, tunc idem sponsus sponsam iterum commendaturus, vteminus ipsa erubescat, sui ipsius commendationem præmittit: deinde sponsæ laudem adiungit. Et ut consimilem esse signet suam atque illius pulchritudinẽ, ad eandem rem vtriusque facit comparisonem: nimirum lilio semetipsum, item & sponsam suam, assimilans. De seipso quidè, sponsus ita ait: Ego flos campi, & lilium conuallium. Quod verò dehinc sequitur, ad sponsam pertinet. Bene autè sponus florẽ se nominat, & florẽ capit: liliũ quoque, & illud cõualliũ. Flos enim ipse dicitur, ratione eximij decoris & plenitudinis gratiæ, qua speciosus est ipse præ filiis hominũ. Flos scilicet ille, de quo apud Esaiã dicitur: Egredietur

COMMENTARIVS

Cant. 1.

Luc. 2.

Psal. 84.
Psal. 66

dietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini. Flos est nunquam marcescens, cuius pulchritudo nunquam deficit, nunquam minuitur odor, nunquam deperit vigor, æquè semper candidus & rubicundus, æquè semper odoriferus, æquè plenus gratia & veritate. Flos autem dicitur campi, quoniam in comune omnibus proponitur & exponitur, ut eum carpat eoque fruatur quisquis voluerit: quemadmodum flores illi, qui non in hortis circumclusis, sed in campis aut pratis apertis nascuntur, omnibus patet qui prætereunt, ut possint quicumque voluerint decerpere eos, sibi; ad nares applicare, aut in sinu abscondere pro libito. Ita enim Christus dominus, non uni alicui genti aut populo, sed omnibus omnino hominibus floruit, omnibus est expositus, æquè omnium Saluator, ut ad eum possit quisquis voluerit accedere, eumque sibi carpere: id est, per fidem suam facere, & in sinu suum mittere aut inter vbera (iuxta id quod supra dictum est ex ore sponsæ) collocare. Vnde per campum, non incongruè totum hunc mundum, vel totam ipsam Ecclesiam, possumus accipere. Christus enim Dominus, flos est & decus totius mundi: qui licet in Iudæa sit natus, non tamen Iudææ peculiariter est natus, neque flos dicitur peculiariter ipsius Iudææ: sed vniuersaliter totius mundi flos & decus dicitur, sicut vniuersaliter toti mundo est natus: utpote quem (iuxta sancti Simeonis verbum) parauit deus ante faciem omnium populorum, lumen ad reuelationem gentium. Vel aliter, per campum intelligere licebit virginem benedictam Mariam, matrem saluatoris nostri Iesu Christi. In hoc enim campo, id est, benedictio eius vtero, flos iste secundum humanitatem ortus est, & de eo progenitus, sine cooperatione virilis seminis, per solam operationem desuper eam fecundantis sancti spiritus, ad eum modum quo flores qui in capis nascuntur, non per industriam vel operam hortulani alicuius aut agricolæ illic crescunt, sed ex fecunditate terræ ipsius & virtute cælestis influentiæ, & quæ desuper venit fecundantis pluuiæ. Per campum igitur floridum, rectè hic intelligimus virginem matrem, sicut eandem per terram fructificantem alius Propheta pulchre signauit, dicens: Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Et alibi: Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes, terra dedit fructum suum. Tunc enim terra hæc nostra, Deo dante benignitate, fructum suum dedit: quando virgo benedicta, obubrante desuper spiritu sancto, filium

CAPITIS SECVNDI.

30

Gene. 27.

Cant. 5.

Coloss. 2.

filium suum Iesum prout: unde merito ad confessionem laudis & gratiarum actionis, vniuersi populi inuitantur, cum in comune omnibus fructus ille sit æditus. Lilium quoque se appellat sponsus, & lilium conuallium. Sicut enim lilium candore visum lætificat, & odore olfactum reficit, totam implet domum odore quam exornat candore: ita sponsus noster Christus dominus aspectu est totus delectabilis, totus mundus & cadidus, nullam habens vel leuissimam peccati maculam. Odoris autem sui fragrantia totam implet ecclesiæ domum vel agrum, ut eius odore ex vniuersis terrarum finibus ad ipsam plurimi attrahantur electi. Ut merito de huius odore gratissimo, admiratus & relictus pater Isaac, quem vestimentorum Iacob odor signabat, prophetica voce prædixerit: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit dominus. Consideramus quoque in flore lilij, colorem duplicem. Foris enim, folia floris ipsius albisima sunt: intus autem, quasi de medio floris, trinus apparet radius coloris flauissimi, & planè aurei. In quo, quid prohibet Christi simul humanitatem & diuinitatem signari? Foris namque apparentis lilij candor, eius purissimam signat quam assumpsit & circumuestiuit, humanam naturam. Intus autem occultatus color aureus, diuinam significat naturam, quæ sub humana occultabatur. Nam & alibi non semel, per aurum, diuinitatem inuenimus significatam. Veluti quum infra de sponso dicitur: Caput eius, aurum optimum: ad significandum, in Christo eminere naturam diuinam. Cui etiam considerationi non malè quadrat, quod aurei illi radij quos intus lilium ostendit, in numero nec plus nec minus ternario inueniantur. Pulchrè enim in hoc nobis flos iste insinuat, quemadmodum in Christo homine tota (ut ait Apostolus) diuinitatis plenitudo, totaque ipsa trinitas, inhabitauerit. Signanter autem sponsus noster dicitur lilium conuallium. Vel secundum literam, quia in conuallibus frequentius lilia crescunt, in locis scilicet aquosis, ubi humorem habeat sufficientem. Egent enim multo satis humore, plusquam flores ceteri: quare magis in vallibus quam in montibus inueniuntur. Vel secundum mysterium, lilium dicitur conuallium, ex eo quod in humilitate delectatur. Montes enim fugit hoc lilium, non habet locum in superbis. Amat valles, humilia diligit, & in montibus humilium, eorum qui pauperes sunt spiritu, nascitur, & floret. Superbis enim Deus resistit, humilibus autem dat gratiam. Excelsus licet sit, humilia tamen respicit, & alta superbaque

1. Pet. 5
Psal. 137

COMMENTARIVS

perbâque à longè cognoscit. Vel vel conuales intellige Eccle-
sias, in Christi fide & humilitate fundatas: in quibus ipse Deus
& homo Christus Iesus, tanquam purissimū & candidissimū
liliū, floret & odorē diffundit. Conuales enim iuxta montē, ad
pedē montis sunt sitæ. Ita Ecclesiæ, quasi ad pedes montis illius
qui est Christus, sitæ sunt, per fidē ei immobiliter adherentes.
Notādū est autē, quod ubi nostra lectio habet liliū, in hæbræo
est nomen sosanath, pro quo alij vertunt rosam: quemadmodū
& in eo quod statim sequitur: Sicut lilium inter spinas, vertit:
Sicut rosa inter spinas. Item ubi inferius iuxta nostram trans-
lationem, dicitur dilectus pasci inter lilia, ipsi inter rosas di-
cunt. Noster quidem interpres, Græcam pro se habet additio-
nem, quæ ubique *κρίνον* habet, quod significat lilium. Quan-
tum verò ad præcipuam intentionem textus, parum refert, si-
ue rosam dixeris, siue lilium. Vterque enim flos formosus est,
& aptus, cuius comparatione sponsi vteunque pulchritudo
exprimitur. Postea verò quàm propriam sponsus antè expres-
sit pulchritudinē, vt sic verecundiæ sponsæ consulat, quæ sui
comendationem absque sponsi laude audire æquis auribus
non valet, nunc demū sponsæ adiungit cōmendationem, di-
cens: Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias. Similem
videlicet eam facit purissimo cādidiſsimōq; lilio, in medio spi-
narū, (quæ nec caloris nec odoris vllā habent gratiam) cando-
ris sui pulchritudine resplendenti, & odoris præstantia fragran-
ti. Spinæ enim neq; colorē neque odorē gratum habent, nec
omnino vsum aliquem proficuum vel delectabilem, nisi quod
igne comburuntur. Donec autem in suo virore permanent, pu-
gendo nocenti & si admoueat ignis, mirū in modum crepi-
tant. Huiusmodi sunt infideles & peccatores in hoc mundo,
qui neq; colore sanctitatis operiuntur, neq; odore boni nomi-
nis bonique exēpli fragrant, nec sibi ipsis nec aliis ad salutē autē
ea quæ sunt salutis prodesse student, sed obesse tantū & noce-
re, malis exemplis & dogmatibus alios quasi pungendo & vul-
nerando. Insuper, donec in hoc mūdo virere videntur, super-
bia & iracundia crepitant, si quando malè gratum eis aliquid
superuenerit. Verū post paululum, in fasciculos redacti in
gehennā proiciuntur caminum: ubi velint nolint, quantū-
uis crepitēt & blasphemēt, æterno cremabūt incēdio, Intet
has ergo infructiferas & noxias spinas, in medio gentiū idolo-
latris, hæresibus, variisq; erroribus & vitiis inseruientiū, spōsa
Ecclesiā

CAPITIS SECVNDI.

31

Ecclesiā, candens sicut lilium & sicut rosa rubens, pulchrè ful-
get & fragrat, & diuino munere. *Sicut malus inter ligna syl-
varum, sic dilectus meus inter filios.* Ligna sylvarum infœcun-
da sunt, folia tantū sine fructibus proferētia, aut fructus in-
spidos humano esui minimè commodos, quos in escam por-
cis immundis proiciunt. Malus verò, arbor est pomorum sa-
pidorum ferax, cuius fructus esui humano sunt delectabiles,
& nutritioni admodum conuenientes, Dicit igitur sponsa, suū
dilectum sponsum tanto præstare cæteris omnibus quibus po-
test conferri, quantō fructifera pomus sterilibus & sylvestri-
bus fœcunditate præstat arboribus. Possumus autem per filios
quorum fit ad sponsum comparatio, vniuersaliter intelligere
quoslibet, siue angelos, siue homines. Omnibus enim præstat
sponsus Ecclesiæ, & incomparabili superat fœcunditate vim
omnem operandi, tam angelorum quàm hominū. Quasi enim
arbores sylvestres & steriles sumus vniuersæ puræ creatura, si
ad illum comparemur, cum ex nobis nil possimus, neque fœ-
cunditatis quicquam habeamus: ille autem in semetipso fons
est omnis fœcunditatis & gratiæ. Peculiariter verò, per filios il-
los ad quos comparatio fit sponsi, intelligere licebit illos qui
fociales sponsi fuerunt appellati: qui & ipsi aliquid se esse iacti-
tant, & fructum vitæ proferre se profitentur, salutēque sub
vmbra sua requiescentibus promittunt. Verū nil aliud sunt q̃
ligna nemorum, arbores sylvestres, & (quemadmodum Iudas *Iudæ. i.*
Apostolus ait) arbores autumnales, eradicatæ, bis mortuæ: vt-
pote nullum proferētes fructum bonum & salutarem, sed vel
folia tantū verborum splendidiorum, vel cum foliis istis fru-
ctus acerbos & pessimos, quibus porci immundi dæmones pa-
scuntur & saginantur: id est, errores & impietates. Christus au-
tem Dominus, arbor est fœcundissima & optimorum fructuū
plena. Arbor scilicet illa, de qua i Psalms per singularitatis ex-
cellentiam dicitur. Erit tanquam lignum quod plantatum est *Psal. i.*
secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempo-
re suo. Et folium eius nō defluet, & omnia quæcunque faciet
prosperabuntur. Lignum illud vitæ, quod in sacra Apocalypsi
dilectus discipulus ex vtraque parte fluminis, de medio sedis *Apoc. 22*
Dei & agni effluētis, vidit, afferens fructus duodecim, per mē-
ses singulos reddens fructum suum, cuius etiam folia ad sanita-
tem sunt gentium. *Sub vmbra illius quem desideraueram sedi,
& fructus eius dulcis gutturi meo.* Persistit sponsa in compa-
ratione

COMMENTARIVS

Psal. 16

Psal. 139

Hier.

2. Cor. 7

Matt. 17

ratione assumpta, de sponso suo loquens sub similitudine arboris, tum ratione vmbrae qua ab aestu protegit & refrigeriū præstat, tum ratione fructus quo famē pellit & nutrimentum præbet, gratissimè. Quemadmodum enim arbor frondosa simul & fructifera, vmbra quidem sua ab aestu solis protegit: eos qui sub ipsam confugiunt, eosdēq; suo fructu cibant & pascit: ita Christus Dominus, eos qui pura fide & sincero cordis desiderio ad se confugiunt, ab aestu carnalis concupiscentiæ, aut alterius cuiuslibet tentationis, vndeunque tandē excitatæ, ab omniq; vexatione & afflictione misericorditer defendit, quasi sub vmbra alarum suarum: eosdēq; esurientes iustitiæ, fructibus suis, optimis reficit & pascit egregiè. Huius arboris vmbra ille non ignorabat, neque quod sub ea est dulce refrigerium, qui ab aestu persecutionum fatigatus, clamabat: Sub vmbra alarum protege me, à facie impiorum qui me affligerunt. Et alibi, quasi gratias agens pro liberatione ab aestu, clamat: Domine Domine, virtus salutis meæ, obubrasti super caput meum in die belli: id est, in die tribulationis & tentationis validæ. De hac item vmbra, apud alium Prophetam sub persona fidelium dicitur: Spiritus oris nostri, Christus Dominus, cui diximus: In vmbra tua vivemus in gentibus. Verissimè autem dicit spōs, sub vmbra spōsi se sedere aut sedisse: id est, quietis & refocillationis locum accepisse: quoniam reuera nusquam Ecclesia veram habet requiem, nisi sub vmbra sponsi sui dilecti. Quocumque se verterint fideles, qui piè volunt vivere, omnia plena videntur periculis, omnia illis sunt labor & afflictio spiritus, nusquam inveniunt consolationem vel refrigerium, nisi in meditatione & amore sponsi sui. Foris pugnet, inquit Apostolus, intus timores: sed qui consolatur humiles, subiungit, consolatus est nos, Deus. Neque verò sponsa satis est, vmbra spōsi tantum obiter persentiscere, sed permanentem tranquillamque sub ea eligit sessionem: veluti dicens, cum illo qui in mōte gloria spōsi obumbrabatur: Bonum est nos hīc esse, faciamus hīc tria tabernacula. Omnino enim bonum est nobis, hīc esse: bonum est, protegi sub vmbra arboris huius, ne nos aestus concupiscentiæ prauæ suo ardore exurat, qui nusquam melius quam sub vmbra arboris huius, imò nusquam nisi hīc, declinatur, fugatur, & extinguitur. Benedicta enim est hæc arbor & sancta, nec audent ad eam virtus inimica perungere. Nō eam fulmina feriunt, nō grandines rumpunt, non aquæ operiunt, nō euer-

CAPITIS SECVNDI.

32

tunt ventimō neq; eis qui sub vmbra requiescunt, horū quicquam nocere potest. Prudenter ergo sponsa, nec sine magno delectu, vniuersa sylvarū ligna fastidians, huius vnius mali vmbra desiderat, ad eamq; anhelare non desinit, neq; alibi quam sub ea requiei sibi locum deputat. Nouit enim, nisi sub hac, vitam sibi non esse requiē: extra eam autem, omnia plena periculis. Nō solū autem hæc arbor sua vmbra nos protegit ab aestu, verum etiā (vt suprà dicere cœpimus) suo fructu præstatissimo cibant & sustentat. Propter quod, statim sponsa subnectit: Et fructus eius dulcis gutturi meo. Quis autem iste est fructus arboris huius, quem sponsa dicit gutturi suo dulcē fuisse? Fructus iste, gratia est Domini nostri Saluatoris, quam ex eius plenitudine in animas nostras suscipimus, eāque vegetamur & vivimus. Ipsa enim est fructus, quem nobis arbor ista malus produxit, plena tali pinguedine spiritus absq; mensura, vt ad mensuram ab eo accipientes, vitam inde spiritus habeamus. Bene autem gutturi dulcis est hic cibus, quoniam nullus corporalis cibus tam potest corporis gulā oblectare, quā iste cibus spiritalis mentes reficit fidelium. Vel aliter, in fructu isto opera intelligimus dilectionis, quæ pro nostra salute Christi? Dominus est operatus: quæ cum à nobis pura fide masticantur & ruminantur, guttur mentis admiranda suauitate perfundit. Saluber rima item verba & exempla Christi, quæ ipse dum in mundo esset nobis dixit & exhibuit, credēdāq; & imitanda proposuit, fructus arboris huius optimos ac dulcissimos cōmodè intelligimus, quibus pascuntur & reficiuntur mirificēq; oblectantur fideles: quemadmodum aperte ille protestatur, qui memoriam abundantiae suauitatis huius eruans, dicebat: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Qui etiā alibi, iudicia suæ præcepta Domini asserit dulciora esse super mel & fauam. Quam igitur sibi malè cōsulant, qui hanc electissimam arborem cū suis dulcissimis fructibus negligētes vel aspernantes, ad sylvestres illas & infructuosas arbores, fructusq; eorum acerbos & porcorū siliquis magis inspidos, cōfugiunt: falsa nimis persuasione existimantes, inde sibi refrigeriū pastumque decerpere, vnde tormēta porius & sempiternā sibi esuriē colligunt? Introduxit me rex in cellā vinariā, ordinavit in me charitatē. Narrat sponsa, quæadmodū pro statu huius mortalis vitæ, per gustationē aliquam futuræ & superplenæ felicitatis, ex munere sponsi acceperit. Iā inquit, aliqua ex parte me introduxit in cellam

Psal. 118
Psal. 118.

COMMENTARIVS

cellam suam vinariam me admisit ad pręgustandas, & quasi pręlibandas, cęlestes delicias, vino quouis tametsi pręstantissimio potiores, ita vt quisquis illas vel leuiter degustauerit, mox omnem terrenam atque temporariam fastidiat consolatione: quemadmodum nauseam generat, gustato vino, potus aquę aut alterius cuiuslibet liquoris vilioris. De his autem cellariis, supra in enarratione primi capitis prolixius dictum est, vbi eorundem a sponsa fit cellariorum metio. Quod autem sequitur: Ordinauit in me charitatem, quasi clausula addi videtur eorundem quę a sponsa pręmissa sunt, beneficiorum sponsi erga ipsam. In eo enim quod ex munere sponsi conceditur ipsi sponsę, sub vmbra illius sedere & requiescere, fructuque eius dulcissimo refici, atque etiam in cellam eius introire vinariam, manifeste ille suam in hanc ordinat charitatem: id est, suam dirigit & exhibet erga ipsam dilectionem. Cui sensui satis consonat, quod alij ex Hebręo vertunt: Insigniuit in me charitatem, vel insignie eius ad me, dilectio. Hoc est: Sponsus non vulgariter, sed insigniter erga me suam demonstrauit dilectionem: non vulgaris amoris mihi indicia testimonięq; exhibuit. Alij, pro insigni legunt vexillum, hoc modo: Vexillum eius super me, charitas. Quod hunc habet sensum: Ipse sponsus charitatem suam quasi vexillum super me leuauit, tam manifeste suam erga aut super me dilectionem ostendens, vt quasi vexillum super me videatur leuare. Chaldęus interpres iuncturam dicit, vel glutinum, in hunc modum: Glutinum eius, siue iunctura ad me, est charitas: id est, per charitatem sponsus mihi coniungitur & vnitur quasi per glutinum. *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Contingit interdum, amātes prę amoris excessu tam grauiter languere, vt neque cibum neque potum valeant sumere, penitusque macie conficiantur & contabescant. Cuius rei exemplum, in libris Regum, de Amnon primogenito regis David, legimus: qui Thamar sororem fratris sui Absalon, vsque adeo deperibat, vt per singulos dies attenuaretur macie, magisque ac magis indies in semetipso contabesceret. Nonnunquam etiam subita huiusmodi passione afficitur amantes, vi ipsa amoris ad intima vsque cordis penetrante, vt quasi exanimis sine vitę indicio remanere videantur: quemadmodum ij qui vel prę frigore nimio, vel prę fatigationis excessu, animę deliquium pati solent. Cum autem sic viribus sensum membrorumq; officiis destituti amantes cęperint, mox accurren-

2. Reg. 13.

CAPITIS SECVNDI

55

accurrentes qui circumstant, odorifera qualibet poma vel aromata naribus applicant, orique si possunt imponunt: aromaticis etiam liquoribus & vnguentis faciem membręq; perfundunt & confricant, vt vires conseruentur, aut certe redeant, quę abire iam cęperant. Hinc sumpta comparatione, ex eo quod in amore carnali ad sensum euenire nonnunquam cernitur, sponsę, ad exprimendum singularem amoris sui affectum & excessum, languere se dicit amore: atque ob hoc, quasi a circumstantibus puellis & pedisequis postulat fulciri siue confirmari odoriferis floribus, odoriferisque pomis stipari, circumdari & sustentari, vt eorundem odore recreata sustentetur, ne prorsus a sensu & vita fiat aliena. Languor autem iste cuius hęc sponsa meminit, tunc in anima fideli inuenitur, quando sic tota in sponsi amore fertur, & quasi liquefacta resoluitur, vt sui prorsus oblita, quid de se agatur nesciat, & ad omnia quę hęc infernē aguntur quasi stupida & insensibilis iaceat, vt nec videre aliud possit aut velit, nec audire, nec gustare, nisi suum dilectum: ita vt dicat cū Apostolo: Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus. Qui etiam languor amoris, in sequentibus per liquefactionē animę videtur significari, dicente eadē hac sponsa: Anima mea liquefacta est, statim vt dilectus loquutus est. Solent enim huiusmodi passionem tunc maximē sentire sponsę, cū post longam absentiam & vehemens desiderium, aspectum vident aut vocē audiunt sponsi pręsentis. Per flores autem & mala, quibus sponsa nostra fulciri debet & stipari, cū languet amore, recte odorifera illa saluberrimęque dicta & facta domini nostri Saluatoris intelligimus: vt ipsius verba mellitissima floribus, facta autem & opera pręclara fructibus, cōparemus. His enim floribus ac fructibus, in suo languore sponsa Ecclesia fulcitur, stipatur, reficitur, sustentatur, & roboratur, ne prorsus deficiat. Vix enim seipsam ferret tantę morę impatiens, desiderioque nimio fatigata facile deficeret, si non interim suauissimis sponsi sui eloquiis & actionibus consolaretur: quorum attēta meditatione assiduęq; & profunda recogitatione, semetipsam pascit interrim & sustentat, donec tempus adueniat, vt facie ad faciem eū videat, & ore ad os eundē alloquatur, quemadmodum sponsa dum amore sponsi absentis languet, illius verbis & promissis letisq; & munusculis, quę apud se tenet, interim se cōfolatur, quasi fastidium redimēs & tempus fallēs, donec ipsius fruatur pręsentia. Gręca lectio pro floribus habet vnguentā. Sic enim

Gala. 2

Cant. 5.

E h beti

COMMENTARIUS

habet: Confirmate me in vnguentis, sustentate vel fulcite me in malis, quia amore grauata vel fatigata sum ego. In idē redit sentētia. Pro eo autem quod in nostra lectione dicitur: Amore languēo, ex Hebræo ad verbum legendum: Infirmi-
tatem dē lectionis ego, subaudi, habeo: vel infirmitas amoris mihi, subaudi est. Quæ in eundem omnino sensum conueniunt, cū vulgata lectione. *Leua eius sub capite meo, & dextera illius ample-
xabitur me.* Sponsus carnalis, si quando sponsam vel amicam viderit præ amoris excessu languere atque deficere, accurrit celerimē, eamq; ne se casu subito ladat, intra brachia sua col-
ligit, manū sinistram quasi pro reclinatorio & cervicali suppo-
nens capiti, dextera verò totam ipsam amicissimē amplexans. Ad hunc sanē modum, sponsam amore languētem, nimioq; desiderio (quod dilatum solet animā affligere) fatigatam, spō-
sus noster amicissimē amplexatur & sustētat, quasi intra vlnas, eam obuiis brachiis excipit, & super pectus suum caput eius reclinans. Vt impleatur quod in Psalmis dicitur: Iustus cū ceci-
derit, nō colidetur, quia dominus supponit manum suā. Inter sinistram autem & dexteram sponsi, hanc assignare possumus
Psal. 36. (iuxta mysticum sensum) differentiā, vt sinistra dicatur ea qua nunc in præsentī tempore fideles sustētantur, benignitas gra-
tiæ & cōsolatio imperfecta, quæ in gratia sponsi permanenti-
bus pro hoc statu, quantū ipse expedire nouit & quando, non deest. Dexteram verò illam dicamus superplenissimā liberali-
tatem, imō munificentissimam munificētiā, qua suos electos postmodū in retributione æterna beatos fœlicēque efficiet. Secundum quam differentiā, signanter dictum est à sponsa: *Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Leuam, inquit, nunc habeo suppositam capiti meo: sed dextera olim in futuro me amplexabitur. Cōsolatur etiā nunc me spō-
sus meus, quantū, & quomodo & quando ipse nouit mihi ex-
pediens: sic vt me à lapsu seruet, ne prorsus deficiam. Verū ple-
na illa cōsolatio, qua me totam aliquando amplexandam cō-
fido, eam non hīc sed in futurum expecto. Aliter, per leuā in-
telligere possumus Christi sponsi nostri infirmam humanitatē: per dexteram verò, ipsius fortissimā & insuperabilem diuini-
tatem. Quasi enim leuam spōsi suppositam capiti habet spōsa, quando mēte & affectu requiescit in humilitate & infirmitate humanitatis Christi: tota mentis attentione & affectu debito gratitudinis, illa assidue versans in memoria, quæ Christus do-
minus

CAPITIS SECVNDI.

34

minus in assumpta humanitate sua p̄ nostra salute egit & per-
tulit, vt pote sanctam eius conceptionem, natiuitatem, conuer-
sationem, prædicationem, miraculorū operationem: denique
passionem & mortē, & quæ sub his includuntur alia salutis no-
stræ mysteria: quæ omnia rectē sub leua intelliguntur, quæ in-
firmior videtur & impotentior. Dū autem sic supra leuam spō-
si caput reclinamus, quasi reclinato cū dilecto discipulo super
pectus eius nostro capite, dextera diuinitatis eius super nos &
circa nos extenditur, nōsque totos per circuitum ambit & am-
plexatur, credētes scilicet in nomine verbi incarnati omnibus
adimplens bonis, & cōsolationibus supernis sustentans atque
reficiens: nunc quidem imperfectē per gratiam, postmodū ple-
nē per gloriam. Nonnulli per sinistram intelligunt bona huius
vitæ caduca & tēporalia: per dexteram verò, bona illa venturę
fœlicitatis. Illis enim modò ad tēpus, pro corporis necessitate,
videtur vtique sustentari Ecclesia: his autē, postmodum spe-
rat amplexari. Verū ea mihi vix digna videtur intelligentia, vt
super hanc leuā dicamus sponsæ caput reclinari. Non enim vl-
lo pacto in his tēporalibus requiescit caput Ecclesiæ, maximē
quū sit vñtatum in scripturis, per caput id quod est præcipiū,
nempe mentem & spiritū, signari. *Adiuo vos, filia Hierusa-
lem, per capreas ceruosq; camporum, ne suscitatis neq; euigilare fa-
ciatis dilectam, donec ipsa velit.* Quoniā in præcedentibus, spō-
sa verbis satis multis amoris sui erga sponsum expresserat ma-
gnitudinem, vicissim modò spōsus, vt ostēdat gratissimam sibi
hanc esse sponsæ dilectionem, atque in hoc sibi valde esse be-
neplacitum, quod sic à spōsa sua tēnerē vniceque ad excessum
vsque diligatur, vicissim modò (inquam) in hac adiuratione,
quanti ipse sponsam suā faciat, & quā ei sit curæ requies spō-
se sue, manifestat, cū ait: *Adiuo vos filia Hierusalem, per ca-
preas hinnulōsque ceruorū &c.* In quā quidē adiuratione, per
filias Hierusalem intelligimus solito more, omnes qui in Eccle-
sia fidelium, per fidem & spem, ad supernæ pacis aspirant fœli-
citate: aut quicunque ad illam videntur cœlestem patriā ve-
ram Hierusalē (vbi nimirū est perfecta visio pacis) pertinēre:
quales sunt omnes illi, qui modò per fidem nominis Christi &
mores fidei huic congruentes, dignos sese ad retributionem il-
lam & beatissimā societatem efficiunt, cū auxilio diuinæ gra-
tiæ. Has autem filias Hierusalē, id est, fideles vniuersos & singu-
los, sponsus adiurat: id est, cū iureiurando & cōminatione gra-

COMMENTARIVS

ui obtestatur, quasi sub pœna incurrenda iræ suæ, ne suscitetur neque euigilare faciant dilectam. Pro cuius adiurationis intellectu, considerandum est, quod quotidie ante oculos cernitur, & quod in nobis ipsius quotidiana experientia aduertitur, duobus modis à somno corporali homines expergisci siue euigilare. Interdum quidem vltro expergiscuntur, absque vlla perturbatione extranea: veluti cum per somni sufficietiam naturæ fuerit satisfactum, vaporesque qui cerebrum oppleuerant, subtiliati primū, ac deinde prorsus diffugere contigerit: quemadmodum illis qui per totam noctem somno oppressi fuerunt, circiter aurora tempus euenire solet. Interdum verò expergiscuntur dormientes, non vltro, sed aliunde & ab extranea perturbatione, utpote strepitu manuum aut pedum, aut alia quavis cōfusione vehementioris sonitus, aut etiā per corporis pulsionem siue vellicationem. Prior euigilatio, quiesca est & sine perturbatione: posterior autē, inquieta est & cū perturbatione. Prior, grata est & placida, corporisq; valetudini proficua: posterior, turbulenta est & ingrata, corporis quoq; valetudini obnoxia. Valde enī corporis prodest valetudini, quiesca somni requies, iuxta illud vulgò ab Apostolorum ore vsurpatum prouerbiū: Si dormit, saluus erit. Propter quod, circa eos quorū salus nobis curæ & cordi est, valde solemus esse solliciti, ne ad hūc modum vlla perturbatione, ipsos cū fortē dormiunt, contingat excitari. Quemadmodum videlicet matres pro filiis, aut nutrices pro suis infantibus, in cunis dormientibus, admodum sunt sollicitæ, ne per strepitum vel perturbationē aliquam inordinatam familiæ, excitentur: & circa infirmos, quū fortē in somnum inciderint, districtē cauetur, ne excitetur à somno quietis suæ. Hinc ferē intelligimus, quid sibi velit ista sponsi nostri de sponsa & pro sponsa adiuratio, cū ait: Ne suscitetur neque euigilare faciatis dilectā, quoadusq; ipsa velit. Prohibet enim sponsus, cum interminatione & obtestatione, vniuersis qui ad supernæ patriæ felicitatē cupiunt peruenire, ne Ecclesiam ipsam suam dilectā suo amore languentem, inquietent vel perturbent, aut vlla ratione impendant, quo minus quietā & tranquillam vitam in amore & seruitio sponsi sui degere possit, in hoc seculo. Ad hoc enim pro virili laborare debet vniuersus, qui sponso placere ipsiusq; gloriæ in superna Hierusalem participes fieri volunt, ut quantū in ipsis fuerit, pacem & profectū Ecclesiæ custodire & promouere studeant. Quæ quidem pax cō-

munis

CAPITIS SECVNDI.

35

munis Ecclesiæ, tam cordi erat electo illi magistro Ecclesiæ, ut obsecrationes ea potissimū de causā pro vniuersis Ecclesiæ ordinibus, imò & pro iis qui extra Ecclesiā sunt, fieri iusserit, scribens Timotheo suo discipulo, in hunc modū: Obsecro igitur, 1. Timo. 2. primū omnium, fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarū actiones, pro omnibus hominibus, pro regib; & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & castitate. Hoc enim bonum est & acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Quicūque verò hanc Ecclesiæ pacem, vel impiarum hæresum adinventionibus, vel schismatum diuisionibus, vel manifestorum scandalorum pestibus, vel alio quouis modo, quantum in ipsis est, inquietant aut perturbant, hi certò sciant, se grauiter nimis aduersum se sponsi irā prouocare, neque ad illam pacificis repromissam gloriam filiorū dei vnquam peruenturos, nisi resipuerint, suscitataq; inquietudinem & perturbationē pro virili sopire, & ad tranquillitatē perturbata redigere, laborent. Sicut enim voce domini beati pronuntiatur pacifici, & filiorum Dei signanter appellatione glorificantur: ita econtrario maledicti sunt vniuersi pacis turbatores, & diaboli filij merito appellantur. Non enim (ut Apostolus ait) Deus est dissensionis, sed pacis. Diabolus verò, dissensionis econtrario, nō pacis est author. Et licet (iuxta domini verbum) necesse sit ut veniāt scandala, vā tamen mundo, à scandalis: & vā homini illi, per quem scandalum venit. Rursum, licet (iuxta Apostoli verbū) oporteat hæreses esse, ut qui probati sunt manifesti fiant: attamen quicunque Ecclesiam conturbauerit, portabit iudicium suum, quicunque ille fuerit: quemadmodum alibi pronunciat idem Apostolus, seductos deplorās Galatas: Ego (inquiens) cōfido in vobis in domino, quòd nihil aliud sapietis. Qui autem conturbat vos, portabit iudicium suum, quicunque est ille. Ac deinde: Vtinam & abscondantur, qui vos conturbant. Merito enim illa contra turbatores huiusmodi proferri sententia potest, quam contra Achan illum qui de anathemate Hierico auream regulā fuit suffuratus, Iosue minister domini, ex ore eius protulit, dicens: Quia turbasti nos, exturbet te Deus in die hac. Verè enim exturbabuntur à Deo in die iudicii, aut in die iræ & ultionis Dei, qui modò Ecclesiam quomodocūque conturbāt. Hoc ergo sibi vult ista adiuratio, & hoc à nobis exigit,

E iij vt

COMMENTARIVS

ut sollicitè caueamus omnes qui ad æternam patriâ peruenire cupimus, ne Ecclesiâ inquietemus & perturbemus, sed finamus eam optata frui requie, ut quietam & tranquillam vitam (iuxta Apostoli desiderium) per nos agere semper possit, in omni pietate & castitate. Quod autè additur, donec ipsa velit, nõ secundum exclusionem accipiendum est, quasi aliquando spõsa velit excitari & perturbari. Optaret enim, si fieri posset, omnem effugere perturbationem: optaret nullas esse hæreses, nulla scandala, optaret omnes omnino homines (iuxta Pauli desiderium) vnanimes, vno corde & ore honorificare & laudare sponsum, & (ut apud Prophetam dicitur) vno humero omnes seruire domino. Ipsa enim sicut cum omnibus, quantum in ipsa

Roma. 12. est (iuxta Apostoli consilium) pacem habere studet, & nemini
2. Cor. 6. ullam dare offensionem, imò cum his qui pacem oderunt, studet esse pacifica: ita omnes sui similes esse cupit, vniuersos secũ

habere pacem desiderat, ad gloriam sponsi sui. Quod ergo dicitur, donec ipsa velit, significat perpetuam pacem Ecclesiæ, ad quã sub interminatione omnes Ecclesiæ filij laborare debent, & ab eius conturbatione quã sollicitissimè cauere, ne sponsi indignationem cõtra se prouocantes, cõturbati & ipsi mereantur, & à societate supernorum ciuiũ æternum pati exilium, in suppliciis sempiternis. Nunc autem videndum, quænam istæ sint capreæ hinnuliq; ceruorum, per quas ista fit adiuratio. Satis enim admirandũ videtur, quod per huiusmodi nos sponsus adiuret, quæ nihil vel parũ ad nos pertinere videntur, quodq; nõ potius in re tam seria per aliquid maius, aut etiã per semetipsum, nos adiurauerit. Sanè iuxta hanc considerationem sanctorũ patrum plerique sermonis huius nouitatẽ, quæ prima facie miranda apparet, secundũ literæ superficiem abhorrentes, existimantes videlicet adiurationem nõ ita magni fore ponderis, si hinnuli & capreæ corporales illæ in syluis intelligantur, ad mysticas recurrunt intelligentias. Quidam enim sanctos intelligunt Patriarchas & Prophetas, ob eminentiam scientiæ & conuersationis sublimitatem. Alij, simili ferè ratione, sanctos Apostolos, aut qui horum locum tenent Ecclesiæ prælatos, intelligunt. Possunt & angeli sancti per hinnulos ceruorum & capreas accipi, qui mira celeritate & agilitate per desertum mundi huius, per omnes Ecclesiæ angulos, discurrunt, propter ministerium electorum: quoniam (ut Apostolus ait) administratorij sunt spiritus, in ministerium missi, propter eos qui capiunt heredi-

Hebr. 1.

CAPITIS SECVNDI.

36

hereditatem salutis. Qui etiam rectè capreæ dici possunt. Primum quidem, eo quod in altis habitant, sicut capreæ in altissimis & inaccessibilibus locis versantur. Semper enim assisunt in supernis vultui Dei: atque etiam quum hinc infernè nostro seruiunt ministerio, vident nihilominus faciem patris, quem admodum in sancto Euangelio dicitur. Deinde, quod in montibus Mat. 18
rem caprearum acutissimè videant, attetissimèque omnia quæ in Ecclesiâ geruntur aspiciant: ut in omnibus Dei gloriam electorumque salutẽ promoueant. Neque tamẽ incommodè, imò satis commodè, capreas & ceruorum hinnulos secundum literæ superficiem ipsos illos intelligere licebit, qui in agris & syluis versantur: ut sub istis hinc expressis, intelligantur cætera omnia, quæcunque Deus creauit in vsum hominũ: ut fiat adiuratio per omnem creaturã quam creauit Deus in vsum hominũ: siue eam quæ in stabulis pascitur, siue quæ in desertis vagatur: item per omne quod gratum, iucundum aut delectabile est hominibus, quemadmodum sunt gratissimi & desideratissimi, regibus etiam & principibus capreæ & ceruorum hinnuli. Nã illorum & venatione plurimum delectantur, & cibis vescuntur libentissimè. Sic ergo sonat hæc adiuratio, tanquam si paterfamilias suis domesticis rem aliquam volens interdiceret, ita eos adiuret. Adiuro vos & obtestor per omne frumentum agrorum meorum, per panem & vinum domus meæ, ne hoc aut illud quisquam ex vobis agere præsumat. Tali scilicet adiuratione contestans, dignos illos non fore qui vltra de bonis suis gustet, si veterum & quotidianorum beneficiorum (quorum aliquot signanter exprimit) obliui, audeant præceptum transgredi, aut prohibitionem nihili pendere. Atque huic potestatem intelligentiæ, satis videtur fauere lectio Græca, quæ loco eius quod apud nos ex Hebræo legitur, per capreas ceruosiq; capora, aliter legit: *ἐν ταῖς ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων ἀγρῶν*: id est, in virtutibus & potestatibus siue fortitudinibus agri: hoc est, per omne quod est potens aut forte in agris & syluis, aut per omnem fecunditatem agrorum, & quæcunque ex eis progignuntur vel aluntur. Quanquam & ad priores intelligentias possit ista lectio applicari: secundum sensum mysticum, per agrum intelligendo totum hunc mundum, vel totam Ecclesiã, iuxta id quod in Euangelio Dominus exponens parabolam Mat. 13
zizaniorum tritico super seminatorum ait: Ager est mundus.
Vox dilecti mei. Ecce iste venit saliens in montibus, transiens colles.

E iiii Audiens

COMMENTARIUS

Audiens sponsa tam sollicitè sponsum pro sua pace & tranquillitate curam agere, agnoscit statim hanc esse dilecti vocem: Vocem istam, inquit, tam seriò pro mea pace præcipientis, tamq; seuera & seria adiuratione omnes à tranquillitatis meæ perturbatione arcentis & prohibentis, faciliè aduerto illius esse qui me vnice diligit: & præcipuam de me curâ habet, sponsi mei: quem ego scio meis profectibus summè delectari, nihilque aliud quàm meam tranquillitatem & pacem bonam optare semper & promouere. Pergit verò dehinc sponsa, prolixius pluribûsque verbis describere gratiam visitationis, quâ à sponso suo dilecto gratiosè visitatur: Ecce, inquit, iste veniit saliens in montibus, transiliens colles. Quod quidè verbum potest, vel de aduëtu illo quo semel in hunc mundû venit Saluator in assumpta humana natura, vel de aduëtu quotidiano ad visitationē & gubernationē Ecclesiârû, exponi. Iuxta priorē sensum, per montes intelligimus angelos, qui etiâ in Psâlmis mōtes non semel appellantur. Veluti quū dicitur Psalmo. 120. Leuaui oculos meos in montes, vnde ueniet auxilium mihi. Et alibi: Montes in circuitu eius, nempe qui confidit in domino. Vel aliter intelligere possumus sanctos Patriarchas & prophetas, ex quibus secundum carnem natus est Christus: qui ratione eminentis fidei & excellentis suæ perfectionis, non immerito montes nominantur. Veluti cum in Psalmo dicitur: Fundamenta eius in montibus sanctis, id est, fundamēta Ecclesiæ in sanctis Patriarchis & Prophetis, Apostolisque dehinc illorû successoribus, qui in labores illorum posteriores introierunt. Christus enim Iesus in mundum ad salutem generis humani adueniens, venit saliens in montibus angelicis, & colles item angelicos transiliens: quādo de altissimis, de sinu paterno ubi ab æterno requiescit, quasi vniuersos angelorum ordines maiorum atque minorum, saltu maximo transiliens, infra angelos minoratus est, descendens secundum assumptam humanam naturam ad nostra hæc infima, in vterû humilis virginis: sicq; verbû quod ab initio erat apud patrem, in tempore factum est caro, & habitauit in nobis. In montibus item & collibus Patriarcharum & Prophetarum venit saliens, eosque transiliens: quia per intermedias generationes plurimas, post longam patrum præcedentium seriem, tandem de virgine natus mundo apparuit. Quasi enim tot montes & colles transiliit, quot ante ipsum præcesserunt diuersæ generationes patrû præcedentiū,

Psal. 124

Psal. 86

Ioan. 1

CAPITIS SECVNDI.

37

ex quibus secundum carnem processit. Saliit videlicet à monte illo sublimi, patre fidei nostræ Abraham in filium Isaac: ab hoc, in filium Iacob, indeque in alios: & quasi saltibus singulis nostræ mortalitati factus vicinior, tandem manifestus in carne nostra mortali apparuit. Saltus ergo præcipuus, cuius hñc est mentio, ille est Dei ad homines admirabilis descensus, quo verbum caro, Deus homo factus est, quo Patris sapientia in assumpta serui forma inter homines apparuit. Potest & sic exponi præsens locus, vt per montes angelos, per colles Patriarchas, patres Christi secundum carnem, intelligamus. Sancti enim angeli, ad homines quātumuis præcellentes meritis comparati, pro statu mortalitatis suæ, longè illis sunt superiores. Iuxta illud: Qui minor est in regno cœlorum, maior est illo. Ioanne scilicet Baptista: vt merito sancti homines pro statu huius vitæ colles dicantur, comparatione ad angelorum præcellentiam. Saliit ergo in montibus sponsum, & transiliit colles: quia de sinu patris, quasi per vniuersos angelorum ordines transiit, & per Patriarchas in mundum venit. In illis saliit, dum illorum ordines quasi suprà se reliquit: istos autem transiliit, quando de eis carnem assumpsit. Insuper in hoc saltu rectè intelligi potest alacritas & promptitudo amoris, ex quo processit incarnatio filij Dei. Non enim quasi coactus aut inuoluntarius, aut quasi recalcitrans, repēdo ad nos venit: sed magna prōptitudine & mira alacritate, præ vehementia desiderij, saliendo ad nos venit, quemadmodum saliendo ad festa solent properare adolescētuli, qui ad scholastica exercitia vix vt repant minis aut muneribus induci possunt. Quā quidem exultationis promptitudinē, quā nostram Saluator aggressus est operari salutem, etiâ Psalmista pulchra cōparatione expressit, dicens: Ipse tanquā sponsus procedēs de thalamo suo, exultauit vt gigas siue fortis, ad currendā viā, à summo cœlo egressus eius: Quem locū iuxta præsentē sensum plenius tractauimus, in Cōmentariis nostris super Psalmos: Iuxta alterū verò intellectu quē suprà tetigimus, de quotidiana visitatione Ecclesiæ, per mōtes & colles accipiemus Ecclesiās particulares, maiores atq; minores, per orbē vniuersum fundatas. In his enim mōtibus salit quotidie sponsum Ecclesiæ, & hos colles mira celeritate transilit, quasi caprea aut hinnulus ceruorū: quoniam ipse ad patris dexterā residens, omnium nihilominus Ecclesiarum curâ æqualē gerens, omnibus adesse curat, omnes festinat inuifere,

Mat. 11

Psal. 18

COMMENTARIVS

inuifere, fingulis oportune fuccurrere, proque teporis & loci neceffitate fingula difponere, ne vſquam ipſo abſente contin- gat deficere electis eorū aliquid quibus ad ſalutem profectū- que ſpiritualē opus habet. Nō ſic tamē iſtud ſaltare ac trāſilire accipiendū eſt, ſicut accipitur cum creaturis tribuitur, vt trāſi- liens aliquo, locum cogatur relinquere vnde ſaltare dicitur, le- cūmque nouum quem prius non occupabat iam obtinere. Nō enim ita ſaltat ſponſus, non ita tranſilit hunc montē, vt illū re- linquat, qui nunquam vlli abeſſe poteſt Eccleſiæ. Saltare autē illum iuxta humani ingenij captum dicimus, & tranſilire cun- ctos colliculos, eo quod vbique cum omnia curare, omniaque prouide diſponere, credimus & conſitemur. Secundum virā- que verō prædictarum duarum intelligentiarum, bene propo- ſito conuenit quod ſubiungitur: *Similis eſt dilectus meus ca- prea hinnuloque ceruorū.* Caprea, animal eſt curſus velociſſi- mi: id quod vel ex illa cōparatione ſatis liquet, qua in libris Re- gum velocitas deſcribitur Aſaēl, fratris Ioab & Abiſai. Porro Aſaēl (inquit ſcriptura) curſor velociſſimus fuit, quaſi vnus de capreis quæ moratur in ſyluis. Ceruos quoque & ceruorum hinnulos, notū eſt admodū veloces eſſe in currendo. Cōpara- tio ergo iſta, qua caprea ac ceruorū hinnulo ſponſum ſuū cō- parat ſponſa, ad celeritatem & velocitatem in diſcurrendo vi- detur potiſſimum pertinere. Quæ quidem celeritas, æquē ad vtramque ſuprapoſitam intelligentiam poteſt applicari. Sicut enim caprea aut hinnulus ceruorū celerrimo curſu ſaltus dat magnos, & tranſilit omnia: ita ſponſus Eccleſiæ Chriſtus, in tē- poris plenitudine, non impiger acceſſit, non gradu (vt dici ſo- let) teſtudineo aduenit, ſed alacer totus & hilaris mira celeri- tate accurrit, vt ad opus diu multūmq; deſideratū, ſicut gigas (vt ſuprà ex Propheta adduximus) fortis & exultans, ad cur- rendam viam. Iterum, quauis caprea aut ceruorum hinnulo eſt velocior ſponſus, in diſcurrendo (vt ita loquamur humano more) per omnes Eccleſias, ne vſquam quicquam deſit: ſaltatq; de colliculo in colliculum, ſingulis præſens & ſuperintendens eccleſiis. Merito ergo, vel propter ſaltum illū vnicum quē ſe- mel dedit noſter ſponſus ex ſinu Dei patris vſque in vterum virginis matris: vel propter ſaltus quotidianos, quibus vniuer- ſas quotidie tranſilit eccleſias, caprea hinnuloq; ceruorū, ipſe aſſimilatur. Poſſumus verō & aliud quiddam in his animalibus conſiderare, propter quod mereatur dilectus illis aſſimilari.

Caprea

CAPITIS SECVNDI.

38

Caprea enim in altiffimis locis inacceſſisq; rupibus commo- rantur, quemadmodum ex eo patet quod in libris Regum di- citur de Saule, quod amulum ſuum Dauid quærebat & inue- ſtigabat, etiā ſuper abruptiſſimas petras, quæ ſolis ſunt ibicib⁹ peruia. Vbi per ibices intelligūt^r caprea ſylueſtres, quæ etiā rupicaprae vel rupicapreae nominantur. Sicut & in libro Iob, dicente Domino: Nunquid noſti tempus partus ibicum in pe- tris? per ibices ſimiliter capreae intelliguntur. Quum autem ſic loca inacceſſa tranſcendāt, acutiſſimi tamē viſus eſſe perhibē- tur, vt poſſint à longē videre quæ infernē geruntur. Quæ qui- dem ambæ cōditiones, pulchrē ſponſo noſtro valent accom- modari. Habitat enim ſponſus noſter in altiffimis & inacceſſis locis, in maiestate & æqualitate paterna: atque etiam ſecundū humanitatem in patris dextera, ad quam altitudinem accede- re nemo hominum poteſt, quoniam Deum nemo vidit vnquā, habitātque ipſe lucem inacceſſibilem, quem nemo hominum vidit, ſed neque videre poteſt, vt ſanctus ait Apoſtolus. Cum autem ſic in altiffimis habitet, tanta nihilominus perſpicacia noſtra omnia videt & perſpicit, vt noſtrorum cordium intima pernoſcat longē exactius, quā ea noſiſi cognoſcere valea- mus: noſtras quoque infirmitates & neceſſitates optime con- ſpicit, vt nobis oportū præſtet ſubſidium. In hinnulo quo- que ceruorum, peculiarem illam teneritudinem & gratiā ſpō- ſi noſtri, in qua ſecundum humanam naturam aſſumptam to- tus nobis delicatus & amabilis, plenus gratia & veritate ap- paruit, præter ſuperius notatam velocitatem & agilitatem, poſſumus intelligere. Eſt enim ceruorum hinnulus admodum delicatus & gratus aſpectu, inter cetera animalia ſylueſtria. Ceruorum autem hinnulus dicitur, id eſt, ſanctorum Prophe- tarum: qui ratione eminentis ſuæ ſanctitatis, cerui merito dici poſſunt, ex quibus ſecundum illam ſuæ carnis teneritudinem eſt progenitus. Quæ etiam conſideratione apud Pſalmiſtā di- ctus eſt vitulus electus, ſive vitulus Libani, & filius vnicorū. Sic enim de eo ſcribitur: Comminet eos (nempe populos ſua prædicatione conuertendos) quaſi vitulus Libani. Sic enim caſu nominatiuo, legit Beatus Hieronymus, in ſua verſione ex Hebraica veritate, quemadmodum à nobis prolixius de- claratum eſt in noſtris ſuper Pſalmos cōmentariis, in annota- tionibus ex Hebræo. Deinde adiungitur: Et dilectus, quē ad- modum filius vnicornium. Vnicornes enim iidē ipſi Patriar- che

1. Reg. 24

Iob. 39

1. Tim. 6

2. Reg. 2

Pſal. 18

Pſal. 29

COMMENTARIVS

cha, qui hinc cerni dicuntur, propter inuictæ robur fortitudinis. *En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.* Sicut præcedentia, ita & hæc gemina, nam æquæ commodam admittunt interpretationem. Secundum intelligentiam hæcenus priori loco positam de Christi incarnatione, per parietem significatur mortalitas & obscuritas corporis huius crassi & mortalis, quod circumferimus. Ipsum enim in parietis modum inter nos & Deum obicitur atque interponitur, ne possimus ad eum pertingere, faciæque ad faciæ eum contemplari. Non enim videbit me homo (ait dominus ad Moysen) & viuet. Et (iuxta Sapientem) aggrauat anima corpus istud quod corrumpitur. Oportebit autem diuini parietis istum, id est, mortalitatem corporis huius miserabilis, priusquam ante illius conspectum peruenire valeamus, ut faciæ ad faciæ eum videamus, aut beatum eius vultum in perfecta felicitate contemplemur. Bene autem paries noster dicitur ista mortalitas & miseria corporis huius, quoniam nostra culpa tale factum est hoc corpus, ut nos à Deo diuidat. Deus enim (quemadmodum Sapienter ait) mortem non fecit, sed inuidia diaboli mors intravit in orbem terrarum: & nos onus illud graue inuido illi consentientes, nobis ipsis accumulauimus. Post hunc autem nostrum parietem, sponsus stetit, quando sub mortalitate nostra diuinitatem suam abscondit. Tunc enim quasi post parietem stetit: quia qui post parietem stat, est quidem illic ubi stat, sed non videtur. Sic verbum patris carne mortali & passibili obiectum, erat quidem nobiscum & iuxta nos, imò in medio nostri, latebat tamen & absconditum erat ab oculis nostris, quasi retro parietem consistens. Hoc enim erat, quod Ioannes sponsi amicus & sponsæ paranymphus, dicit: Medius vestrum stat, quem vos nescitis. Medius stat, inquit, vestrum: vos tamen eum non videtis. Sic & dilectus discipulus ait: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. In propria venit, & sui eum non receperunt. Sicut autem qui post parietem stat, pariete diruto videtur: ita Christus dominus, mortalitate carnis ablata, post resurrectionem, toti ecclesiæ manifestatus est per orbem vniuersum, iuxta quod ipse prædixerat: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum. In eundem ferè sensum, & illa quæ sequuntur enarrari possunt. Respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. Quasi enim per fenestram sponsam suam sponsus respexit, quando in assumpta

Sap. 9

Sap. 9

Ioan. 1

Ioan. 1

Ioan. 8

CAPITIS SECVN DI.

39

humanitatis natura eam visitauit. Qui enim per fenestram videt, videt quidem alios, ipse autem vel omnino non, vel imperfecte admodum, videtur, nec facile quis sit, dignoscitur: Sic qui per cancellos videt, alios quidem videt, ipse autem minime videtur. Ita Christus Dominus, secundum diuinitatem nos quidem videbat & sciebat: nos autem eum, donec in mortali corpore erat, nesciebamus quis esset. Iuxta posteriore verò enarrationem, de quotidiana sponsi visitatione, quæcumque hinc dicitur, stare post parietem, respicere per fenestras, prospicere per cancellos, figuratè accipiuntur, & ut secundum similitudinem dicta. Quemadmodum enim parentes aut domini, ad probandam fidem & probitatem filiorum, aut ministrorum suorum, solent nonnunquam absentiam simulare, interimque dum absentes se simulant, alicubi post parietem, vel interstitium aliquod sese abscondunt, illicque stantes diligentissime in summo silentio auscultant, quid agant dicantque filij, aut serui. Per fenestram item nonnunquam respiciunt, aut per angustissimos cancellos, ut videant quæ agantur apud illos in sui absentia. Ipsi tamè interim omnino videntur abesse, nec vllum videtur signum præsentia eorum: Ita Christus Dominus fidelissimus Ecclesiæ sponsus, ad probationem electorum suorum, interdum absentem se simulat, sic nos aridos tristes, aut desolatos relinquens ad tempus, ac si nulla eum teneret cura nostri, ita ut videatur longissime à nobis abesse, prorsusque obliuionem habere nostri. Quum ipse interim vigilantissimis oculis nos aspiciat, singulæque nostra dicta & facta, imò & cogitationes & affectiones singulas exactissime obseruet, assisatque etiam in hoc nobis paratissimus, ut (si opus sit) aduersus hostium rabiem opportunè nobis subsidium ferat. Imò nunquam nobis est propior, quam quum abesse longissime videtur: nunquam tanta obseruatione in nos dirigit oculos, quanta tunc nos aspicit, quum nos eum penitus auersos existimamus habere oculos. Id quod magno illi Antonio, apertè Domini voce pulchrè fuit ostensum. Qui quum post pugnam atrocissimam aduersus monstra cacodæmonum plurima, Dominum in luce fulgida sibi apparentem vidisset, eumque velut per expostulationis querimoniam interrogasset: Domine, ubi eras, ubi eras? statim illum sibi audiuit respondentem: Antoni, ego hinc aderam, teque certantem videbam. Quod autem in vno hoc sensibili exemplo, pro eo temporis articulo fiebat, id quotidie fidelibus in Ecclesia Dei ministris euenire nihil est

COMMENTARIVS

hil est dubium; imò dubium esse non permittit quotidiana experientia, in illis quibus spiritualium profectui est cura & studium. Gaudet enim Deus, sic quasi ex occulto nos videre cernentes: gaudet periculum facere nostrae virtutis & fidei, in eo quod sua quasi praesentia ad tempus nos videtur relinquere desertos: interimque hoc agit quod supra diximus, de parentibus aut dominis post parietem stantibus, aut per cancellos prospicientibus: considerans videlicet, quam viriliter & strenue aduersus hostium tentamenta decertemus, quam pro tuendo castro animae fideliter depugnemus: ut si quid bonam militiam eo etiam absente militauerimus, eandemque seruauerimus in bene operando strenuitatem, quam eo praesente ostendere coepimus, pro fide probata & perseverantia bona, gratiarum suarum in nobis dona accumulet: si vero torpentes & a bonarum operationum studio cessantes nos comperiat, pro infidelitate & accidia, bona etiam quae habere videbamur auferat. Sicut enim in filiis ac seruis, non magnus est verae probitatis, aut fidelitatis argumentum, quod praesente patre, aut domino probè se gerant, aut strenue operantur. Nam & infidelissimi serui & pessimae indolis pueri, qui ad oculum seruire norunt, sapienter mero talem optime mentiri probitatem fidelitatemque deprehenduntur. Verum si in parentum absentia, non minus quam in praesentia probè se gerant adolescentes, si serui in absentia dominorum non minus quam in praesentia strenue operentur, in hoc scilicet fides & virtus illorum probata enitescit. Propter hoc & in Evangelica parabola, paterfamilias ille qui fidem seruorum suorum probare volebat, post commissa singulis talenta plura vel pauciora, peregre profectus est, ut videret quid ipso ageretur absente. Ita sane Dominus noster, probare volens suos electos, videtur interdum se subtrahere, & quasi absentem se simulat. Quum enim manifestis indicibus internae consolationis, aut spiritualis dulcedinis, praesentia eius velut sentimus, nihil magni aut nimirum videri debet, si tunc aliquod deuotionis, aut bonae operationis studium mostremus. Nimis enim suauiter equitat (ut quidam sanctorum patrum ait) quem gratia Dei portat. Verum si in mentis ariditate, ubi nulla affectum specialis dulcedo demulcet, non desinamus quae virtutis sunt & dilectio diuina fraternaque; suggerit strenue operari, in hoc probata reddemus spouso virtutis dilectionemque nostram, quod tam praesentem quam absentem aequè diligamus, tam absenti quam praesenti

Matt. 25.

CAPITIS SECVNDI

40

senti aequè placere studeamus, quemadmodum sanctus Apostolus de se suisque similibus ait: de oque contendimus, siue absentes siue praesentes placere illi. Hoc itaque sponsa sciens & perpendens Ecclesia, quod sic pro suorum probatione ad tempus suam videatur subtrahere praesentiam, quum tamen nunquam desinat curam gerere singulorum, dicit sponsum suum post parietem stare, respicientem per fenestras, prospicientem per cancellos, sic ut diligentissime nos semper contempletur & obseruet, tunc etiam quum longè a nobis abesse secundum actualis consolationis praesentiam videtur: quando ipse nos è vicino inuenietur & considerat, nos verò longè positum eum non quasi praesentem inuenietur, sed potius ut absentem speculamur: què admodum is qui post parietem consistit & per fenestram cancellosque prospicit, videt quidem & audit facillè ea quae aguntur vel dicuntur, ipse tamen nec videtur, nec vllò signo eius praesentia ab iis a quibus se occultat percipitur. *En dilectus meus loquitur mihi: Surge prope a me, columba mea, formosa mea, & veni.* Vocem sponsi inuitantis & vocantis audire se sponsa testatur, dicens: En dilectus meus loquitur mihi. Loquutus est olim semel dilectus, in assumpta humanitatis natura: quando ore suo benedictio penitentiam praedicauit hominibus, & viam omnem veritatis atque virtutis Ecclesiam perdocuit. Loquitur nunc quoque per singulos dies, nec loqui vnquam desinet usque in consummationem saeculi, secundum interiorem spiritus vñctionem, atque etiam secundum exteriorum per fideles verbi sui dispensatores praedicationem, eos qui sunt in Ecclesia vocans & inuitans ad penitentiam, ad contemptum mundi huius, amorumque coelestium. Vox autem sponsi vocantis & inuitantis hoc a nobis primum exigit, ut surgamus: deinde ut veniamus. Surgere nos vult, ab infidelitate carnisque nostris erroribus & vitiis, ad fidem veram cultumque sanctum nominis sui. Surgere nos vult, de tenebris antiquorum errorum, ad nouam lucem veritatis, Surgere nos vult, ab cupiscentiarum nostrarum, ad virtutis studia. Surgere nos vult, ab impuris terrenarum rerum amoribus, ad purissimos castissimosque rerum diuinarum amores. Denique, surgere nos vult, à morte ad vitam: quemadmodum & sanctus Apostolus legatione fungens pro spouso, singulos nostrum ad surgendum exhortatur, dicens: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Psalmi ista quoque ad surgendum tempestiue, nos admonet, dicens: Vanum

2. Cor. 5

Ephes. 5

COMMENTARIVS

Isa. 126. Vanum est vobis ante lucem surgere, surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Ante lucem enim, id est, ante sponsi vocationem, & sine sponsi gratia auxiliante, velle surgere, vanum est & friuolum, quum sine eo nihil possimus facere. Verum postquam lux apparuerit, ubi vocauerit sponsus, tunc omnimodis tempestiuum est surgere, illis qui per multum temporis manducaverunt panem doloris, id est, vitiis & peccatis semetipsos male oblectauerunt. Sic & Apostolus alibi ad surgendum, ex oportunitate lucis exorta, nos exhortatur, dicens: Hora est iam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam quum credidimus. Nox praeterit, dies appropinquauit. Quod vero efficacius vox sponsi aures intret corque penetret sponsae, blandissimis eam titulis demulcere studet, amicam suam, colubam suam, formosam suam, eam appellans. Amicam enim vocat Ecclesiam Christus, quam ab aeterno ante mundi constitutionem dilexit, & cui in temporis plenitudine tanta tamque manifestissima amicitiae peculiarissimique amoris signa exhibuit. Iuxta quod in persona eius per Prophetam dicitur: In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te, miserans. Quod enim priori loco dicitur, ad aeternitatis dilectionem pertinet: quod autem secundo loco, ad temporalem beneficentiam, secundum quam misertus humano generi, in temporis plenitudine ipsum ad se attraxit, Ecclesiamque hinc sibi elegit, & in sponsam copulauit gloriosam. Colubam autem suam vocat, ratione simplicitatis vnicæ & catholice fidei, iuxta quod supra eam commendauit ab oculis columbarum. Ipse enim sponsus, quasi columbus est Ecclesia: ipsaq; vnicissima, columba eius. Columbus sunt & columba, sponsus & sponsa Christus & Ecclesia. Peculiariter etiam in columba consideratur insignis ad pariendum fecunditas. Vix enim aliud vilius animal inuenitur, maxime in volatilibus, tam fecundum, tam crebro pariens. Quum enim ceteris auium speciebus sufficiat, semel aut vt multum bis, per anni spatium, generationi intendere, ista nullo anni tempore videtur prorsus ociosa, quin vel ouorum incubationi, siue generationi, vel pullorum educationi, det operam: sicque semper in multiplicatione speciei occupatur sollicita, quantum in ipsa fuerit. Quae quidem conditio columbae, admodum recte sponsae conuenit Ecclesiae: quae per virtutem verbi quod accepit a Christo, quasi per semen ipsum columbi, multos quotidie filios ipsi progignit: totaque in hoc

CAPITIS SECVNDI.

41

hoc est intenta, vt quamplurimos illi pullos pariat atque enutriat. Formosam denique suam, sponsus dicit Ecclesiam, id est, sibi suae in oculis suis speciosam. Quamquam enim in oculis carnalium, non speciosa sed deformis appareat sancta Ecclesia, qui ea quae secundum faciem sunt vident, & secundum carnem iudicant: in oculis tamen sponsi & omnium qui cum spso habent verum iudicium, est ipsa speciosissima. Vel formosam suam dicit, quia omnem pulchritudinem ipsa habet ab illo. Propter quod recte suam formosam dicere potest sponsam ipse sponsus, qui eam sic formosam totamque decoram sua gratia effecit. Aduertendum quoque est, quod in Hebraeo cum adiectione pronomini affixi, verba ista exhortatoria leguntur in hunc modum: Surge tibi, & veni tibi. Quam quidem pronominum adiectionem ita possumus accipere, vt per eam acquisitio siue utilitas insinuetur ipsius quae monetur surgere, in hunc sensum: Surge ad tuum commodum, & veni ad tuum commodum. Quasi dicat: Si surrexeris & veneris, non meo commodum id facies, qui bonorum tuorum non indigeo, sed tuo ipsius maximo commodum. Vel vt Hebraicus tantum idiotismus, id est, Hebraici sermonis peculiaris proprietas, modus ille loquendi sumitur. Inuenitur enim & alibi consimilis loquendi modus, ubi tamen acquisitio utilitatis locum non habet. Iam enim hyems transiit, imber abiit & recessit. Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis aduenit. Vox turturis audita est in terra nostra. Ficus protulit grossos suos, vineae florentes dederunt odorem suum. Solent amantes ex temporis amoenitate, ad amplexus & oscula amoris, ceteraque eius officia inuitari: quod maxime fit circa tempus vernum, quando etiam irrationalia ex ipsa temporis amoenitate, quodam peculiari influxu excitantur ad coitum & generationis studium, praeter ceteris anni temporibus. Videntur autem haec omnia quae hic dicuntur, temporis vernalis laetitudinem exprimere. Tunc enim duro & rigido hyeme exacto, cessat assidua illa pluuia, quae hyemis tempus magna ex parte triste & inamoenum reddit. Tunc frondes primum in arboribus & vineis, mox & flores apparere incipiunt: & (vt Poeta ait) tunc frondent syluae, tunc formosissimus annus. Tunc putantur ab agricolis superflua vinearum & arborum, vt superuacaneis ramusculis & palmitibus minus onustae, fructus possint copiosiores, eisdemque succulentiores proferre. Tunc quoque audiri incipit vox gemebunda turturis,

F cetera-

COMMENTARIVS

caterarumque autum dulcis cōcentus, quæ per rigidum tempus hyemis siluerunt. Tunc ficus producere incipiunt fructus immaturos, quos grossos vocant vineæque pulchræ virentes, miram de se fundunt odoris fragrantiam, ita ut ætatis sit tunc temporis deambulatio circa vineas. In summa, singulare quandam amœnitatem & gratiam, verna omnia præ se ferunt, & ad læticiam inuitant: quemadmodum econtrariō hyemis tempus, ex suis qualitatibus, graue est & melancholicum, quasi stupida & sine vita sensuque omnia reddens. Sumpta igitur hinc comparatione, sponsus noster sponsam suam ad amorem sui amplexusque mutuos inuitat, ex cōgruentia temporis. Optime verò hæc omnia & facillimè ad tempus aduentus Christi in carnem, videntur quadrare. Tunc enim hyems transit, id est, tempus illud rigidum & horridum, quo viuetunc genus humanum sub ira Dei tenebatur conclusum, donec venisset ipse qui pacem faciens, inimicitias abstulit, Deumque patrem nobis reconciliauit. Omnino enim tempus illud iræ, si cum tempore isto gratiæ, quod à Christi aduentu incēpit, conferatur, quasi hyems non iniuria æstimari potest, in comparatione ad tempus vernum siue æstiuum. Propter quod, à Paulo signatè *Roma. 13.* illud nox, istud dies, appellatur, scribente Romanis: Nox præcessit, siue (vt alij legendum putant, nec in sensu magna diuersitas est) processit, dies autem appropinquauit. Vnde ad fidem iustitiæque fideles exhortans, subiungit: Induamur ergo arma lucis, sic vt in die honestè ambulemus. Alibi quoque, tempus istud gratiæ, ex verbis Esaiæ, idem Apostolus tempus vocat acceptabile, diemque salutis. Ecce (inquiens) nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Tempus autem ante Christi aduentum, tempus iræ fuisse insinuat, quum ait: Concluse *Roma. 4.* Deus omnia sub peccato, Et iterum: Lex iram operatur. Sic illud acceptabile tempus, meritò veri istud ingratum, hyemi, cōparatur. Hoc etiam est, vnde Christus dominus in mūdo prædicationis suæ sumpit exordium, dicens: Quoniam impletum est tempus, & appropinquabit regnum Dei. Pœnitentiā agite, & credite Euangelio. Impletum est tempus, inquit: tempus nimirum illud rigidum hyemis, tempus triste & nubilum iracundiæ patris, transiit: aduentusque mecum in mundum tempus gratiæ & reconciliationis, remissionisque peccatorum, & apertionis regni cœlorum. Bene autem tempus illud, hyemis comparatione significatur, istud verò æstatis: quoniam sicut hyems

CAPITIS SECVNDI.

42

hyems tempus est frigidum & nubilum, prorsusque inamœnum, & ad res agendas incommodum, sic tempus illud ante Christi aduentum sub lege naturæ, plenum erat frigore infidelitatis & idololatriæ, ceterorumque omnigenorum vitiorum: tenebrisque ignorantie & nebulis errorum prorsus oppletus pro eo tempore, apud omnes ferè gentes, erat mundus. In iis etiam qui sub Mosaica lege seruiebant, omnia erant frigida & nubila, vtpote apud quos omnia in figura gerebantur, veritate nondum propalata, & sole illo iustitiæ nondum exorto, qui nunc vniuersum mundū suo implet lumine: illuminans (vt ait Ioannes) omnem hominem venientem in hunc mūdum. Propter quod, bene tempus istud veri vel æstati comparatur: quoniam nunc omnia plena sunt gratissimo lumine scientiæ Dei, luce Euangelij per orbem dispersa, cum suauissimo calore & ardore sanctæ charitatis: quam idem ipse (vt ait Apostolus) in cordibus nostris per Spiritum sanctum diffundit. Tunc autem nondum erat spiritus sic manifestè datus, vt nobis datur, quia nondum Iesus sponsus noster erat glorificatus, quemadmodū testatur dilectus discipulus. Hoc ergo est, hyemem transiisse, illud tempus infidelitatis & ignorantie sub lege naturæ, tempus quoque timoris sub lege scripta, præterisse. Hoc est imbrem abuisse, nubila illa & inamœna fastidiosaque tempora in gratiora esse commutata. Veluti quum pluuiam multā & diuturnam, grata siccitas serenitatisque desiderata subsequitur. Flores autem, vel (vt ex Hebræo legi potest) germina, apparuerunt in terra nostra: quando Christo adueniente in mundum prædicationemque inchoante, cœpit terra primū Iudeæ (quæ peculiariter terra nostra, ob cultum Dei antiquum & peculiarem apud gentem illam, potest non immeritò à sponso appellari) dehinc autem & ceterarum gentium totiusque orbis, ad fructum disponi Euangelicæ perfectionis. Possuntque admodum commodè per flores terræ nostræ, illi intelligi, qui primi crediderunt Christo & Euangelio: quales nimirum fuerunt, ante omnes benedicta virgo mater domini Saluatoris Maria, ac deinde ceteri Apostoli atque discipuli eiusdē. Qui flores postmodū in fructum millecuplū profecerunt, proficiuntque indies, per orbem vniuersum. Tempus quoque putationis fuit tempus illud gratiæ, id est, tempus pœnitentiæ: per quam amputantur & abscinduntur prauæ peccatorū consuetudines, delectationesque noxiæ malarū concupiscentiarū præciduntur: per quā spiritualis

COMMENTARIVS

Roma. 2.

ritualis sit illa circumcisio, quam Apostolus commendat, in spiritu non in carne, utpote cuius illa prior circumcisio carnis, typus & figura tantum extitit. Huius putationis tempus bene tunc aduenisse dicitur, quando prius quidem per Ioannem praeursor forem, dehinc per Christum Salvatorem, postremo per ministros Apostolos, praedicata est per uniuersam Iudaeam, & per orbem deinde uniuersum, salutaris poenitentia, ad faciendos fructus poenitentiae dignos. Sciendum tamen est, quod dictio Hebraica hoc loco posita Zamir, communis est ad significandum putationem & canticum. Vnde quidam ex Hebraeo maluit legere, Tempus cantici aduenit: id est, tempus vernum, in quo omnis generis auiculae suauiter cantillat, dulcemque concentuum modulationem emittit. Gracia autem auditio nostrae fauet lectioni Latinae. Habet enim *καρπὸς τῆς τομῆς*, quod est, tempus putationis.

In eo autem quod subsequitur: Vox turturis audita est in terra nostra, per vocem istam turturis, intelligimus vocem praedicationis illius gembundae, qua Ioannes praecurrens ante faciem venturi, quasi gemendo turturis instar poenitentiam praedicauit, in regione Iudaeae. Bene enim turturi lugenti & gementi Ioannes iste comparatur, qui & praedicando poenitentiae annunciator, & viuendo poenitentiae forma apparuit. Potes ite in voce turturis praedicationem intelligere Christi & Apostolorum, qui poenitentiam praedicauerunt hominibus, lugubresque voces, de luctu, de crucis baiulatione, sui ipsius abnegatione & odio, de crucifixione veteris hominis, de membrorum mortificatione & assidua corporis castigatione, aliaque huiusmodi, annunciauerunt mundo: prior quidem ille, hi posteriores, nimirum ut ab illo ante audierant. Aliter, per vocem turturis potes intelligere gemitus & suspiria, quae in tempore gratiae fideles animae ex corde deuotissimo syncerique amoris pleno coeperunt effundere, in auribus sponsi gratissima: quemadmodum turturis gemitus, in auribus coniugis est gratissimus. Illi nimirum gemitus, de quibus ait Apostolus, quod spiritus pro nobis postulet gemitibus inenarrabilibus. Bene enim vox turturis isti dicuntur gemitus, quoniam Spiritus sanctus per columbam designatus olim & manifestatus, eos in nostris cordibus edit: sine quo nemo dicere potest dominus Iesus, neque clamare abba pater, ut idem ait Apostolus. Caterum, quid ad vocem hanc turturis, id est, ad Ioannis, Christi & Apostolorum praedicationem, sit consequutum, in eo quod annexitur, sub figura ficus & vinearum pulchre

CAPITIS SECVNDI.

43

pulchre satis exprimitur, cum dicitur: Ficus protulit grossos suos, vineae florentes dederunt odorem suum. Per ficum enim intelligimus populum Iudaicum, siue Iudeorum synagoga: per florentes vineas, populos siue Ecclesias gentium. Quod autem ficus sit populus Iudeorum, vel ex Euangelicis parabolis licebit intelligere. Primum enim, illa arbor fici cui paterfamilias in Euangelica parabola minabatur succisionem, nisi circumfossa & stercoreata per seruum intercessore, in futurum proferret fructum, populum hunc ex mente Christi significabat, quemadmodum & a sanctis patribus ante nos ea parabola est enarrata. Deinde, arbor illa fici ad quam venit Christus esuriens, & nihil in ea inuenit nisi tantum folia, cui & maledixit statim ut aresceret, manifestissime veteris synagoga statum designat, iuxta concordem omnium sanctorum patrum enarrationem. Postremo, & illa synagoga, id est, ficus fatua, quam Zachaeus homo (ut creditur) gentilis & publicanus ascendit, vestigioque suo calcavit, Iudaici populi vanitatem fide gentium superandam praesignabat, iuxta patris Ambrosii enarrationem. Ista ergo ficus, praedicante Ioanne, praedicante Christo, praedicantibus Apostolis, ad vocem turturam, grossos suos protulit: quoniam multi Iudeorum, Ioanne praedicante poenitentiam, ipsius sunt praedicatione ad meliora conuersi. Christo item praedicante, multi in eum crediderunt. Praedicantibus denique Apostolis post Christi ascensionem, aliquot millia crediderunt verbis illorum: quemadmodum partim ex Euangelis, partim ex Apostolorum actis, manifeste cognoscitur. Bene autem dicitur, quod grossos suos ficus protulit. Grossus enim pro quo in Hebraeo ponitur nomen Pag, significat ficum immaturam, & nondum satis decoctam. Ficus ergo ista, non ficus bonas & bene maturas dicitur protulisse, sed tantum grossos, fructus immaturos, ad significandum imperfectionem fidei in genere Iudaica: quoniam illi etiam qui videbantur conuerti & poenitentiam agere, non ex animo conuerterantur, neque corde stabili adhererebant doctrinae veritatis. De iis enim qui ad Ioannis praedicationem videbantur credidisse, atque egisse poenitentiam, ait Saluator: Ille erat lucerna ardens & lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius. Quasi horariam significasset eorum conuersionem. Quosdam vero, ipsemet Ioannes arguebat, non sincere credentes: Progenies viperarum, inquit, quis vobis demonstraui fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos poenitentiae &c. Porro de iis qui Christo praedicante

F iij credi-

COMMENTARIVS

crediderunt, quàm pauci permāserint fideles, vel ex eo liqueat, quòd eo adhuc prædicante, multi discipulorum abierunt retro, ita vt conuersus diceret ad duodecim: Nunquid & vos vultis abire? In passionem quoque traditus, etiam ab his ipsis duodecim fuit derelictus, & ferè ab omnibus abnegatus, in clamante fortiter vniuersa multitudine Iudæorum ante faciem Pilati: *Matt. 26.* Tolle, tolle, crucifige, crucifige eū. Sanguis eius super nos &c. *Ioan. 19.* Denique, quàm fuerit immaturus fructus ille Iudaicæ penitentiæ, qua post Christi ascensionem prædicantibus Apostolis videbantur bonæ spei præbere initia, ex Apostolicis actis, aliisque Ecclesiasticis historiis cognouimus: quandoquidē non ita multo post ob Iudæorum incredulitatē, coacti sunt Apostoli (iuxta Christi mandatum) conuerti ad gentium populos: illis nō solū non recipientibus, verū etiam præfracta omnino ac indomabili ceruice pertinacissimè repellentibus, gemebundam & amabilem turturis vocem, cœlestis Euangelij prædicationem. Sic itaque ficus ista tantum grossos antiquo suo more protulit. At verò florētes vineæ odorem suum dederunt gratissimū, quoniam videlicet gentium populi per orbem vniuersum dispersi, qui vsque ad Christi aduentum infructiferi, quasi in hyeme quadam idololatriæ perpetua fuerant, ad prædicationem sanctorum Apostolorum statim florere cœperunt, ac florendo odorem suauissimum gratissimūque in naribus domini sabaoth effundere. Rectè enim tempus illud primæ cōuersionis gentium, florere istud vinearum significat. Quemadmodum enim gratissimum de se fundunt odorem vineæ, cū adhuc in primo sunt flore, ita vt transeūtes per eas plurimum reficiantur: sic illæ primitiæ fidei in populis gentium, gratissimæ Deo acceptissimæque erant: & (vt ita loquar) gratiorem in pates eius fumum euaporabant, quàm omnia illa veteris synagogæ holocausta & thymiamata, vsque ad id temporis in templo succensa vel suffumigata. Surge, amica mea, speciosa mea, & veni: colūba mea, in foraminibus petrae, in cauerna maceriae. Rursum sponsam vocat sponsus, vt surgēs ad se veniat. Geminatur vocatio, & replicantur à sponso blanda vocabula, vt efficacius moueatur vocata sponsa, faciliusque vocanti obtēperet. Quomodo autem sponsam velit surgere, & ad se venire, & quare eā amicam voet speciosam atque colubam, ex iis quæ suprā dicta sunt relinquitur manifestum. Ceterum, in eo quòd adicitur: In foraminibus petrae, in cauerna maceriae, subaudiendum videtur habitans

CAPITIS SECUNDI

44

habitans vel nidificans: repetendūque videtur verbū vocandi à capite, in hunc modū: Surge amica mea, formosa mea, & veni: surge, inquā, colūba mea, habitans in foraminibus petrae, in cauernis maceriae, & veni. In foraminibus autē petrae habitare dicitur colūba, quatenus (iuxta Psalmistam) in adiutorio altissimi habitat Ecclesia, & in protectione Dei cœli commoratur, dicens domino, susceptor meus es tu, & refugium meum, Deus meus sperabo in eū. Possumusque non in cōmodè inter petra & maceriam ita distinguere, vt per petra intelligamus Christi diuinitatem, quæ ad modum petrae siue rupis, est solida & impassibilis. Per maceriā verò siue maceriem, ipsam Christi humanitatem, cōpactam quidem ex elementis & sanguinibus materinis, sed mortale & passibilem: quemadmodum maceries ex lapidibus vel luto composita est, sed ob cementi defectū facile diruitur. Ecclesia ergo, & in foraminibus petrae habitat siue nidificat, & in cauerna maceriae: quia tā in diuinitate quā in humanitate Christi, spem suā reponit, protectionemque & salutem sperat, latitatque, cōmoratur, & quasi nidū sibi struit vtrobiusque, imò simul in vtraque, vbi securè habiter, suosque pullos educare possit: id est, pia vota & salutaria desideria ad perfectum perducere, quæadmodū solent colūbae in foraminibus petrarū aut maceriarū caruernis suos nidos struere, oua reponere, pullosque excubare & educare. Peculiariter etiā, in his foraminibus & cauernis illa possumus intelligere vulnera, quæ spūsus noster (ratione diuinitatis, petra indissolubilis: ratione humanitatis, maceria fragilis) in lectulo amoris, patibulo crucis, pro nostra salute accepit. In his enim fideles requiescūt, cōmorantur atque nidificāt: in his securissimā sibi habent protectionē, tutissimūque refugium: quibus donec inhaerint, non est quod vllā pertimescant tēpstatem vel potestatem. In his iā nidū suum posuerat, qui dicebat: Christo cōfixus sum cruci. Mihi absit gloria, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi: per quē mihi mūdus crucifixus est, & ego mūdo. Et iterū: Ego stigmata domini Iesu in corpore meo porto. Propter quod, sciens vbi nidū suum reposuisset, audacter idem clamabat: Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instātia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo neque profundū, neque creatura alia, poterit nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. *Ostēde mihi faciem tuā, sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tuā dulcis, & facies tuā decora.*

F. iiii. Solent

COMMENTARIVS

Solent valde oblectari corporaliter amantes, mutuis, tū affectibus, tum colloquiis. Secundum hanc similitudinem, postulat noster sponsus & aspectum & alloquium sponsæ. Postulat videre faciē, postulat audire vocem illam, quia decora est aspectu: hanc, quia suavis auditu. Tunc autem faciem nostram Deo ostendimus, quando spiritum nostrum, id est, mentem & affectum, intellectum & voluntatem, ad eum plenē, vt decet, conuertimus, sic vt eum ex toto affectu diligamus, tota mente cogitemus, omnēq; intentionem ad eum dirigamus. Contrā verō, cū vires istas à Deo auersas habemus, & cōuersas ad alia, vt pote ad nos ipsos vel res alias temporarias, iam non faciem Christo ostendimus, sed auertimus: imò pro facie dorfum & postiora ostendimus. Meritò enim per faciem intelligitur illa interior dispositio spiritualium potentiarum, secundum quas homo in se diuinam gerit imaginem: secundum quas & foelicitatis beatæ capax creditur. De qua facie, illud pulchrè exponitur secundum mysticam intelligentiam, quod in Psalmis dicitur: Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Spiritu enim sancto emisso, creatur omnis generis virtutes, & renouatur facies illa terræ: id est hominis de terra formati, & inhabitantis terram. Et hæc erit facies illa, in qua dei faciem olim videbimus, iuxta quod sanctus ait Apostolus: Bene autem facies ista sponsæ decora dicitur, in qua vt in imagine relucet illius pulcherrimæ pulchritudinis, super benedicta (inquam) Trinitatis similitudo, secundum quam, diuinum aliquid in nobis gerimus, & Dei capaces sumus, ac deiformes dicimur. Quæ quidem pulchritudo, quanto est maior & præcellentior, nullæque aliarum corporalium creaturarum pulchritudini cōferenda, tātò iustius est vt illi totā ostēdamus, offeramus & consecremus nūcupatione perpetua, à quo eam omnem nullis nostris meritis, sola eius benignitate, accepimus. Quod ergo postulat sponsus, ostendi sibi faciem sponsæ, indicat gratissimum sibi esse, vt fideles in Ecclesia omnes animæ vires, illas maximè quæ sunt in apice spiritus, ad ipsum conuercentes, toto mentis affectu sedulo ipsi inhaerere assuescāt: Cæterum, vocem illam sponsæ quam tantopere audire desiderat sponsus, multiplicem possumus accipere. Primum quidem, libentissimè audit vocem confessionis delictorū, qua fideles in Ecclesia sua quotidie delicta deplorant, proq; eis ingemiscunt & supplicant, dicentes iuxta salutarē sponsi instructionē quotidie

Psal. 103

1. Cor. 13

Mat. 6

CAPITIS SECVNDI.

49

tidie: Dimitte nobis debita nostra. Audit præterea libenter, cōfessionem propriæ infirmitatis & miseria, qua agnoscunt fideles & cōfitentur, se ex semetipsis nec esse aliquid, nec posse aliquid. Vota quoq; supplicationes & obsecrationes, quibus quod ex seipsis non valent, ex illius benignitate donari sibi postulat, aut à malis vnde per se emergere non possunt, per illū liberari. Denique audit libentissimè sponsus à fidelibus voces laudis & gratiarum actionis, quibus accepta beneficia extollunt, vel considerata magnalia eius deprædicant. Huiusmodi enim voces laudis, supplicationis, inuocationis, confessionis, & gratiarum actionis, valde duces & suaves reputat sponsus, plurimūque eis oblectatur. Quemadmodum Psalmista nos exhortans ad eiusmodi testatur, dicens: Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Et inuoca me in die tribulationis: eruam te, & honorificabis te. Et iterū: Sacrificiū laudis honorificabit me, & illic iter quo ostendā illi salutare meū. *Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas, nam vinea nostra floruit.* Verbum istud continuè ad præcedentia iungitur, legiturque vt vox sponsi alloquentis, vel sponsam ipsam, vel potius suos comites, angelos sanctos & Apostolos, eorūq; successores, doctores & episcopos, Ecclesiarū rectores. Per vulpes autem (iuxta consonā omniū ferè sanctorū enarrationē) figuratiter significare voluit hæreticos, qui multis de causis meritò vulpibus cōparantur: maximè autē propter astutiā, qua vtuntur ad dilaniandas animas simpliciū. Vulpes enim animal est astutū & dolosum, non rectū habens neq; aspectū neque incesum: quod cū terrā simpliciter videtur aspicere, quasi nihil cogitans mali, interim ex obliquo transuersis oculis in prædā visus aciem defigit, commodū expectans tēpus explendæ malitiæ. Et cū gressum simplicē mentiatur, quasi infirmi & impotentis animalculi, ita vt videatur cōfracta protrahere ilia, cursu tamē rapidissimo prædā oblatam persequitur. Ita sanè hæretici simplicitatem & humilitatē quandā mirabilem foris ostentāt, verbis atq; gestibus: cū intus pleni sint dolo, nocēdūq; auditate. Cū enim verè ministri sint satanæ, transfigurāt se in angelos lucis: sicq; per dulces sermones & benedictiones siue blandiloquentias (vt ait Apostolus) corda seducunt innocentū. Agunt autem omnia sua vulpes ex insidiis magis quā apertō Marte, ingeniōq; magis quā viribus: quemadmodū vel ex fabulis illis liquet, quæ vulgo de vulpecularū astu & fraudibus plurimè solent

Psal. 49

2. Co. 11

COMMENTARIVS

2. Tim. 3

solent recitari. Sic & heretici omnia sua quæ agunt, magis per fraudem & simulationem sub specie sanctitatis agunt, quam per apertum impetum. Propter quod bene per vulpes significatur, commodius quæ per lupos aut leones: quorum ferocitate aperta, illi melius significantur, qui aperto impetu Ecclesiæ psequuntur, demones scilicet & huius seculi principes. Est etiam illud in vulpe peculiariter considerandum, quod non ita multum animalibus tantum gressibilibus insidiatur aut nocet, sed illis magis quæ alata sunt & volatilia, utpote gallinis, columbis, anseribus, aliisque huiusmodi, cum illorum pullis. Quæ etiam conditio pulchre aptari potest hereticis, qui plerumque insidiari solent, non iis qui prorsus carnales videntur aut brutalem vitam degentes, sed iis qui spirituales videri volunt, & supra vulgus reliquum quasi alii quibusdam contemplationis & deuotionis aliquatenus eleuati. Huiusmodi enim qui spirituales aliqua ex parte videntur, & plus cæteris sapere se existimant, experientia crebra monstrat, monstratque etiam hodie, frequentius hereticorum astutiis decipi. Propter quod, & foemineo sexui magis solent insidiari ac præualere, quam virili: non solum quia infirmior est & minus habens iudicii, verumetiam ob peculiarem deuotionis erga cœlestia affectum, qui illi tribui solet, adeo ut publice in Ecclesiis pro deuoto foemineo sexu, ex patris Augustini verbis, orari sit receptum. Nam quod huic sexui peculiariter insidiari soleant heretici, Paulus quoque notauit, cum de hereticis nouissimorum temporum loquens ait: Ex his enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis, semper discenses, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes. Quod autem signanter dicitur, vulpes paruulas, dupliciter potest accipi. Vel ad designandam fictam hereticorum humilitatem, de qua supra dictum est: per quam decipere quærunt animas simplicium. Vel ad designandum, quod tempestiue obuiandum sit impietati eorum, antequam grandescant & filios multos generent sui similes. Tamen enim omnibus vitiis tempestiue adhibendum sit remedium, neque in longinquum, ubi commodè aliud fieri potest, differenda sit curatio, iuxta illud Poëte: Principiis obsta, sero medicina paratur: Cum mala per longas conualuere moras: peculiariter tamen aduersus hereticorum malitiam præmatura opus est vigilantia, ut in ipso (si fieri possit) initio statim capiatur & perimantur: ne si grandescant

CAPITIS SECVNDI.

46

descant & multiplicentur, difficillimè (ut fieri solet) capi valeant. Cum enim, per inertiam aut dissimulationem prælatorum Ecclesiæ, tam spiritualium quam temporalium, contigerit vulpes istas grandescere, filiosque multos sui similes progenerent, periculum imò damnum maximum ab eis patitur Ecclesiæ. Propter quod, maturè, donec adhuc paruulæ sunt, vulpes istæ capi debent: id est, coerceri, impediri, & prohiberi, ne conceptas sui cordis adinventiones latius valeant propagare. Capi, inquam, debent & constringi, per eos qui in Ecclesiâ sponsi locum tenent: Per Ecclesiarum rectores, episcopos & doctores, quibus ex officio incumbit, exemplo Christi & Apostolorum sanctorum, ab hereticorum rabie simplices sibi commissos greges defendere: ipsos quidem iuxta Apostolicam doctrinam, redarguendo & durè increpando, ut sani sint in fide, desinantque quæ non oportet docere, ac (si nolint resipiscere) satanæ excommunicatos tradendo: eorum autem errores, per sanam doctrinam catholicæ fidei, siue ex scripturarum testimoniis, siue ex Ecclesiasticorum dogmatum definitionibus, refutando, anathematique subiiciendo. Quorum omnium exempla, in Apostolicis legimus actis & epistolis. Maxime autem apud Paulum illum zelosissimum hereticæ prauitatis impugnatorè, qui in omnibus ferè epistolis, vel in ipsos hereticos, vel in eorum errores, velitatur: nec ab amarissimis verbis & increpationibus durissimis sibi temperat, seductores, vaniloquos, canes, operarios subdolos, & ministros satanæ, aliisque huiusmodi amarissimis eos appellans vocabulis. Eorum quoque errores, partim ex autoritate diuinarum scripturarum, partim ex autoritate spiritus sancti & Apostolicarum traditionum, illic etiam ubi nulla est aperta scripturarum definitio, magna cum autoritate & seueritate confutat atque reuincit, anathemati subiiciens impia dogmata cum adinuentoribus suis: quæ admodum in Alexandro patuit Hymenæo, quos à fide recta aberrantes tradidit satanæ, ut discerent non blasphemare. Apud Galatas verò generalem pronuntiat aduersum omnes falsorum dogmatum magistros sententiã, dicens: Si quis aliud vobis euangelizauerit præter id quod didicistis, anathema sit. Capi insuper possunt & debent hæc vulpes noxiæ, gladio materiali eorum qui ex diuina ordinatione (ut ait Apostolus) gladium portant. Dei enim ministri sunt, in bonum & ædificationem Ecclesiæ: ut timori sint iis, qui nolentes paternis correptionibus Episcoporum, doctorumque catholicorum

Gala. 1

Roma. 13

COMMENTARIVS

Hebr. 11

catholicorum instructionibus acquiescere, in suis erroribus praefracta ceruice elegerint permanere. Non enim sine causa gladium portat potestas superior, sed ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Neque minus gladio suo materiali terreni principes & iudices, ad capiendas vulpes istas, ut debent in aedificationem Ecclesiae, quā spirituales iudices Ecclesiarumque praepositi, suis clauibus suāque spirituali (ut vocat) iurisdictione. Capi ergo his modis debent vulpes istae, & signanter dum paruulae sunt, capi debent, ne grandescant & multiplicentur, ita ut capi non valeant. Quare autem vulpeculas istas capi velit, rationem subiungit, quum subsequenter annectit: Quae demoliuntur vineas. Vulpes enim, subterraneas sibi foueas effodientes, vinearum radices denudant ac dissipant: sicque ipsas vineas prorsus demoliuntur, & radicitus destruunt. Sic & haeretici vulpeculae similes, quasi ad radicem fodiunt & arrodunt, dum fidem ipsam, quae substantia est & fundamentum, & quasi radix prima salutis, utpote sine qua (iuxta Apostolum) impossibile est placere Deo, destruere atque peruertere in mentibus fidelium annuntiant. Statim quoque adiungit, cur suae tatione metuat vineas: Nam vinea, inquit, nostra floruit. Siquidem eo tempore quo florent vineae, id est, verno tempore, solent magis multiplicari vulpeculae: quoniam tempus est generationi & multiplicationi accommodum. Vnde tunc temporis peculiaris opus est vigilatia circa vineas, maxime in terris illis ubi huiusmodi vulpecularum est copia: quemadmodum in terra promissionis & circumiacentibus regionibus fuisse, vel ex unico illo Sampsonis facto conicimus, quando in ultionem Philistinorum, propter factam sibi iniuriam, trecentas vulpes comprehensas cauda ad caudam binas coniunxit: facibusque accensis in medio ligatis, sic vniuersam illorum messem per vulpium discursum igne consumpsit. Nisi enim illis in locis magna fuisset copia vulpium, non ita facile tantum numerum potuissent illarum colligere. Quomodo autem vineis corporalibus tunc maxime periculum est a vulpibus, quum in suo flore consistunt: ita vineae spirituales, sanctae Ecclesiae, tunc maxime solent instare ab haeticis pericula, quando in pace & tranquillitate, quasi in flore suo, apparet ornatio. Donec enim persecutionibus & aduersitatibus multis initio premebatur ecclesia, & quasi hyemalibus algebat agitabaturque tempestatibus, non ita multum ab haeticis damni sentiebat vel periculi. At verò, ubi post longas persecutiones pace

CAPITIS SECVNDI.

47

pace cepit temporali gaudere & quasi florere Ecclesia, statim haeticorum multiplicata est & longè lateque dispersa infania. Crebra quoque experientia id probatum est, dum bellis & tum multis exterioribus affligitur Ecclesia, minus regnare haeticos: pacis autem tempore, quando velut in flore consistit, magis regnare & inualescere, tam viribus quam numero. Quod quidem diuina dispensatione ita euenire credendum est, ut nunquam desit electis occasio meriti virtutisque materia. Prorsus enim omni tribulatione cessante, ut nec corporalis persecutio tonet, nec spiritualis tentatio probet, languescit meritum, labascit sine exercitio virtus: quae in tribulatione crescit, firmatur, & perficitur. Siquidem patientia (ut Apostolus ait) opus perfectum habet. Et qui perseverauerit, Domini voce pronuncietur saluandus. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiet dies & inclinentur umbræ.* Sponsae vox ista est, qua mutui amoris exprimit vicissitudinem. Dilectus meus, inquit, mihi: subaudi, est, vel pertinet, vel cohabitatur, vel aliud consimile verbum, quod sententiam compleat orationis egypticae. Potestque repeti nomen, dilectus, ad hunc sensum: Dilectus meus mihi est dilectus, & ego illi sum dilecta. Vel sine repetitione absolute legi potest, in hunc sensum: Dilectus meus est mihi, id est, meus est: & ego sum ei vel eius. est scilicet mihi frater, amicus & coniunx, & meum omne bonum: & ego illi sum soror, amica, coniunx, & magnae ipsius delitiae. Vel dilectus meus mihi commorabitur, & ego ei commorabor: aut secundum alium aliquem huiusmodi sensum, pro exigentia eius quod subintelligitur. Dicitur autem hic sponsus pasci inter lilia, siue (ut alij legere malunt ex Hebraeo) inter rosas. Vbi per lilia, siue rosas intelligere licebit candorem decorumque virtutum, fidei, spei, charitatis, castitatis, abstinentiae, mansuetudinis, modestiae, aliarumque omnium: quae singulae quasi singulae sunt lilia, singulae rosae, inter quas mire oblectatur reficiturque sponsus, in pascuis animarum fidelium deambulans. Vel per lilia intellige animas fidelium: quae in Ecclesia virtutum odore & gratiarum candore ac pulchritudine sunt exornata & decorata, instar candentium liliorum, aut rosarum rubentium. Inter haec enim lilia, siue inter has rosas, suavissimè pascitur atque reficitur sponsus. Illud autem quod deinde subiungitur: Donec aspiet dies, & inclinentur umbræ, potest vel ad proximè praecedentia coniungi, vel ad id quod priori loco positum est: Dilectus

Iaco. 1.

Matt. 24.

De filiis
& spiritibus.

COMMENTARIVS

1. Cor. 13

Dilectus meus mihi, & ego illi. Quæ quidem coniunctio, plenior videtur facere intelligentiam: vt significetur mutua dilectionis, quæ inter sponsum est & sponsam, perpetua stabilitas, vsque ad diem beatæ æternitatis, quædo ipsa omnino perficietur & consummabitur. Nequaquam enim hoc in loco particula, donec, secundum exclusionem accipienda est, vt terminum definitum significet mutua dilectionis, quasi tunc mutus amor inter sponsum atq; sponsam sit desiturus, quando adueniet dies fugatis umbris. Tunc enim amor ille maximè est perficiendus & confirmandus, quædo videbit dilectum dilectæ facie ad faciem, cognoscetq; illum sicut iam ipsa est ab illo cognita: quando tota absorbebitur perfectæ dilectionis incendio, quæ nunc antequam dies illa æternitatis adueniat, per speculum tantum videns & in enigmate, imperfectè admodum & tenuiter, nutabundè & instabiler diligit. Per diem autè hic accipienda est dies beatæ æternitatis, quæ post huius seculi transactâ miseriam præstolamur, quam nullæ noctis tenebræ subsequuntur, sed claritas sempiterna eâ illustrabit, procul fugatis omnino tenebris noctium ac tempestatum. Cõtrâ verò, per umbram accipimus tempus hoc tenebrosum & nubilum mortalitatis huius, ubi plena sunt omnia horrore & tenebris: vt merito cõparatione ad illam vêturæ felicitatis diem, nox quædã umbræque & tenebræ possit appellari. Inclination autem umbrarum, significat tenebrarum huius mortalitatis fugam atq; discessum: sicut per aspirationem diei, suauem aduentum intelligimus beatæ æternitatis, quam in futura patria præstolamur. Hoc ergo vox ista sponsæ significat, mutuam veræ charitatis amorem, quo sponsus ipsam ipsaq; vicissim sponsum deamat, nullo vnquã tempore diuellendum esse, aut minuendum: quin potius incrementis quotidianis augmentandum indies & confirmandum, donec post transactum huius seculi tẽpus, in futuro seculo dilectio illa perficiatur & confirmetur in æternum. *Reuertere similis esto dilectæ mi capræ hinnuloq; cernorum, super montes Bethel.* Quasi absentem fugientemque sponsum revocare videtur, quum ait: reuertere. Reverti enim propriè eius est, qui ad tempus absuit. Optat ergo sponsa, absentiam sponsi diu nõ sustinẽs, eius ad se celerem reditum, visitationemque assiduam: vt quotidie ab eo visitetur in benedictionibus dulcedinis, quotidieque sponsi præsentiam sentiat, in spiritali instructione & consolatione. Vel simpliciter accipi potest, reuertere, pro-

veni.

CAPITIS SECVNDI.

48

veni. Postulat quoque, dilectum assimilari capræ ac ceruorũ hinnulo, super montes Bethel, hoc est, vt ita celerimè vnuerfas percurrat singulasque sigillarim visitet per orbẽ Ecclesiæ: quomodo in montibus capræ & hinnuli ceruorum, de colliculo in colliculũ, de rupe in rupem, mira agilitate huc illucque discurrunt, & omnia circunquaq; loca circũcursitando perlustrant: iuxta eundem ferè sensum, quo suprà illud expositum est: Similis est dilectus meus capræ hinnuloq; ceruorum. Quantum verò ad id quod adiungitur: Super montes Bethel, sciendum est, in vulgatis Latinorũ codicibus legi, Bethel, per litteram in fine dictionis. In Hebræo autem, per litteram, r, in fine legitur, Bethel. Videriq; satis probabiliter potest, depravatè sic legi, Bethel pro Bethel, errorẽque euenisse propter similitudinem dictionũ: maximè quia Bethel tanquã notius vocabulum in sacris literis, magis scribarum inhaerere potuit memoria, q̃ Bethel, quod nusquã nisi hoc in loco positũ inuenimus. Quantum verò ad sensum, facilis est vtriusq; lectionis enarratio. Siue enim Bethel, iuxta visitatũ morẽ, quis malit legere, per montes Bethel cõmodè accipietur Ecclesiæ particulares, quæ montes sunt, propter celsitudinem fidei, speiq; & charitatis. Mõtes autem Bethel, quod Latinis significat domũ Dei, id est, Ecclesiæ vniuersalis, quæ (iuxta Apostolum) est domus Dei, columna & firmamentum veritatis. Vel ad litteram, mõtes ipsos sic appellatos Bethel, possumus accipere, in quibus montibus huiusmodi caprearum & hinnulorũ multitudo saltabat. Si verò Bethel legamus, iuxta textum Hebraicum, per montes Bethel (quod sonat diuisionem) intelligere possumus monticulos abinuicem diuisos quodam interstitio, ita vt capræ aut cerui ab vno transilire possint in alium: vt per montes diuisionis vel diuisionum, intelligamus montes in suis partibus diuisos, vel discontinuos atque dissectos, quasi in plures particulas. Vel secundum litteram, montes aliquos peculiariter tali nomine Bethel, cognominatos, possumus accipere, in quibus solent saltare capræ & hinnuli. Plurimi enim montes erant in terra promissionis, quorum omnium nobis non satis nota sunt vocabula. Quidam per montes diuisionum intelligunt sanctos Patriarchas & Prophetas, quos propter sublimitatem fidei virtuosq; conuersationis, montes non immeritò appellamus: montes autem diuisionis, eo quòd per eorum merita populus Iudaicus fuerit diuisus ac segregatus à reliquis gẽtiũ nationibus.

Loco

1. Tim. 3.

COMMENTARIVS

loco præpositionis quoque, super, ponunt propter, hoc modo: Propter montes diuisionis, vt per siue propter merita patrum rogetur sp̄sus venire ac visitare Ecclesiam, eamque in finem vsque non derelinquere. In additione autē Græca legimus pro montibus Bether, ὅρι καὶ οὐρανῶν, id est, montes concuitalū vel circuituum. Quod in sententiam suprapositam, faciliē potest trahi, per montes concuitalū idem intelligendo quod per montes diuisionum. Vbi enim diuisio est montium, ibi est in medio concuitalitas. Aut per montes circuituum, intelligēdo montes ad quos non est facilis ascensus in rectū, & ad quorum cacumina, nisi multa circuituione nō est hominibus accessus, propter rupes hinc inde prominētes, & prærupta montiū. In huiusmodi enim montibus, solēt magis versari, & saltus maiores dare, capræq; ceruorumque hinnuli: qui naturaliter velut metuentes sibi à venatione, talia quærunt loca, in quibus magis sint à venatione securi.

COMMENTARIVS

IN CAPVT TERTIVM.

In lectulo meo per noctes quasui quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni. Surgam, & circūdo ciuitatē, per vicos & plateas quæram quē diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni. Inuenerunt me vigilēs, qui custodiūt ciuitatem. Num quem diligit anima mea vidistis? Paululū quum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea. Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Totum hunc locum, vsq; ad adiurationem sponsi, duobus modis licebit intelligere. Primum quidem de statu veteris synagogæ, aut generalius de statu humanæ naturæ ante Christi aduentum, ac deinde nouæ Ecclesiæ post eiusdem aduentum. Secundō, de statu fidelium animarum in Ecclesia, quando ab illis ad tempus videtur suam præsentiam subducere sp̄s, ad excitandum in eis noui flammæ desiderij. Ne verō enarrationum istarum diuersitas (vt fieri solet) confusioē gignat legentibus, prius quidem iuxta priorem sensum locū hūc totum enarrabimus, posteriori deinde loco posteriorem sensum paucis explicabimus. Secundum priorem itaque intellectum, synagoga vetus, aut generalius vniuersitas humanæ naturæ,

CAPITIS TERTII.

49

turæ, ante Christi aduentum & legem gratiæ promulgatam, recolens miseriam suam vsque ad tempus illud conditionē, quasi conquerens & ingemiscēs dicit, se in lectulo per noctes quasiusse sponsum solum ex toto corde diligēdum, nec tamen inuenisse. Nimirum humanum genus ante Christi aduentum in infidelitatis suæ tenebris pigrum, & ad ea quæ Dei sunt peragenda ex se inidoneum, quasi in lectulo iacēs & in nocte dormiens videri potuit. Propter quod, per Apostolum quasi in lectulo iacenti & in tenebris dormienti vniuerso hominum generi, tempore nouæ gratiæ dicitur: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Cui bene cōsonat exhortatio Prophetica, dicens: Vanum est vobis ante lucem surgere: surgite postquā sederitis, qui manducatis panem doloris. Quæsiuit verō humanum genus sic in nocte dormiēs & in lectulo iacens, sp̄sum quem diligebat anima sua, id est, quem diligere ex toto corde, & cui toto affectu inhærere debebat, vtpote ei qui solus est bonus & summē bonus, ac proinde vnicē maximæque diligendus. Quæsiuit, inquam, humanū genus, etiam ante Christi aduentum, eum quem sic ex toto corde diligeret, sed quasi per noctem & in tenebris: quia etiam sub lege naturæ ab initio visi sunt laborare homines, pro inueniendā & assequendā cognitione summi boni: tamen si ignorantia tenebris obuoluti, aberrauerint à scopo, quasi in nocte quærētes nō in die. Omnes enim magorum, sophorum, sophistarum & philosophorum scholæ, ab initio non aliud visi sunt quærere, per inuestigationes & disputationes suas, quā ipsum primum & summum bonum, in quo vera esset locanda fœlicitas, cuique totus animæ affectus esset tribuendus. Sed quia luminī tantum suo naturali innitebatur, quod infirmum est & insufficiens, sine lumine gratiæ & ducatu Spiritus sancti, rectē dicuntur per noctem quasiusse, & in lectulo proprii sui ingenij: quū debuissent lectulum suum exire, & ad lucem exurgere diuinæ gratiæ, sine qua frustrā quæratur sponsum, sine qua inueniri nō potest quem debet diligere anima. Atque ob hoc, rectē subiungitur: Quæsiui illū, & non inueni. Sic & synagoga vetus, quando legis literæ & carnali tantum obseruationi inhæsit, quasi in lectulo cubans, per noctem sponsum quæsiuit, requiescens in legis litera, & in vmbis figuralium cēremoniārum Deo placere quærēns. Sed ita quærēdo, inuenire sponsum sufficienter non potuit. Spiritus enim quum sit Deus, non caro, in spiritu

Ephe. 5.

Psal. 126.

COMMENTARIVS

Ioan. 4.

Roma. 1.

Psal. 126.

Ioan. 10.

ritu & veritate quari debebat, per lumen cœlestis gratiæ. Quæ
verò ita quærit & non inuenit, siue vniuersitas humani gene-
ris, siue ipsa peculiariter Synagoga, quærere tamen non cessat,
sed ad quærendum iterum sese exhortans, ait: Surgam, & cir-
cuibo ciuitatem: per vicos & plateas quæram quem diligit ani-
ma mea. Significatur videlicet hoc verbo, sedulitas ac diligen-
tia eorum qui sub lege naturæ, proprii ingenij viribus sum-
mi boni cognitionem assequi se posse cōfidebant. Quasi enim
surgebat & circuibat ciuitatem humana natura, quādo vniuer-
sas ingenij sui vires neruōsque omnes, ad perscrutandum & in-
uestigandum diligenter omnia quæ in mūdo isto sensibili sur-
sum deorsumq; visuntur, explicabat & intendebat, si quo mo-
do ex eis posset inuenire cognitionē vnius veri summiq; bo-
ni. Quasi enim magna quædam & amplissima, neque minus or-
dinata ciuitas, est mundus iste in admirabili creaturarum va-
rietate & spectando rerum omnium ordine sapientissimè dis-
positus, ita vt à pulchritudine creaturarum visibilibus creator
inuisibilis vtrūque possit cognosci. Per vicos autem & plateas
quærere, est per vniuersarum creaturarū, siue nobiliorum siue
ignobiliorum, cognitionem, laborare ad inueniendam creato-
ris summiq; boni notitiam. Vel per vicos & plateas, intelli-
ge varias doctrinas, sectasque philosophorum, qui polliceban-
tur hominibus ostendere summi boni cognitionem, & ad fœ-
licitatem eos optatam perducere: alius quidē via latiori, quasi
per plateam: alius, per viam angustiorē, quasi per vicum aut
angustum. Verū frustra hic fuit labor omnis, sine auxilio di-
uinæ gratiæ. Vanū fuit illis omnibus, ante lucē surgere. Quot-
quot ante Christum & sine Christo venerunt, non aliud quā
fures & latrones esse potuerunt, quantūuis pastores se futuros
promississent. Propter quod bene dicitur, Quæsiui illum & nō
inueni. Synagoga item vetus, quasi surgens & ciuitatem cir-
cumiens per vicos & plateas sponsum quærebat, quando in le-
gis litera confidens, & ad patrum merita exemplaque atten-
dens, per caremonias & iudicia illa vmbrailia se iustificare,
Deūque sibi demereri cōtendebat. Verū quod quærebat,
hoc pacto inuenire plenē non potuit. Quid autem euenit sic
quærenti, & à quærēdo non desistenti? Inuenerūt me, inquit,
vigiles qui custodiūt ciuitatem. Num quem diligit anima mea
vidistis? Vigiles isti, magistri intelliguntur errorū, magi, sophi-
stæ, sophi atque philosophi, aut quocunque tandem appellari
fuerint

CAPITIS TERTII.

50

fuerint nomine, qui ante Christi aduentum gloriabantur in sa-
pientia atque in scientia sua, promittētes veritatis cognitionē
docere homines, ducēsque cæcorum & ignorantium, doctores
sefe profitentes, tamen in veritate obscuratum haberent cor-
suum insipiēs, iuxta quod ait Apostolus: In huiusmodi vigilēs, *Roma. 13.*
qui ciuitatē custodire se arbitrabantur, qui respublicas sua pru-
dētia gubernabant, legibūque formabant, ac tantū non mun-
di saluatores se iactitabāt, incidisse se queritur misera humana
natura, à quibus certū aliquid de veritate verāque fœlicitate
sperans cognoscere, interrogat eos. Num quem diligit anima
mea vidistis? Interrogabant scilicet ante legem homines, à so-
phis & philosophis, quodnam summum esset bonum, & in quo
sita esset vera fœlicitas. Verū quia illi vigilēs, quod promit-
tebant præstare non poterāt, transit sponsa anxia vigilēs istos:
atque ita demum, illis omnibus pertransitis, sponsus inuenitur
dilectus. Propter quod, euestigio subiūgitur: Paululum, quum
pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea. Videlicet,
donec hominum ingenij & adinventionibus inniterentur ho-
mines, & ex semetipsis verā fœlicitatis & summi boni notitiā
assequi conarentur sine fructu laborabant. Vbi verò tempore
nouæ legis agnitum est & comprobatum, quod insufficiens es-
set ad veram salutem inueniendam omne humanum ingenij,
quodque imperfecta plurimūque deficiens esset omnis hu-
mana instructio, tunc demum, quasi per contemptum concul-
cando & pertransiendo vniuersas Philosophorum scholas &
dogmata, atque ad supernam illuminationē puros mentis ocu-
los attollendo, verā salutis verique Saluatoris (quē vsque tunc
frustra quæsierat, vbi inueniri non poterat) certam per fidem
assequuta est notitiā. Sic enim oportuit, vniuersam mundi sa-
pientiam quasi stultitiam reputari, pertransiri & cōculcari, an-
tequā ad assequendam veram & salutarem sapientiam perue-
niretur. Habuit quoque vetus synagoga ante Christi aduentū,
suos vigilēs, à quibus instrui cōfidebat in cognitione salutis &
veræ fœlicitatis, legis doctores, Scribas atque Phariseos: quorū
erat officij, docere populū legem Dei, eiūque legitima om-
nia & iudicia, in quorū obseruatione vita eis fuerat repromis-
sa. Verū quandiu vigilibus istis intendebant Iudæi, in nocte &
vmbis tenebrarum permanentes, dilectum inuenire apertē-
que videre non potuerunt. Sed posteaquā Scribarum & Pha-
risæorum vanis traditionibus contemptis, & falsā eorum do-
G ij Grina,

COMMENTARIUS

Roma. 10

ctrina, qua veritatem celare populum querebant, repudiata; ad nouam desuper venientem Euangelicæ gratiæ doctrinam aures animūque transfulerint, ita pertransiēdo hos vigiles, inuenit tandem Synagoga quem tantopere quæsierat, & à tot seculis expectauerat, suum dilectum, verum mundi Saluatorem, patribus ab initio repromissum, & variis caeremoniarum ænigmatibus præsignatum: quem vsque tunc ipsa, licet occultè, quæsierat, per typica sua sacrificia & caeremoniales obseruantias, quæ omnia ad Christum mundi saluatorem, quasi ad finem vniuersæ legis respiciebant, iuxta quod sanctus Apostolus ait, Christum finem esse legis, ad iustitiam omni credenti. Aliter, per vigiles istos in bonā partem accipere possumus sanctos Apostolos, doctoresque nouæ legis. Qui bene vigiles & custodes ciuitatis nouæ Hierusalē possunt appellari, propterea quod à Christo sit eis commissā cura ædificandæ defensionis Ecclesiæ. Propter quod vigilandi officiū, tam ipsi quam ipsorum postmodum successores, vocabulo apto Episcopi, id est, superintendentes, aut superinuiigilantes, sunt appellati. Hi scilicet vigiles, humanum genus vsque tunc vagabundum per varias doctrinas errorum, ex commissio sibi officio per vniuersas partes orbis diligenter quæsierunt & inuenerunt, vexatos multis vanitatibus, iacētes in infidelitate & sordibus vitiorum, in quibus à magistris errorum fuerant educati, sicut oves dispersionis, non habentes pastorem. Statim verò ut horū doctrinæ aures apponere animūque intendere cœperunt homines, postquam eorum doctrinam aliquantulū mentis acumine assequi cœpissent, captūque fidei velut supergredi & pertransire (secundum eum sensum, quo dicimur pertransire ac superare ea quæ per mentis captum assequimur, & vtcunque intelligimus: quemadmodum econtrario, quæ difficulta sunt, & ad quorum assensum non possumus animū inducere, dicimus supra nos esse, & captum nostrum superare) tunc demum inuenerunt eum quem præ omnibus diligere ex toto corde, ex tota anima & mente debebant, verum mundi saluatorem, sponsum amabilem, Iesum Christum dominum nostrum: quem illi vigiles vnum & solum verè mundi saluatorem annunciauērunt, prædicantes in eius nomine peccatorū remissionem, & in nullo alio nomine salutem dari hominibus. Quanto autē affectu, quantāque deuotione, tandem inuento tam diu quæsito sponso sponsa inhæreat, sitque in finem vsque seculi inhæsurā, subse-

Acto. 4.

CAPITIS TERTII.

quenter ipsa manifestat, cum ait: Tenui eum, nec dimittā, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Ex eo enim tēpore, quo per Apostolorū prædicationem verè mundo cognitus est spūs & saluator noster Iesus, fide, spe & charitate apprehensum constrictūque, velut inter brachia, & in sinu cordis absconditū, tenet Ecclesia: eundemque in deficienti fidei & charitatis deuotione retinere nō desinet, vsque in consummationem seculi: nullis vnquā persequutionibus aut periculis, neque vllius vnquam creaturæ virtute, ab eius amore separanda. Nam id sibi vult quod dicitur, Tenui eum, nec dimittam: donec introducam illum in domū matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Vbi per domum matris, intelligenda est mansio illa stabilis Hierusalē superna, quæ (iuxta Apostolum) est mater nostra. Idemque per cubiculum intelligitur genitricis: repetitione ista nō aliud quā vehementiam affectus declarante, quemadmodum & aliās crebro fieri solet. In hanc autem domum matris suæ, sponsa se dicat introducturam spūsū suum, loquutione satis impropria: eo quod simul cum ipso sit illuc in supernam Hierusalem, post huius exilij tempus transactū, ingressura, vbi beata eius societate fruamur imperpetuum. Magis quidem propriè sponsa dixisset: Donec introducat me spūs in domum matris meæ, id est, donec ex hoc loco exilij me perducatur ac transferat in patriam maternam, ad mansionem supernam. Verū nimia amoris vehemētia atque fiducia, improprium extorsit sermonem, ut ausit dicere: donec introducam illum in domū matris meæ: quū secundum veritatem neque seipsam possit illuc introducere, quod introducturam se promittit sponsum vnā secū. Nemo enim ascendit in cœlū, ut sponsus ipse in Euāgelio ait, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo. Vnde potest hæc oratio secundum figuram poëticam, quam hypallagen vocant, accipi: ut cōtrario ordine dictum sit: Donec introducā illum in domum genitricis meæ, loco huius: Donec introducat me & c. Neque id mirum videri debet, quandoquidem in amantissimis sermonibus frequētes huiusmodi abusus lapsus euenire solent. Aliter, verbū istud à quibusdam accommodatur peculiariter Ecclesiæ gentium: quæ pollicetur se retenturā per fidei deuotionem semel inuētum sponsum, eumque non deserturam vsque ad consummationem seculi: quādo ipsum introducet in domum matris suæ, & in cubiculū genitricis suæ, id est, in synagoga

Galat. 4.

Ioan. 3.

COMMENTARIVS

gogam siue populum Iudæorum, quæ est mater Ecclesiæ gentium, eo quod ex Iudæis ad ipsam salus processerit. In huius matris domum, Ecclesia gentium Christum introducet, quando per fidelium hominum prædicationem, in consummatione seculi, ad fidem Christi cõuertet Synagogam, sicque per fidem in ea Christum faciet habitare. Vt impleatur quod dicit Apostolus: **Roma. II.** Quum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israël saluus fiet. Cæterum, de particula, donec, eadem hæc dicenda sunt, quæ suprà dicta sunt, super verbo illo, Dilectus meus mihi & ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies & inclinentur vmbra. Atque hæc quidem, prior est sensus generalior: quo status primū infœlix humani generis ante Christi aduentum, ac deinde post eius aduentum fœlicior, pulchrè describitur, sub cõparatione sponsæ diu frustra quærentis, ac tandem post longâ fatigationem quæsitū sponsum inuenientis, amplexuq; firmissimo inuentum retinentis. Aliter, totus hic locus ab initio capit, exponi potest secundū id quod quotidie in Ecclesia fidelibus animabus euenire solet: vt sponso ad tempus se subducente, & quasi simulante absentiam, anxia sponsa fidelis anima ob absentiam dilecti, omni diligetia perditum siue absentem requirat, quæreretque non desinat, donec illū inuenierit, sibiq; rursus quasi noua societate coniunxerit. Secundū hūc enim sensum, fidelis anima quæ paulo ante cum sponso, in lectulo conscientia, quasi in die & in meridie cubabat, vbi subito præsentia spōsi se destitutam, & quasi in nocturnis relictam tenebris videt, mox de absentia cõurbata, quærere illum incipit vt absentem, quæ paulo ante habuerat vt præsentem: ad eū modum quo sponsa corporalis, cū per noctem fortè expergefacta, spōsum iuxta se non inuenit, conturbata pro eius absentia, palpando hoc atque illuc, in lectulo illum quærit. Verū quia pro nostra utilitate, nō semper sponsum statim vt quæritur inuenitur, sed longius interdū differt præsentia suæ cõsolationem, propter hoc dolens sponsa, quæsisse se dicit & non inuenisse sponsum. Quomodo autē se habere, & quid agere debeat, sic sui spōsi dulci præsentia fraudata spōsa, fidelis anima, in eo quod subsequitur, pulchrè ostenditur: Surgam, inquit illa amoris & absentia spōsi impatiens, & circuibō ciuitatem &c. Non enim inerti ocio dissolui debet fidelis anima, cū fortè ad tempus videbitur spōsi præsentia destitui: sed excusso torpore inertia atq; desidii, alacri mente & animo constanti atque perseueranti,

CAPITIS TERTII.

52

ti, erigere se debet & paratam se totam offerre, ad sequendum & quærendum sponsum: id est, ad abeundum post ipsum cogitatione mentis & pij affectus desiderii. In eo autem quod dicit, se circuire velle ciuitatem, perque vicos & plateas quærere dilectum, intelligenda est sponsa loqui ad similitudinem corporalis sponsæ, quæ de absentia spōsi sui impatiens, relicto lectulo quietis, cū labore magno ciuitatē circuit per vicos & plateas illum quærens, quem perdidisse metuit. Ad hunc enim modum anima fidelis, priuata ad tempus cõsolatione diuinæ præsentia, exurgere debet ad laboriosa virtutū opera, sicq; illum ubique requirēs, vt in omnibus & per omnia quæ ipsi grata ac placita esse cognouerit, studiosè occupari nō desinat: in præceptis videlicet consiliis & exemplis spōsi sui diligentissimè ambulando & conuersando. In his enim & nō alibi, quæri debet sponsum: in his itineribus vicis atque plateis inueniri potest, & non in desertis vitiorum, non in vepribus aut iuxta sepes, extra vias veritatis atque virtutis. Sed quia frequenter euenit, tūc etiam cum studiosissimè quæ Dei sunt agimus, per vias præceptorum eius diligenter ambulantes, vt spōsi inuenire præsentiam siue cõsolationem actualement nō valeamus, in eadem qua prius ariditate & desolatione animi permanentes, iterum sponsa repetit quod dixerat: **Quæsiui illum, & non inueni.** Non inueni scilicet pro meo voto, pro meo desiderio, secundum actualement illam præsentiam & cõsolationem, quæ ante senserā. Quærit igitur sponsa in lectulo & in quiete sponsum, nec inuenit: quærit in laboriosis actionibus virtutum, neque hūc inuenit. Interim verò, dū sic sedulo & diligenter sponsum quærit, inuenitur à vigilibus qui ciuitatem custodiunt: id est, occurrūt animæ deuotæ sancti angeli, ad ministeriū hominibus fidelibus gratiæ hereditatē (iuxta Apostolicū sermonē) deputari: qui semper pro Ecclesiæ defensione & nostra salute vigilant, vt nos adiuent & defendant aduersus illum aduersarium leonem & draconem, semper vigilantem in nostrum exitum: qui (vt Petrus ait) tanquā leo rariens, non solum vigilat, verum etiam circuit, quærens quem deuoret. Isti, inquam, vigilēs & custodes ciuitatis, de quibus apud Esaiam dicitur: **Esa. 62** Super muros tuos Hierusalem posui custodes, tota die non cessabunt laudare nomen Domini. Et in Apocalypsi dilectus discipulus, super muros ciuitatis nouæ Hierusalem, vidit angelorum custodiam. Isti ergo vigilēs custodientes ciuitatem

COMMENTARIVS

tatem, siue (vt in Græco legitur) circūeuntes in ciuitate, quasi ad protegendum ciuitatem per circuitum, sponsam desiderio anxiam & querēdo fatigatam inueniunt, quia sancti angeli si delibus animabus, quasi in auxilium & consolationem, occurrunt, ex diuina dispensatione, tunc maximè cū videtur actuali sponsi præsētia & consolationē interna ad tempus destituti. Donec enim in animabus fidelium dulciter cubat per suam dulcem præsētiā sponsus, donec ipse eas suauissimis suis reficit consolationibus atque custodit amplexibus, non multum opus habent istis vigilibus aut custodiis, qui eas vel consolentur vel defendant. Verū vbi sponso abscedente, quasi vidua & desolata manet sponsa, valde ei tūc est oportuna & necessaria vigilum istorum custodia: sine qua, multis proculdubio periculis vix superabilibus esset exposita, propter insidias illorum pessimorum vigilum, qui in nostram semper perniciem vigilantes obambulant. Isti ergo vigiles sponsam diligenter quarunt, vtpote pro ea ex domini sui præcepto solliciti, ne forte per absentiam sponsi aliquid ab hostibus crudelibus ipsa tenella & infirma patiatur incommodi: quarunt eam & inueniunt, occurrentes ei in auxilium & solatiū. Interrogat eos sponsa: Num, inquit, vidistis quem diligit anima mea? Quia nimirum deuota anima absentia sponsi sui desolata, ad angelorum (quos suo sponso domesticos & familiares nouit, semperque eius faciem videntes credit) suffragia & auxilia humiliter confugit, postulans ab eis dirigi semper in viam rectam præceptorum Dei, & per ipsorum suffragia ad sui sponsi redire præsētiā. Quod autem nulla hīc adiungitur vigilum istorum responsio, ideo est, quia sancti angeli in sua non habent potestate, quum voluerint ad sponsi præsētiā talem qualem desiderant animæ deuotæ eas adducere: neque ipsi quando sponus ab eis aberit, aut quando iterum se eis ostendit, sciunt: sed in solius Dei voluntate & scientia ista sunt posita: qui quando vult abscedit, quando vult reuertitur, prout sibi videtur pro suorum electorum salute expediens. Angelorum tantū officiū est, interim dum sic abest sponus, sponsam ipsam auxilio & protectione sua seruare & confortare, ne malignorum hostium impetu vel fraude inter quærendum illum deficiat, aut damnum patiatur. Postquā igitur vigiles istos sponsa interrogauit, neque responsum ab eis accepit, quo consilio via fuerit ad inueniendum sponsum quem quærebat, subse-

quenter

CAPITIS TERTII.

53

quenter aperit, dicens: Paululum quum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea. In quo rectè intelligi potest excellētia illa, qua Christus Ecclesiæ sponus super vniuersos angelorum ordines exaltatus, residet in dextera maiestatis paternæ, tantò melior angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit, quemadmodum ait Apostolus: Propter quod, eos qui inuenire eum volūt, atque ad eius dulcem attingere præsētiā, oportet non hære in his rebus visibilibus, quæcunque siue sursum siue deorsum visuntur, imò nec in supernis angelorum ordinibus: sed creata omnia, tam visibilia quàm inuisibilia, corporalia & spiritalia, fidei mente & deuoto affectu transcendere oportet: atque ita, omnibus his pertransitis & quasi sub pedibus infernè relictis, in throno sanctæ Trinitatis eum quærere, inuentūque ibidem colere & adorare, vt eum qui est super omnia solus verè bonus, & ex toto corde diligendus. Videbitur tamen secundum hunc intellectum scrupulus quidem oriri, ex aduerbio illo paululū. Quum enim longissimè sponsi gloria & dignitas, angelorum superet dignitatem, videbitur non satis commodè dixisse sponsa, quod quum paululum pertransisset illos, sponsum inuenit. Qui quidem scrupulus duobus tollitur modis. Primò dicendo, ob hoc positum esse, paululum, eo quod in rerum natura, post angelicos ordines proximè inueniatur sponus iste dilectus, Christus dominus: qui Deus idem & homo, super omnes angelorum choros eleuatus, sedet in dextera patris: neque inter angelicos choros & illius chorum, quicquam est intermedium. Propter quod, consideratione huius propinquitatis, dicere sponsa potuit, Paululum quum pertransissem eos. Secundò, potest aduerbiū istud hoc in loco accipi, non vt significet breuitatem transitus, vel distantie paruitatem ab vno ad alterum, sed vt signet quasi temporis distantiam: vt paululum idem sit quod post paululum, in hunc sensum: Vix paululum abieram ab eis, quum inuenire eum quem diligit anima mea. Qui sensus, tamen ex Græca quàm ex Hebræa lectione rectè accipitur. Atque ita significatur, post diligentē inquisitionē, partim per assiduū virtutis studium, partim per sanctorum angelorum suffragium non diu spōsum tardare, sed maturè & citius quàm existimetur aduenire, ad consolationem languentis & desiderantis animæ. Videns enim nos subducta consolatione præsētiæ suæ viriliter agere, neque cessare à cœlestibus desideris

COMMENTARIUS

Gala. 4

deris, & virtutum studiis accedente simul angelico suffragio, qui nostræ miserentur afflictionis quæ ex desiderio patimur, non potest diu à nobis abscondere faciem suam, citiusque quæ à nobis credi possit, quasi subito & inopinato, quum lōge adhuc absentem eum putamus, nobis se præsentē exhibet, præsentiaque suæ beneficentia nos reficit & consolatur. Illud vero quod in conclusione huius sententiæ subiūgitur: Tenui eū, nec dimittam, cōsimiliter per omnia debet, sicut à nobis supra primo loco expositū est: vt affectus significetur vehemētissimi amoris, quo sponsa, quantū in ipsa fuerit, adherere semper & inherere sponso proponit, donec ex hoc seculo, vbi est amor imperfectus & lāgidus, illuc tandē perueniat, vbi perfecta dilectione in perpetua pace & tranquillitate ipso fruatur: id est, ad Hierusalem supernam, quæ (vt supra ex Apostolo diximus) mater est omnium animarum, fidelium, quæ per supernam gratiam illinc à patre luminum & gratiarum descendente in Ecclesia hac militante, sunt regeneratæ. Hanc enim perpetuam adhesionem, siue inhesionem, nunc imperfectam hīc in militia, tunc perficiendam illic in gloria significat quod dicitur: Tenui eum nec dimittam, donec introducam illum: id est, simul cum illo ingrediar, & donec me ipse introducat, in domum matris meæ, in ciuitatem supernam patriam beatorū vbi cum eo non amplius vt modō degam in exilio, neque, quasi in deserto vagabor, sed tanquam in domo societate perpetua ei commorabor, & tanquam in interiori tutissimōque cubiculo sine perturbatione suauissimē condormiam. *Adiuu* vos filia Hierusalem, per capreas cervosque camporum, ne suscitatis neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Sponsus gratissimam habēs hanc sponsæ fidem & diligentiam, qua etiā absentem tanta sedulitate requirit: gratissimū quoque illū habēs affectum & propositū boni, quo ita sibi charitate indissolubili adherere & inherere proponit atque promittit, hoc verbo quasi respondens illius amoris, per adiurationē (vt supra capite secundo fecerat) contestatur, dilectissimam sibi esse tam fidelem sponsam, cuiusque pacem & tranquillitatem sibi maximē cordi & curæ esse. Quod quidem in eo manifestē ostendit, quod tam seuera cōminatione, cum interpositione iurisiurandi, vniuersos deterreat à perturbatione dilectæ suæ. Est autē verbi huius prorsus eadem hoc in loco sententia, quā supra expressimus in cōmentariis secundi capitis, vbi hoc ipsum verbum, à nullo prorsus

CAPITIS TERTII.

54

prorsus immutato, plene à nobis est secūdu singulas suas particulas elucidatū. Quare hoc in loco superuacanea replicatione lectori noluimus esse molesti. *Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij?* In hoc carmine, quod ad finē vsq; capitis perdurat, spiritus sanctus loquitur, mirificq; cōmendat Ecclesiæ pulchritudinē, sub diuersis cōparationibus. Primum quidem, sub similitudine mulieris speciosæ cum magna gloria sursum ascendentis, in magna odoramentorum fragrantia. Secundō, sub similitudine preciosi lectuli regis Salomonis, fortis simorū virorū semper muniti præsidio. Tertiō, sub cōparatione pulcherrimi aspectūq; iucundissimi feruli siue vehiculī regij. Post quæ deinde, spiritus idē filias Hierusalē fideles animas ad sponsi debitū cultum cōcludendo exhortatur, dicens: Egre dimini filia Sion, & videte regē Salomonē &c. Primum itaque, sub similitudine sponsæ sursum ascendentis cū gloria & odorum fragrantia, Ecclesiæ admirabilē quam à sponso habet gratiam & pulchritudinē, describit spiritus sanctus, cū velut admirando ait: *Quæ est ista quæ ascendit per desertum?* &c. Nō quasi ignorās interrogat, sed ad exaggerandū sponsæ nimis mirandā pulchritudinē, quā à suo sponso meruit decorari, eo vtitur interrogationis modo: quemadmodū solēt homines cū vehementer de re aliqua admirantur, per interrogationē dicere: Quid hoc est? quid ego audio? quid ego video? Quis est hic? Nō quidem ad discendū quod ignorant, sed potius ad exprimendam admirationē & cōmendationem eius de quo sic admirando interrogant: quasi supra fidē & captū sit humani ingenij, quod cernitur. *Quæ est ista, inquit, quæ ascendit per desertum?* Ascendit Ecclesia per desertū, quia mundū hunc verē aridū, sterile, infœcundū, & omnino desertum, ab omni vera solidāq; fecunditate, vbi nihil est nisi labor & afflictio spiritus, cum omnibus quæ sub sole videntur fortiter despiciens, per fidem, spem & charitatem, mente & affectu sursum subuehitur: vt iuxta Evangelicum sermonem, vbi thesaurus est ipse, ibi sit & cor eius: vt (iuxta Apostoli verbum) quæ cum Christo cōsurrexit, ea quæ sursum sunt querat, vbi sponsum habet in dextera patris, quæque sursum sunt sapiat non quæ super terrā. Denique vt licet hīc infernē in terris carnis ergastulo inclusa, spiritu nihilominus conuersationē habeat in cœlis. Ascendit videlicet posterior sponsa, quia prior ascendit spōsus: vt vbi est sponsus, illic &

Mat. 6
Colof. 3

Philip. 3

COMMENTARIVS

& sponsa sit cum ipso. Aliter tamen ascendit illa posterior, aliter iste prior ascendit. Ascendit iste prior, non auxilio tractus alieno, sed propria virtute subiectus, ratione inhabitantis in ipso diuinitatis. Illa verò ascendere per se propriaque virtute nequaquā potest, sed opus habet trahi à sponso, ab eoque subuehi & assumi in superna. De hac quippe sponsus ipse testatur, dicens: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum. Et rursum: Quò ego vado vos non potestis venire. De semetipso verò, idem sic ait: Exiui à patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrem: propria scilicet meae diuinitatis virtute. Et rursum: Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, filius hominis qui est in caelo. In eandem quoque sententiam Paulus Apostolus ait: Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes caelos, vt adimpleret omnia. Itaque, quò sponsus per semetipsum & propria virtute prior ascendit, eò sponsa, nō sua sed aliena virtute ascendit posterior: veriusque (vt proprie loquamur) assumitur, quam ascendit. Siquidē assumptio, alienū includit auxilium: ascensio autem, propriae virtutis potestatem indicat. Cōparatur autem sponsa nostra per desertum ascendens, virgulæ fumi, ex aromatibus myrrhae & thuris vniuersi pulueris pigmentarij: id est, virgulæ aromaticæ, fumum siue vaporem optimi odoris de se fundenti, qualem de se fundit myrrha, thus, aliæque pigmentariorum siue vnguentariorum (quos apothecarios vulgò appellamus) aromata, cum fuerint in puluerem cōminuta piloque in pistillo contusa, quando maiorem de se solent aromata fragrantiam diffundere. In qua odoramentorum siue aromatatum omnis generis fragrantia, rectè significatur multipliciū dona virtutū & gratiarū, quibus ex munere sponsi optimè replet Ecclesia, ad Christum spōsum sursum ascendens: cū quæ in mundo sunt omnia propter amorē Christi contemnens, sola querit coelestia. Loquitur enim spiritus sanctus hoc in loco de sancta Ecclesia, sub comparatione reginæ & sponsæ corporalis: quæ cū ad suum sponsum regē proficiscitur, preciosissimis induta vestibus, mira odoris fragrantia quæ de vestimentis procedit, totum implet aërem & locum omnē replet, per quē transire eam contigerit. Secundum quam comparationem, similis ferè modo loquendi in Psalmis dicitur: Myrrha & gutta & cassia, à vestimentis tuis, à domibus (vt alia habet lectio) à gradibus eburneis. Quod autem, non arbor, sed virgula dicitur

Ioan. 6

Ioan. 13

Ioan. 16

Ioan. 3

Psal. 44

CAPITIS TERTII.

55

citur Ecclesia, intelligi potest, ratione humilitatis hoc ita dictum esse à spiritu sancto: eo quòd in oculis suis humilis, atque in oculis sponsi gracilis, videatur, ad modum virgulæ proceræ & modicæ. Vel ratione abstinentiæ & cōtinentiæ, eo quòd in presenti seculo quasi attenuata cœlestibus disciplinis, & quasi macie quadam præ esurie cœlestium bonorum confecta, appareat: ne illi similis fiat pingui & obeso trunco, non virgulæ, de quo per exprobrationē dictum est: Incrassatus est dilectus, impinguatus, dilatatus, & recalcitrauit. Propter hoc scilicet castringado corpus carnemque macerando, virgulam gracilem & proceram exhibet se Ecclesia, ne incrassata recalcitret, sed attenuata facilius ascendat post dilectum. Vel secundum literā, ideo virgula dicitur, non arbor: quoniam per virgulas, siue virgulta quædam magis nasci solent quæ aromaticum de se fundunt odorem, quam per magnas arbores. Nam & balsamum (quemadmodum ex certa nobis relatione constat eorum qui insignē illum balsami hortum, vnicū in toto orbe, apud Chayrum in Matheræa viderunt) non ex arboribus colligitur, sed quasi ex virgultis quibusdam, siue viminibus, ad eum ferè modum, quo apud nos illa crescūt vimina in quibus vix crescūt, quas sancti Ioannis appellamus. In eodem quoque horto, alia plurima aromata colliguntur, potius ex herbis, aut virgultis, aut viminibus, quæ annuam requirunt culturam, quam ex amplis latisque arboribus. Alij verò, ex Hebræo virgulæ non faciunt mentionem, legentes in hunc modum: Quæ est ista, quæ ascendit per desertū, quasi vapores fumi, suffumigatio vel suffitus myrrhae & thuris, ab omni puluere pigmentarij? Cuius lectionis ex prædictis facilis est intelligentia. Admiratur enim (vt suprā dictum est) sponsam cum fragrantia optimi odoris, quasi ex omnium odoramentorum suffitu, aut suffumigatione, ascendentem. Inter myrrham verò & thus, ita possumus distingere: vt per myrrham intelligatur carnis mortificatio, eò quòd amara sit & à putrefactione, siue corruptione mortalia corpora præseruans: quemadmodum ipsa carnis huius iuxta Christi Apostolorumque doctrinam & exempla mortificatio, corpus istud à putrefactione mortalium criminum mortisque æternæ corruptione, præseruat. Per thus verò, quod apud omnes gentes diuino numini offertur, sanctæ orationis studium intelligamus: cuius odor cum ex feruida dilectione processerit, sic in cœlum scandit & vsque ad thronum diuinæ maiestatis in

COMMENTARIVS

tis in nares Domini sabaoth ingreditur, quemadmodum thuris grana quum imponuntur carbonibus super altari, fumum sursum euaporant dulcissimum. Et bene duorum horum, id est, myrrha & thuris, signanter odor exprimitur: quoniam his duobus, nempe carnis assidua mortificatione & deuota orationis vigili studio, quasi preciosissimis aromatibus, insigniter sponsa sponsum oblectat. In cæteris autem pulueribus vnguentariorum, generali comprehensione vniuersitatem intelligimus cæterarum omnium virtutum virtuosarumque actionum, quibus iugiter sponsa in nares sponsi suauem fundit odorem.

En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, ex fortissimis Israël, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. Vniuscuiusque ens super femur suum, propter timores nocturnos. Quod ad historiam attinet, nihil vsquam in sacris libris historialibus Regum aut Paralipomenon, de hoc Salomonis lectulo, aut sexaginta fortissimorum ista custodia, expressum legimus: sicut nec ferculi illius, siue vehiculi, aut tabernaculi, cuius paulopost descriptio ponitur, vllam vsquam in sacris historiis expressam inuenimus mentionem. Fieri tamen potuit, & satis est verisimile, etiam secundum historiam ista à Salomone rege gloriosissimo præcunctis terræ regibus, gesta fuisse. Nimirum ut ipso cubante in lectulo, per circuitum viri bellatores electi, siue sexaginta, siue in alio numero competenti, armis instructi, vigiles existerint, excubiasque illo dormiente seruauerint: ne forte per noctem (ut solet nonnunquam euenire) subito exurgens commotio aliqua, aut prodens sese iniqua machinatio, regis maiestatis quietem interturbare, & gloriam commaculare posset. Similiter, quantum ad ferculum illud siue vehiculū, æstimari potest, Salomonem pro magnificentia gloriæ suæ, vehiculum aut ferculū elegantissimum visumque iucundissimum sibi præparasse, in quo ad solatium gestaretur aut vereretur, videntibus filiabus Hierusalē: quemadmodum solent nobiles matronæ ferculis, siue vehiculis ornatis gestari aut vehi, nonnunquam & viri principes, maxime qui teneriores sunt, aut infirmæ valetudinis. Vt cumque autem res habeat, quantum ad historiale factū attinet: illud satis manifestum est, quæcunque hæc dicuntur, secundum mysticum sensum accipienda esse atque enarranda: de Salomone videlicet non illo typico & figurali, sed de Salomone vero, cuius ille gestit figurā, Domino nostro Iesu Christo: qui verus est Salomon, id est, verè pacificus, utpote qui pacem fecerit inter Deum & homines,

CAPITIS TERTII.

56

homines, per sanguinem mortis suæ nos reconcilians Deo, & ex inimicis amicos constituens, insuper & duos populos, Iudæorum & Gentium, in eodem sanguine crucis suæ (ut idem ait Apostolus) pacificas, ambos populos in vnam legem & novam & testamentum novum, suo sanguine & morte confirmatum concludens: ut pacem haberent adinuicem, qui vsque tunc propter legem Iudæis peculiarem, fuerant inimici. Conformiter & lectulus iste Salomonis, non ille debet intelligi plumeus sacculus, aut theca illa plumis conferta instar vtriusque turgidi, in qua delicatus ille rex cum suis coniugibus, aut concubinis concubitu carnali stertebat: sed mysticus lectulus, mystico Salomoni est assignandus. Lectulus iste proculdubio sancta est Ecclesia, in qua tamquam in lectulo gratissimo cubat & requiescit sponsus & Saluator noster Christus. Lectulus videlicet ille, de quo supra dixit sponsa: Lectulus noster floridus. Signanter floridus, inquit, non plumæus. Non enim in plumis carnalium voluptatum cubat sponsus noster Salomon verus: in cuius signum, nec ubi caput suum reclinaret plumæum aliquid habere voluit, quemadmodum ipse in Euangelio ait: Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet. Sed quemadmodum inter flores pascitur, inter rosas atque lilia: ita in iisdem proculdubio cubat & requiescit. Qui enim nocte dormiunt, in plumis dormiunt carnalium voluptatum: lectos illi requirunt plumæos, in quibus foeda caro molliter & turpiter volutetur, quemadmodum sus volutatur in volutabro luti. Noster autem sponsus Salomon verus, qui non in nocte dormit, sed (ut supradictum est) in meridie cubat, in virgibus herbis, inter rosas & lilia sibi eligit, sicut pascua, ita & lectulū: id est, in spiritualibus delitiis sanctarum animarum. Hunc igitur floridum preciosissimumque Salomonis nostri lectulum, sexaginta fortes ambiunt per circuitum, omnes robore præstantes, armis instructi & bellicæ rei egregie experti: quibus sic ille lectulus defenditur, ut nulla eum vis inimica possit contingere, cubantemque in eo regem Salomonem perturbare. Angeli videlicet sancti, Ecclesiam ex omni parte ambientes diligentissimæque custodientes, ne demonum infestatione possit ipsa superari, aut qui in ea requiescit sponsus exturbari. Hi enim fortes sunt & potentes robore, quemadmodum Psalmista ait: Benedicite Domino omnes angeli eius potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius. Propter quod, bene sufficientes sunt nostram

Colos. 1
Ephe. 2

Cant. 1

COMMENTARIUS

nostram infirmitatem aduersus omnes dæmonū insultus defendere: quorum alioqui tanta est virtus, vt nulla super terram potestas, aut fortitudo eis possit comparari, quemadmodum in libro Iob de genere dæmonum, sub figura Leviathan, dicitur: Non est potestas super terram, quæ comparetur illi. Non solum autem fortes dicuntur, sed ex fortissimis Israël: id est, electi & insigniter fortes ex omnibus exercitibus filiorū Dei: vt de sufficientia roboris ad defendendum nemo debeat ambigere. Neque malè ex Israël fortissimis dicuntur angeli. Si quidem Israël, vidēs Deum interpretatur. Angeli autem Dei, interim dum Ecclesiam ambiunt & custodiunt, vident nihilo minus beatum vultum diuinitatis facie ad faciem: quemadmodum in Euangelio Saluator ait: Angeli eorum (id est, hominū quos super terram seruant) semper vident faciem patris qui in cælis est. Sexaginta verò perhibentur hi esse fortes, id est, in numero sufficienti & copioso, vt aliundè ad custodiam lectuli sufficiant. Numerus enim determinatus pro indeterminato ponitur, iuxta scripturarum consuetudinem. Cuius quidem rei veritatem, pulchrè nobis illa monstrauit visio pueri Helizei, quā ad preces Domini sui illuminatus, meruit videre. **4. Reg. 6.** O-rante siquidem viro sancto hostium obsidione vallato, pro cōsolatione turbati ab imminente periculo pueri, aperti sunt hiatus oculi, viditque puer in circuitu Helizei montem plenum equorum & igneorum currum, ad defensionem illius. Cuius visionis mysterium & significationem explanans Propheta, dicebat: Noli timere. Multo enim plures pro nobis sunt, quā cōtra nos. Quod si pro vnus serui Dei defensione, idq; aduersus hostes tantum visibiles, aduersus carnem tantum & sanguinem, tam ingens visus est numerus & apparatus defensorum: quantos putamus ad totius Ecclesiæ defensionem, idque non aduersus carnem & sanguinē, sed aduersus principatus & potestates, aduersus spiritalia nequitiae, aduersus mūdi rectores, nebrarum harum: quātos (inquam) numero & robore milites, huic negotio putamus esse deputatos? Quod si forsitan lectulus ipse propter se dignus non videatur tanto honore, propter reuerentiam tamen Salomonis qui in eo cubat lectulo, dignū vtrique & iustum censerī debet, ab innumeris beatorum spirituum myriadibus eum circundari: cum in eo cubet Dominus angelorum, ipse ille cui (iuxta visionem Danieli reuelata) millia millium ministrabāt, deciesque centena assiscebant millia. **Dan. 7.**

CAPITIS TERTII.

57.

In cuius etiam circuitu dilectus discipulus voces audiuit angelorum multorum (quorum erat numerus millia millium) magnis vocibus laudes illi iugiter decantantium. Ceterum, in eo quod fortes isti & defensorij milites describuntur tenentes gladios, & ad bella doctissimi, singuli que enses habere super scemora, figuraliter potestas significatur simul & alacritas angelorum sanctorum, ad Ecclesiæ defensionem totis viribus & omni vigilantia indefessè & sine intermissione incumbētium, ad similitudinem militum in armis congressum cum hostibus per singula momenta expectantium. Aliiter, per fortes istos Salomonis lectulum circundantes, Ecclesiæ praelatos, Episcopos atque doctores, possumus intelligere. Quorum est officium, aduersus hostium insultus, vigilēs pro grege domini sibi commissio seruare excubias, armisq; semper instructos esse & ad bella paratos, vt sua vigilantia atque strenuitate Christi Ecclesiā, quantum in ipsis fuerit, in pace & tranquillitate spiritali custodiāt. Semper enim ab initio tales aliquot ex diuina pietate habuit, habebitq; in finem, sancta Ecclesia, qui scientia rerum diuinarū instructi, & zelo Dei accensi, scient, possint ac velint Ecclesiā defendere, ab hostium siue apertis insultibus, siue occultis insidiis: qui prædicatione veritatis virtutisq; exemplo, Salomonis lectulum proximè circūstantes, pro ipsius nomine ad mortem vsque decertare malint, quā vllam patiātur inimici virtutem ad lectulum vsque pertingere, & Salomonem cubātem exturbare: id est, mortem potius eligant oppetere, viriliter certando & strenuè veritatē prædicando, quā improbè cedendo aut meticulosè silendo, Ecclesiam Dei patiantur à malignis hostibus superari, aut à suo sponso separari. Hi enim sunt, qui pro amore Christi murū se opponūt pro Ecclesia eius, & quasi canes fidelissimi minimēq; muti aut elingues, fortissimos aduersus fidei virtutisq; hostes latratus dare non cessant: ita vt neque rabidi lupi, quantūvis audaces, in caulas ouium Christi possint irrumpere, neque insidiosi vulpes meticulosiq; fures hæretici latenter valeant irrepere. Sicque horum spiritali fortitudine & sancta audacia, totius gregis dominici salutis consulitur: nisi qui fortè sua sponte & propria sua volūate caulas malint egredi, atque ad hostes vltro transire. Habent autem fortes isti electi ex fortissimis Israël, id est, totius fidelis populi, gladium quo aduersum hostes decertant. Illum proculdubio gladium, quem Apostolus monet assumere: Galeā, inquit, salutis

H

assumite:

COMMENTARIUS

assumite: & gladium spiritus, quod est verbum Dei. Qui quidē gladius verbi Dei (vt alibi idem ait Apostolus) viuis est & effi-
cax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Hunc gladium, san-
cti doctores Ecclesiarū prælato, merito tenere dicuntur. Ipsum
enim Dei verbum tenent mente, tenent ore, tenent manu. Mé-
te tenent, dum in lege Dei (iuxta Psalmistæ verbum) nocte ac
die meditantur, voluntatēque eidem iugiter habēt infixam.
Tenent ore, cum assidua prædicatione verbum ipsum verita-
tis quod à Christo acceperunt, siue per exteriorem auditū aut
lectionem, siue per interiorem vnctionem, syncerē & fideliter
populis annuntiant. Tenent denique manu, quando id quod
in mente retinēt & per linguam prædicant, foris etiā in opere
per bonæ conuersationis exemplum demonstrant. Tales ni-
mirum esse debent, qui Ecclesiarum sunt à Christo defensores
constituti: sic tribus illis simul modis gladium tenere debēt, si
luporum rabiem aut furum insidias ab ouibus velint abigere.
Qui enim vel mente solum verbum Dei retinēt, neque lingua
docentes neque exemplo quod sciunt exprimētes, aut qui lin-
gua solū verbum Dei tenent, sed opere ipsum abiiciūt, ad de-
fensionem neque sui neque aliorum huiusmodi sufficiunt. Illi
enim canes muti sunt, non valentes latrare, quasi gladiū in va-
gina tenentes absconditum. Isti, cum ore conspiciantur se nosse
Deum, factis pernegant, quasi ludētes in euaginato gladio, mi-
nimē tamen in hostem seriō eundem vibrantes. Qui autem ex
thesauro cordis pleno cœlestis sciētiae, verbum Dei & ore an-
nuntiat, & opere adimplet, hic verē vnus de numero fortium
& fortissimorum Israël cenferi debet, & talis, qui Salomonis
defendat lectulum. Instruēt quoque sunt fortes isti ad bella,
id est, exercitati in debellandis hostibus: sciētes videlicet, qui-
bus armis & quibus modis contra hostes sit pugnādum, vt pro
qualitate & conditione hostium, variis in pugnando armis &
artibus vti sciant. Debent enim qui ad Ecclesiae defensionē eli-
guntur, multo antē in pugna esse exercitati. Debent multo tē-
pore cum carne, cum mūdo, cum diabolo, viriliter decertasse,
antequā ad regimen accedere præsumant Ecclesiae: atque ita
demum, post crebras pugnas priuatim cum hostibus commis-
sas, post frequenter cum hostibus singulari certamine conser-
tas manus, post longam hostium experientiam, ad publica cer-
tamina, ad defensionem Ecclesiae ascendere. Qui enim adhuc in
Christi militia tirūculi sunt, inexercitati & inexperti spiritua-
lis

Tir. i.

CAPITIS TERTII.

58

lis militiae, hi nequaquam fortium illorum locum præsumant
accipere: quemadmodum & Apostolus vetuit, Episcopum no-
lens esse neophytum, ne forte in superbiam elatus, in iudiciū
incidat diaboli: id est, ne ipse qui alios defendere debebat ad-
uersum quoslibet hostium insultus & impetus, primo ipse ia-
culo (quod est tentatio superbiae) confossus occumbat. Quod
malum, verendum est ne hac nostra miserabili & turbulentis-
sima tempestate nimium multis eueniat: qui pueritiam vixdū
egressi, imō etiamnum pueri, tam ætate quā sensibus, fortitū
istorum virorū loca, vel puerili ambitione suggerente, vel stul-
tissimorum parentū auaritia impellente, occupare præsumūt:
cumque spiritualis militiae necdū tirūculi esse didicerint, imō
prorsus earum rerum quæ ad spiritalem militiā attinent rudes
sint & inexperti, & planē (vt dici solet) ἀναπεσῆτοι, prima
necdum elementa siue abecedarias literas tenentes, audēt ta-
men in exercitatisimorum bellatorum locis consistere. Hac
ipsa tanta insensibilitate manifestē pueros sese demonstrātes,
quod in tam periculoso loco, tanta securitate, quasi ouātes ge-
stiant, imbelles & imberbes pueri, quē vix robustissimi viri &
puberēnus barbati milites, sine periculo tueri possunt. In eo
autem quod subiungitur: Vniuscuiusque ensis super femur
suum. Alacritas designatur istorum defensorū Ecclesiae, qui si
suo officio velint satisfacere, nunquam prorsus discincti appa-
rere debent, vel armis exuti, quasi ab hostibus securi: cum per-
petuum sit & irreconciliabile bellum, dæmonum & ministro-
rum eorundem peruersorum hominū, aduersus Ecclesiā. Vn-
de sicut ad impugnationem Ecclesiae, hostes illi semper vigilā-
turi: ita ad defensionem eius, propugnatores isti semper esse
debent parati. Quæ quidem necessitas expeditionis ad spiritua-
le prælium, pulchrē nobis in veteri illo Iudeorum populo, per
figuram quandam præsignata fuit: quādo sub Neemia readi-
ficantes templū & muros ciuitatis Dei, propter continuos ad-
uersariorum insultus, altera manu facientes opus, altera coge-
bantur tenere gladium. Quare autem tam potenti, exercitata,
vigiliq; custodia, opus sit ad lectuli Salomonis defensionē, bre-
ui verbulo innuitur, in eo quod concludendo sententiam hanc
adiicitur: Propter timores nocturnos. Vbi generaliter per no-
cturnos timores, intelligere possumus omnia pericula, quæ à
demonib⁹, angelis tenebrarū & filiis noctis horrēde, vel à puer-
sorū hominū malitia (quæ oīs ad nocturnas spectat tenebras)
H ij euenire

1. Timo. 3

2. E. d. 2.

COMMENTARIUS

euenire possunt fidelibus. Quibus proculdubio facillimè seducere-
rentur pii etiam & boni, si non ex diuino munere, primum
quidem angelico præsidio, dehinc & prælatorum Ecclesiastico-
rum vigilantia atque sollicitudine, ab huiusmodi defenderen-
tur periculis. A die quippe & luce, non est quod metuat Salo-
monis lectulus: ab angelis & filiis lucis, non est cur timeatur: imò
secura potest in illis letari & exultare, dulciterque requiescere
cum sponso in meridie. Verù à nocturnis timoribus, à pericu-
lis noctium, quæ à filiis noctis & tenebrarum angelis imminet
& intentantur, habet utique quod metuat semper, & illorum
caussa opus habet assidua, eademque peruigili custodia. Viden-
tur autem hæc particula, ad totum id quod supra dictum est de
lectuli Salomonis custodia referri: ut tota illa custodia, tot for-
tium, tam exercitatorum, tamque semper paratorum, propter
imminentes nocturnos timores significetur Ecclesiæ adhibita.
Nonnulli patrum, illud quod supra dictum est de Ecclesiæ de-
fensoribus: Vniuscuiusque ensis super fœmur suum, intelligen-
dum putant de proprii corporis assidua mortificatione. Qui
enim Ecclesiā debent aduersus hostes gladio verbi Dei defen-
dere, prius necesse est ut ipsi gladium eodem super fœmur suū
gestent: id est, iuxta verbū Dei primum semetipsos propriam-
que carnem mortificent, castigantes cum Apostolo, & in serui-
tutem redigentes corpora sua, ne fortè cū aliis prædicauerint,
ipsi efficiantur reprobi. Quæ quidem enarratio, quum neque
pietati aduersetur, neque à proposito omnino abhorreat, à no-
bis non reprobatur. Videtur tamen magis intentioni literæ cō-
uenire, ut expeditio intelligatur, quasi militum omni momen-
to paratorum ad præliū. Qui enim accinctus est ense super fœ-
mur suum, hic iam paratus consistit ad congregiendū ipso mo-
mento cum aduersario. In quem ferè sensum illud etiā enar-
ratur, quod ad sponsum in Psalmis dicitur: Accingere gladio
tuo super fœmur tuum, potentissime. Oratur enim Dei filius,
ut veniens in carnem prædicationis verbū assumat, in quo ad-
uersariorum acies demonūque potestatem iniquā potenter
conterat. Cuius quidem sponsi exemplo, debent etiam amici
sponsi, ab eo defensores Ecclesiæ constituti, gladio eodē sem-
per esse (iuxta intellectum præmissum) accincti, ut prædā egre-
giam quam ille in hoc gladio semel de manu fortis armati ra-
puit & eripuit, isti per eiusdem gladii exercitationē, ab iniquis
& crudelibus tyranni illius manibus vindicare nō desināt, scilicet

1. Cor. 10.

CAPITIS TERTII.

59

tes, quod (iuxta Poëticū illud) nō minor sit virtus, quàm quæ-
rere parta tueri. Ferculum fecit sibi rex Salomon, de lignis Liba-
ni. Columnas eius fecit argenteas, reclinatoriū aureum, ascensum pur-
pureum, media charitate constravit, propter filias Hierusalem.
Pro ferculo, in Hebræo est nomen, apirion: pro quo alij legen-
dum putant palatium, alij tabernaculum vel tentoriū siue pa-
pilionem. In Græca autē ædificatione, πορτεον legitur: quā noster
interpret sequutus, ferculum vertit: quod similiter Latinis dici-
tur à ferendo, quemadmodum phorion Græcis dicitur à ver-
bo φέρειν. Quantū ad sensum præcipuum attinet, non ita multū
refert, siue palatium dixeris, siue aulam, siue tabernaculū, siue
tentorium, aut papilionem, siue (ut nostra habet lectio) fercu-
lum. Ecclesia enim, quæ hīc sicut & in præcedenti paragrapho
intelligitur, bene hæc omnia esse dicitur. Est enim aula & pala-
tiū veri Salomonis, vera domus dei, sicut ait Apostolus: Taber-
naculum est eius, tentoriumq; & papilio, quatenus adhuc mili-
tans hīc in terris Ecclesia, nōdum suorum fundamentorū sta-
bilitatem habet. Non enim (ut ait Apostolus) manentē hīc ha-
bemus ciuitatem, sed futuram & fundamenta habentem ciui-
tatem inquirimus, quæ nunquā transferatur neque cōmoue-
tur in seculum. Ferculum est nihilominus siue vehiculū regiū,
eandem Ecclesia: quatenus in eo Salomon verus requiescit, inq;
eo fertur & vehitur, ad magnificētiā gloriæ suæ: dum (iuxta
Apostolica monita) glorificamus eum & portamus, in spiritu
simul & corpore nostro. Hoc autem ferculū siue tabernaculū
siue palatiū, de lignis Libani fecisse dicitur Salomon, id est, de
electissimis arboribus quales crescunt in Libano, mōte amœ-
nissimo atque fertilissimo omniū mōtium terræ promissionis,
locorūque circūiacētium. Christus enim dominus, sanctam
Ecclesiam sibi ædificauit atque cōstruxit, ex electissimis fide-
lissimisque hominibus, qui in scripturis comparātur electis ar-
borib; iuxta quod in Psalmo dicitur: Iustus vt palma florebit,
sicut cedrus Libani multiplicabitur. Habet insup ferculū istud
siue palatiū, columnas argenteas, quibus totum ipsum ædificij
pōdus atq; structura innititur. Per quas, rectè intelligimus se-
ptē dona Spiritus sancti, quibus ceu firmissimis immobilibusq;
colūnis Ecclesiæ ædificatio innititur, ita vt nullo imperu cōci-
dere possit, nulla répestate subruī. De quibus colūnis, in libro
Parabolarū Salomonis ita scriptum legimus: Sapientia ædifica-
uit sibi domum, excidit siue (ut alij ex Hebræo legere malunt)

Hebr. 13.

1. Cor. 6.

H iij cælauit

COMMENTARIUS

caelauit aut sculpsit columnas septem. Qui locus, cōsona patrū interpretatione de ædificatione Ecclesiæ à Christo per septē dona Spiritus sancti, proculdubio intelligitur. Quare nec in præfenti loco, alias quarere columnas, est necessariū vel congruū. Argenteæ verò dici possunt istæ colūnæ, propter optimi soni tinnitum, quem in prædicatione Euāgelij sepiiformis spiritus per vniuersum orbem edidit. Quancūq̃ & Apostolos cū Euangelistis cæterisque doctoribus sacris, rectè per columnas istas licet intelligere. Si enim in Apocalypsi duodecim Apostoli duodecim fundamenta sanctæ ciuitatis dicuntur, & Paulus concorditer ad visionem Ioannis super fundamentum Apostolorum & Prophetarum dicit superædificatam esse Ecclesiā, nō minori iure eosdem licebit columnas appellare. Quo etiā nomine quosdam ex Apostolis expressè appellauit Paulus, quum Galatis scribens, ait: Iacobus & Cephas & Ioannes, qui videbatur columnæ esse, &c. Argenteas autem columnas, eadem quæ suprà exposita est ratione dicemus, propter sonoram prædicationem Euangelicorum eloquiorum, quæ (iuxta Prophetam) quasi argentum sunt igne examinatum, probatum terræ siue à terra separatum, & purgatum septuplum. Aureū verò istud reclinatorium, quod intus in ferculo siue palatio parauit rex Salomon, fides est charitate formata, in qua sponsus quasi in aureo reclinatorio requiescit: quemadmodū ait Apostolus, Christum per fidem habitare in cordibus nostris. Quod quidē reclinatorium, aureum dicitur, propter adiunctionem charitatis, fidem ipsam formantis & perficientis: quæ quidem charitas auro rectè cōparatur, eo quod præstātissima sit excellentissimæque virtutum, sicut aurum omnium metallorum est præstātissimum. Ascensus autem purpureus, per quē ascenditur ad ferculum istud siue palatiū, rectè passio intelligitur domini Salutaris: quæ, propter copiosam sanguinis effusionem, bene per purpureū significatur colorē. Per hanc quippe passionē & preciosi sanguinis effusionē, Christus ipse in ferculum istud conscendit, & in reclinatorio aureo se cōposuit: quia per meritū & virtutem suæ passionis, Ecclesiā sibi meruit cōstruere, viuificare, desponsare, inhabitare, atq; in ea requiem sibi perpetuā, in fide electorū, preparare. Nos item, quicūque in ædificium Ecclesiæ tanq̃ lapides viui superædificari & cōædificari volumus, quicūque intus ad sponsum ipsum introire volumus, ad requiescendū cū eo, per ascēsum hūc purpureū, per meritū benedictæ passionis eius,

Apoc. 21

Ephe. 2.

Galat. 2.

Psal. 111.

Ephe. 3.

CAPITIS TERTII.

60

eius, eō debemus peruenire. Aliter, per aureū reclinatorium, Christi naturam diuinā: per ascensum purpureū, eiusdem naturam humanā, accipimus. Diuina siquidē in Christo natura, reclinatoriū dicitur aureū, eo q̃ in ipsius diuinitate spes nostra recubabat, & quasi in mollissimo preciosissimōq; lectulo requiescat. Idcirco enim in Christo spe nostra, quasi reclinamur & requiescimus: quia nō purum eū hominē, sed hominem simul & Deum credimus, qui nos & possit & velit omnium bonorū affluentia adimplere. Verū ad hoc aureū reclinatoriū, nemo potest ascēdere, vt in Christi diuinitate, spei securitate caput mentis reclinet, nisi per humanitatē Christi, sanguine roseo instar purpuræ pro nobis rubricatā, illuc ascēdat. Hæc enim vnica est via, & nō inuenitur alia: vnicus hic est ascensus, non alius. Per purpureum illum ascensum oportet fide sincera ascendas, si ad spem fruitionis beatæ velis peruenire. Alioqui, si ascensum hunc purpureum & sanguinolentum, qui foris apparet, contēpseris, ad aureum reclinatoriū quod intus latet, peruenire non poteris. Postremò, quomodo ferculum istud siue palatiū intus sit dispositum & ornatum, insinuat spiritus sanctus, quum subiungit: Media charitate constrauit. Vbi nomen, media, neutro genere & numero plurali videtur accipiendum: vt sit sensus. Medium ipsius ferculi vel palatii, rex Salomon constrauit charitate. Nam hunc sensum, tam Hebræa lectio quā Græca insinuat. Hebræa quidem, ad verbum ita habens: Medium ipsius, constratum charitate. Græca verò ad hunc habent modum: ἐν τοῖς δυοῦ λίθιστροτον ἀγάπῃ. Hoc est: Intus ipsius (nēpe ferculi) lithostroton siue pauimentum, charitatem: subaudi ex præcedentibus, fecit. Hoc est, ferculum ipsum siue palatium, rex Salomon intus charitate & dilectione quasi lapideo pauimento (quod lithostroton dicitur, sicut & ex euange Ioan. 19 lio cognoscitur) constrauit atque ornavit. Non igitur, media & charitate, secundū regimen adiectiuū & substantiuū coniungi debent, quomodo prima facie videri posset, sed disiūgi ab inuicem debent in constructione, secundum casus diuersos diuersæque regimina. Quancūq̃ & secundum constructionem sic coniungi in eandem sententiam possent, si tantū intelligeretur accusatiuus alius, ad hunc modum. Media charitate ipsum ferculum constrauit. Nam hæc lectio, eundem habet sensum, ac si dicas: Media vel mediū ipsius ferculi charitate cōstrauit. Prior tamen illa constructio, magis simplex minūsq; torta videtur.

COMMENTARIUS

videtur. Est autem sensus huius orationis, interiora huius fer-
culi siue palatii regij, omnia esse constrata & obducta chari-
tate, ita ut ipsum quoque pauimentum mera dilectione sit co-
stratum atque adornatum. Tanta enim exuberant in Ecclesia
Christi dilectionis eius charitativae beneficia, ut nil aliud quā
charitate & dilectione obducta omnia & operata, usque ad pa-
uimentū ipsum, videantur. Possuntque singula dilectionis eius
opera charitatisque eius insignia, singuli lapides recte intelli-
gi, quibus ferculum hoc totum intus est stratum, & (ut ita di-
cam) pauimentatum. Post explicatum verō & exacte descri-
ptum huius ferculi siue palatii aedificium, tam quoad extero-
rem structuram, quā quoad interiorem ornatum, postremo
quorum quarūque gratia & commodis aedificium hoc ita sit
extructum, describitur, quum adiungitur: Propter filias Hie-
rusalem. Quae quidem particula, ad totam ferculi ab initio de-
scriptionem referenda est, quemadmodum superius diximus
de verbo illo: Propter timores nocturnos, quod referri debeat
ad totam ab initio descriptionem, quae de Salomonis lectulo
eiusque custodia fuit praemissa. Filias Hierusalem quas debeamus
intelligere, ex praecedentibus satis liquet, animas videlicet
deotas, quae fidei puritate & charitatis deuotione mundi hu-
ius exilium per fastidium & contemptum quasi transfiliantes,
ad supernam illam Hierusalem patriam beatorum, iugiter su-
spirare, mentēque & affectu quotidie ascendere, non desinūt.
Propter has nimirum filias Hierusalem, fideles & deuotas ani-
mas, Salomon noster gloriosus, tam gloriosum sibi ferculum
siue palatium in hoc mundo praeparauit: vbi videlicet delica-
tas & tenellas ipsas adolescentulas, deuotas animas, secum co-
morari, & quasi secum vehi faciat, transferrique tandē ex hac
militante Ecclesia, ad illam triumphantem Hierusalem, ad quā
asiduē in hoc sedentes ferulo suspirant. Quasi enim pro-
pter filias Hierusalem, istud ferculum ita paratum & constru-
ctum est: quia propter electorum salutem, sancta Ecclesia hīc
in terris à Christo fundata est, ut per eam electi subuehantur in
supernam patriam beatorum, ad quam nemo peruenire pote-
rit, nisi per hanc, seu ferculum quoddam siue vehiculum, eo
vehatur siue transferatur. Qui enim extra Ecclesiam sunt mi-
litantem, ad triumphantem illam beatorum Ecclesiam & salu-
tem aeternam peruenire non poterunt: quasi necessario feru-
lo siue vehiculo dispositi, sine quo illuc non peruenitur.

Egre-

CAPITIS TERTII.

61

Egredimini, filiae Sion, & videte regē Salomonem, in diademate
quo coronauit eū mater sua, in die desponsationis illius, & in die le-
titiae cordis eius. Concludēdo canticū istud suaue, de Salomo-
nis nostri diligentissima circa sponsam suā Ecclesiā custodia,
& magnificentissima charitate, exhortatur omnes & singulos
ad salutem pertingere desiderantes, ut Christum verū Salomo-
nem per fidē veram agnoscant, & per sincera deuotionem co-
lant, quemadmodum omnimodis dignum est & iustum, eum
agnosci coli & adorari, pro merito suae erga nos charitatis,
quā indignis nobis tā manifestē demonstrauit. Alloquēs ergo
fideles vniuersos, sub nomine filiarū Sion, ait: Egredimini filiae
Sion &c. Vbi diligēter hoc notandū est, quod prius, egredimini
inquit: ac deinde, videte. Quasi videre non possint, aut certē vi-
dere non profit, nisi ante fuerint egressae. Quia videlicet, nisi
quis egressus fuerit cum Abraham, de terra sua & cognatione
sua, nisi (iuxta Prophetā, aut potius per prophetā spiritus san-
cti, consilium) oblitus quis fuerit populum suum & domū pa-
tris sui, id est, nisi quis pristinae conuersationis errores & vitia,
praua dogmata & peruersas consuetudines, reliquerit prorsus
que abnegauerit, ad contuendū regem Salomonem perueni-
re nequaquam poterit. Oportet enim eum qui Christum Chri-
stique veneranda mysteria ad salutem nosse voluerit, veterem
hominem exuere cum actibus suis, semetipsum abnegare, at-
que ita, quasi extra se totum se relinquendo, ipsum sequi, &
post ipsum ambulare. Vnde qui adhuc in erroribus aut vitiis
pristinis eligit permanere, nec vult poenitentiam agere prae-
ritorum peccatorum, non poterit ad veram & salutarem Salo-
monis nostri cognitionem peruenire. Propterea videlicet in
Psalms dicitur: Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus. Psal. 45
Prius vult nos vacare, expurgatos esse à vanis erroribus & de-
sideriis mundanis, ut sic mente & affectu purgatis & euacua-
tis, ad ipsius diuinitatis purissimae contemplationem salubri-
ter pertingamus. Secundum hunc sensum, supra quoque illud
enarratum est: quod ad sponsam ait sponsus: Surge amica mea,
& veni. Prius enim est, per poenitentiam vetera mala exun-
do surgere: atque ita, per fidei deuotionem, ad Deum venire.
Egredimini, inquit spiritus sanctus, filiae Sion, fideles animae, 1. Cor. 13
quae modò per speculum in aenigmate contemplamini: atque
ita demum videte, non tam corporis quā mentis oculis, cū
fide sincera & plena fiducia ardentiq; charitatis deuotione,
in

COMMENTARIVS

in illum aspicientes magnificum & gloriosum regem Salomonem, in authorem & consummatorem vestra salutis Iesum Christum, qui per sanguinem crucis suae pacificauit, quae in coelis, & quae in terris. Pro intellectu autem eorum quae sequuntur, de diademate & coronatione facta à matre Salomonis, idque in die desponsationis eius &c. considerandum est, quòd in sacris historiis nihil vsquam tale secundum historiam gestum legimus, quale hic describitur: utpote quòd Salomonis mater sua Bethsabee corona aliqua cinxerit vel ornauerit, in die desponsationis ipsius vel laetitiae. Quare nequaquam verisimile est, de Salomone typico & matre eius carnali carnaliter ista debere intelligi: sed quemadmodum ea quae supra posita sunt, itidem & haec totius cantici huius conclusio, de mystico nostro Salomone venit intelligenda, deque eius mystica coronatus. Tribus autem modis praesentem locum enarrabimus: primum quidem, de Christi humanatione siue incarnatione. Secundò, de eius passione: tertio, de eiusdem glorificatione. Secundum primam enarrationem, per diadema siue coronam intelligimus naturam humanam, a verbo assumptam, eidemque hypostaticè (ut loquuntur sacri theologi) unitam: id est, in unitatem suppositi atque personae cum eodem coniunctam, ut vnus idemque Christus & verus sit Deus & homo verus. Hoc diadema siue hanc coronam, miro artificio fabricauit summus ille opifex & omnium artifex spiritus sanctus. Quo etià diademate cinctum est caput Christi: id est, diuina natura verbi, circumdata est & circumuestita humanitate assumpta. Caput enim Christi (quemadmodum ait Apostolus) Deus siue diuinitas est. Mater autem quae Salomonem cinxit & coronauit hoc diademate, ipsa est diuinæ misericordiae pietas siue benignitas: quae mater hominis Christi dici potest, quatenus ab ea primariè hoc consilium inuentum est & opus perfectum, ut pro hominum salute filius Dei humanam assumeret naturam. Vel ad litteram ipsa superbenedicta Θεοτόκος καὶ παρθενομήτωρ Dei genitrix & virgo mater Maria, intelligitur: quae foecundata super gratia spiritus sancti, de purissimis virginei corporis sui sanguinibus, filium Dei in se humanatum cocepit. Synagoga etià vetus, rectè Christi mater dici potest, quia ex ea secundum carnem natus est. Ipsa quoque eum synagoga hoc diademate coronauit, quia ex patribus synagoga carnem assumpsit. Quæadmodum de Iudeis Apostolus

I. Co. II

CAPITIS TERTII

62

Apostolus ait: Quorū patres, ex quibus Christus est secundum carnem. Bene autē iuxta hanc enarrationē subiungitur: In die desponsationis illius, & in die laetitiae cordis eius. Dies enim desponsationis, fuit tempus siue potius momentū ipsum incarnationis & coceptionis filij Dei. Tūc enim natura diuina sibi desponsauit humanam, quando in unitatē suppositi simul conuenerunt. Cuius quidē desponsationis thalamus, extitit virgineus Mariae uterus, vnde (iuxta Psalmistae verbū) tanquā sponsus de thalamo suo, in die natiuitatis suae processit, mundoque apparuit. Fuitque dies illa, dies laetitiae cordis eius, quoniam animo laetissimo promptissimòque opus illud nostrae redemptionis est aggressus: veluti quum quis opus aliquod diu desideratū, & à multo tempore concupitum, adueniente statuto tempore peragere incipit. De hac quippe laetitia & hilaritate cordis eius, ita per Psalmistam fuit praedictum: Exultauit sicut gygas, ad currendam viam. Quam autem viam exultando, cucurrerit, subsequenter insinuat: A summo caelo, inquit, egressio eius. Quum enim nostrae salutis ipse Dei filius esset amantissimus, sciretque iuxta decretum aeternum non posse illam perfici, nisi prius ipse carnem humanam assumeret, adueniente plenitudine temporis ad hoc statuti in secreto diuinitatis consilio, nihil dubium quin toto affectu summæque alacritate & hilaritate cordis, ad peragendum opus illud desideratissimū sese accinxerit, totūque laetus & gaudēs ad nos descenderit: non quidem sui vllius cōmodi gratia, sed propter nostram vtilitatem & salutem, quā permaximè optabat. Secundò enarratur hic locus, de Christi passione, atque ita per diadema siue coronā Salomonis, illam intelligemus spineam coronā, qua mater ingrata, hac sanè in parte nouerca potius quàm mater, vetus illa & spinosa synagoga, delicatissimum nostrum Salomonem coronauit. Idque in die desponsationis eius, id est, in tempore suae passionis & mortis, per quam ipse sibi Ecclesiam desponsauit & desponsauit. Nam tunc propriè sibi Ecclesiam desponsauit Christus dominus, quando pro humani generis salute, probrosissimam passionem mortemque amarissimam sustinuit. Coceptio enim, natiuitas, conuersatio, & praedicatio Christi in mūdo, miraculorūque operatio, quasi praeparamēta & praeludia quaedam erant desponsationis Christi cum Ecclesia. Et quemadmodum ante desponsationem solent amantes, familiaritati mutua se studiose insinuare per crebra colloquia, visitatio-

Roma. 9

Psalm. 18

Psalm. 18

nes

COMMENTARIVS

nes & munera: ita hæc omnia quæ tempus passionis Christi præcesserunt, quasi præambula quædam & præparatoria præludia, & (si ita loqui fas sit) sanctæ quædam præcationes fuisse videntur, ad posteriorem istam desponsationem, quæ in passione & morte perfecta est. Tunc enim opus illud operatus fuit sponsus, quo sponsam patri reconciliauit, sibi que in coniugem copulauit. Tunc precium persoluit, quo sponsam suam emit, suamque fecit esse iure perpetuo. Tunc ineffabilis & plusquam cõiugalis amoris opus exhibuit, quo illam ad se traxit ac perpetuo sibi deuinxit. Tunc de latere Adæ in cruce dormientis, in extasi amoris, vxor Eua formata est, os de ossibus & caro de carne eius. Cuius magnum mysterium in Christo & Ecclesia, Paulus Apostolus nobis reserauit. Quod verò dies ista passionis, dies lætitiæ cordis eius dicatur, nemini videatur absurdum. Tamen si enim secundum exteriorem hominem illa dies luctus & mœroris tristitiæ & afflictionis videretur: essetque verè, secundum eam partem quæ infirma est, id est, secundum carnem, dies maximi doloris: secundum interiorem tamen hominem, secundum spiritum patris voluntati obedientissimum, nostræque salutis amantissimum & auidissimum, dies maximæ lætitiæ, maximæque gaudij, festum solenne, illi fuit, quando opus illud ex patris voluntate peregit. Opus, inquam, redemptionis humanæ, quod tantopere affectabat implere: quemadmodum ante passionem satis manifestè indicauit, coram discipulis loquens in hæc verba: Baptismo habeo baptizari, & quomodo coartor, vsque dū perficiam illud: Videlicet baptismo sanguinis sui, ex patris decreto, pro nostra salute habebat siue debebat, sicut & volebat baptizari: atque ad hunc baptismum, tanto desiderio anhelabat, vt videretur præ nimia affectionis vehementia quasi constringi, coartari, vri, siue affligi, donec hora adueniret operi illi constituta. Veluti quum quis moræ impatientes præ nimio desiderio rei cuiuslibet intra se astat, coartatur & affligitur. Iuxta illud Sapientis: Spes vel desiderium quod differtur, affligit animam, Eandem quoque affectus vehementia, illa etiam vox exprimit, quam in cœna nouissima iam passioni proximus coram discipulis proferebat: Desiderio, inquit, desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. Vehementi enim desiderio ad paschatis illius manducationem anhelasse se dicit: nō ob carnalem agni illius esum, aut vini typici potum, sed quia cœna hæc nouissima passioni

Luc. 22

CAPITIS TERTII.

63

diu desiderata, per quam salus erat mundo conferenda, initiū daret. Statim enim illa absoluta cœna, & iis quæ in ea sunt instituta peractis mysteriis, egressus foras cepit contristari & mœstus esse, pauere & tædere, sudorem quoque sanguineum in agonia fundere, & cætera quæcunque ab Euangelistis fideliter descripta sunt perferre. Bene ergo dies ista passionis, sicut dies dicitur desponsationis, ita quoque lætitiæ & gaudij singularis. Iuxta tertiam verò enarrationem loci huius, quam supra tetigimus, diadema istud siue corona intelligitur gloria & excellentia humanitatis Christi, qua post resurrectionem à mortuis, ascendens ad cœlos, glorificatus est à patre, accepto loco in dextera eius, subiectis sibi (etiam secundum glorificatam humanitatem) vniuersis angelorum ordinibus, & omni generatim creatura subiecta pedibus eius. In quē sensum, Paulus Apostolus illud quod in Psalmo dicitur: Gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, secundum literam exponit, quum Hebræis ita scribit: Eum autem qui paulominus quam angeli minoratus est, videmus IESUM, propter passionē mortis, gloria & honore coronatū. Illud quoque quod in alio Psalmo de rege Messia, Dauid cecinit: Posuisti in capite eius coronam de rapide precioso, ac deinde: Magna est gloria eius in saecula tuo, gloriam & magnum decorem impones super eum, in eūdem sensum pulchrè de coronatione ista & glorificatione hominis Christi potest exponi: quemadmodum in nostris super Psalmos Commentariis prolixius videre licet, atque item in Commentariis sanctorum patrum, qui ante nos magna consonantia de glorificatione Christi Psalmum illum sunt interpretati. Verum illud forsitan mirum videbitur, quomodo dicatur hoc diademate eum coronasse mater: quum neque mater virgo, neque mater synagoga, eum hac gloria decorauerit, sed pater qui ad opus illum miserat, & cui ad mortem vsque obediens extiterat. Potest hæc scrupulus solui tribus modis. Primò, per matrem intelligendo (vt supra dictum est in prima expositione) diuinæ misericordiæ pietatem atque benignitatem: sicut filium Dei humanari fecit, & vsque ad nostræ mortalitatis facilius humiliari, ita eundem post passionem, morte deuicta, in patris dextera gloriosum effecit, gloriāque & honore super omnem creaturam coronauit. Coronauit etiam mater virgo Maria hoc illum diademate, quatenus ipsa ei humanam contulit naturam,

COMMENTARIVS

Hebr. 2.
Luc. 24.

Esai. 6.

naturam, secundum quam in dextera patris glorificationem istam accepit. Diademate enim humanæ naturæ eū mater vestuit, sed gloriam & splendorem diademati illi pater cœlestis conferre solus potuit. Denique, mater synagoga non omnino abscondi dici potest hoc diademate eum coronasse: nō quidem per se & ex intentione, sed per accidens & præter intentionē, tantum ministerialiter & per occasionem: quatenus videlicet passionem crudelissimam Christo intulit, per quam ad illam summæ exaltationis gloriam meruit sublimari, quemadmodum supra ex Apostolo adductum fuit, Christum propter passionem mortis gloria & honore coronatum, iuxta quod & ipse post resurrectionem discipulis ait: Nōne oportuit Christum pati, & ita in gloriam patris introire? Cæterum, quomodo dies ista glorificationis Christi dies fuerit desponsationis eius, & dies lætitiæ cordis eius, non est difficile intellectu. Tunc enim ascendens & secum adducens quos de lybo inferni abstulerat electos, illic in supernis gloriosam illā & triūphantem Ecclesiam (cui hæc militans vt filia matri coniuncta est, & cognatione spirituali proxima) sibi desponsauit, in conspectu patris sui & angelorum sanctorum: sic illam sibi spōsam à dextris suis constituens & mensæ suæ quasi reginam faciens accumbere, quomodo ipsum pater suus secundum assumptam humanam naturam à dextris suis constituit, regniq; & mensæ participem fecit. Quæ quidem dies, merito dies singularissimæ lætitiæ cordis eius dicitur: quando laboriosa peregrinatione transacta, & opere difficillimo redemptionis humanæ peracta, in regno patris sui prandium magnum festumq; solemne, in sempiternis & inenarrabilibus delitiis celebrandum, instituit. Quemadmodum enim exultant victores capta præda, sicut qui lætantur in messe, quum in horrea cōgregauerint segetes: ita ipse captiuam secum ad superna gaudia adducēs beatam sanctorum captiuitatem, & segetem copiosam animarum sanctarum, in horrea cœlestis patriæ recondēs, singularissimo fuit gaudio & exultatione repletus: quod quidem gaudiū ipsū cum beatis omnibus commune, nemo vnquam poterit interturbare in secula seculorum.

COMMEN-

COMMENTARIVS

64

IN CAPVT QVARTVM.

Quam pulchra es, amica mea, quam pulchra es. Oculi tui columbarum, absque eo quod intrinsecus latet.
Nouo carmine sponsus hic sponfam alloquitur, eiusque pulchritudinem magnificē commendat: describens pulchritudinē eius spiritualement, sub figura sponsæ corporalis, per varia & præcipua corporis membra, ex quibus solet in mulieribus pulchritudo considerari, discurrendo. Quæ omnia, sicut in cæteris hæcenus ostendimus, à corporalibus ad spiritualia transferri oportet, si verum & genuinum spiritus sancti intellectum velimus assequi. Et primum quidem, generaliter sponsæ pulchritudinem sponsum quasi admirando commendat, quum in principio capitis ait: *Quam pulchra es, amica mea, quam pulchra es.* Cuius verbi intellectum supra dedimus, in enarratione primi capitis, vbi con similis ponitur sententia, in hunc modum: *Ecce tu pulchra es, amica mea, Ecce tu pulchra es.* Dehinc verò ad particularia transiens, præcipua corporis membra, quæ in mulieribus spectare solent formarum spectatores, sigillatim in sponsa mystica, secundum mysticum sensum, contemplatur per ordinem & commendat, nempe oculos, capillos, dentes, labia, genas, colulum, & vbera. Et primum quidem, ab oculis sponfam suam commendat, eo quod oculos habeat, non vulpinos aut fraudulentos, non leoninos, aut truculentos, sed columbinos: id est, simplices, sinceritatemq; & mansuetudinem præ se ferentes. De quibus columbarum oculis, quum supra in enarratione primi capitis copiosè satis à nobis sit dictum, nolumus hic superflua repetitione nugari. Illud tantum explicandum restat, quod hic adicitur: *Absq; eo quod intrinsecus latet.* Videtur autem par ticulari hæc ad laudis exaggerationem adiecta esse, ac si dicatur: Præter omnia illa quæ intus latent abscondita, quæ nondū ego eloquor, vtpote quæ pro sua dignitate & pretio non satis possunt explicari: id est, præter omnia illa ornamenta gratiarū & virtutum, sanctarūq; cogitationum & deuotarū affectionum, quib; intrinsecus, quali ornatu & decore admirabili refulges. Per hunc enim loquendi modū, significamus plura nos pertransire silentio, quæ non minora sint iis quæ exprimimus. Veluti quum ad cōmendationē alicuius tā carne quā spiritu ingenui,

COMMENTARIUS

ingenui, hac ut loquēdi forma: Vir iste praeſtat corporis forma, ſtemmatis nobilitate, vultus decore, diuitiarum abundantia, ut interim taceam interiores eius animi dores. Hac videlicet loquendi forma ſignificare volens, quod non minus, imo magis excellat homo ille animi dotibus, quam corporis: multaque ſuperſeſſe in eo commendanda, quae verbis non poſſint pro dignitate explicari. Atque huic intelligentiae pulchre ſatis conſonat, quod hoc loco habet aeditio Graeca, *ἐν τῷ τῆς σιωπῆς σὺν*: extra ſilentium tuū id eſt, extra vel praeter id omne quod de te ſiletur, exceptis iis omnibus quae de tua pulchritudine & ornatu interiori ſilentur, eo quod verbis ſatis explicari non poſſint. Hanc ergo particulam, incipiens à praecipuis partibus ſponſam commendare ſignanter adiciere voluit ſponſus, in orationis principio: ne quis putet, totam ſponſae pulchritudinem verbis iſtis penitus explicari, aut pro dignitate deſcribi: cum ea quae intus eſt pulchritudo, ſufficienter per exteriorum membrorum pulchritudinem explicari nequaquam poſſit. *Capilli tui, ſicut greges caprarum, quae aſcenderunt de monte Galaad.* Ab oculis tranſit ſponſus ad capillos, qui ſponſam corporalem ſolent decorare, quum & prolixi fuerint & multi, & bono colore diſpoſiti. Gratum eſt enim in muliere & pulchri capillitium, prolixum, denſum, & bene coloratum. Hinc igitur ſumpta comparatione, ſponſam ſuam dicit habere capillos admodum decoros, quibus ipſa ornatu & decoratur, non ſecus ac mons Galaad ornari ſolet multitudine caprarum, quae in eo paſcuntur, aſcenduntque de loco in locum, ut quaerant ſibi commodiora ad paſcendum loca. Mons enim Galaad in terra promiſſionis, admodum fertilis eſt, & commodus ad paſcendos greges. Eſt enim ſatis confinſis monti Baſan, cuius fertilitas atque vbertas in ſcripturis eſt celebris, dicente Moyſe: Butyrum de armento, & lac de ouibus, cum adipe agnorum & arietum filiorum Baſan. Per hos autem ſponſae capillos, recte intelligimus multitudine fidelium populorum, omnium qui fidei deuotione adherent Chriſto capiti Eccleſiae: qui ſic vitam habent & vigorem omnem atque nutrimentum ſpirituale à Chriſto, ſicut capilli à capite trahunt quicquid habent vitae & vigoris. Atque hi capilli, multitudo iſta fidelium Chriſto deuotorum, ſic ſponſam exornant Eccleſiam, quemadmodum mons Galaad ornatur multitudine caprarum, quas egregie alit & impinguat ſua foecunditate: quae ſi abſcedat: videbitur mons ac ſi eſſet decaluatus.

Deut. 32

CAPITIS QVARTI.

65

decaluatus. Vbi per motem Galaad, recte intelligi poteſt Chriſtus dominus. Galaad enim, acruus teſtimonij interpretatur: quod Chriſto optime conuenit, in quem velut acruatum congeruntur omnia teſtimonia, & Prophetiarum praedictionum, & ceremonialium praefigurationum, quibus ab initio praenunciatus & praefiguratus extitit: quum (iuxta Apoſtolum) ipſe ſit *Roma. 16* finis legis, ad iuſtitiam omni credenti. Greges autem caprarum, populi ſunt fidelium capilli Eccleſiae, qui in eo monte paſcuntur & impinguantur, quoniam de plenitudine eius omnes accepimus, & quicquid habemus vitae vigorisque ſpiritalis aut corporalis, ab eo accepimus vniuerſi. Aſcendimus etiam de hoc monte Galaad, quoniam Chriſti doctrinis eruditi, exemplis animati, & gratia confortati, quotidie ad coeleſtia mente & affectu, quantum fragilitas carnis huius patitur, aſcendere ſatagimus. In Graeca autem editione, pro aſcenderunt, legitur *ἀνέκαλυσαν*: id eſt, reuelatae ſunt ſiue apparuerunt: quod facilem habet ſenſum. *Dentes tui, ſicut greges tonſarum, quae aſcenderunt de lauacro.* Omnes gemellis foetibus, & ſterilis non eſt inter eas. Sponſa corporalis ex parte dentium pulchra eſt, ſi eos habeat ſufficientes, adinuicem bene compoſitos & quaſi compactos intra ſeſe, ut nulla inter ipſos appareat hiatus alicuius diſtancia: poſtremo, plenos & candidos, ut nec foraminibus ſint perfoſi, nec macularum varietate reſperſi. Si enim horum aliquid deſuerit, utpote ſi dentes habeat inſufficientes, aut non bene in ſuis locis compoſitos, ſed quaſi prominentes, ita ut quoties os vel ad loquendum vel ad ridendum aperuerit, ſtatim illi pateant aſpectui: aut non bene adinuicem compactos, ut inter dentem ac dentem quaſi apertura quaedam videatur intermedia: aut ſi dentes ipſos habeat non plenos, ſed foraminibus perfoſos: aut ſi non candidos, ſed maculis reſperſos, ſponſa non pulchra dicitur, quantum ad dentes attinet, etiamſi oculos habeat gratiſſimos & capillitium pulcherrimum. Secundum hanc igitur comparationem, de ſponſa ſua ſponſus loquitur, dicens, eam habere dentes inſtar ouium tonſarum, quae aſcenderunt de lauacro. Oues enim tonſae, quae de lauacro aſcenderunt, duplici ratione albiores ſunt & candidiores: tum quia aquis lotae, tum quia ſpoliae lana ſuperiori, quae plerumque maculis aliſque & nigredine eſt offuſcata: quemadmodum veſtimentum ſupremum ſi album fuerit & quotidie geſtetur, non diu poteſt ſeruari prorsus candidum & immaculatum. Lana autem

I illa

COMMENTARIUS

illa quæ carni proxima est, mundissima, albissimaque in tergo
refulget. Sunt etiam oues tōsæ adinuicem valde compositæ &
compactæ, secundum ordinem: tū quia lana priuata sunt, quæ
inter ipsas antè mediabatur: tum quia vestimēto suo pelliceo spo-
liatæ, magis frigent: propter quod, adinuicem se quātum pos-
sunt coniungunt, vt mutuò se calore foueant. In his autem, fa-
cile ceteræ conditiones quæ ad pulchros dentes requiruntur,
possunt intelligi. Habent etiam hoc peculiare dentes ouium tōn-
sarum, quod ardentius mordent, & auidius herbas carpūt. Di-
cuntur enim oues tonsæ multo auidius & amplius māducare,
quum recens tonsæ fuerint quàm antè, quū adhuc lana sua es-
sent vestitæ. Quod si præterea etiam fœtus gestēt in vtero, aut
educare habeant suo lacte, maiori videntur egere cibo, vt non
solum seipsas pascant, verumetiam fœtus quos gestant vel pe-
pererunt, alere sufficiant. Quæ quidem omnia diligenter con-
siderata, nostro proposito ad mysticam enarrationem quam
querimus, non erunt incommoda. Per dentes siquidem spōsæ,
à quibus commendatur, intelligimus Ecclesiæ prælatos, episco-
pos & doctores: qui bene dentibus comparantur, duplici ratio-
ne. Primum enim, ex ipsorum est officio, cibum crudū & indi-
gestum in partes dissecare, & quasi molendo conterere, sicq;
præmansum cibum per guttur traicere ad vniuersa corporis
membra nutrienda. Ad defensionē quoque dentes conferunt,
& ad morsum infigendum aduersariis. Sic in Ecclesia docto-
res, cibum animæ, verba sancti Euangelij, debent per contem-
plationem & assiduam meditationem apud sese quasi mende-
re & masticare, & pro qualitate auditorum in partes maiores
vel minores dissecare aut molere: sicq; velut præmansum ci-
bum, infirmioribus membris transmittere, ita vt per eos de cō-
modo & salutari pabulo animæ prouideatur vniuersis, cuique
pro suo capiti & ingenio distribuendo. Et quemadmodum nu-
trices dentibus suis cibum diuidunt atque præmandunt, sicq;
præmansum in os inserunt creditis sibi alumnis: nucum quo-
que testas suis dentibus confringunt, atque ita erutum nucleū
peris præbent: ita prædicatores in Ecclesia, cibū solidum de-
bent captui auditorum attemperare, vt quasi præmansum in
os inferant: quod Paulus Timotheo scribens, vocat rectè tra-
ctare, siue (vt in Græco significatiū vno verbo dicitur) *ἐργασ-
τομαίην*, id est, rectè scindere vel secare verbum veritatis. Solli-
cité, inquit, cura, te ipsum probabilem exhibere Deo, operariū
inconfu-

2. Tim. 2.

CAPITIS QVARTI.

66

inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis. Dicitur au-
tem hoc per allusionem ad panem corporalem, qui infantibus
scindi aut frangi solet in partes, atque etiam dentibus dissecari
aut masticari, pro iis qui nondum per ætatem dentium fun-
gi valent officio. Non solum autem propter cibum dissecan-
dum atque masticandum, dentibus comparantur doctores Ec-
clesiæ, verumetiam propter officiū defensionis, quod eisdem
incumbit à lupis noxiis dominicum gregem defendere: nō so-
lum validis latratibus, opportunè importunè aduersus illorū
impiam malitiam inelamando, verumetiam acribus moribus du-
rissimarum correptionum eosdem imperendo & persequen-
do: vt si rationabili instructioni nolint acquiescere, mansuetē-
que correptioni minimè cedere, seuerioris increpationis pu-
blicæq; obiurgationis acrioribus moribus cogantur à propo-
sito desistere. Cōparantur enim doctores Ecclesiæ canibus nō
solum latrare, sed in super mordere valentibus: vt vbi latratus
solus nō sufficit fures luposq; abigere, defixus in intima mor-
sus cogat abscedere. Vt nō minori iure reprehendendi videā-
tur canes edentuli, non valentes mordere, quàm illi in scriptu-
ris reprehenduntur, qui muti sunt non valentes latrare. Non
enim minus pro Ecclesiæ defensione est necessarium, ad mor-
sum subinde dentes ostendere, imò vbi res poposcirit denti-
bus morsus infigere, quàm ad latratum linguam laxare: tamen
si magis frequenter huius quàm illius necessitatis occurrat oc-
casio. Instar namque canum, Ecclesiæ prælati crebro latrare, nō
nunquam & dentes ostentare, rarissimè verò morsum infigere
debent. Hac itaq; duplici ratione, doctores Ecclesiæ dentes ap-
pellantur. Qui etiam ouibus seu ouium gregibus assimilantur:
quoniam ipsi sunt, quibus à domino dicitur: Ecce ego mitto *Matt. 10.*
vos, sicut oues in medio luporum. Debetq; in eis ouina simpli-
citas atq; innocentia maximè refulgere. Bene autem tonsis cō-
parantur ouibus, vel propter insignem munditiam atque can-
dorem, vel quia ab omni affectu rerum temporaliū, & ab om-
ni mollitie huius seculi prorsus nudi esse debent & alieni, in-
star tonsarum ouium, quæ lanæ suæ molli operimēto sunt spo-
liatæ. Qui enim lanam suam diligunt & vellera, id est, mollitiē
& blandimenta carnis, ij doctorum & defensorū Ecclesiæ non
merentur locū nec titulum. De lauacro quoq; ascendisse per-
hibentur hæ oues: quoniam per lauacrū baptismi semel rege-
nerati, sicut & ceteri vniuersi, ad Ecclesiasticam vnitatē & ele-

1 ij Storum

COMMENTARIUS

etorum dignitatem ascenderunt. Insuper & quotidie, tam pro suis quam pro aliorum peccatis, effundentes lachrymarum flumina, quasi de lauacro poenitentiae & lachrymarum fonte, ascendant ad contemplationem coelestium. Nequaquam vero steriles istae sunt oves: quinimo gemellos foetus singulae progignunt, & educare non desinunt: quoniam fidelium doctorum quilibet, sibi soli vivere non contentus, satagit etiam alios ad fidem & dilectionem Dei inuitare, vel multos vel paucos, utpote vel mille, vel centum, vel quinquaginta, vel triginta, vel decem, vel duos, vel unum: pro sua quisque facultate, & talento sibi credito. Atque ita numerus minor, imò minimus, ponitur, ut sub eo maiores etiam numeri sub disunctione includantur. Vel aliter, in gemellis istis, fides & operatio, aut vita cum doctrina, possunt intelligi: quae simul, instar gemellorum, debet in praedicatione esse coniuncta. Sicque inter istos nemo sterilis dicitur, ab operibus bonis & salutari doctrina, qui non & ipse operetur bona, & alios bona verbo doceat. Secundum priorem vero expositionem, non est sterilis vlla ex istis ouibus: quoniam nemo praedicatorum est in Ecclesia tam simplex aut rusticanus, siue imperitus scientiae, siue incomptus eloquio, modo sincere & ex animo officium sibi creditum administrare velit, & quod alios docet prius opere in semetipso praestare, qui non aliquos sufficiat ad Dei amore adducere, & quasi filios spirituales Christo per Euangelium gignere. Imò verisimile est, eos qui in Ecclesia secundum humanum iudicium minus videntur aut scientia aut eloquentia instructi, multo plures interdum ad verum Christi amorem adducere, modo affectu sincero rem agant, exemploque & oratione suppleant quod deest verbo, quam illi, qui multum excellentes tam scientia quam eloquentia, admirationi sunt populis: Cuiusmodi homines, si non adfuerit radix verae pietatis, aut si vita praedicationi minus respondeat, aut si id quod praedicando seminare videntur deuotis orationibus rigare negligant, verendum est, ne coram Deo multo pauciores quam ipsi existiment aut alius quisquam credat, filios in die iudicii inueniant: cum econtrario illi qui longè minori vel nulla videbantur gratia pollere inter homines, coram Dei iudicio videbuntur plurimos habere filios, praeter & suam & aliorum estimationem. In quem sensum, humilis iste seruus Dei beatus Franciscus, versiculum illum ex cantico Annae: Donec sterilis peperit plurimos, & quae multos habebat filios infirmata est, secundum

1. Reg. 2.

CAPITIS QVARTI.

67

secundum mysticam interpretationem coram fratribus, ad terrorem superbientium & consolationem humilium, solet enarrare: Sterilis, inquiens, est frater pauper culus, qui generandi in Ecclesia filios officium non habuit. Hic pariet in iudicio plurimos: quia quos nunc priuatis orationibus conuertit ad Christum, suae gloriae tunc iudex ascribet. Quae multos habet filios infirmabitur: quia praedicator vanus & loquax, qui multis nunc quasi sua virtute genitis gaudet, cognoscat tunc se nil proprii habere in eis. Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce. Praemissa commendatione ab oculis primum, ac deinde à capillis & dentibus, nunc ad labiorum considerationem & commendationem transit. Ad hoc autem ut sponsa corporalis pulchra ex labiis appareat, duo requiruntur. Primum quidem, ipsa labiorum dispositio secundum figuram: ut non distorta sint labia aut prominētia, quasi ab inuicem diuisa cum hiatu intermedio, per quem dentes promineant: sed ita debent esse disposita, ut conclusa & constricta ad inuicem, quasi in modum vitae constrictae per transuersum, appareant. Deinde, coloris requiritur conuenientia, ut non nigra sint aut liuida, aut alio indecoro colore colorata. Optimi autem coloris qualitas erit, si rubedine quadam purpurea siue coccinea, in medio ubi constringuntur, quasi in modum fili coccinei ducti per transuersum oris, tincta appareant. Propter hoc scilicet, à labiis volens sponfam commendare, ait: Sicut vitta coccinea: aut (ut alij ex Hebraeo legunt) rete coccineum, vel filum coccineum, labia tua. Bene autem Ecclesiae labia coccineo colore rubentia atque candida dicuntur: quia quicquid ipsa loquitur, dilectione praefert, siue Dei siue proximi: quae quidē dilectio ardens, per coccum significatur: cuius etiam ob huius significationem mysterij, ex Dei praecepto, ad tabernaculi veteris compositionem & ornatum usus esse debebat bis tincti: ad designandum, quod in Ecclesia (cuius illud vetus tabernaculum typus erat) omnia deberent gemina charitate esse ornata. Vittae autem, labia coparantur: vel quia sicut vitta multitudinem constringit capillorum, sic labia Ecclesiae multitudinem credentium, quasi in reticulo coccineo concludunt, ad salutem ipsorum: vel quia non nisi probata & examinata profert eloquia, neque temere statim effutit sine iudicio quicquid in os venerit. Sollicitè enim prouidet Ecclesia, ne (iuxta sapientis consilium) temere quid loquatur, neque velox sit ad proferendum sermonem coram Deo: ne stulto similis

Eccle. 5.

I iij fiat,

COMMENTARIUS

Eccle. 10. fiat, qui sine fructu verba (vt idē ait) multiplicat. Prouidet quodque (iuxta domini verbū) ne margaritas spargat ante porcos, aut sancta det canibus. Denique, hoc prouidet (iuxta Apostoli doctrinā) vt omnis sermo malus de ore eius non procedat: sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, vt det gratiā audientibus, sicq; in tempore suo prolatus fructum faciat. Ob hoc scilicet sponsa labia habere dicitur, nō aperta & patula semper ad effutendum verba sine iudicio, & multiplicandum sine fructu & numero, sed instar vittæ siue retis bene constrictæ & cōclusæ foriter, vt non nisi abintus secundum rationis iudiciū possint aperiri, ad eloquendum verba ædificationis & salutis, in tempore suo: veluti illam habens custodiam & ostium illud circumstantiā, pro quibus Propheta dominum deprecabatur, dicens:

Psal. 140. Pone domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis. Post verò oculorum, capillorum, dentium & labiorū bonam aprāmque dispositionē, spectanda dehinc est vocis ipsius qualitas, vt perfecta sit pulchritudo & gratia sponsæ. Vox enim si rusticana fuerit, aut aspera siue contentiola, aut nimīū obscura, aut aliter sic auditu inamœna, proculdubio corporalis sponsæ pulchritudinem maculat, & gratiam tollit: etiam si quæ hactenus spectata sunt corporis membra, apte disposita & pulchrè composita habeat. Hinc itaque, in præsentī loco sponsa, non solum à labiorum pulchritudine, verumetiam à vocis grācilitate & suauitate commendatur, cū dicitur: Et eloquiū tuum dulce: id est, eloquutio ipsa siue eloquutionis qualitas aut vox ipsa, dulcis est & suavis auditu. Quod quidē bene Ecclesiæ cōuenit, quæ cum admiranda quadam mansuetudine & lenitate, prout à spirītu illo mansuetudinis & lenitatis docetur & inspiratur, sua omnia loquitur: hac in parte sponsum suū bene imitando, de quo scriptum est, quod non contentiosus fuerit neque clamorosus, sed mansuetus & humilis. Habet itaque sponsa Ecclesiæ eloquium dulce, vocēque suauem auditu, tam ipsi sponso, qui voce sponsæ suæ plurimū delectatur, cū ab ea accipit vocē confessionis, laudis & gratiarū actionis, iuxta id quod supra idem ipse testatus est, dicens: Vox enim tua dulcis: quam etiā filiis Ecclesiæ, qui eloquia salutaris eruditionis, & quo ad fidē & quo ad mores, dulcissima, in summa lenitate & mansuetudine ab eadē recipiunt. Neq; mirum, si sponsa sit eloquiū dulce: quandoquidē non ipsa est quæ loquitur, sed spirītus ille est suauissimus & super mel dulcissimus, qui loquitur in ea.

Sicut

CAPITIS QVARTI.

68

Sicut fragmē mali punici genæ tuæ, absq; eo quod intrinsecus latet.
In spōia corporali pulchræ sunt genæ, quādo eas habet mediocriter eleuatas, & rubore mediocri perfusās, instar dimidij mali punici siue mali granati, quæ idē significant. Puniciū enim dicitur à loco, huiusmodi pomum: granatum verò, ab interiori eiusdem dispositione, quia granis intus est plenum. Secundū hanc itaque similitudinem sponsus commendat sponsam, à genarum pulchritudine. Per quam spiritaliter intelligēda videtur, humilis illa verecundia & verecunda humilitas, qua humilis Ecclesiā coram oculis sponsi sui assisistit ornata. Siquidem verecundia in genis maximè relucet, signūque naturalis solet esse verecundiæ, genarum mediocri rubedo. Meritō autē humilis, verecunda, & (vt ita dicam) rubore perfusa, corā spōso suo assisistit Ecclesiā: quando admirabilē sponsi dignationem beneficiāque innumera & maxima erga se nihil vnquam bene meritam, imō semper malē meritam, coram oculis videt, attentāque mente considerat: cum tamen ipsa non habeat, unde illi vicem reddere aut grates persolvere dignas, valeat. Nā hac in hominibus solet esse iusta verecundiæ siue erubescentiæ causa: cū videlicet alios vident sui gratia multum solitudinis impendere, laboresque duos perferre, quibus vicem rependere ipsi, propter inopiam aut impotentiam, non valent: maximè verò, si nihil vnquā bene meruerunt, imō frequenter malē, apud illos à quibus nunc beneficia præter meritum suscipiunt. Ita sanē cum sponsum nostrum Christum Iesum, oculis mentis per fidem videmus pro nostra salute tam multa egisse, & tam horrenda pertulisse supplicia, tātō pro nobis in agendo labores, in patiendo cruciatus & opprobria vltro subiisse, nostri tantū commodi gratia, qui nunquam ei in aliquo commodauimus, neq; cōmodare possumus, imō frequenter & grauius eundem offendimus, neq; offendere vnquā desistimus, nihil profectō mirū, si genas perpetuo rubore perfusas gestemus, si corā sponso nostro qui nos tantū dilexit immeritos & diligit ingratos, sancta humilitate erubescamus & confundamur: nō ita quidē, vt impellamur ad desperationem, penitēsq; aufugiamus ab oculis sponsi, sed vt excitemur ad gratitudinē illi pro viribus, cū auxilio gratiæ eius, reddendā: fidelēq; semper ministeriū & obsequiū in obseruantia præceptorum eius exhibendū. Rursum verò hīc repetit, quod ad commendationem oculorū adiecerat: Asq; eo quod intrinsecus latet: id est,

I iij v

Luc. 17

COMMENTARIUS

ut cætera taceam quæ intus sunt, multa & magna ornamenta tua. Quemadmodum enim sub fragmine vel cortice rubicundo mali punici siue granati, occultantur abscondita grana multa, coloris albi & saporis dulcissimi: ita sub verecundia ista sancta quæ diximus, multiplex latet ornatus virtutū, quas illa velut occultat & abscondit, ne videantur: dū in omnibus quæ agit, nihil sibi videtur agere, agnoscens in plurimis se esse obligatam. Iuxta id quod in sancto Evangelio dicitur: Cū feceritis omnia quæ præcepta sunt, vobis, dicite, quia serui inutiles sumus, quod facere debuimus fecimus. Eadem enim sancta verecundia, quæ fideles in ecclesia excitat ad dandā fideliter operam omnigenarum actibus virtutū, quibus solis norūt se posse gratificari sponso, eadē (inquam) virtutes ipsas, ne videantur, celat & occultat: ne videlicet ex earū consideratione se ipsos magnū aliquid esse, vel magnū aliquid fecisse reputent: sed ut quasi parū vel nihil præterita reputantes, ad alia potiora & fortiora manus extendere non desinant, exemplo sancti Apostoli, qui posteriora omnia, id est, præterita obliuiscens, ad anteriora semetipsum extendebat. Sicut turris David collū tuum, edificata cū propugnaculis. Mille clypei pendēt ex ea, omnis armatura fortium. Extruxerat rex David in ciuitate metropoli regni sui Hierusalē, in monte Sion, turrim valde altā & egregiē munitam, vnde à longē possent hostes videri & ciuitas tota cōmodissimē seruari atque defendi. Habebat arx ista siue turris, propugnacula in diuersis locis per circuitū: id est, loca ad hoc disposita, ut possent in eis cōsistere pugnatōres, ad resistendū hostibus. Erātque intus apparatus copiosus armorū bellicorū, utpote clypeorū, gladiorū, hastarū, arcuum, & huiusmodi, quibus uti solent in bellis. Quæ quidem arma, per circuitū in muris, ex consuetudine priscorum, pro quadam magnificentia & ostentatione, suspensa erant, ad ingerendam audaciā & confidentiam ciuibus, & incutiendū terrorem hostibus. Huic ergo turri, collū sponsæ suæ cōparat, dicens: Sicut turris david, collū tuū: hoc est habes collū decorū & pulchrē erectū, atq; insuper fortissimum & optimē munitum, instar turris eiusmodi, quam David extruxit ad defensionem ciuitatis sanctæ. Per collum istud sponsæ, intelligimus inuictam illam fortitudinem & insuperabilem constantiam, sanctamque (ut ita dicam) audaciā siue animositatem Ecclesiæ: quæ instar fortissimæ turris, est inexpugnabilis, ita ut nec vniuersæ inferiorū portæ præualere possint

Mat. 16

CAPITIS QVARTI

69

possint aduersus eam. Solet enim colli dispositio, animositatē siue audaciam fortitudinēque & constantiam, vel contrariā pusillanimitatem timiditatēque indicare. Qui enim collū habent instar turris erectū, & quasi immobile, coniciuntur inde cōstantes esse & audaces, perseveratēque in proposito. Qui verō collū habent flaccidum, veluti caput super humeros demissum gestantes, pusillanimes ac meticulosi, facillēque cedentes, inde coniciuntur. Habet autem turris ista propugnacula: quia sanctæ Ecclesiæ fortitudo atque cōstantia, sanctarū scripturarum authoritatibus, diuinisque eloquiis, & spiritus sancti dogmatibus, vnde quæque circumdatur & munitur per circuitum. In quibus velut in propugnaculis tutissimis, sese abscondentes ij quorū est Ecclesiam defendere, aduersarios quidem repellere possunt & vulnerare, ipsi verō nec vulnerari nec expugnari possunt ab aduersariis: quemadmodum ij qui in propugnaculis turriū pugnant, grauiter quidē inde hostes lædūt, ipsi verō à læsione seruantur. Per clypeos autem mille, id est, plurimos (ut numerus determinatus, iuxta scripturarū consuetudinem, intelligatur pro indeterminato positus) rectē possumus accipere egregia exēpla sanctorum patrū, qui in prioribus seculis nos præcesserunt. Quæ ideo ex turri hac pendere dicuntur, quia palām ante oculos nobis sunt propostæ: quemadmodū ea quæ in aperto ad parietem sunt appensa, quorum liber intuentium patent aspectibus. Bene autem exempla sanctorum patrum clypeis comparantur, quoniam sicut per clypeos defendimur, ne quicquam nobis noceat aduersariorum ictus & iacula, ita per sanctorum exempla, dum attempta mente ea consideramus, à tentationibus malignorum demonum, mundi blandimētis, & titillationibus carnis propriæ (quæ omnia sunt velut melle lita simul & veneno tincta iacula) defendimur. Paulus quidem, scutum vnum siue clypeum vnum modo Ephe. 6

nuit assumendum, cum ait: In omnibus sumētes scutum fidei, in quo positis omnia inimici tela ignea extinguere. In vno autem hoc fidei scuto, mille nostri intelliguntur & includuntur clypei. Dum enim per fidei deuotionem, patrum fortia gesta & præclara exempla aspiciamus & apprehendimus, in eis tela inimici ignea extinguimus. Quod denique omni armatura fortium dicitur hæc turris ornata & instructa, significat, Ecclesiam copiosē à sponso instructā esse omni armatura spirituali, qua defendere se possit aduersus insultus hostiū, eosdēque fortiter

COMMENTARIUS

titer etiā & viriliter debellare. Aliter, per propugnacula accipere possumus ipsos sanctos Apostolos, eorumque successores, Episcopos & doctores, ceterosque Ecclesie praelatos, qui sunt velut propugnacula Ecclesie, imò singuli quasi singulae sunt turres. In quē ferē sensum, à patribus enarrari solet versus ille Psalmi: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Quod ita solet à patribus enarrari. O Hierusalē ciuitas sancta, fiat ex diuino munere pax in virtute tua, aut in exercitu tuo, aut (vt alij malunt ex Hebræo legere) in antemurali tuo, id est, in populo militantis Ecclesie. Peculiariter verò, abundantia donorum omnium atque gratiarum spiritalium impleantur & visitentur illi, qui se velut turres & propugnacula Ecclesie exhibent, in Ecclesiarum praelatis, qui pro sui executione officij, copiosiore indigent gratia & auxilio: quemadmodum latius diximus in commentariis libri Psalmorum, tamen in Elucidatione, quàm in annotationibus ex Hebræo. Per clypeos autem mille, accipere possumus eloquia sanctarum scripturarum: quibus velut scutis, excipere & extinguere possumus omnia tela, quantumuis ignea aut venenata, aduersarij. Per omnem verò armaturam fortium, generaliter omne auxilium & adminiculum, quod ex diuino munere ad omnem sufficientiam & abundantiam accipiunt in Ecclesia, qui fortiter pro turris huius custodia depugnare voluerint. Duo vbera tua, sicut duo hinnuli capreae, gemelli: qui pascuntur in liliis, donec aspires dies, & inclinentur vmbrae. Vbera in spōsa corporali tūc pulchra sunt & grata, quando non nimis magna sunt & ampla, sed moderatè eleuata sunt & bene succulenta, lacteq; plena: instar hinnulorū capreae, qui & paruuli sunt & succulenti, aspectuq; iucundi & delectabiles. Propter hoc spōsam ab vberibus volens commendare, dicit, eā habere vbera duo instar duorū hinnulorum capreae. Per hæc autē vbera, cōuenienter intelligimus duo testamenta, vetus & nouū: ex quibus, salutarē doctrinam, quasi lactis pabulū, sugunt & hauriunt filij Ecclesie. Quæ bene gemellis comparantur vnus capreae fortibus, propter maximam consonantiam vnus eiusdemque veritatis, quam testamentū vtrumque describit, nimirum ab vna eademque prima veritate ambo progenita. Pisci autem dicuntur hinnuli isti duo in liliis, id est, in animabus sanctis locum habere, illisque cum fructu demorari: imò econtrariū potius pascere ipsa lilia, animas sanctas vegetare, & virtutum omnium profectum germinare. Vel

CAPITIS QVARTI

70

Vel aliter, per duo vbera sponsæ intellige geminam gratiam, qua Ecclesia suos filios alit & sustentat, sacram videlicet eruditionem & sacramentalem administrationem. His enim duobus vberibus, aluntur Ecclesie filij: dum & eloquiis diuinis noui ac veteris testamenti erudiuntur ad omnem veritatem & virtutem, & insuper sacramentorum diuinorum perceptione confirmantur in gratia. Gemellis autem hinnulis, duo ista vbera comparantur, secundum rationem ferē eandem quæ suprà dicta est: id est, propter consonantiam & correspondentiam mutua: eo quod oporteat ambas has gratias simul esse coniunctas, ad alimoniam & educationem fidelium: & quia ab vna eademque diuinæ pietatis miseratione, quasi ab vna matre, gemina hæc gratia procedit Ecclesie. In liliis quoque, secundum modum suprà expositum pasci dicuntur. Verum quia satis extraneus videtur modus iste loquendi, quo vbera ipsa gemelli dicuntur capreae, & tales qui pascuntur in liliis: quum vberum sit officij, pascere magis & lactare, quàm pasci: propter quod, potius capreae viderentur comparanda, quàm ipsius hinnulis: item potius pascere dicenda, quàm pasci: ob hoc, inquam, apparens effugiendum incommodum malè sonantis comparationis, nonnulli orationem quæ in textu ponitur, improprie enunciatam dicunt, ac loco huius positā: Duo vbera tua sicut duo vbera capreae, pascencia, vel lactantia duos hinnulos gemellos, qui pascuntur &c. Vel ad hunc modum: Duo vbera tua sunt, ac si duo hinnuli gemelli capreae vnus lactentur vberibus, qui etiam pascuntur in liliis &c. Atque ita, per duos hinnulos, intelligunt duos populos, Iudaicum videlicet & gentilem: qui ambo, quasi vnus capreae & vnus matris (nempe Ecclesie aut celestis gratie) filij gemelli, quasi ex vno eodemque vtero regenerationis nati, duobus vberibus eiusdē capreae, id est, duobus testamentis, vel sacra eruditione & sacramentali administratione, pascuntur, iuxta quod suprà latius dictum est. Ceterum, id quod sequitur: Donec aspires dies & inclinentur vmbrae, sufficienter antè enarratum est, capite secundo: vbi idē verbum ponitur, dicēte sponsa: Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspires dies & inclinetur vmbrae. Vadam ab montē myrrhae, & ad collē thuris. Mons myrrhae, sancta est Ecclesia, eademque & collis dicitur thuris. Mons quidem ipsa dicitur, propter sublimitatem theologiarum virtutū fidei, spei & charitatis, quibus velut mons in altum eleuatur, vsque

COMMENTARIVS

Roma.5

vsque in cœlum condescendens: fundaturque & solidatur in infirmitate sua, vt consistat immobilis, quemadmodum mons loco suo humana opera moueri non potest. Estq; hæc appellatio montis pro Ecclesia, in scriptura sacra frequentissima, sicut & particulares Ecclesie, montes numero plurali frequenter ibi appellatur: quemadmodum prolixè ex multis scripturarum locis demonstrauius, in opere quod de mysteriis Christiane fidei inscripsimus, contemplatione trigesima, quæ est de Ecclesia sancta & stabili eius per Christum fundatione. Mons quidem myrrhæ, bene olentis sed amaræ, dicitur sancta Ecclesia: eo quod fructum bonorum operum, Deo quidem gratum in odorem suauitatis, sed operantibus amarum & difficilem proferat. Item, quia passionum amaritudine exercetur interim & probatur, vt (iuxta Apostolum) tribulatio patientiam operetur, patientia probationem, probatio spem, quæ non confundit. Exercetur autem hac amaritudine passionum, partim quidè ab extraneis persecutoribus, qui multi occurrunt volentibus pie in Christo viuere: partim verò, ex proprio arbitrio & consilio, quando propter amorem sponsi, ad subiugandam carnem spiritui eaque domandam sub iugo diuinæ legis, ieiuniis, vigiliis, orationibus, aliisque exercitiis carni amaris & carne mortificantibus, iugiter fideles insistant. Collis autem thuris eadem dicitur Ecclesia, ob fragrantiam boni odoris, qui ascendit de cordibus deuotorum, nocte ac die per flammam diuini amoris thura piarum affectionum & sanctarum orationum intus in altario cordis cremantium: quorum odor, quasi odor thuris gratissimus, nubes penetrans, vsque ad ipsum diuinæ maiestatis thronum ascendit. Neque à mysterio vacare putandum est quod Ecclesia Christi mons myrrhæ dicatur & collis thuris: ita videlicet signanter facta diuisione, vt mons dicatur, non collis, myrrhæ: thuris verò, non mons, sed collis. Videlicet, vt primū ad imperfectos pertineat, qui adhuc in laboriosa actione & sui ipsius mortificatione passionumque refrenatione sudant: posterius verò, ad eos qui sunt in Ecclesia perfectiores, subactisque iam dudum carnis passionibus in quiete contemplationis per continuū cœlestium desiderii suauiter fragrant. Illic enim, quasi mons est magnus & latus Ecclesia, vbi myrrhæ sudat amaritudinem: vbi autem thuris spirat fragrantia, ibi non mons, sed collis modicus dicitur. Quoniam multo plures sunt in Ecclesia imperfecti, qui in laboriosa actione cum suis concupiscentiis pugnando

CAPITIS QVARTI.

71

pugnando sudant, quam sint perfecti, qui vnitati quietæ contemplationis intendant. Ad hunc ergo montem myrrhæ & collem thuris, ire se dicit sponsus: significare volens quam de Ecclesia profectu curâ gerit, & quomodo ipsam assidue, & quantum ad imperfectos & quantum ad perfectiores, visitare non desinat: vt illos quidem qui adhuc in myrrhæ amaritudine laborant clementer adiuuet, suæque gratiæ dulcedine consoletur, ne tardio fatigati aut fracti laboribus in desperationem cadant: hos verò, vt in perfectionis proposito confirmet, & quæ contulit dona sua in eisdem custodiat. Notandum quoque est, quod non præsentis dicit tempore, Vado: sed futuro vtrius tempore, Vadam, inquit, ad montem myrrhæ & c. Ad significandum videlicet, quod in consummationem vsque seculi nunquā Ecclesiam suam velit sponsus derelinquere, nunquam penitus saluari sua præsentia & visitatione priuare. Cui quidem sensui valde fauet, quod à quibusdam secundum Hebræorum distinctionem, particula præcedens (quæ iuxta vulgatam distinctionem, cum præcedentibus solet adiungi.) Donec aspiret dies & c. cum isto versu qui iam est in manibus continuè legitur, in hunc modum: Donec aspiret dies & inclinentur vmbræ, vadam ad montem myrrhæ & ad collem thuris. Hoc est, Vsque ad seculi consummationem, quando occumbentibus, siue deficientibus tenebris huius mortalitatis, claritas apparebit illius diuini sine nocte, quæ se in futuro seculo manifestabit, nunquam desinam Ecclesiam meā inuisere, in qua mihi à fidelibus gratissima virtutum opera, & orationum odoramenta suauissima, iugiter offeruntur, quibus oblector mirifice. *Tota pulchra es, amica mea, & macula non est in te.* Conclusio non est summaria commendationis, supra per partium discursum descriptæ. Quia enim ante discurrendo dixerat eam pulchram, oculis, capillis, dentibus, genis, labiis, & vberibus, nolens ulterius descendere ad alia membra, conclusionem ponit summariam, ac si dicat: Quid multa? Tota quanta quanta es, pulchra es: & macula non est in te, ex vlla corporis tui parte. Quicquid in te est, mihi speciosum apparet & amabile. Debet autem verbum istud in eundem accipi & exponi sensum, quo illud apud Paulum de Ecclesia dictum est, quod exhibuit eam sibi Christus gloriosam, sine macula & ruga. Primū enim, de Ecclesia triumphante (quæ coniuncta est, cum hac militante, sicut mater cum filia) nihil est dubium, quin verè ei laus ista conueniat, vt pote in qua nihil

Ephes.5

COMMENTARIVS

Apo. 21.

hil possit inueniri turpe vel immūdum, sed plura sunt illic omnia & singulari refulgentia mundicia. Propter quod, in Apocalypsi ciuitas illa superna visa est tanquam aurum mundum, simile vitro mundo. De Ecclesia verò militante, quomodo uerè id dici possit, aliquāta uidetur difficultas: quum ipsa in se cōtineat pro hoc statu bonos & malos, quemadmodum per sagne euangelicæ pisces bonos cum malis cōprehendentis parabola, significatur. Imò ipsi qui in ea sunt boni, nō carent maculis leuium delictorum, atque etiam nonnunquam grauium pondere peccatorum, iuxta ea quæ supra dicta sunt primo capite, in uersum illū: Nigra sum, sed formosa, &c. Sciendū ergo est, quod uerbum propositum si de militante Ecclesia accipitur, intelligi debet prolatum a sponso, non secundum id quod nos ex nobis sumus, aut secundum id quod in nobis ex nobis inuenitur, sed secundum suæ misericordiæ æstimationem, & secundum id quod operatur in nobis & pro nobis, secundum id quod ex ipsius dignatione facti sumus. Tametsi enim nos ex nobis deformes sumus & denigrati, multisque maculis deturpati: quia tamen sponus ipse noster, per suam misericordiam, non imputat nobis pœnitentibus peccata nostra, quantumuis multa & magna, & per meritum suæ passionis ab illis omnibus nos emundat, hinc ipse nos quasi hyssopo aspersos sui sanguinis & mūdatos, quasi lotos in lauacro sanguinis sui & super niuem dealbatos considerans, dicit, Ecclesiam totā esse pulchram, & nullam habere maculam. Quā enim sui sanguinis aspersione omnia omnium peccata, quantum in ipso erat, abluerit, hinc ipse ueluti maculam nullam in sua sponsa sic lota conspiciens, totam eam pulchram dicit, & nullam habere in se maculam. Non quia peccatum nullum ultra in se habeant per sanguinem Christi liberati, non quia peccare ultra non possint, quod pro hoc statu non datur fidelibus: sed quia nulla sit macula neque vlla deformitas in fidelibus, quæ non per uirtutē passionis eius possit auferri & expiari. Vel aliter, intelligitur sponus uerbum istud per excessum quendam in suæ sponsæ commendationem protulisse: ad eum modū quo sponus carnalis uehementi & excessiuo amore sponsam suā diligens, etiam si quæ in ipsa sponsa sint maculæ, non eas reputat vel attendit, ut propterea in aliquo eam fastidiat. Sic enim Christus Dominus, propter amorem singularem quem habet erga Ecclesiam, multos qui in Ecclesia contingunt defectus, etiam

CAPITIS QVARTI.

72

etiam in piis hominibus, uelut non atcedens dissimulat, ut nō propterea eam aueretur aut fastidiat. Adeo enim illum afficit pulchritudo quæ in tota est Ecclesia, in iis peculiariter quæ partes sunt præcipuæ & uiua membra eius, id est, in electis & prædestinatis ad uitam, quos spiritus sanctus interiori omni ornatu & pulchritudine replet cœlestiū donorum atque uirtutū, ut non possit eius benignos oculos ab Ecclesia ipsa auertere deformitas hominū reprobatorum, qui solo nomine sunt fideles, & solo numero nō merito ueris sunt fidelibus coniuncti. Imò neque maculæ illæ quotidianorū delictorū, quibus etiam septies in die cadit iustus, auertere possunt eius oculos, ut eā totā fastidiat, atque uelut exosam proiciat. Adeo enim in Ecclesia quod ex ipso & spiritu ipsius est pulchritudinis & ornatus aspiciat, ut quod est ex nostra infirmitate mali & fœditatis, benignos eius oculos a nobis nunquam possit auertere, quin illa eum semper amplius trahant ad diligendum & fouendum, quā ista ad odiendum uel repellendum. *Veni de Libano, sponse, ueni de Libano, ueni, coronaberis. de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* Exprimitur his uerbis uocatio sponsæ sanctæ Ecclesiæ, tam ex Iudeis quā ex Gentibus, ad unitatem catholicæ fidei & spem salutis æternæ. Pro cuius intellectu sciendum est, quod in terra promissionis admodum multi sunt montes variis nominibus appellati, quorum aliquot hīc exprimuntur, nempe Libanus, Amana, sanir & Hermon. Inter omnes tamen montes Arabiæ, Phœnicis & Syriæ, mons Libani, in sublimitate, fœcunditate, amœnitate, & aëris salubritate, obtinet principatum: quemadmodum testantur Hieronymus & Iosephus. Propter quam montis huius præ aliis omnibus excellentiam, crebrò eius meminerunt Prophætæ: & ferè ubique cum singulari laudis commendatione. Optimè quoque, ratione eiusdem excellentiæ, populum significat Iudæorum: qui propter electionem patrum & promissiones eis factas, legemque datam, & alia peculiaria beneficia collata eiisdem, super gentes alias & nationes omnes per orbem uniuersum, exaltatus fuit & glorificatus: quemadmodum Libanus inter alios montes plurimos altitudine, fœcunditate, amœnitate, & multis aliis conditionibus excellit. Per alios autem montes quorum hīc exprimuntur nomina, Amana, Sanir & Hermon (sub quibus etiam alij intelligi possunt montes in circuitu Libani

COMMENTARIVS

Libani, ab ipso tamen distincti) significantur aliæ nationes & gentes, à populo Israëlítico diuise. Quarum licet aliquæ magna videretur gloria eleuata multisque diuitiis & honoribus exaltata, nulla tamen natio tam fuit grandis & tam manifestis exaltata à Deo miraculis atque beneficiis, sicut populus Iudæorum: quemadmodum sanctus Moyses suū illum veterem populum ad Dei amorem & iustam gratitudinem excitare volens, dicebat: Non est (inquiēs) alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest nobis. Quod ergo primo loco vocatur sponsa, vt veniat de Libano, significat populi Iudaici vocationem ad veritatis agnitionem, ad fidem vnius Dei, Patris & filij eius Iesu Christi domini nostri. Veni, inquit, sponsa mea de Libano. Hoc est: Venite per fidei sinceritatem & charitatis deuotionem, electi mei ex populo Iudæorum, quem ego antiquis signis & beneficiis tā insignem feci præ omnibus aliis populis. Prius autem de Libano sponsam vocat, prius electos ex Iudaico populo inuitat sponsus: propter singularem electionem & promissionem patrum, quas ab antiquo populus ille tenebat, ppter quod primas sibi partes in salute per Messiam operanda deberi credebat, sicut profectò debebantur, ex parte illa. Quemadmodum & Apostolus ipse gentium Paulus, manifestè agnoscit, quum scribens Romanis ait: Gloria & honor & pax omni operati bonum, Iudæo primū, & Græco siue gentili. Primū, inquit Iudæo: videlicet propter electionē & promissionē patrum, vnde quasi debitum illis videbatur. Deinde & Græco siue gentili, quasi ex misericordia & gratia dilatato etiam in ipsos, quibus ex promissione patrum non videbatur deberi, salutis huius beneficio. Quemadmodum idem ipse alibi plenius declarat his verbis: Dico autem Christum Iesum ministrum fuisse circūcisionis, propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum: gentes autem super misericordia honorare Deum. Vocatur autem sponsa de Libano, non semel tantū, verum etiam secundò vocatur, & tertio. Veni de Libano, inquit, sponsa, veni de Libano, veni. In qua trina replicatione rectè potest intelligi trina vocatio Iudaici populi: qui vocatus fuit ad fidem & cognitionem veritatis, primū quidem per patriarchas ante legem, qui filios suos instruebant de salute mundi in plenitudine temporis operanda: deinde, per legem & Prophetas sub lege, qui omnes prophetauerunt de aduentu Messiae venturi, ac postremò

Rom. 2.

Roma, 15.

CAPITIS QVARTI.

73

postremò, per ipsum Christum & sanctos eius Apostolos. Vel ipsum peculiariter tempus gratiæ respiciendo, vocatus fuit populus Iudaicus ad fidem Christi, primū quidē per prædicationem Ioannis, secūdo per prædicationem Christi, tertio per prædicationem Apostolorum, qui post Christi resurrectionē prædicationis suæ ministeriū in populo Iudaico exercere cœperūt, quemadmodum ex actis patet Apostolicis. Bene autem postquā ter dixit, veni, subiungit, coronaberis: ad designandum, quod vocatio ista sponsi, obediētes ad coronam perducat æternæ salutis. Christus enim sponsus noster (iuxta Apostoli verbum) omnibus sibi obtemperantibus, factus est per passionem & glorificationem suā, causa salutis æternæ. Quare vocatio sponsi, finaliter ad coronam gloriæ & felicitatis æternæ vocatos inuitat: tamen si pro hoc tempore intermedio, ad laborem esse videatur, in ferendo iugum domini. Caterū, in eo quod subiungitur: De capite Amana, de vertice Sanir & Hermon &c. proportionabiliter accipiēda est vocatio Ecclesiæ ex gentibus. Debētque repeti verbum vocationis & inuitationis, in hunc modum: Veni etiam sponsa mea de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, ac de summitate aliorum montium qui sunt in circuitu Libani, vbicunque tandem aut quomodo-cunque sit: siue ad orientem, siue ad occidentem, siue ad meridie, siue ad septentrionem. Quasi dicat sponsus: Non solū electos meos voco, & ad salutē inuito, ex populo Iudaico. Vos etiam electi mei ex omnibus gentibus, tribubus, populis & linguis, venite ad fidem & agnitionem nominis mei. Venite ab erroribus paternarum traditionum, in quibus computruistis, ad agnitionem veritatis: vt credentes & digna pœnitentiæ opera peragentes, ad coronam simul cum electis ex Iudæorum populo eandem venturæ gloriæ, mereamini peruenire, & cum eis simul coronari. Nolumus impræsentiarum curiosius nomen istorum, Amana, Sanir, & Hermon, etymologias & significationes perquirere. Quantum enim ad propositum atinet, satis fuerit intelligere, quod per montes istos à Libano distinctos, eoque gloriæ & dignitate inferiores, aliæ intelligantur nationes à Iudaica distinctæ. Nos tamen quæ ab aliis hoc loco plurimis verbis copiose dicuntur, ex etymologicis interpretationibus horum nominum nequaquā damnamus. Apud alios ea requireret, qui voluerit. Adiungit verò in fine huius vocationis: De cubilibus leonum, de montibus pardorum. Quod peculiariter

Hebr. 2.

K

COMMENTARIUS

culiariter debet referri ad montes posteriores, nationes gentium designantes, Amara, Sanir & Hermon. In his enim montibus ferae sylvestres & crudeles habitabant, cuiusmodi sunt leones & pardi, aliæque confimiles bestiae. Rectè autem per leones & pardos intelligimus malignos daemones, qui instar leonum superbi sunt & terribiles, instar pardorum versipelles sunt & crudeles. Horum leonum cubilia olim erant montes illi, horum pardorum montes illi erant habitacula: quia ante Christi aduentum & ante vocationem gentium ad fidem Christi, maligni daemones gentium populos tyrannica potestate premebant, & quasi pacifico dominio eis imperabant, velut securè habitantes & quietè cubantes in eis: donec in aduentu Christi, ad auditum vocis eius vocantis & inuitantis, coacti sunt fugere, veteresque sedes & antiqua cubilia derelinquere: ita ut ubi prius cubabant leones & habitabant pardi, nunc habitet & cubet ibi agnus ille innocens & mansuetus Iesus Christus, sponsus noster & dominus, cui est honor & gloria in omnia secula, Amen.

Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa: vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui. Ad exprimendum amoris sui magnitudinem intimamque profunditatem, qua ex cordis intimo sponsam diligit sponsus, amore indelebili, ita ut eius nunquam possit aut velit obliuisci, in corde se vulneratum dicit, & quasi sagittis amoris cor gestare perfoctum. Loquitur enim sponsus, ad similitudinem carnaliter amantium: qui, quod amoris sagittæ ad cor usque peruenerint, ipsumque penetrauerint & perfoderint, iam in sua non habent potestate abicere à se aut seponere amorè, neque ullis remediis vel consiliis amor ille oculi potest ab eorum cordibus, qui tamè priusquam cor ipsum sauciauerit, satis facillè etiam leui ex causa videtur nonnunquam refrigerare. Secundum hanc, inquam, similitudinem carnaliter amantium, cor habere se dicit vulneratum: ipsumque ut facilius sponsæ persuadeat & efficacius imprimat, secundò repetit, dicens: Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum. Vbi sciendum est, loco eius quod in nostra Latina additione legitur, vulnerasti cor, in Hebræo atque Græco vnicum poni verbum à corde deriuatum. In Hebræo quidem est libabtrini: pro quo vno verbo dici posset, cordasti me, noster autem interpres non malè dixit: Vulnerasti cor meum. Aliiter dici posset: Attraxisti cor meum, vel abstulisti cor meum. Amor enim ex sua proprietate attrahit cor amatis ad se amantem,

CAPITIS QVARTI.

74

tam, ipsumque amantem quasi sibi aufert & rapit, ac transfert in rem amatam, iuxta celebre illud patris Augustini verbum: Anima illic verius est ubi amat, quam ubi animat. In Græco verò dicitur *ἡ καρδία μου ἐν αὐτῇ*: id est, ex cordasti me, siue cor abstulisti mihi, iuxta sensum suprà enarratum. Similiter quoque quod sequitur: In vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui, secundum similitudinem carnaliter amantium dicitur, qui maxime inuicem se vulnerare solent, & ad amorem incendere, per iactus oculorum & per ornatum capillorum. Ad amoris autem teneritudinè facit, quòd vnius oculi iactu siue aspectu, & vno crine colli, id est, pauculis aliquot crinibus fortè è vitra dependentibus, ac per collum diffusis, se dicit vulneratum. Vbi ex Hebræo alij legunt: In vna torque vel vno monili colli tui. Per vnum autem hunc oculum, quo hic sponsus se dicit vulneratum, rectè intelligimus simplicem illam & puram intentionem, qua Ecclesia solum Deum in omnibus quæ agit vel loquitur spectat: ob quam intentionis simplicitatem & rectitudinem, tenerrimè à Christo diligitur. Alter, per vnum oculorum quo se sponsus dicit vulnerari, oculus fidei potest intelligi, quem sponsa Ecclesia iugiter in sponsam dextrum tenet. Duos enim pro hoc statu in sponsa consideramus oculos: alterum sinistram, quo propter necessitatem corporis huius mortalis & multis miseriis subditi, cogitur subinde terram inspicere, & de iis quæ huius mundi sunt curam agere: alterum verò dextrum, quo illa quæ sursum sunt in cælis contuetur, contemplando (ut ait Apostolus) non quæ videntur temporaria, sed quæ non videntur æterna. Non autem æquè utroque hoc oculo vulneratur cor sponsi. Sinistro quidem non vulneratur, sed solo dextro. Per vnum autem crinem siue torquem aut monile colli, rectè accipimus obedientiam diuinæ legis: quæ sicut capillus pulcherrimus, aut sicut torques aurea, aureumque monile, collum sponsæ exornat. Iuxta id quod suprà dictum est. Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis, collum tuum sicut monilia. Hæc enim obedientia diuinæ legis, collum sponsæ exornans, cum rectitudine fidei & simplicitate puræ ad Deum intentionis, mirum in modum sponsum vulnerat, ipsiusque promeretur amorem.

Quam pulchræ sunt mammae tuæ, soror mea sponsa. Pulchriora sunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Quasi amore ebrius sponsus, & qui non possit à
K ij laude

2. Cor. 4.

Cant. i.

COMMENTARIUS

laude & commendatione desistere, vberum suprà commēda-
torum iterum repetit cōmendationem: sicut illi facere solent,
quibus vehementer iucundum est de re quāpiam habere ser-
monem, vt semel dicta frequentius iterent, quasi satiari non
possint rei iucundæ narratione. Quā pulchræ, inquit, sunt
mammar tuæ illæ spirituales, quibus tuos lactas filios quos mi-
hi progignis. Pulchriores sanè & meliores sunt istæ tuæ mam-
mæ suæ vbera, vino quolibet pretiosissimo. Hoc est. Quod ex
eis fugitur lac spiritualis alimonie & consolationis spiritualis,
præstantius est quouis vino præstantissimo, omni consolatio-
ne temporali, quæ homini in hoc mūdo ab ulla corporali pos-
sit creatura contingere. Sicut enim vinum oblectat palatum, &
exhilarat cor hominis: ita lōgè amplius quod ex vberibus san-
ctæ Ecclesiæ fugitur lac salutaris doctrinæ, ac spiritualis gra-
tiæ, animam ipsam oblectat & exhilarat. Quo modo autē sub
vino generaliter omne intelligitur terrenum oblectamentum
& temporale solatium, suprà dictum est in initio libri, vbi idē
ipsum sponso dicit sponsa, quod hīc audit à sponso: Osculetur
me, inquit ibi sponsa de sponso, osculo oris sui: quia meliora
sunt vbera tua vino. Sed & illud quod ibi sequitur: Fragrantia
vnguentis optimis, cum illo ferè coincidit quod hīc adiungi-
tur: Et odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Cu-
ius quidem verbi in præsentī loco hīc est sensus, maiorem esse
gratiam ipsius sponsæ, ratione charismatum, virtutū & gratia-
rum spiritualium, quibus per Spiritum sanctum vngitur inte-
rius: item ratione bonæ famæ & nominis, quo per studiū vir-
tutis vngitur exterius: maiorem, inquam, esse gratiam, & apud
spōsum, & apud ipsius comites, quā si omnibus esset vngue-
tis prætiōsissimis ex aromatibus præstantissimis confectis, de-
libuta, totāque à capite ad pedes vsque peruncta. Obseruatur
enim hīc frequentissima illa consuetudo scripturarum: quæ cū
spiritualem rei alicuius spiritualis excellentiam vult describe-
re, cōparationem eius facit cum illo quod in corporalibus se-
cundum eam perfectionem videtur excellentissimum. Veluti
cū in Psalmis, dicūt iudicia domini dulciora esse super mel
& fauam, pretiosa super aurum & topazio. In libro item Iob,
sapientia vbi insigniter commendatur, variis cōparatur secun-
dum præcellentiam rebus, quæ inter hæc temporalia & corpo-
ralia solēt haberi in maximo pretio, vt pote auro obrizo, topa-
zio de Æthiopia, pannis pretiosissimis, & tinētis Indiæ colo-
ribus.

Cant. 1.

Psal. 18.

Psal. 118.

Iob. 28.

CAPITIS QVARTI.

75

ribus. Passim quoque istæ occurrunt in scripturis sacris cōpa-
rationes. Fauus distillans labia tua, sponsa: mel & lac sub lingua
tua: & odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris. Compa-
rantur labia sponsæ fauo iugiter distillati mellis suauissimi pu-
rissimiq; guttulas, quod nulla commixtione cum liquore alie-
no vitiatum est vel dilutum, sed purum omnino ac syncerū in
fauis ipsius cauernulis conseruatur, quomodo ab operosa api-
cula illic est formatum & repositū. Quia videlicet Ecclesia san-
cta, doctrinā veritatis puram, synceram, minimèq; adulteratā
aut dilutam vllius erroris admixtione, suis filiis assidue stillare,
per prædicationem & instructionem opportunam, nō desinit:
sic eam puram & synceram stillans & effundens auditoribus,
quomodo à prima veritate, à Christo veritatis omnis auctore,
eam accepit. Iuxta id quod sanctus Paulus de se sui q; similibus
ait: Non sumus, sicut plurimi, adulterantes, siue (vt alij ex Græ-
co malunt legere) cauponantes, verbū Dei: sed ex synceritate,
sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur. Mel autē & lac
sub lingua habere spōsa dicitur: quia quicquid ab ore Ecclesiæ
fideliumq; doctorum & prædicatorum eius egreditur, aut de
sub lingua (vt ita loquar) proficiscitur, velut de quadam fontis
scaturigine, totum est sicut mel dulce, & sicut lac pascēs deuo-
torum animas. Cōtrā verò, de impio in Psalmis dicitur: Cuius
maledictione os plenū est, & amaritudine & dolo: sub lingua
eius, labor & dolor. Et iterum: Venenū aspidum sub labiis eo-
rum. Quorum os maledictione & amaritudine plenū est. Po-
stremò, per vestimentorum odorem, fragrantiam accipimus bo-
norum operum, quibus super omnē thuris odorem corā Deo
sponso fragrat Ecclesia. Per vestimenta enim, rectè opera intel-
liguntur virtutū: quibus humanæ fragilitatis nuditas velut ope-
ritur, tegitur, & honestatur: vt non erubescenda videatur, sed
econtrariò potius honesta & decora sponso suo assit. Hinc
enim Apostolus ad bonorum operum studium fideles exhor-
tans, ait: Abiciamus opera tenebrarū, & induamur arma lucis:
quæ sunt proculdubio opera virtutū, operib; tenebrarū con-
traria. Et post pauca: Induimini dominū Iesum Christū: quod
est, per opera bona illum sibi demereri, ipsumq; glorificare &
quasi in corpore portare, iuxta quod idem alibi monet, dicēs:
Empti estis pretio magno: glorificate & portate Deum in cor-
pore vestro. Bene autem odorem vestimentorum spōsæ com-
parat odori thuris, quod diuino cultui peculiarius præ ceteris
K iij aroma-

2. Cor. 2.

Psal. 9.

Psal. 13.

Roma. 13.

1. Cor. 6.

COMMENTARIVS

aromaticis rebus erat consecratum. Sicut enim thus igne crematum, gratissimum de se sursum fundit odorem, & peculiare est summo Deo sacrificium: ita bona opera igne charitatis & feruida deuotionis accensa, quasi cum suauissimi odoris fragrantia, sursum ad thronum diuinæ maiestatis conscendunt, suntq; ei sacrificium gratissimū prae omnibus corporalibus sacrificiis. Commendat autem hic odorem vestimentorū, sicut supra odorem commendauerat vnguentorum. Fragrat enim sponsa vnguentis, fragrat & vestimētis. Placet Ecclesia gratiis & virtutibus, diuina vnctione infusis: placet nihilominus studio bonarum operationum, quas cooperando gratia Dei in se assidue exhibere studet, quibus tanquam vestimentis ipsius nuditas honestatur & glorificatur. *Hortus cōclusus, sorsor mea sp̄sa, hortus conclusus, & fons signatus.* Hortum vocat sponsam, propter fecunditatem spiritualium germinum, quae in ea assidue germinant, per operationem Spiritus sancti, qui hortum istum fecundat sua gratia, quasi pluuia quadā electa illum rigans & infundens, iuxta quod in Psalmo dicitur: Pluiam voluntariam segregabis Deus hereditari tuae, & infirmata est: tu vero perfecisti eam. Et alibi: Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. In hoc horto, singula virgulta & germina sunt, singuli fideles, qui in Ecclesia per virtutem Spiritus sancti generantur, & in fide per dilectionem operante, bonorū operū flores ac fructus assidue proferre non cessant. Cōclusum autem hunc hortum dicit, propter firmam custodiam, protectionem atque munitionē, qua ex diuina pietate ita Ecclesiae hortus est ex omni parte conclusus & circumunitus, ut nullus alicubi videatur locus relictus, per quem possit inimica virtus, siue violenter irrumpere, siue fraudulenter irrepere. *Roma. 8.* Nihil enim nunc est damnationis (iuxta Apostolum) iis qui in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum. Id est, nihil illis periculi est, qui in horto isto conclusa virentia sunt virgulta, & fructum bonum proferentia. Quod autē bis dicitur, hortus conclusus, hortus conclusus, vel ad maiorem asseuerationem pertinet, ut frequenter in similibus dictum est, vel propter duplicem conclusionem siue circummunitionem. Est enim Ecclesia munita protectione diuina, est etiam munita angelorū custodia. Iuxta quod in Psalmo dicitur: Montes in circuitu eius, nempe Hierusalem ciuitatis sanctae, & dominus in circuitu populi sui. Vbi per mōtes, sanctos angelos

CAPITIS QVARTI.

76

angelos (iuxta patrum enarrationem) intelligimus. Ad eundē quoque sensum videtur pertinere, quod eadem Ecclesia fonti etiam signato cōparatur. De fontibus quidē, quomodo claudi soleant, ex historia sacra Genesis satis manifestē liquet: vbi de Iacob legimus, quod profectus in terram orientalem, puteum viderit, in agro ex quo adequabantur pecora, cuius os grandi lapide claudebatur: morisque erat, ut cunctis ouibus congregatis deuoluerent lapidem, & refectis gregibus rursum super os putei ponerent. Fons igitur Ecclesia dicitur, quatenus ex diuino munere in ea iugiter scaturit abūndantia spiritaliū & celestium aquarū, de quibus apud Ioannē ex ore Christi dicitur: Qui biberit ex aqua hac quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum, sed fiet in eo fons aquae viuae salientis in vitam aeternam. Et iterum: Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquae viuae. Fons, inquam, ille patens est Ecclesia, de quo apud Zachariam Prophetam dicitur. In die illa erit fons patens domui Iuda & habitantibus Hierusalē, in ablutionem peccatoris & menstruatae. Quemadmodum enim de fonte semper patente haurire possunt aquas, quicūque voluerint ad illū accedere: sic de Ecclesia abundantia & plenitudine participata (quam à Christi habet plenitudine nō participata) aquas salutaris doctrinae & spiritualis gratiae hauriunt & accipiunt, quicūque per fidei deuotionem illi se voluerint adiungere. Abluiturq; per has aquas, tam peccator quā menstruata: id est, peccator omnis emundatur, tū ab actuali quā ab originali, tam à mortali quā à veniali peccato: & vniuersaliter ab omni immunditia. Fons verò iste dicitur signatus, id est sigillatus, & bene cōclusus, per diuinā protectionis custodiam, qui non patitur aquas putei huius, haereticorum veneno infici, aut humanarum quarumlibet adinventionū luto turbidam reddi: propter salutem electarum ouium suarum, quas aquis limpidis atque purissimis potare gaudet, vera sapientia & sciētia saluta, nullo errore haereseos aut superstitione vanitatis vitata aut cōtamina. *Emissiones tuae paradisi malorū punicorū, cū pomorū fructib⁹. Cypri cū nardo, nardus & crocus, fistula & cynamomū, cū vniuersis lignis Libani. Myrrha & Aloē, cum omnibus primis vnguentis.* Describit hic multis verbis sponsus fecunditatē & efficaciam aquarū, quibus plenus est fons Ecclesiae: per ea quae hic nominatim enumerantur diuersorum generum aromata, omnigenarum virtutum opera preciosa designans. Et quidem literae

K iiii superfi.

COMMENTARIVS

superficies sic est intelligenda, ac si sponsus dicat sponsæ: Tam plena es ex meo munere salutaribus aquis, ut continere eas non possis, quin foras deriuentur, & quasi erumpendo emittantur, implentes omnia per circuitum loca. Tam quoque efficaces & salutare illæ sunt quas emittis aquæ, ut quocunque peruenerint, mirabile illic operentur fecunditatem: ita ut ubi prius arida dura vel sterilis tantum arena videbatur, ibi nunc omnium delicatissimorum fructuum & optimorum aromatum crescat abundantia: mala videlicet punica siue granata, cum aliarum specierum delicatissimis pomis, herba quoque aromatica cyprus siue cyperus, cum nardo & croco: fistula insuper siue cassia, & cinamomum, cum cæteris arboribus atque virgultis aromaticis, qualia potissimum crescere solent in Libano monte præ cæteris fecundissimo: ad hæc, myrrha & aloë, & omnia prima siue præstantissima aromata, ex quibus conficiuntur prima præstantissimaque vnguenta. Secundum verò mysticum & præcipuum intellectum, abundantia in his verbis & efficacia describitur spiritualium aquarum, salutaris doctrinæ & gratiæ spiritalis, quæ intra Ecclesiâ ex Dei munere scaturiunt ad omnem sufficientiam, quibus fecundantur fideles animæ ad progignendum omnigenarum virtutum opera, quæ per aromaticas species in textu nominatas designantur. Emissio enim aquarum istarum Evangelicæ doctrinæ & sacramentalis gratiæ, quæ in tempore gratiæ & nouæ legis, quasi de plenitudine fontis erumpentes ad quatuor partes orbis celeri cursu superfluxerunt, instar quatuor fluminum de paradiso voluptatis ex fonte vno prorupit, orbem vniuersum velut paradisum quandam deliciarum fecerunt, omnium virtutum & gratiarum fructus germinantes: ita ut ubi ante emissiones aquarum istarum, ante Evangelij prædicationem, regiones erant steriles & infœcundæ, nullum fidei aut operis verè boni germen siue fructum proferentes, ibi nunc post emissiones & per emissiones istas, omnium spiritualium germinum vireat, floreant ac fructificent abundantia. Iuxta illud quod per Psalmistam dicitur: Posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum. Et collocauit illic esurientes, & constituerunt ciuitatem habitationis. Et seminauerunt agros, & plantauerunt vineas, & fecerunt fructum natiuitatis. Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis. Quidam verò sanctorum patrum, religiosa diligentia singularum istarum aromaticarum herbarum quarum hic exprimuntur vocabula,

Psalm. 106

CAPITIS QVINTI.

77

cabula, sigillatim conditiones & proprietates expendunt: ut proportionabiliter diuersis virtutum speciebus illas secundum congruam significationem applicent & accommodent. Verum nos, breuitatis causa, particularia ista transimus: existimantes sat fore pro præsentis loci rudi intellectu, si per multas illas species herbarum aromaticarum, multigenas siue omnigenas virtutes generaliter acceperimus. Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Pro huius comparationis intellectu, digna notatu mihi visa sunt, quæ de fontibus quibusdam admirandæ magnitudinis, plenitudinis & impetus, circa Libanum in terra promissionis, ex certissima relatione virorum fide dignissimorum accepi, qui terram illam omnem diligenter perlustrarunt, & quæ narranda sunt oculata fide perspexerunt. Aiunt enim ad pedem montis Libani oriri fontem quendam, aquas optimas frigidas & dulces iugiter & copiose scaturientem, qui humiliter quidem nasci primum videtur, sed subito inualescens fluuium facit vehementem & magnum valde, ita ut ex eo rigentur omnes horti per circuitum, & planities tota inter Tripolim & Libanum. Quæ non immerito paradisus potest appellari, propter infinitam amenitatem & fertilitatem, in vineis, oliuetis, ficetis, cannamelis, quibus omnibus vix similia in aliis partibus terræ promissionis reperiuntur, quantum ad fructuum diuersorum multitudinem, magnitudinem & præstantiam. Circuit ex parte aliqua montem leopardorum, ac postea per hortos deducitur, ipsos irrigando. Tribus autem fluminibus bene magnis, mare ingreditur: præter riuos alios, qui in locis diuersis similiter in mare influunt. Super quos olim multa erant constructa loca religiosa, & Ecclesiæ multæ. De quo fonte secundum literam optimè illud videtur verificari, quod in libro Hester scribitur, somnium Mardochei, de fonte paruo qui creuit in fluuium magnum, & in aquas plurimas redundauit. Sed & alium referunt puteum esse admirabilem, aquarum viuentium, impetu fluentium de Libano, non longe à castro Laudaleon (quod Alexander magnus obsidens Tyrum dicitur construxisse, ac Balduinus postea rex Hierusalem Christianus, denuò instaurauit) iuxta viam ad Tyrum, quantum iacere potest arcus. Qui quamuis singulariter puteus & fons dicatur, quatuor tamen puteos siue fontes complectitur, eiusdem dispositionis, sed disparis quantitatis. Vnus namque illorum, qui præcipuus est, habet quadraginta cubitos latitudinis

COMMENTARIVS

dinis & longitudinis, totus existens quadratus: reliqui tres, circiter viginti quinque cubitos habent. Qui tamen omnes, muris fortissimis, de lapidibus durissimis, opere indissolubili, ad altitudinem hastæ aut amplius sunt circumdati. In quibus tam abundans colligitur aqua, & exaltatur, ut ex omni parte ultra muros superfluant aquæ. Sunt nihilominus inde facti aquæductus per riuos descendentes, tantæ profunditatis & latitudinis, quantæ est statura vnius hominis. Deducuntur autem aquæ istæ per totam planiciem Tyri, & rigantur inde horti: estque terra adiacens, ratione harum aquarum, vberè satis gleba, & multa valde commoda incolis conferunt hæ aquæ. Distant autem fontes isti à mari magno, paulo amplius quàm iacere possit arcus: & in modico isto spatio impellunt sex rotas molendinarias, satis magnas: tantus est aquarum illarum fluxus & impetus, atque ita statim in mari absorbentur. Videtur itaque in præsentī loco, dum sponsus sponsam suam dicit esse fontem hortorum & puteum aquarum viuientium, impetu fluentium de Libano, ad aliquem horum fontium siue puteorum facere voluisse comparisonem. Rectè enim fontes hortorum dici possunt fontes isti, quorum iam mentio facta est, eo quod hortos cæpos & prata omnia per circuitum rigando fecundent. Putei etiam dicuntur aquarum viuientium, eo quod assidue scaturiant aquas semper nouas copiosè eiciunt. Fluere autem dicuntur de Libano, non ad eum modum quo torrens aquarum pluvialium visibiliter de monte labitur cum impetu, sed quia principium & venas suas ex Libano habent, & quia ad pedem eius montis oriuntur. Impetu verò fluere dicuntur propter magnam abundantiam aquarum continua scaturigine prodeuntium: ut vehemens ille aquarum ab aquis impulsus, intelligatur ipsius fluxus impetus. Et bene Ecclesia fontibus huiusmodi ac puteis comparatur. Ipsa enim est fons hortorum: quoniam ex ipsa vniuersali Ecclesia, tanquàm ex fonte veritatis, irrigantur omnes particulares Ecclesiæ: item & vniuersæ fideles animæ: quæ singulæ, singuli horti possunt intelligi. Puteus quoque dicitur aquarum, non mortuarum siue stagnantium, sed aquarum viuentium. Aquæ enim stagnales, quæ mortuæ videntur, eo quod motum non cernantur habere assiduum, turbulente sunt & foetidæ, insipidæ quoque & insalubres potantibus. Contrà verò aquæ fontales siue fluuiales, quæ propter assiduam scaturiginem & fluxum continuum dicuntur viuentes, dul-

CAPITIS QVARTI.

78

ces sunt & limpide, sapidæque & salubres potantibus. Propter quod, per aquas mortuas conuenienter intelligimus doctrinam hereticorum & sapientum huius seculi: quæ verè est amara & insipida, insalubris quoque & mortifera, potantibus eam. Per aquas autem viuentes, doctrinam Euangelicæ veritatis, quæ tota est clara & lucida, potantèsq; ex ea viuificat, pascit, oblectat & confirmat in vitam æternam. Saliunt enim aquæ istæ (iuxta verbum Saluatoris in Euangelio) in vitam æternam. Re Ioan. 4. Et autem aquæ istæ fluere dicuntur de Libano, id est, à primæ & altissima veritate Christo Domino, qui frequenter in scripturis Libano comparatur, propter suæ altitudinis supra omnes creaturas eminentiam. Ab ipso enim Christo domino originaliter procedit omnis illa aqua salutaris doctrina, & ite aqua omnis sacramentalis gratia: quæ in Ecclesia copiosè, quasi cum impetu, scaturire videtur, ad omnem abundantiam: ita ut (iuxta Apostolicum sermonem) nihil fidelibus desit in vlla gratia. I. Co. 1. Quod si comparisonem intelligamus fieri ad illum fontem siue puteum admirabilem, cuius primo loco facta est mentio, qui videlicet humiliter primum nasci videtur, sed subito inualescens fluuium facit vehemètem & magnum valde, bene istud mysterium Ecclesiæ conuenit: quæ humile quidem visa est habuisse initium, quando primum intra vnius gentis Iudaicæ angustos terminos videbatur contineri: noua quoque Ecclesia, à paucis eisdemque vilibus & despectis hominibus, Christi Apostolis & discipulis, cum aliquot mulierculis, humilimum habuit exordium. Quæ tamen post paululum diuina virtute, domino videlicet cooperante & sermonem Euangelicæ prædicationis signis sequentibus confirmante, adeo inualuit & confortata ac dilatata est, ut vniuersas orbis partes impleverit. Ut meritò fons paruus & humilis, videatur excreuisse in fluuium magnū, & redundasse in aquas plurimas. Surge aquilo, & veni auster, persa hortum meum, & fluat aromata illius. Ventus aquilonaris, siue borealis, siue septentrionalis (quæ idè signant) ex sua natura frigidus est & siccus, ac proinde cōgelatiuus & cōstrictiuius: quo flante, plurimū fit gelu & siccitas super faciem terræ. Contrà verò, ventus australis siue meridionalis, qui etiā nothus Græca appellatiōe dicitur, ex sua natura calidus est & humidus: vnde habet, ut dissolutionem operetur siue resolutionem, & fluxum liquidorum. Propter quod, in Psalmo dicitur: Conuerte domine captiuitatē nostrā, sicut torrens in a-

stro:

COMMENTARIVS

strosid est, sicut torrens qui flante aquilone siccus fuit & sine aqua, surgente austro & pluuias gignente, impletur aquis fluentibus, mutaturque de siccitate maxima in humiditatem, & de va-
cuitate in plenitudinem: ita fac miseriam nostram captiuitatis con-
uertere in plenitudinem & gaudium vere libertatis. Atque hinc est,
quod flatus venti aquilonaris inimicus est aromatibus: utpote
fluxum prohibens guttarum aromaticarum, de arboribus vir-
gultisque aromaticis. Flatus autem venti meridionalis, con-
traria ratione, fluxui huiusmodi prodest. Quasi igitur prohibe-
do atque fugando ventum noxium aromatibus, salutare autem inui-
tando, dicitur: Surge tu pestifer aquilo, omnibus aromatibus
inimice: surge (inquam) & leua te, ut quantocius aufugas, cele-
riusque desistas à flatu, ut nihil ultra noceas horto meo. Tu ve-
rò auster amice aromatum omnium, cuius flatu latentur & redo-
lent herbarum omnes aromaticae & virgulta, tu veni & perfla sua-
uiter hortum meum: ut te flante, fluant aromata eius, quae donec
aquilo malignus & durus flaret, fluere non poterant. Quid au-
tem per hortum intelligere debeamus, ex precedentibus ni-
mis est manifestum, nempe Ecclesiam sanctam, hortum electum Sal-
uatoris. Per aquilonem verò, frigidum & siccum, ac noxium ter-
renascentibus, rectè satanam intelligimus & omne eius spiri-
mentum, omne flatum, tentationem, operationem, qua operatur
(ut ait Apostolus) in filios dissidentiae siue incredulitatis. Ipse
enim inimicus est omnibus aromatibus, cunctis virtutibus &
operibus bonis. Frigidus quoque est, & siccus, frigore infidelita-
tis & odij, contra Deum obstinatos reddere semper laborans ani-
mos hominum, omnique humore fidei & dilectionis calore eua-
cuare: ut sic ipse totus frigidus & siccus, nihil habens feruidae
dilectionis, nihil humectae gratiae spiritualis, corda inhabitet al-
gentia, dilectione, fide & gratia destituta. Auster verò ventus
calidus & humidus, rectè nobis spiritum sanctum designat: qui
corda eorum quos flatu suo vel leuiter contingit, calore vita-
li dilectionis Dei ac proximi fouet, & gratiae coelestis humore
replet: ut sint (iuxta Psalmistae vocem) sicut torrétes in austro,
utque (iuxta verbum Domini in Euangelio) quasi flumina de
ventre eorum fluant aquae viuae. De quo pulchrè in Psalmis
scriptum legimus dicente Propheta ad Dominum: Emittes
spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terrae: Spi-
ritum enim proculdubio australem hunc & meridionale vult
intelligi, quo flante nascuntur terrenascentia, & facies terrae
innouatur,

Ephes. 2

Psalm. 125

Ioan. 7

Psalm. 103

CAPITIS QUARTI.

70

innouatur, ita ut quae prius spinas tantum aut tribulos potuit
germinare, nunc (iuxta id quod paulo ante dictum est) cyprium,
nardum, crocum, fistulam & cinamomum, progignat: id est, om-
nibus virtutibus sit plena anima, quae ante non nisi vitia &
peccata progignebat. Secundum hunc igitur sensum, sponsus
Ecclesiae Christus Dominus arcere volens ab electis diaboli
potestatem, illi seuerè praecipit omnium virtutum inimico,
ut surgat quantocius atque abeat, ita ut nihil ultra iuris habeat
in electos atque praedestinos Dei amicos, ut nihil ultra sit da-
nationis iis qui in Christo Iesu. Hunc verò bonorum omnium
amicum, authoremque, factorem & promotorem, blandissime
inuitat, ut fugato aquilone liberè veniat, seque totum benigne
superfundat horto aromatum. Veni, inquit, auster. Iam tempus
est miserendi, veni modò in tempore gratiae, veni sancte spiri-
tus, & hortum totum superfla. Non vnum aliquem horti an-
gulum, sicuti usque tunc vix angustum Iudaeae angulum tenui-
ter superflauerat, sed hortum totum perfla vniuersalis Eccle-
siae, per vniuersum orbem dispersae, ita ut nemo sit expers be-
neficentiae tuae, nemo non fiat particeps spiritualium tuorum mu-
nerum, nisi qui obstinata mente perflari nolit tuae suauitatis
dulcedine. Iuxta id quod in Psalmo de huiusmodi spiritu scri-
ptum est: Nec est qui se abscondat à calore eius: id est, non est
sub caelo qui non particeps fiat, si velit, beneficentiae mune-
rumque illius. Solent tamen hunc locum aliter exponere, in
hunc modum: Surge aquilo, id est, surgat flatus aduersitatum
& persecutionum contra Ecclesiam, ad probationem & me-
ritum electorum. Et ne sine auxilio spiritualis gratiae intolera-
bilis fiat persecutionis enormitas, tu etià auster, flatus lenis
spiritualis consolationis, veni & perfla hortum Ecclesiae: ut sic
refocillati dulcis tui flatus consolatione electi, aduersus aqui-
lonis illinc duritiam rigoremque muniantur. His autem vêtis
ambobus flantibus, quasi ex regionibus contrariis, hinc aqui-
lone, hinc austro, dum foris quidem perturbant Ecclesiam per-
secutiones demonum ac principum huius saeculi, intus verò
lascitant & confirmant internae consolationes spiritus sancti
sanctorumque angelorum, ita flunt copiosè in horto Eccle-
siae aromata virtutum atque charismatum spiritualium.

Roma. 8

COMMENTA-

COMMENTARIUS

IN CAPVT QVINTVM.

*V*eniat dilectus meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum. Vox est Ecclesiae sp̄sum ad se inuitantis, persistēdo in comparatione, quam ex ore ipsius audierat. In præcedenti enim sermone hortum suum sponsus illam ap-
pellauerat, dicens: Veni auster, & perfla hortum meum, &c. In eadem igitur comparatione sponsa persistens, blandē spon-
sum ad se inuitat, dicens: Veniat dilectus meus in hortum suū. Quod est, ac si dicat: Solet vnusquisq; in horto suo libenter de-
ambulare, frequenterque eum inuiscere, & singula germina cō-
siderare, ac fructus eius degustare. Cū ergo tu dicas, me esse
hortum tuum, veni in hūc hortum, per assiduam tuam visita-
tionem, & considerationem profectus quotidiani. Petit vide-
licet sponsa, quotidie à suo sponso visitari in benedictionibus
dulcedinis, & in donis beneficentiae eius: vt per eius assiduam
visitationem, omnium virtutum germina in ipsa proficiat. Ve-
niat, inquit, dilectus meus, & visitet hortum suum, quem ipse
primus plantauit atque conseruit electis germinibus, fidelibus
quos ad fidem nominis sui vocauit & ad salutem prædestina-
uit. Iuxta illud quod in Euangelio dicitur: Non vos me elegi-
stis, sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis & fructum afferatis.
Non solum autem à Christo hortus iste plantatus est primum,
verumetiam quotidie per eundem rigatur, purgatur, colitur,
& fecundatur. Denique, & ob hoc hortus iste dicitur sponsi
hortus, quia nulli alij quā ipsi seruit: vt pote cuius fructus om-
nes & germina ad gloriam & honorem sponsi solius crescunt
& proficiunt. Quemadmodum autem solēt homines, cum in
hortis deambulant, seinuicem ad carpēdos gustandōsque ar-
borum fructus inuitare: ita sponsa inuitando sponsum ad hor-
tum suum, ne frustra & pro nihilo eum videatur inuitare, sub-
iungit: Vt comedat fructum pomorum suorum. Vbi constru-
ctio videtur transitiua pro non transeunte posita, vt sit sensus:
Comedat fructus, poma sua. Poma autē ista & fructus, ad quo-
rum esum inuitatur sponsus, opera bona signant, quae fides per
dilectionē operatur. Quae bene poma ipsius sp̄si à sponsa di-
cuntur: quoniam quaecūq; in fidelibus sunt opera bona, Deo
grata & accepta, ex gratia & misericordia Dei nobis donantur.

Ioan. 15.

CAPITIS QVINTI.

80

Sine eo enim (vt ipsemet in Euangelio ait) nihil possumus face
re. Et sanctus Apostolus ait: Non sumus sufficientes aliquid co-
gitare ex nobis, quasi ex nobis: sed omnis sufficientia nostra ex
Deo est. Gratia enim Dei in nobis bona opera nostra opera-
tur, cooperante nihilominus illi nostrae libertatis arbitrio, iux-
ta quod idem ait Apostolus: Plus omnibus laboraui. Nō ego
autem, sed gratia Dei mecum. Poma ergo sponsi dicuntur ope-
ra bona, quae inueniuntur in fidelibus: quae tunc comedit sp̄s
suis, quando ea attendit & acceptat, gaudetq; & complacētiam
habet in eis, ita vt pasci eisdem & oblectari videatur: quemad-
modum solēt homines in esu pomorum suauium oblectari &
refici. Subiungitur verò ad hanc sponsae inuitationem sponsi ip-
sius responsio, in hunc modum: Veni in hortum meum, soror
mea sponsa: melli myrrham meā cum aromatibus meis: comedi faui
cum melle meo, bibi vinum meum cū lacte meo. Comedite amici mei
& bibite, & inebriamini, charissimi. Quidam latinorū inter-
pretum, verbum istud, veni, accipiunt, quasi imperatiui sit mo-
di, in hunc sensum: Veni o sponsa in hortum meū: vt vicissitu-
dinaria significetur vocatio & inuitatio sponsae à sponso. Ve-
rū ex inconsideratione originalium lectionū, isti falluntur. Est
enim hoc loco, veni, modi indicatiui, nō imperatiui: quēadmo-
dū ex Hebræo & Græco euidenter apparet. Est ergo hic sensus:
Tu me inuitas sp̄sa mea charissima, ut in hortū meum veniā,
& fructū comedam pomorū meorum. Placet mihi hæc inuita-
tio. Ecce nunc iam præsto adsum, iā veni ego in hortū meum,
iam in illo suauissimē versor & obambulo, singulas sigillatim ar-
bores cōsiderans, & de singularū fructibus me oblectās. In hoc
horto iā ex parte aliqua fructū collegi mei laboris, myrrham
messui, cū reliquis aromatibus meis, id est, opera poenitentiae &
mortificationis carnis cū aliis operibus virtutum benignē ac-
ceptaui, & quasi in manipulos redacta in sinum meū collegi,
ne eorū aliquid depereat quod non suo tēpore cōdignam ac-
cipiat ex mea liberalitate remunerationem. Atq; in hoc horto
tātis ego iā reficior delitiis, vt mihi videar non aliud q̄ fauum
mellis purissimi comedere & vinū optimū cum dulcissimo la-
cte potare. Nō potest quisq; mellis dulcissimi, vel ad saturitatē
vsq; comestione, & vini optimi suauissimiq; lactis potatione tā
refici & oblectari, quā ego oblector mirificē in esu pomorū
istorū, in benigna acceptione bonorū operū, quae ex meo mu-
nere crescunt in arboribus horti tui: id est, quae per gratiā meā
fideles in

COMMENTARIUS

fideles in Ecclesia sedulo operantur. Hanc scilicet iucundissimam cœnam, quam facit in Ecclesia Christus sponus eius, iuxta promissum in Apocalypsi: Si quis aperuerit mihi osium, intrabo ad eum, & cœnabo cum eo: pulchrè significat sponus ipse, cum ait: Comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo. Gratuita nanque acceptatio fidei, & operum quæ ipsa per dilectionem operatur in Ecclesia, ipsi sponso māducatio est faui cum melle, & vini cum lacte potus, id est, eius omnes delitiæ. Nam & cum in carne nobiscum esset, cibum sibi delicatissimum esse dixit, paternæ voluntatis adimpletionem: Meus, inquit, cibus est, ut faciam voluntatem eius qui misit me. Cuius quidem cibi affectu, corporealem istum & visibilem cibum in carne adhuc mortali positus adeo visus est paruipendisse, & quasi fastidiuisse, ut discipulis ad corporealem cibum māducandum ipsum inuitantibus, responderit: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Ad quem cibum inuisibilem & præstantissimum, etiam discipulos & fideles omnes exhortabatur sumendum, cum ait: Operamini cibum qui non perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. Et quis iste sit cibus manifestius explicat, cum inquirentibus ad hanc exhortationem turbis: Quid faciemus, ut operemur opera Dei, statim ille subiunxit: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. Significans videlicet hoc verbo, opera fidei charitate formata, quibus Deum nobis demeremur, cibum illum esse ad quem docebat semper aspirandum, ipsumque præ omnibus & ante omnia quarendum. In quem etiam sensum rectè accipi potest, quod in proposito loco subiungitur per inuitationis modum: Comedite amici & bibite, & inebriamini, charissimi. Ad easdem enim delicias nos hic sponus inuitat, quibus ipse pauloante se dixit miscere refectum, quasi mel lis esu & vini potu cum lacte. Non vult sine nobis cœnare, epulari, delitari, aut festum agere solus. Ad eandem nos cœnam, ad easdem epulas, ad easdem delicias, ad eadem festa, nos inuitat, dicens: Comedite amici, & bibite. Imò, inquit, inebriamini, & saturamini, charissimi. Quemadmodum enim Christus dominus nostris operibus, quæ in fide per dilectionem propter gloriam eius operamur, reñcitur, eaque epulas suas & delicias facit: ita nos vicissim ipsius opera quæ pro nostra salute est operatus, suauissima sanè & plena misericordiæ ac pietatis, nostras debemus reputare epulas atque delicias, ut de eis comedamus & bibamus

Ioan. 4.

Ioan. 5.

Ioan. 6.

CAPITIS QVINTI.

81

bamus, imò saturamur & inebriemur: per assiduam meditationem illa quasi mādendo, mastigando, & ruminando, ac per deuotam affectionem gratitudinis, usque ad intima nostra traiciendo, sicut cibus post manducationem intus traicitur in viscera, itemque potus in interiora trahitur. Hic enim cibus, super mel & fauum dulcis est, veris Christi amatoribus. Potus iste, super vinum & lac isdem est suauis. Ad hunc cibum & ad hunc potum gratissimum & deliciosissimum, sponus nobiscum cœnans & nostra poma manducans, ne nos interim ieiunemus & esuriamus benignè nos inuitat, dicens: Comedite amici, & bibite, & inebriamini, charissimi. Amicos appellat & charissimos, quibus tam lautum & opiparum proponit cōuiuium, quibus omnia secreta sua quæ a patre audiuit, sic manifestè aperuit & proposuit, sicut ab illo accepit: ut in suauissimis operibus beneficiæ & misericordiæ eius, saturari etiam possint & inebriari, id est, copiosissime omni spiritali consolatione & spiritalibus bonis omnibus impleri. Potest tamè peculiariter inuitationis istud verbum, ad sacramentum altaris dominici accommodari, in quo suum corpus omni melle dulcius, & suum sanguinem quouis vino & lacte præstantiorem nobis proposuit: illud quidè in cibum, hunc verò in potum: ut illud comedamus & saturamur, hunc autem bibamus & inebriemur, ebrietate illa & saturitate (ad sufficientiam, non ad plenitudinem) quæ in hac via potest mortalibus contingere: donec ad plenam illam & perfectam saturitatem ebrietatemque pertingamus, quam expectamus in patria. De qua scriptum est: Satiabor, cum apparuerit gloria tua. *Psalm. 16.* Et alibi de ebrietate: Inebriabuntur, inquit, ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Nonnulli verò totum istud quod hic à sponso dicitur, ad patriam supernam referunt, & ad satietatem gloriæ, qua illic cum suis electis iam per ipsum beatis fruitur, in hunc sensum: Iam veni & introiui in hortum meum, Ecclesiam triumphantem, quæ meus æquè est hortus atque Ecclesia militans. Illic ego messui myrrham meam cum aromatibus, illic ego mecum habeo, quasi in horreo & cubili meo, electos meos diuersorum ordinum & meritum, qui in mundo dum viuerent, virtutum odore fragrant, sicut myrrha cæteraque aromatum species odoris redolentia fragrant: qui iam de sua sunt retributione securi, sicut triticum & aromata quæ iam demessa sunt, & in horreum vel domum illata, extra pericula sunt tempestatum, quibus adhuc exposita sunt quæ in

Ioan. 15.

Psalm. 16.

Psalm. 35.

L hortis

COMMENTARIVS

hortis vel agris nondum demessa consistunt Illic ego comedo fauim cum melle, & vinum bibo cum lacte meo, id est, dulcissima & plenissima fruor beatitudine & gloria. Neque ego solus, verum etiam omnes amici & electi mei, quos ad eandem beatitudinis satietatem & ebrietatem iugiter inuito, dicens: Comedite mecum amici mei, & bibite, & inebriamini charissimi. Sicut enim disposuit mihi pater meus regnum, sic & ego dispono vobis, ut edatis & bibatis super mensam meam, in regno patris mei: ut eodem scilicet cibo, melle, & eodem potu, vino cum lacte, ambrosia & nectare, mecum utamini & fruamini in secula seculorum, Amen. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Verbum istud, variè enarratur à diuersis. Quidam ut vocem sponsi interpretantur, continuè ad præcedentia: quidam ut vocem sponsæ, cum sequentibus coniungunt. Si ut sponsi vox accipiat, dormire se dicit sponsus, corde tamen vigilare, eo quod secundum corporalem præsentiam abesse quidè videatur Ecclesiæ, nullumq; præsentia suæ sensibile indicium ostendere, residens ad patris sui dexteram, ibiq; in throno gloriæ suæ requiescens, cum tamen diuinitatis suæ oculo curam agere non cesserit Ecclesiæ diligentissimam, cordiq; habeat quam maximè illius profectum & salutem. Preces quoque & desideria fidelium ad se hinc clamantium & suspirantium, audire nonnunquam dissimulat, consultoq; differt ad tempus, cum ipse interim corde toto sit intentus suspiriis precibusq; humilium, mox ut ad eum leuare cœperint mētis affectum. Iuxta id quod in Psalmo dicitur: Desiderium pauperum exaudiuit dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua. Non tantum vociferationem exaudiri à domino dicit & clamorem, verum etiam nudum desiderium: imò quod minus videtur, cordis præparatione. Si verò ut vox sponsæ accipiat, ista particula, dormire se dicit sponsa, propter fragilitatem carnis huius: vigilare autem, propter spiritum. Ex parte enim carnis huius miseræ & corruptibilis, quæ (iuxta do-
Matth. 5. mini verbum) infirma est ad omne bonum, animamq; (ut ait Sa-
Sapient. 9. piens) aggrauat, & sensum deprimit, non plenè vigilare potest pro hoc statu Ecclesiæ, non tam potest esse quam cupit intenta diuinis contemplationibus & obsequiis, sed pigritia quadà & torpore premitur, etiam in iis qui videtur & sunt magni apud Deum meriti. Adeo ut Paulus ille vas electionis, pondere isto
Roma. 7. grauius, exclamauerit: Infelix ego homo, quis me liberabit
Philip. 1. de corpore mortis huius? Et alibi: Cupio dissolui & esse cum Christo.

CAPITIS QVINTI.

82

Christo. Quævis autè sic ex parte corporis crassius huius & corruptibilis, ad omne malum facilis, & ad bonum omne difficilis, pigra sit & oscitabunda Ecclesiæ, secundum spiritum tamè, qui (iuxta Domini vocem) pròptus est ad diuina, qui (ut ait Apostolus) contra carnem concupiscit, tota est alacris & vigilans ad diuina obsequia. Vel secundum diuersa membra Ecclesiæ sermo propositus intelligatur. Dormit enim, ratione imperfectorum, qui non satis vigilat pro custodia cordis sui aduersum insidias diaboli: propter quod, in multis frequenter offendunt. Ratione tamen perfectiorum, quorum aliquot semper habet & est habitura usq; in finem, sollicita est & vigilans, ad placendum Deo & resistendum vitiis. Qui etià rectè cor appellantur Ecclesiæ, tamquam præcipui & primi in ea, vnde cæteris membris inferioribus vita debet gratiæ & motus administrari: quemadmodum inter omnia corporis membra, cor est principalius, vnde cætera vitam hauriunt. *Vox dilecti mei pulsantis.* Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum est rore, & cinnami mei guttis nocturnum. Ab hoc loco, usq; post medium capitis, ubi dicitur, Quod abiit dilectus tuus! & c. sponsa loquitur: primò quidem amicissimam sponsi pulsantis vocem commemorans: deinde, quomodo post vocationem se gesserit ipsa, prolixius enarrans. Describuntur autè hæc omnia, sub figura corporaliter amantium, quemadmodum in sequentibus plenius declarabitur. Primò itaque, sponsa aduertens pulsantem ad ostium cordis sui sponsum, dicit: Vox dilecti mei pulsantis: subaudi, ista est quam ego interius audio. Facile enim Ecclesiæ per spiritum Christi, quem in se habet, sui sponsi vocem ab alienorum vocibus discernit, iuxta quod in Euangelio dominus ait: ouiculas veri pastoris vocem agnoscere, alienorum non item. Oves meæ, inquit, vocem meam audiunt, & cognosco eas, & cognoscunt me meæ. Vox, inquit, est ista dilecti mei pulsantis ad ostium cordis, cupientis introire in habitaculum cordis mei: quemadmodum ipse de se in Apocalypsi ait: Ecce sto ad ostium, & pulso: Si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. Pulsare autem dicitur Deus, non corporalis domicilij ianuam, sed cordis ostium spirituale. Quod tunc quidè facit, quando per gratiam suam præuenientem corda nostra tangit & visitat, per internas inspirationes, & tacitas occultasq; cordis moriones, ad ea quæ Dei sunt, utpote ad vitæ emendationem, vel ad ampliorem profectum, vel ad
I ij fideliorè

COMMENTARIVS

fideliorem firmioremq; amoris cum ipso adhesionem. Vocem deinde blandissimam sponsi pulsantis, subiungit: Aperi mihi soror mea, colūba mea, immaculata mea. Hoc est quod apud Sapientem dominus ait: Fili, præbe mihi cor tuum. Non enim aliud est, Christo aperire pulsanti, quam cor ipsi præbere, ipsiusque bonis & saluberrimis inspirationibus locum dare & obtinere. Quemadmodum eccontrario, nihil est aliud pulsanti domino cordis ostium occludere, quam eius bonis inspirationibus & vocationibus nolle acquiescere, imò repellere eas & nihilipendere. Aperiri ergo sibi postulat sponsus cordis nostri ostium, in quod ingredi, in quo habitare, cubare & requiescere quam maxime desiderat, cuius sunt delitiae esse cū filiis hominum. In quo admirabilis & ineffabilis patet spōsi nostri dignatio, quod cū ipse nostri prorsus nihil indigeat, nostroq; commercio nihil illi possit felicitatis aut commodi accedere, qui per semetipsum in statu cōsistit omnium bonorum aggregatione perfectio, dignatur nihilominus vltro ipse ad nos accedere, nostrique cordis ostium prior ipse pulsare, veluti in eo cupiens habitare & requiescere. Quanquam verò ipse est cor nostrum, ipsumq; habeat in manu sua, eo quod ipsum fecerit ab initio & posuerit in visceribus nostris, iuxta Psalmistam dicentem: Qui finxit sigillatim corda eorum: attamen à nobis postulat aperiri sibi cordis ostium. In quo liberi nostri arbitrij facultas insinuat, per quā in nostra est potestate, vt Christo pulsanti vel aperiamus vel claudamus ostiū cordis nostri. Nisi enim in nostro id situm esset arbitrio, superuacaneē pulsans sponsus postularēt à spōsa, aperiri sibi ostium, Valde autem oblectat pias mentes, quod tam multis amicissimis nominibus sponsam appellat, blandisque demulcet titulis, cū ab ea aperiri sibi ostiū postulat: quasi videlicet blādiendo impetrare contēdens quod postulat, perinde quasi multum ex re sua futurum sit, si quod postulauerit, impetret. Sic enim solēt qui rem aliquam magni pretij aut commodi impetrare volunt, amicitia titulis & appellationibus blandiri, iis à quibus impetrare laborant quod vehementer desiderāt. Sciens enim, quod verbum durum excitat furorem, sicut econtrario sermo mollis iram frangit, non durē eam aut seuerē alloquitur, neque imperiose exigit quod suo vtiq; iure potest: sed blandiendo potius & obsecrando, ad id quod à nobis pro nostro commodo, nō suo, postulat obtinendum, agere mauult: vt non quasi ex necessitate aut coactione

Prou. 23.

Psal. 32.

Prou. 15.

CAPITIS QVINTI.

83

atione nostrum sit obsequium, sed ex libertate, & hilaritate vltionem. Hilarem enim datorem & ministrū, ipse diligit: tunc- 2. Cor. 9. quæ perfectio in nobis gaudio gaudet, quū nos audit dicentes sibi: Volūtariē sacrificabo tibi, & cōfitebor nomini tuo domine, quoniam bonum aut suaue est. Ceterū, appellationum istarum rationes, quare videlicet Ecclesia à Christo dicatur soror, quare amica, quare columba, quare immaculata, ex præcedentibus sufficienter notas relinquimus. Quod autem sequitur in voce sponsi pulsantis: Quia caput meum plenum est rore & cincinnati mei guttis noctium, videtur dictum secundū similitudinem eius qui per multas horas intempesta nocte perseuerauit pulsans ad ostiū amicæ: cuius caput, eo quod sub dio stetit, humore nocturni roris madet, ita vt guttulæ per cincinnati implexionesque capillorum defluant. Atque ita per hunc modum loquendi, significari videtur indefessa perseuerantia pulsantis, qui meritō repulsam pati non debet: quemadmodū in Evangelica parabola, is qui per noctē perseuerauit pulsans amici ostium, propter importunitatem tandem obtinuisse scribitur, quod postulauit. Mystice quoq; caput spōsi nostri plenū rore intelligitur: quia diuinitas ipsa, quæ (iuxta Apostolum) est caput Christi, plena est sine mēsurā rore cōlestis gratiæ & spiritualium bonorum: ita vt ab eius plenitudine defluant guttæ gratiarum ad mēbra eius vniuersa, ad omnes fideles, mēbrorum instar cū eo in vnum corpus mysticum cōpositos. Idemq; est quod sequitur, de cincinnati plenīs guttis noctiū: id est, guttis roris, qui per noctem solet decidere. Expoliam me tunica mea: quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Solent homines post ingressum in lectulum quietis, agrē admodum surgere ante somnū absolutum: neq; faciliē rursus vestimentis se induunt, postquā ad ingrediendum requiē lecti ea semel exuerint. Propter quod, eo tēpore vix amicis pulsantibus solent aperire, sed excusationes magis querūt, & importunitatem temporis causantes, foris stare iubent aut differri in crastinum vsq; rogant, eos qui pulsant. Vnde & ille in Evangelica parabola, ad quem amicus venit intēpesta nocte, pro accipiendis cōmodatō tribus panibus, quum iam in cubili esset ad cubandū dispositus, non faciliē induci potuit vt exurgeret, aperiretq; ostium, quāuis amicus esset qui pulsauerat: sed excusationes potius quarebat, dicens: Ostium meum clausum est, & pueri mecum sunt in cubili: non possum surgere, & dare tibi.

L iij Non

COMMENTARIUS

Non possum surgere, inquit. Quasi dicat: Si antequam somno me dedissem composuissemque, in lectulo, tempestiue venisses, libenter tibi aperuissem, & dedissem quae postulas. Nunc tamē intempesta nocte, postquam vestimenta exui & lectū sum ingressus, non possum surgere vt tibi satisfaciam. Secundum hūc morem, videtur hīc sponsa moras facere spōso, quasi intempesta nocte pulsanti, & excusationes prætendere, ne illum cogatur intromittere. Quasi dicat: Intēpestiue iam pulsas ad ostium meum. Iam enim exui ego vestimenta ad ingrediendum in lectulum quietis meae, neque possum nisi magna molestia me reuestire vt te intromittam. Iam lauerā ego pedes meos, per discursum dici pulueribus atque sudoribus maculatos, vt mundis pedibus lectum conscenderem, & quietiori fruerer somno. Non possum modò surgere, & pedes iterum inquinare, vt tibi pulsanti aperiam ostium. Quo verbo quid aliud significatur, quā nostra illa tarditas, & (vt ita dicam) morositas, qua Christo domino pulsanti ad ostium cordis nostri, quasi difficiles & inuoluntarios nos exhibemus, inutiles trahentes moras, excusationesque vanas & friuolas allegātes, quare ipsi pulsanti non aperiāmus, sanctisque eius inspirationibus & instinctibus nō acquiescamus? Tam enim ingrati sumus miserī, tā nostrae salutis incurij, vt sponsum ditissimum & nobilissimum ad ostium cordis nostri pulsantem, cupientem ad nos ingredi, nobiscum cōnare, nobiscum requiescere, beneficiisque plurimis nos afficere, nimium improbē vel repellamus in totū, vel certē diutius quā æquum est expectare faciamus, & foris praestolari: cui debebamus ad primum pulsationis ictum, meritō statim occurrere, ostiumque animo promptissimo libenter aperire, quacūque tandem hora pulsare illi placuerit, siue per diem, siue per noctem. Neque vnquam in vlla re tēporali adeo debet noster requiescere affectus, vt propterea moram vllam faciamus sponso nostro pulsanti, quin statim omnibus postpositis excusationibus, aperiāmus illi cordis ostium, sine murmure & grauitate quanto citius illum excipientes in cordis nostri hospitium. Et illud quidem nimis videtur indignum, quod tam leuibus de causis, imō tam sine causa, illum pulsantem repellimus vel expectare facimus: vt pote propter nostrae sensualitytis affectionem aliquā inordinatā, rei alicui creatae & periturae nimis adhaerētem, aut propter modicā carnis huius pigerrimae molestiam, cui nimium, heu nimium, condescendimus & indulgemus.

CAPITIS QVINTI.

84

mus. Quemadmodum videlicet nunc sponsa ignobilis, nobilissimum & ditissimū sponsum foris praestolari facit, & ne intromittere eum cogatur excusationes friuolas praetendit: non nisi quia tunica sua se expoliauerit, quā molestū sit reinduere & quia pedes lauerit, quos molestū sit iterū inquinare accedendo vsque ad ostiū. Egregie scilicet rationes & perbellę excusationes, quare sponsa ignobilis & paupercula, spōsum tā nobilem & diuitē debeat vel repellere, vel mora superuacanea detinere foris praestolantē: cū debuisset ipsa potius nuda, aut circumcincta ocyssimē tunica vel stragulo, quā ciūssimē occurrere pulsanti, ne vel ad momentū illum faceret expectare foris ante ostiū. Neque iusta est excusatio quā videtur prætendere sponsa, quod intēpesta hora pulset sponsum: Liberū est enim sponso, pulsare ostium spōsae, quacūque hora voluerit, siue per diē siue per noctē, siue mane siue vespere, siue in media nocte, siue in gallicantu, siue in prima vigilia, siue in secūda & c. Et hoc habet praeceptū sponsa, vt semper aduentū sponsi praestolando vigilet: vt quacunque tandē hora venerit ille & pulsauerit, vigilans ipsa inueniatur, ac confestim pulsanti aperiat. *Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. Surrexi, vt aperirem dilecto meo.* Perfsitit sponsa in assumpta fabula siue comparatione sponsi & sponsae. Sponsus enim corporalis, postquam ad ostium pulsauit amicae, vbi moras inutiles illam videt, & friuolas prætendere excusationes, ne aperiat, impatiens morae, manum suam mittit vel per fenestram, vel per foramen aliquod quod est in ostio, aut prope ostium, vt sic manu sua pessulum leuet, quo oclusum est ostium, repagulāque item alia si quae sint amoueat, ingressūque sibi ipse faciat ad amatam. Quod vbi illa conspicit, tam feruor illū querere ingressum prae verecundia nō audet, aut prae amore nō potest, vltra differre, quin statim exurgat, illique in occursum pergat, & ostiū voluntariē aperiat. Ad hūc sanē modū cū sponsa sua spiritali agit quotidie spōsus noster Iesus. Cū enim nos videt non statim obtemperare sanctis suis inspirationibus, quibus nos ad meliora exhortatur, diuinisque suis instinctibus non prōptē acquiescere, sed excusationes friuolas prætendere & inanes querelas proponere, propter quas moram facimus aperire illi cordis nostri ostium: cum nostrā hanc (inquā) tarditatem & segniticem considerat, quae sola pulsatione nō mouetur, tum deinde manum suam illam validam, quae

COMMENTARIUS

intima nostra operatione virtutis suae sufficit commouere, in cor nostrum quasi per foramen immittit, ut impedimenta ingressus sui & obstacula introitus amoueat, id est ut affectiones inordinatas rerum temporalium, & maxime nostri ipsius inordinatum amorem (qui est pessimum fortissimum, quo ostium cordis nostri Christo clauditur) tollat & remoueat: quae impedimenta, donec potēti manu & efficaci operatione sponsi fuerint ablata, quasi ostium cordis nostri clausum tenent & obfirmatum, ne per ipsum possit ad intima nostra introire. Imprimis verò & praeter omnibus amouendum est pessimum illud & fortissimum pessulum, verè ferreus obex, inordinata affectio erga carnem istam mollem & miseram, quam tenerè & mollior nimis plerique diligimus, nimiumque illi parcimus & indulgemus. Qui obex nisi per manum sponsi auferatur, nimis tardis sumus ad obsequendum diuinis instinctibus, nec facile ei aperimus cordis nostri ostium. Sed & alia quaelibet inordinata affectio erga rem quamlibet temporalem, quae non in Deo & propter Deum diligitur, pessulum & repagulum est, contra Christum cordis nostri occludens ostium. Vnde in Euangelio sponsus ait: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, & uxorem, & filios, fratres & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Ad huiusmodi verò quae carni infirmæ & fragili sensui nimis dura videntur, nequaquam ex nobis sumus sufficientes, nisi manum suam illam validam & omnipotentem mittat sponsus noster, quasi per foramen, in cordis nostri habitaculum: sic in nobis efficaciter per gratiam suam operando, ut quae nobis ex nobis tam ardua, imò tam impossibilia videntur, per ipsum valeamus praestare. Nimirum ut affectione omni inordinata, & erga nos ipsos & erga vniuersa temporalia proposita & remota, ad parandum diuinis instinctibus motionibusque internis, nos ipsos libenter accommodemus. Atque hoc est quod sponsa ait: Dilectus meus misit manum suam per foramen: ac deinde, venter meus intremuit ad tactum illius. Id est: Dilecto manum suam extendente & per foramen intus mittente, ad amouendum obstacula ingressus, omnia mea viscera peculiari quadam immutatione intra me commota sunt, factaque sum per tactum illius quasi stupefacta & tremefacta, prorsusque intra me immutata, ut iam moras ultra trahere nec auderem nec possem, quin statim ad aperiendum illi occurrerem, quin illi pulsanti

Luc. I

CAPITIS QVINTI.

85

santi libenter aperirem. Quod quidem in adiuncto verbulo innuitur: Surrexi, ut aperirem dilecto meo. Donec enim pulsaret, & non aliud quam pulsaret sponsus, nondum surgebat sponsa, sed excusationes praetexebat inutiles, quales solet inuenire pigritia tarditasque humana. At verò, ubi post pulsationem manum ad mouere incipit pessulo & repagulis, ad amouendum ea, mox omnia illius interiora (quae per ventrem consuetudinarie in scripturis significantur) intremiscunt & concutuntur: sicque mox exurgit ad aperiendum pulsanti. Vbi quantum ad literam notandum est, quod noster interpret dixit: Ad tactum eius, nec in Hebraeo ita positum esse, nec in Graeco. In Hebraeo enim ad verbum, sic legitur: Viscera mea sonuerunt in me, aut interiora mea mota sunt in me, vel super me. In Graeco autem est, *ἡ κοιλία μου ἐβόησεν ἐν ἐμοί*. Hoc est: Venter meus commotus est super eum, vel ad eum. Quorum quidem lectionum idem est sensus iam supra expositus, quod sponso mittente manum per foramen, pessulumque ad remouendum ipsum tangente, sponsae venter contremuit, id est, viscera fuere commota, ad tam manifestam, propinquam, & quasi sensibilem sponsi praesentiam. Atque ita quod in nostra lectione ne dicitur, ventrem sponsae intremuisse ad tactum ipsius sponsi, intelligi castius potest, quam prima facie sonare videatur: videlicet ad tactum pessuli, non ventris, iuxta sensum supra expositum. Et planè secundum verborum superficiem, sermonem minus castum honestumque videtur fecisse noster interpret, adiciendo illud, ad tactum eius, quam in originali lectione Hebraea appareat: ubi tactus nulla fit mentio, sed simpliciter dicitur: Viscera mea sonuerunt vel commota sunt intra me. Quamquam non est aliquo pacto incommoda mysterio sententia, etiamsi dicamus ventrem sponsae intremuisse ad ipsiusmet vteri tactum. Christo enim per specialem gratiae suae operationem tangente ventrem animae nostrae, id est, mentem, affectum atque memoriam (quae sunt quasi viscera quaedam & interiora animae rationalis) ipse ille venter meritò intremiscit & commouetur, saluberrima profectò commotione & tremore, qui nos ex inobedientibus obediētes, ex pigris alacres reddit. Est praeterea diligenter notandum, quod sponsus non per se aperit ostium sine sponsa, neque sponsa ipsa per se aperit sine sponso. Nec enim aperit sponsa ianuam sponso, nisi postquam ille misisset manum per foramen. Neque sponsus, etiamsi manum miserit so-

lus

COMMENTARIVS

Ioan. 15.
2. Cor. 3

1. Cor. 15
1. Cor. 3

Luc. 3

Mat. 4
Acto. 2

Ius ostium aperit: sed exurgit simul ad aperiendum, ipsa sponsa. In quo videlicet pulchrè significatur, primum quidem necessitas diuinæ gratiæ specialis, deinde nostri arbitrij libera facultas: quæ simul debet concurrere & cooperari, ad hoc vt se homo valeat ad Deum conuertere. Illa quidè in hoc significatur, quod nihil agit sponsa ad obtemperandum sponso antequam manum suam mittat: in quo signatur specialis operatio diuinæ gratiæ. Hæc verò, in eo quod sponso manum mittente, sponsa statim surgit ad aperiendum. Illic enim pulchrè nobis innotatur, quemadmodum principium bonæ operationis in nobis à speciali gratia Christi proficisci debet, sine quo (vt ipse ait in Euangelio) nihil possumus facere: maxime, quum (iuxta Apostolum) non simus sufficienter cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis. Hic verò, quomodo gratiæ dei in nobis operati nos ipsi per liberi arbitrij facultatem cooperamur: ita vt ipse operator nobiscum, & nos cum eo, iuxta id quod alibi ait Apostolus: Plus omnibus laboraui: nō ego autem, sed gratia Dei mecum. Et iterum: Dei adiutores sumus. *Manus mea stillauerunt myrrhā, & digiti mei pleni myrrha probatissima.* Loquitur ad similitudinē sponsæ delitiosæ, quæ manus habet vnguento myrrhæ perunctas, adeò copiose, vt de manibus & digitis per guttas defluat, quū ad aperiendū ostium vel aliud aliquid operandum eas cœperit extendere. Intelligimus autem hic per myrrham, amarā & nihilominus odoriferā atque preciosam, carnis mortificationē & pœnitentiā: amarā quidem & difficilem homini, ratione carnis infirmæ ab operibus huiusmodi pœnitentialibus abhorrentis: vtilem tamen valde & salutarem vtpote per quam solā mors & corruptio sempiterna euaditur. Hanc myrrhā stillant manus sponsæ, quū ad aperiendū dilectio sui cordis ostiū surgit: quoniā operibus pœnitentiæ vacare debent & mortificationi carnis insistere, qui Christū pulsantem ad ostium cordis sui, intus volunt introducere. Hoc est enim, quod ante Christū percurrēs clamat Ioānes: Facite fructus dignos pœnitentiæ: Hoc est quod postmodū ipse clamat Dominus: Pœnitentiā agite, appropinquabit enim regnum celorum. Hoc ipsum, quod post Christi passionem clamat Petrus: Pœnitentiā agite, & baptizetur vnusquisque vestrum. Idemque in eo intelligendum venit, quod adiungitur: Et digiti mei pleni myrrha probatissima. Adeò enim debent manus nostræ plenæ esse hac myrrha pœnitentiæ, vt quasi per singulos digi-
tos

CAPITIS QVINTI.

86

tos videatur distillare: id est, vt in singulis operum nostrorum pœnitentiā reluceat, carniſque mortificatio redolet. Myrrha autem est, non qualibet, sed myrrha probatissima, quā stillant manus & digiti sponsæ aperientis spōso ostium. Est enim myrrha quædam non probata, pœnitentia & carnis mortificatio quædam apparens, quæ propter hominum gloriam assumitur. Qualis videlicet myrrha, erant opera illa secundum faciē pœnitentialia & carnem mortificantia, quibus Pharisei gloriam sibi quærebant apud homines: ad hoc ieiunantes, orantes, & eleemosynas dantes, vt viderentur ab hominibus. Quæ quidem myrrha adeò non oblectat sponsum, vt etiam forteat in naribus eius. Siquidè illam fictam & vanā Iudæorum pœnitentiā, & Ioannes præcursor, & dominus ipse, acri inuectione ambo damnarunt. Neq; proinde hac se myrrha vngere debet sponsa, neq; hanc manus eius debet stillare aut digiti, quū spōsum ad se voluerit introducere. Myrrha verò probata & probatissima, illa est pœnitentia & carnis mortificatio, quæ pro folius Dei honore, pro vitiorū repressione & eradicatione, virtutumque insertionē & augmento, non propter aliud quidlibet temporale, voluntariè assumitur. Atq; hæc est myrrha verè probatissima, qua plurimum oblectatur & reficitur sponſus, quā stillare debet manus spōsæ & per digitos distillare, quū ad excipiendū in cordis sui hospitio spōsum, obuiā procedit. Ceterū, pro myrrha probatissima, in Græco ponitur myrrha plena: in Hebræo autem, myrrha transiens. Quæ facile possunt in eandem exponi sententiā. Quæ enim probata est myrrha, eadem plena est valore & odore, eadēq; rectè transiens dicitur, ratione odoris quem longè latēq; fundit, & quasi in longū à se transmittit. *Pessulum ostij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat atq; trāserat. Anima mea liquefacta est, vt dilectus loquutus est. Quæ siui, & non inueni illū: Vocavi & nō respondit mihi.* Mirum profectō videri potest quod hic narrat sponsa, si cum præcedentibus conferatur. Narravit enim, quomodo sponſus ad ostiū pulsauerit, quarens ad ipsam introire, adeòq; in pulsando perseverauerit, vt caput nocturno rore plenū haberet. Narravit deinde, quomodo ipsa differente aperire ostium & friuolas excusationes quarente, ille quasi impatiens moræ & seriō ingressum quarens, manum etiam misit per fenestram ad aperiendum pessulum & amouenda repagula, perinde ac si vel inuita sponsa ad ipsam esset ingressurus. Nunc verò vbi sponsa

COMMENTARIVS

sponsa vltro occurrit pessulūque aperit, vt intromittat spon-
sum, subito ille aufugisse siue declinasse inuenitur. Quid enim
sibi vult ludus iste? Quid aliud videtur ista innuere, quā si no-
lis volo, si velis nolo? Prius enim, dū veller sponsus, nolebat spō-
sa. Posterius nunc, vbi vult sponsa, videtur non velle sponsus.
Quare enim declinauit atque abiit à dilecta aperiēte ostium,
si ad eam seriō cupiebat ingressum? An non ludentiū ille mos
est, vt cum pulsauerint ad ostium cuiuspiam, prodierintq; qui
intus habitant ad aperiendum, illi qui pulsauerint subito aufu-
giant, ita vt neminem astantem isti inueniant ad ostium post-
quam aperuerint? Suaue videlicet mysterium, in hoc nobis a-
micabili ludo later absconditum. Ludus enim quidā (si ita lo-
qui fas sit) sanctus & spiritalis est iste, quē cum sua sponsa fi-
deli anima sponsus Christus ludere consuevit in Ecclesia. Dū
enim pigrae sunt ad diuina Christi fidelium animae, pulsar Chri-
stus ad ostium cordis nostri, & seriō omnino videtur ad nos
querere ingressum, bonis inspirationibus quotidie mentes no-
stras tangere non desistens, & ad vitā emendationem cor ip-
sum commouens. Quod si nos ad obediendum illi sumus tar-
diores, si moras facimus, si excusationes superuacuas teximus
& prae teximus nostrae pigritiae, vt quasi rationabiliter illi videa-
mur non obtemperare, nō desinit tamen oportune importune
ad cordis nostri ostium pulsare & praestolari, manu etiā per fe-
nestram immissa ad amouendum pessulum, ad remouenda im-
pedimenta salutis, donec vel inuitos (vt ita loquar) cogat sibi
aperire. Ita quidem erga fideles animas se habet sponsus, tan-
ta sedulitate pulsar ad ostium, easque ad bonum assidue exhor-
tatur, quasi percipiens ad nos introire, & nobiscum habere sta-
bilem mansionem. Posteaquam verō pulsando assidue & ma-
num admouendo pessulo cordis nostri, eō nos perduxerit, vt
voluntariē cupiamus aperire illi ostium, id est ex animo ad ip-
sum mentem affectūque cōuertere, simūsque iam bonae vo-
luntatis ad agendam poenitentiam & vacandum ei plenīs af-
fectibus, subito ille se videtur subducere, & quasi aufugere se oc-
cultē simulat: quando propter nostram vtilitatē & probationē
suae praesentiae dulcedinem internam ad tempus nobis subtra-
hit, ita vt subito in nobis quandam mentis ariditatem & tristē
solitudinem deprehendamus, quae admodum est molestā iis
qui iam ad Deum recēter se conuertere coeperunt. Adeo, vt
plus nonnūquam internae dulcedinis & plura efficacioraque
indicia

CAPITIS QVINTI.

87

indicia praesentiae sponsi sentire nobis intus videamur eo tem-
pore ad conuersionem ille nos vocat, & pulsando inuitat, no-
bis adhuc reluctanibus, vel plenē nondum consentientibus
pulsanti, quā postmodum sentiamus, cum toto iam corde ad
illū conuerti incipimus, & sine omni moravel excusatione ob-
uiam ei pergitur, ad introducēdum eum in cordis hospitium.
Diuina quippe dispensatione hoc ita arbitror euenire, pluribus
de causis. Primū quidem, ad puniendam praeteritam nostram
tarditatem & inobedientiam, per quam diu illum pulsantem
negleximus & foris stare permisimus, quem debuissimus meri-
tō ad primū ictum ambabus manibus intromittere, & obuiis
vltis excipere. Non enim potest melius ista sponsae tarditas pu-
niri, quā vt vicissim sponsus eam cogat praestolari: vt sicut vo-
lente introire sponso, non statim ipsa consensit neque occur-
rit, sic vicissim sponsa volente coniungi sponso, ipsūque ad
se introducere, non statim obtemperet eius in hoc desiderio.
Et quomodo illa inuitiles praxit moras & iniustas praetexit
excusationes, ne sponsum statim reciperet: sic iustis rationibus
iste non statim se ostendat quasitus, differatque sponsae illius
desideria ad amplexus dilecti ardentem suspirantis: ita vt coga-
tur iam querere cū dolore & labore, eum qui se prius ante ia-
nuam vltro videbatur offerre. Altera quoque ratio huius dispen-
sationis esse videtur, ne spōsi praesentia nimis vilesceret, si tam
facile absque omni molestia inquisitionis passim acquiri pos-
set & teneri. Solēt enim homines, quae facilia sunt inuentu nō
magnificere: item & ea, quae semel deperdita facile recuperā-
tur. Vnde si statim absque omni labore, sponsa ad ianuam tan-
tū prodeuntis sponsus offerret dulcem sui praesentiam, peri-
culum esset sponsae, ne eam non valde magnificeret, quam ma-
ximi facere utique debet, ne ad retinendum inuentum, tan-
tum non adhiberet studium, quantum pro tali conseruando
thesauro merito foret adhibendum. Hoc est ergo, quod dicit
sponsa: Pessulū aperui dilecto meo, id est, amoui à corde meo
quaeunque impedimenta & obstacula, omnem inordinatam
rerum temporalium affectionem, vt cor meū nudum & aper-
tum illi offerrem, sicque ad me eum introducerem. At ille iam
declinauerat atque transierat, suae videlicet dulcedinis presen-
tiam subito mihi subtrahendo, & quasi inter querendum soli-
tariam me in ariditate & perplexitate quadā ad tempus relin-
quendo. Postea verō quā ita se solitariam videt sponsa dere-
lictam,

COMMENTARIVS

lictam, sponsumque cuius iam est amore accensa non inuenit ad ostium, tum videlicet verborum sponsi quæ paulo ante, quum adhuc iaceret in lecto antiquæ cõuersationis, paruifecerat, recordatur: tunc verba sanctæ inspirationis, atque etiam exterioris admonitionis, ad amorem Dei, quæ ante cõuersionem non magni faciebat pigra anima, suæ salutis modicam habens rationem: tunc, inquam, ad memoriam ea reuocans, eaque cum affectu magno ruminans & masticans, ex eis in amorem sponsum amplius accenditur, ita ut præ desiderio videatur in ipsa liquefieri anima eius. Hoc enim est quod subditur: Anima mea liquefacta est, ut dilectus meus loquutus est: id est, in verbis quæ dilectus meus fuerat loquutus: quæ videlicet eo absente ad me rediens, profundius ruminabam. Quæ quidem sententia clarior videtur in Græco, ubi sic legimus: *ἡ ψυχὴ ἡ μου ἐξήλθη ἐν λόγῳ αὐτοῦ*. Hoc est, Anima mea egressa est in sermone, aut verbo eius. Cui satis cõsonat lectio Hebræa, quæ ad verbum habet: Anima mea egressa est in loquendo ipsum. Hoc est, In eo quod loquebatur ipse, anima mea quasi extra se facta est, præ nimio desiderio. Videturque non admodum dissimilis vox ista sponsæ, verbo illi duorum discipulorum ad Emaus pergentium, qui post abscissum Domini ab ipsis, dicebāt ad inuicem: Nonne cor nostrum ardēs erat in nobis, dum loqueretur nobiscum in via? Quoniam verò non statim sponsus præsentem se demonstrat sponsæ quærenti & inuocanti, sed aliquandiu differt (ut supra diximus) actualis suæ signa præsentis, stās interim (ut secundo capite dictum est) retro parietē, & per cancellos prospiciens: idcirco adiungit sponsa: Quæsiui, & non inueni illum: vocaui & non respondit mihi. De quo verbo latius diximus in Commentariis capitis tertij, ubi idem ipsum verbum ponitur. *Inuenerunt me custodes, qui circumueiunt ciuitatem. Percusserunt me, & vulnerauerunt me: tulerunt pallium meum custodes murorum.* Enarrat sponsa nostra mystica, sub similitudine corporalis sponsæ sponsum absente magno desiderio quærentis, quid inter quærēdum sibi euenerit. Interim, inquit, dum quærerem dilectum meum qui ad ostium meum pulsauerat, meque ad ostium aperiendi causā accedente iam absecesserat, dum per vicos & plateas errando illum requirerem, incidi in vigiles qui ciuitatem circumeunt custodia gratia: qui non solum non leuauerunt, aut consolati sunt dolorem meum, verum etiam plurimum auxerunt doloris materiam, grauius me percu-

Luc. 24

CAPITIS QVINTI.

88

percutientes & vulnerātes: insuper & pallium quo subito me operueram, quum exurgerem in occursum sponsi, ad honestandam nuditatem meam, crudeliter mihi auferentes: sicque miseram me nudam & seminecem relinquentes. Quod autem hinc de sponsa corporali corporaliter descriptum est, id in Ecclesia mystica sponsa quotidie fidelibus euenit animabus: quæ ad vocationem & inspirationem Christi, conuertere se cupiunt à vanitatibus huius mundi ad ipsum. Vigiles enim isti qui circumeunt ciuitatem, & sponsam quærentem sponsum percutiunt ac spoliunt, mali sunt prælati: qui ex officio quidem suo habent ut vigilent & circumeant in ciuitate sua, propter quod Episcopi *ἐπισκοποῦσι τὴν πόλιν τοῦ κυρίου*, à verbo episcopin, appellātur, quod significat superintendere. Eademque ratione etiā custodes murorum appellātur, tanquā speculatores in murorum altitudine constituti, ad defensionem ciuitatis. Verum hi suis pessimis exemplis & vita scandalosa, nonnunquam & doctrina impia, simplicium animas cupientium Christo cõiungi grauius percutiunt & vulnerāt, ac quantum in ipsis est pallio honestatis spoliunt: id est, bonæ operationis studium ad quod disponere se iam incœperāt cupientes placere Christo, ab eis per scandala & pessimam vitam tollunt. Percutiunt etiam vigiles isti simplicium animas, per nimiam austeritatem & rigiditatem: dum eas cupientes ad Christum cõuerti, tam rigide tractant, tantæque cum eis agunt tyrannide, ut carnificis potius quàm patris officium præstare videātur. Quam quidem impietatem & tyrannidem nimiam malorum prælatorum in Ecclesia, eorundemque pessimam remunerationē, bene Dominus ipse in Euangelio designauit, per similitudinem serui mali, cui à patrefamiliās cura familiæ fuit commissā: Si autem, inquit, dixerit seruus ille malus in corde suo: Moram facit Dominus meus venire, & cœperit percutere conseruos suos, manducet autem & bibat cum ebriolis: veniet Dominus serui illius in die qua non sperat & hora qua ignorat, & diuidet eum, partemque eius ponet cum hypocritis. Illic erit fletus & stridor dentium. Paulus quoque de iis qui fratrum infirmorum conscientias percutiunt, apud Corinthios loquitur, dicens: Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. De istis ergo custodibus murorum, non bene suo officio fungentibus, conqueritur sponsa quod ab eis nimium malè tractata fuerit, percussa nimium & vulnerata, atque etiam

1. Cor. 8

COMMENTARIVS

etiam pallio suo spoliata. Tales enim, quātum in ipsis est, non solum non adiumentū praebeant simplicibus veniendi ad Christum, verumetiam impedimentum praestant nō modicum, per suam impiam vitam in ambitione, gula, & luxuria ceterisque vitiis, qua simplices scandalizare non verentur: item per nimiam austeritatem & immisericordiam, qua cum illis agunt, non intelligētes quod dixit Dominus: Misericordiam volo, & non sacrificium. Potest tamen locus iste contrario modo exponi, in bonum, de bonis in Ecclesia praelatis, qui diligenter commissam sibi ciuitatem circumeūt & ciues, siue incolas eiusdem vigilanter custodiunt, sua paterna solitudine. Hi enim percutiunt & vulnerant, saluari verbere & vulnere, animas simplicium & imperfectorum, cupientium ad Christum peruenire: dum eis praedicant quae carni sunt dura, & ad carnis mortificationem spectantia, utpote de contemptu mundi, de continentia & abstinentia, aliisque huiusmodi virtutibus prosequendis, vitiisque contrariis fugiendis. Sunt enim veritatis & virtutis eloquia, quasi sagittae acutae, quibus vulnerantur salubriter auditum corda. Quales videlicet sagittas, Propheta aduersum linguas dolosas dari sibi postulabat, cum diceret: Sagittae potētis acutae. Et alibi ad regem Messia de iisdem sagittis, per eundem Prophetam dicitur: Sagittae tuae acutae populi sub te cadent, in corda inimicorum regis. Paulus quoque, gladium spiritus vocat Dei verbum: eo quod per verbum Dei sic anima mori cogitur mundo, quomodo gladio corpus perfoctum à vita ista deficiat temporali. Pallium quoque à sponsa tollūt isti viles, quando per praedicationem & sacramentorum Ecclesiasticorum administrationem, peccata subditis tollunt, prauasque consuetudines vitae praeteritae in vitiis transactae eos faciūt relinquere. Pallium, inquā, illud cæci Euangelici, quod ille proiecisce legitur, à Christo vocatus, ut ad eum sine impedimento perueniret. Sic enim sancti patres, per illud pallium cæci, pannosum & ex variis vilibusque panniculis confutum, intelligere solent veterem consuetudinem vitiiorum. Quam abicere oportet eos qui à Christo vocantur, & ab ipso quaerunt illuminationis beneficium. Secundum vtrunque verò sensum, bene quadrat ea quae statim in textu subiungitur adiuratio, in hunc modum. *Adiuro vos, filiae Hierusalem, si inueneritis dilectum meum, ut nunciatis ei, quia amore langueo.* Per filias Hierusalem (ut saepius iam dictum est) intelligendae sunt Christi fideles deuotae

Psal. 119.

Psal. 44.

Ephes. 6

CAPITIS QVINTI.

89

deuotae animae, quae ad supernam illā Hierusalem matrē suam assidue suspirant, talibusque sedulo studiis incumbunt, quibus dignae efficiantur ad beatam illam societate aliquando peruenire. Has adiurat sponsa, quaerens dilectum suum, ut si eū inuenerint, nunciare ei non negligant, quanto langueat ipsa amore, & quāta solitudine eum per vicos & plateas requirat. *Adiuro vos, inquit, ut si dilectum meum inueneritis, nunciatis ei quia amore langueo.* In languore amoris (quemadmodum supra cap. 2. diximus) vehementia eiusdem, & excessus quidā significatur, quasi eius quae prae amore ferre se non valet, iamque defectura videtur, nisi tempestiue succurratur amori. Atque hunc amoris sui languorem cupit sponsa nunciari sponso, per filias Hierusalem: quando fidelis anima cupiēs Christo place-re, ei; ut sponso vnico coniungi, deuotarum animarū, quae iam in dilectione Dei vel perfectae sunt vel amplius promouerūt, suffragia & intercessiōes in charitate fraterna postulat: ut quae per semetipsum digna non est aut sufficiens inuenire spōsum, saltem per intercessiones & suffragia meliorum, aliquo modo ad sponsi mereatur praesentiam peruenire. Tūc enim filiae Hierusalem dilecto nunciant, de amore sponsae nouitiae quaerētis ipsū: quando fideles animae iam familiares Christo, utpote in eius dilectione perfectae aut multum prouectae, in oratione sua (vbi Deum velut familiarius praesentē quotidie inueniūt) pro illis qui ad Christum se conuertere desiderant, & Christi familiaritatem amicitiamque ambiūt, sollicitae, pia illorum desideria ipsi commendant: ut sua gratia illorum imperfectū dignetur adiuuare, atque ad perfectum adducere. Et quidē prudenter sponsa ista ad sponsum suum cupiens pertingere, filias adiurat Hierusalem: cum adiuratione & obtestatione hoc ab eis postulando, ut dilecto suum amorem nuncient. Nec enim aliis id commodius potuisset commendare, quum alias non habeat spōsus magis familiares sibi & dilectas, quarum precibus atque intercessionibus efficacius posset commoueri. Vbi etiā per filias Hierusalem, peculiariter intelligere possumus animas beatas, iam in Hierusalem superna facie ad faciem Deum videntes. Nam & harū suffragia instanter postulare debēt animae fideles, quae adhuc in militante Ecclesia quasi absentem sponsum requirunt. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos?* Vox ista est filiarum Hierusalem, interrogantium sponfam

M amore

COMMENTARIVS

amore languentem de sponso cuius languere se dicit amorē, quisnam sit & qualis aut quantus, eo quod sic pro illo fuerint adiutae. Omnino enim magnificare illum debet, & magnus quispiam esse videtur ille, pro quo tam serio sponsa ipsas adiutauerit. Nam pro rebus parui momenti, non solent ita adiutari do obstringere se inuicem homines: neque nisi in maximis rebus & quae vehemēter cordi habent, adiuratione tali uti solēt. Interrogant autem filiae Hierusalē a sponsa, quisnam sit & qualis sit sponsum qui quæritur, non quasi ignorantes ut discant, sed ut occasionem dent sponsae de suo dilecto sponso plura eloquēdi, eiusque pulchritudinem & maiestatem plenius explicandi: ut inter cōmemorandum & enarrādū magis in ea crescat vis amoris, & sancti desiderij flamma exardeat vehementius. Tum etiā quod ipsismet dulce est, de Christo suo sponso audire præconia. Interrogant ergo, ac dicunt: Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Pulcherrimam mulierem appellant, sponsum quærentē sponsi veri conuubia, id est, insigniter pulchram. Nam in Hebræo & Græco tantū dicitur: Pulchra in mulieribus. Quæ enim ad Christum se conuertit anima, & illū toto corde requirit, ea verē pulchra est & pulcherrima: suā videlicet pulchritudinem ab eo accipiens, ad quem se conuertit, pulcherrimum, qui est pulchritudo & decōr angelōrum sanctorum. Sed quid sibi volunt illæ interrogantes, dum sponsum nominant, non simpliciter dilectum, sed cum geminatione, dilectum ex dilecto? Orthodoxi patres mysterium in hoc accipiunt processionsis, siue æternæ siue temporalis, qua procedit filius Dei sponsum animarum sanctarū a patre: æternaliter quidem, secundum diuinitatem, temporaliter verō, secundum humanitatem assumptam. Sic enim dilectus ipse est filius ex patre æquē dilecto, sicut Deus dicitur ex Deo, & lūmē de lumine. Possumus tamen secundum literam modum hunc loquendi referre ad excellentiam dilectionis, ut dilectus ex dilecto, siue (ut ex Hebræo legi conuenientius potest) dilectus præ dilecto idem sit, quod insigniter & maximē dilectus: ac si diceretur, dilectus supra dilectum, aut dilectus plusquam dilectus.

Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.
Incipit sponsa cum magno affectu describere atque depingere dilectissimū sibi sponsum. Et primū quidem, generaliter ipsius describit pulchritudinem: deinde ad partes trāseundo, discurret per singula. Quomodo videlicet supra sponsum in principio

CAPITIS QVINTI.

90

quarti capitis, sponsum prolixē commendaturus, prius generalem proposuit cōmendationem, dicens: Quam pulchra es amica mea, quam pulchra: ac deinde ad partium transiens considerationem, subiungit: Oculi tui columbarum &c. Sic & in præfatu loco, prius generaliter sponsa commendat sponsum, quasi a totius corporis dispositione & colore, posterius ad partes trāseundo. Dilectus meus candidus, inquit, & rubicundus, electus ex millibus. Quasi dicat: Dilectus meus totus nō aliud videtur quā lac & sanguis, ut sit instar lactis candidus, & instar sanguinis rubicundus. In quo gemina Christi domini nostri natura, secundum patrum enarrationem, pulchrē insinuat & cōmendatur. Secundum diuinitatem quippe, candidus est: secundum humanitatem verō, rubicundus. Candidus, ratione diuinitatis, secundū quam patri est coæternus. Quæ durationis æternitas, rectē per cādorem significatur, quemadmodum & patris ipsius æternitas, Danieli in visione per candorem niuæ albedinis fuit mōstrata: Aspiciēbā, inquit, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda, id est, lana albißima. Candidus ergo secundum diuinitatem est filius, sicut candidus est pater: candidus inquam sicut nix & sicut lana munda. Rubicundus verō dicitur secundum humanitatem, in qua patri factus obediens vsque ad supplicium crucis, roseo suo sanguine a capite ad pedes vsque totus fuit rubricatus. Quemadmodum enim patris vestimentum candidum est visum Danieli sicut nix ad significandum eius æternam durationem & infinitā perfectionem: ita vestimentū Christi ratione assumptæ humanitatis, visum est angelis apud Esaiam, & in Apocalypsi dilecto discipulo, rubrum & aspersum sanguine. Sic enim apud Esaiā, *Esa. 63.* quasi admirantes interrogant angeli: Quare rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua quasi calcantium in torculari? Respondente eo, quod torcular calcauerit solus, in de quo aspersus sanguis super vestimentum suum. In Apocalypsi quoque, apparentem filium hominis, sanctus Ioannes vestimentum videt gestare aspersum sanguine. Aliter quoque ita distingui possunt in Christo, ut candidus dicatur & quasi lacteus, secundum eam quæ in ipso blandissimē bonis, in modū lactis refulget, pietatem & misericordiam: rubicundus verō siue rufus, & quasi igneus, secundū terrōre suæ iustitiæ, qua impiis & impoenitentibus merito terribilis est & metuendus. Rubedo enī ignea, M ij recte

COMMENTARIUS

rectè terrorem significat iracundiæ, quoniam ignea huiusmodi rubedine solent apparere, qui vehementi ira afficiuntur. Cui etiam consonat, quod Cherubin ille ante paradysum positus à Deo, post cecidit hominem, flammeum igneumque scribitur tenere gladium. Atque huic distinctioni satis bene consonat, quod in Græco pro rubicundo dicitur *πυρρός*: id est, igneus vel flammæus. Ex Hebræo quoque rufus non minus comode quam rubicundus legi potest, ex dictione edom, quæ in pluribus scripturæ locis rufum significat. Dicitur quoque electus ex millibus, id est, insignis & præstans præ millibus siue myriadibus (vt in Græco dicitur) id est, decem millibus. Vna enim myrias, decem millia continet. Hoc est: Tam est insignis & præstans iste dilectus meus, vt inter plurima millia non possit quisquā inueniri tam pulcher, tam diues, tam nobilis, &c. Quæ quidē Christi domini nostri, super tam angelorum quam hominū beatorum myriades, præstantia & excellētia, pulchra visione sancto Eisdre fuit demonstrata: quando in monte Sion videns turbam innumerabilem laudantium in canticis dominum, in illorum omnium medio iuuenē vidit statura celsum, cæterisque omnibus eminentiorem, qui etiā coronas illorum imponebat capitibus, & palmas dabat in manibus, magisque exaltabatur præ illis omnibus. Nihil enim dubiū est, quin Christi domini super vniuersa sanctorum agmina insignis præcellētia, tali fuerit visione designata. Caput eius, aurum optimū. Comæ eius, sicut elatæ palmarum, nigre quasi coruus. Nunc ad partes transit, incipiens à vertice capitis: atque ita deinde, cōgruo ordine ad alia membra progrediens. Primū igitur de capite ait: Caput eius, sicut massa quædam auri optimi & pretiosissimi. Caput Christi (teste Apostolo) Deus est, siue diuinitas. Cuius præcellētia naturæ supra omnē naturam creatam, bene per excellentiā auri significatur, quod cætera omnia metalla pretio & dignitate antecellit. Per comas verò huius capitis, intelligēdæ videntur innumerabiles illæ sanctorum angelorum myriades, qui diuinitati ipsi proximè & familiarissimè inhaerent, in ea cōfirmati & vegetari, sicut comæ capiti inhaerent, radicitusque infixæ nutrimentum & vigorem ab eodē accipiunt. Quorum etiā numerus tantus est, vt solus Deus eū nouerit, quemadmodum capillorum in capite soli Deo cognitus est numerus: apud quē (vt Matt. 10. in Euangelio ipse ait) capilli omnes iustorum numerati sunt. Danie. 7. Millia enim millium vidit Daniel ministratia, & decies cetera millia

CAPITIS QVINTI.

91

millia, siue (vt alij malunt legere) decies millies centena millia, assisiebant ei. In quo numero, non aliud quàm infinitus & indeterminatus significatur angelorum numerus. Comparantur autem hæ comæ elatis, & nigre dicuntur quasi coruus. Pro cuius literæ intellectu aduertendū est, quod hic dicitur elatis palmarum, nec in Græco nec in Hebræo ita inueniri. Palmarum enim neutra lectio meminit, neque aliquid ponit earum altera, vnde dictio ista posset accipi. Græca enim lectio sic habet: *δέρυχοι αὐτοῦ ἐλάται, μέλανες ὡς κόραξ*. Hoc est: Comæ eius elatæ, nigre quasi coruus. Ex Hebræo verò ad verbum legendum: Cincinni eius crispī, vel crispates, nigri quasi coruus. Videtur igitur superuacanea dictio, palmarum, quæ fortè ex glossa interlineari aliqua, per indoctos scribas (vt in plerisque huiusmodi euenit) in textum ipsum est inuecta. Est præterea aduertendus hoc in loco alter error Latinorū interpretū, qui existimauerunt per elatas istas palmarum, intelligi ramos magis erectos, vel folia sursum erecta, non deorsum pendentia in palmis: putantes imsuper, elatas idem esse quod eleuatas, & in altū extēsas. Verū hi ex ignorantia Græci idiomatis, hæc sanè in parte hallucinantur. Nomen enim *ἐλάται*, hoc in loco dictio est Græca, quæ iisdem omnino literis profertur apud Græcos, quibus apud Latinos. Singulari enim numero *ἐλάτη* elate dicunt, quæ admodum pentecoste, genere fœminino. Est autem species arboris aromaticæ, cuius meminit & Plinius libro. 12. naturalis hystoriæ, cap. 28. & vltimo eius libri. Postquā enim de bryo & cœnanthe dixisset, de elate subiungit, in hunc modum: Est præterea arbor ad eadem vnguenta pertinet, quam alij elatē vocant, quod nos abietem, alij palmam, alij spathen. Laudatur amoniaca maximè, mox Ægyptia, dein Syriaca, dūtaxat in locis siccantibus odorata, pingui lachryma, quæ in vnguenta additur ad domandum oleū. Talibus ergo arboribus aromaticis, cōparantur comæ sponsi. Cæterū, ex Hebræo alij aliter legunt: Comæ eius quasi crispæ vel crispates, nigre quasi coruus. Quæ lectio videtur faciliior, & magis ex familiari consideratione pulchritudinis virilis desumpta. Solent enim in viris commendari capilli crispī & bene nigri. Crispantes enim crines, signum sunt fortis animi, & nigredo virilis caloris, qui in viris plus quàm in fœminis debet abundare. Mystice verò, per crispos capillos intelligimus sanctos angelos, vt supra dictū est. Qui velut crispī dicuntur, dū semper ad Deum sursum intentum habēt sui intellectus

COMMENTARIVS

collectus atque affectus apicem. Quemadmodum enim crispus capilli, cum deorsum dependeant, in fine tamen sursum reflectuntur: ita sancti angeli quavis pro hominum necessitatibus videantur ad inferiora descendere, nunquam tamen prorsus intenti sunt his terrenis, quin mentis suae apicem in Deum conuertant. Semper enim, ut ipse in Euangelio angelorum dominus ait, patris coelestis faciem vident. Nigrae autem comae istae dicuntur, comparatione ad caput cui inhaerent, auro fulgentius: quoniam sancti angeli si cum excellētia diuinæ naturae conferantur, quasi nihil aestimabitur eorum omnis pulchritudo & gloria, & quasi nigredo apparebit in cōparatione niuei candoris. Nigrae item sunt, secundum propriam reputationem, quoniam sancti angeli considerantes suam quā ex semetipsis habent instabilitatem & imperfectionem, per quā ex sua natura in omne malum labi potuissent, non minus quā illi qui modo caco-dæmones à nobis appellātur, & carbone quouis atiores aestimantur, in propria aestimatione sibi vilescunt, nullā sibi sed totam Deo dantes gloriā. Vel aliter, per comas intelligimus sanctos homines: qui eadē ratione dicuntur comae sponsi, quia angeli. Crispantes dicuntur, quatenus secundum mentis apicem ad ea quae Dei sunt iugiter conuertere se laborant, quantumvis per corporis aut proximorum necessitatem cogantur terrā subinde respicere, & terrena agere. Nigri quoque dicuntur sicut coruus, secundum cōparationem ad infinitam diuinā sanctitatis puritatem, cui collatā omnis sanctorū hominū pulchritudo non nisi turpitudine quādam & deformitas videtur, iuxta illud Esaiæ: Omnes iustitiae nostrae, sicut pannus menstruatus. Itē secundum propriā reputationē nigri sunt homines sancti, id est, humiles & obscuri in oculis suis, nihil de semetipsis magnum, clarum aut gloriosum sentientes, & quantum ex semetipsis non nisi maximos peccatores sese reputātes. Quemadmodum sanctus Apostolus Paulus, cū esset vas electionis, omnium nihilominus peccatorum se maximū reputabat, dicens: Christus Iesus venit in hunc mundū peccatores saluos facere, quorū ego primus sum. Sed & suprà de hac nigredine sanctorū dictū est, in expositione cap. i. super verbo illo spōse: Nigra sum, sed formosa &c. Oculi tui, sicut colūba super riuulos aquarū, quae lacte sunt lotae, & resident iuxta fluentia plenissima. Per oculos spōsi rectē intelligimus dona Spiritus sancti, quēadmodum ex Apocalypsi sacra cognoscimus, ita referēte Ioanne: Vidi agnū tantam

CAPITIS QVINTI.

92

quam occisum, habentē cornua septem & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnē terram. Vbi per septem spiritus, iuxta sanctorū patrum enarationem, septiformis spiritus, aut septem dona spiritus, intelliguntur. Nam & alias, spiritus, in numero plurali, pro donis ipsius spiritus sancti legimus. Veluti capite. 14. prioris epistolae ad Corinthios, vbi nostra 1. Cor. 14. lectio Latina habet: Et spiritus Prophetarum, Prophetis subiectus est, Graeci codices secundum numerum pluralem legunt: Spiritus Prophetarū Prophetis subiiciuntur. Atque ita secundum numerum pluralem interpretes Graeci enarrant, de donis variis spiritus sancti: quae dicunt subiecta esse voluntati habentiū ea. Isti ergo sunt oculi sponsi, quibus ipse quasi aspicit & intendit super vniuersam fidelium multitudinē. De quibus oculis illud etiam potest intelligi, quod per Sapientē dicitur: Oculi domini lucidiores sole. Columbīs quidē assimilantur isti oculi, propter simplicitatē & sinceritatē ab omni dolo & fraude alienissimā, & propter singularem fecunditatē: quibus praerogatiuis duabus columba praecellit. Propter quod, etiam in nouo testamento in specie columbae dignatus est spiritus sanctus super Christum apparere. Per riuulos autē siue fluentia aquarum, super quae columbae istae residere aut demorari dicuntur, intelligere possumus sententias scripturarum sanctarum, quae sunt velut riuuli aquarum, quibus fidelium animae potantur & rigantur ad fecunditatem omnium virtutum. Qui bene aquarum riuuli dicuntur, quasi ab vno fonte primae & incommutabilis veritatis deducti & deriuati. Super quos etiam residere dicitur spiritus sanctus, quatenus auctoritatem ipse dat sententiae scripturarum sanctarum, virtutēque eis & efficaciam tribuit, ut potare valeāt & rigare fideles. Ipse enim author est scripturarum sanctarum: quoniam (ut Petrus Apostolus ait) 2. Pet. 1 non voluntate humana allata est aliquando Prophetia, sed spiritus sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines. Et Paulus Apostolus manifestē testatur, omnem scripturam diuinam esse inspiratā, ad vtilitatem fidelium. In inspirationem autē per spiritum sanctū fieri, necesse est: maximē cum dicat de eo Saluator: Ipse vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quae Ioan. 14 cunque dixerō vobis. Et iterum: Ille vos docebit omnem veritatem. Bene in super lacte dicuntur lotae istae columbae, id est, albiissimae, & candidissimae, instar columbarū quae in lacte sunt baptizatae siue iunctae: propter eximium candorē donorum spiritus sancti

COMMENTARIUS

transacti, quæ animas sanctorum quas ex munere sponsi visitat
instar columbarum lacte lotarum albisimas candidissimasq;
efficiunt. Denique, residere dicuntur istæ columbæ iuxta flu-
ta plenissima. Vel quia septiformis spiritus cum Deo patre &
Deo verbo vnus ipse idēq; Deus, in eadem semper felicitatis
plenitudine cōmoratur, quæ per fluentia plenissima potest in-
telligi. Ac magis etiā lectio Hebræa pro hac facere potest in-
telligentia, quæ de fluentis hīc verbum non facit, sed ad ver-
bum sic habet: Consistentes vel demorates in plenitudine. Nā
textus nostræ vulgatæ lectionis hac in parte, sicut & aliās fre-
quēter, Græcam sequitur additionem quæ habet καθήμενοι ἐν
πληρώματι ὕδατος. Sedentes super plenitudines aquarū. Pro-
quo noster interpretes dixit: Super fluentia plenissima. Vbi etiā
per plenitudines aquarum vel fluentia plenissima, nō incōmo-
dè intelligere possemus innumerabiles populorū multitudi-
nes, super quas septiformis spiritus dignatur ex bona volūta-
te Christi & patris residere & requiescere: in animabus vide-
licet omniū electorum, quas ipse suis liberaliter visitare & ad-
implere donis nō cessat, neq; cessabit vnquā, vsq; in cōsumma-
tionē seculi. Aliter per oculos possunt intelligi Ecclesiæ docto-
res & prælati: quorū est officiū, videre, pro totius corporis my-
stici: vtilitate & salute, vnde nomē habent eorū quidā vt ἱε-
ροκοποι nominentur, id est, superintendētes & speculantes. Hi e-
nim sicut colūbæ esse debent, per simplicitatē & sinceritatem
fidei prædicationis. Super aquarū riuulos debēt residere, id est
sententiis scripturarū sanctarū insistere, studiōque diligentis
meditationis incubere, vt inde hauriant quod effundant popu-
lis. In his enim, & suam & aliorū vitā & fidem debent contem-
plari: quemadmodum iuxta riuulos aquarum residentes colū-
bæ, suam in aquis præterfluentibus contemplantur imaginē.
Accipitrum quoque & aliorum huiusmodi rapacium animalium
figuras in aquarū fluentis contemplantur, vt tempestiuē au-
fugiant, ne in prædā fiant hostium vnguibus. Secundum quam
similitudinem, doctores & prælati per diligentem inspectio-
nem sanctarum scripturarum, sollicitē deprehendere & discer-
nere debēt impios hæreticos, atq; ab illorū prauitate noxia tā
se quā sibi cōmissos greges præseruare. Item iuxta riuulos
aquarum spiritualium, id est, gratiarum & donorum spiritus-
sancti debent commorari, sine quibus vtiliter suum nequeūt
administrare officiū. Debent quoque candidi esse & albedine
refulgere,

CAPITIS QVINTI.

93

refulgere, tanquam columbæ lotæ lacte spiritalis gratia. Ac
postremo, super aquarū debent residere plenitudines, vt fluen-
tia plenissima, id est, multitudini fidelium assiduē debent inuigi-
lare, eorūq; profectui & saluti quā diligentissimā operam im-
pendere. Genæ illius sicut areolæ aromatum, consistat à pigmentariis.

Solent pigmentarij siue aromatarij quos apothecarios vul-
gō nominamus, hortos habere in quibus herbas habent aroma-
ticas diuersarum specierum, quarum est vsus in confectioni-
bus medicinalibus & vnguentis. Distingunturque isti horti per
areolas quasdā siue lectulos (vt vulgō eiusmodi areolæ ab hor-
tulanis appellantur) pulchrè & eleganter compositos, vel in
quadro vel in rotundo, prout ipsis visum fuerit. Quas areolas
siue lectulos ita compositos, ipsi pigmentarij conferunt diuer-
sis herbis aromaticis, ad eum modum quo mulierculæ in hor-
tis domesticis betam, caules, & alias herbarum manducabiliū
species, ad domesticū & quotidianum vsum necessarias, per a-
reolas siue lectulos plantāt aut seminant. Talibus igitur areo-
lis aromatum, sponsa comparat genas sponsi: quasi dicat, genas
eum habere pulcherrimas & aspectu iucundissimas simulque
suauissimè olentes. Quoniam verò in genis verecundia solet
relucere atque modestia (quemadmodum suprā dictum est in
enarratione capitis quarti, vbi sponsus ipsam quoq; sponsam à
genis cōmendauit, dicēs: Sicut fragmē mali punici, genæ tuæ)
idcirco etiā hoc in loco non incongruē per genas sponsi pul-
cherrimas & gratiosissimas, intelligere licebit gratiosissimam
Christi humilitatem atq; modestiā, quam erga sponsam suam
semper ostēdit. Iuxta quod ipsemet in Euangelio ait: Discite à
mē, quia mitis sum & humilis corde. Quam quidē modestiam
maximi faciens gentium Apostolus, per eandem quasi per ma-
ximū quippiam & quod vehementissimè fidelium mouere
merito deberet affectus, quodam in loco obsecrat discipulos:
Ipse ego Paulus, inquiens, obsecro vos per mansuetudinem &
modestiam Christi &c. Vel aliter, per genas quæ sub oculis im-
mediatē sunt sitæ, populos fidelium licebit intelligere: qui Chri-
sto Domino ipsiusque spiritui septiformi, in humilitate & mā-
nifestatione sunt subditi. Quasi enim duæ genæ sunt, duo popu-
li Christo per fidem subiecti, populus Hebræorum & populus
nationum. Vel singulæ Ecclesiæ, singulæ sunt genæ sponsi, sin-
gulæ sunt areolæ à pigmentariis consistat: id est, à Christo pri-
mū, deinde ab Apostolis sanctis, optimis aromataris, plan-
tatae

COMMENTARIUS

Psal. 11

tata, optimisque plantulis fidei sanctæ & morum sanctorum confita, quibus odorem gratissimum de se fundunt, instar areolarum illarum quas conferunt pigmentarij. Talis enim pigmentarius erat, qui dicebat: Ego plantavi, Apollo rigavit: tribuens nihilominus principale fructu Deo, cui subiungit: Deus autē incrementū dedit. *Labia eius lilia, distillantia myrrhā primam.* Liliis, siue (vt ex Hebræo alij legere malunt) rosis, labia sponsi cōparantur: ob singularem candorē, munditiā atq; fragrantia, eorum quæ per labia sua sponsus eloquitur: Omnia enim eius eloquia, cādidissima sunt sicut liliū, & sicut argentū: iuxta quod in Psalmis dicitur: Eloquia domini casta, argentum igne examinatum. Item fragrantissima sunt, instar liliorū siue rosarū, vtpote oblectantia & reficientia piorum animos. Mirū verò, quod non potius mel dicantur ista blandissima labia stillare, quā myrrhā. Myrrham sanē distillant sponsi labia, & myrrham primā siue præstantissimā: quoniam doctrina omnis quā pro salute sponsæ suæ eloquutus est per labia sua sponsus, carni quidē amara est, nihil videlicet aliud clamās quā pœnitentiam, crucem, carnis castigationē, membrorū mortificationem veteris hominis & concupiscentiarū quæ vigent in eo crucifixionem: simul tamen admodū salubris & salutaris, vtpote ab omni corruptione peccati & damnationis animas & corpora præseruans. Ceterū in Græco pro myrrha prima dicitur, myrrha plena: quod in eundē sensum redit. In Hebræo autē, myrrha fluens vel transiens dicitur, id est, myrrha optima, cuius odor longē latēq; diffuit ac pertrāsit. *Manus illius tornatiles, aurea, plena hyacinthis.* Per manus sponsi tornatiles, Christi opera perfecta & numeris omnibus absolutissima, rectē accipimus. Consuetū enim est in scripturis, per manus intelligi opera vel ipsam vim operādi. Tornatile verò opus, quod torno elaboratum est, absolutissimū esse solet, ita vt neque festucula alicubi adhæreat operi tornato, neq; quicquā ex vlla parte desit rotunditatis perfectioni: adeo vt facillimē vel ex primo aspectu oculi possit discernere, inter opus scissile siue sculptile, ac tornatile. Fieri enim nō potest, vt tā absolute res quæpiā fiat scindēdo, quā sit tornādo. Rectē igitur, tornatiles spōsi manus, Christi domini opera significant perfectissima & absolutissima, ita vt nec de specie aliqua mali possint iustē reprehēdi. Dei enim (vt sanctus ait Moyses) perfecta sunt opera: suntq; bona valde. Et Psalmista testatur opus eius cōfessionē esse & magnificentiā

Deu. 32
Gene. 1
Psal. 110

CAPITIS QVINTI.

94

Psal. 148

centiā: id est, opera omnia confitenda esse & magnifica. Aliter manus Christi tornatiles intelligunt quidā, eo q̄ prōptissimus sine omni mora & impedimento sit in operādo: iuxta illud: Dixit, & facta sunt: propterea quod facillē admodū sit torno operari, & quasi absq; difficultate & sine regula fiat opera tornatilia. Verū prior expositio literæ Hebrææ magis videtur cōuenire, quæ ita habet: Manus eius spherulæ aureæ. Vnde videtur tornatiles manus dici, quasi ad perfectā rotunditatē torno elaboratæ, instar spherularū, & nō torno laborantes. Consonat & lectio Græca, quæ pro tornatiles habet *τορνῶντες*, id est tornatē. Aureæ verò dicuntur Christi manns, eo q̄ ex virtute diuinitatis opera sua operabatur, quæ per aurū omnium metallorum præstantissimum (vt supra dictum est) in scripturis significatur. Quæcūque enim pater operatur, hæc & filius similiter operatur, quemadmodum ipse ait in Euāgelio: suntq; trinitatis opera, iuxta dogma sanctorū patrū, in diuisa. Dicitur insuper manus istæ plenæ hyacinthis. Vbi nota, per hyacinthos hoc in loco non flores significari, sed lapides siue gemmas eo nomine appellatas, quemadmodum ex Hebræo & Græco manifestē cognoscimus: vbi pro hyacinthis legimus tharxis, quod indubiē nomen est preciosorum lapidū, non florū. Aliās tamen hyacinthus florē significat. Est autē hyacinthus lapis colore cereuleus, quē mutari dicūt cū facie cœli: ita vt cœlo sereno perspicuus ac grarus appareat, cœlo autem nubilo obfuscetur, quasi corā oculis euāesceat. Per quos hyacinthos nō absurdē intelligimus opera miraculorū, quæ Christus dominus in humanitate sua ex virtute diuinitatis operabatur: quibus vis eius operatiua sic clarebat & glorificabatur, quemadmodū solent manus regū & principū ornari & glorificari lapidibus preciosis, in aureis annulis inclusis. *Vēter eius eburneus distinctus saphyris.* Per vētrē, quo nihil est mollius atq; infirmius, cōgruē intelligimus infirmā ac fragilē Christi domini nostri humanitatem: quæ licet infirma fuerit & fragilis, castissima tamen atq; mūdissima extitit, quod per eburnē ventrē significatur. Ebur enim os est elephātis, animalis frigidissimi & castissimi. Vnde hoc ipso loco, vbi nostra lectio habet, vēter eius eburneus, Hebræa originalis lectio habet: Venter eius dens siue os elephantis. Et Græca ferē similiter: Vēter eius sicut pixidicula elephātina. Propter quod, per ventrē eburneum siue elephantinū rectē mundissima, castissima, & preciosissima Christi humani-

tas

COMMENTARIVS

tas significatur. Quæ distincta fuit, id est, pulcha varietate ornata, sapphyris, preciosis lapidibus, aureis punctis interlucentibus: quoniam Christi humanitas infirma & vilis secundum speciem, preciosissimis celestium virtutum & gratiarum gemmis fuit exornata. Visus est enim ipse, quasi unigenitus à patre, plenus gratiæ & veritatis. *Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas.* Per crura sponsi, quæ assimilantur columnis marmoreis, accipimus immobilem stabilitatem & firmitatem infallibilem omnium promissionum, actionum & dispositionum Christi. Fidelis enim est ipse, quemadmodum Apostolus ait, nec mentiri potest, neque falli aut fallere nouit. Nō habet pedes similes arundinibus, quæ vento agitentur, non est nutabundus & facile mutabilis in consiliis, dispositionibus aut operibus suis: sed (quemadmodum Propheta sanctus canit) fidelis est in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis, & consilium in æternum manet, cogitationesque eius in generatione & generationem. Super aureas verò bases crura eius marmorea dicuntur fundari: quia firmitas omnis & infallibilitas promissionum & dispositionum Christi, diuinæ certitudinis & primæ veritati innititur, cum sit ipse veritas prima, iuxta illud: Ego sum via, veritas & vita. Vel per bases aureas, intelligere licebit diuinæ prædestinationis præscientiā, ex qua procedit certitudo & infallibilitas omnium consiliorum & dispositionum Christi, ut nihil eorum possit non impleri. Denique per crura duo recte accipere possumus misericordiam & veritatem siue iudicium, quæ frequenter scriptura simul commemorat, & quasi ex æquo in Christo prædicat. Veluti quā apud Psalmistam dicitur: Vniuersæ viæ domini, misericordia & veritas. Et alibi: Misericordiam & iudicium cātabo tibi domine. Quid enim aliud ista sunt, nisi duo crura, quibus incedit ipse in omnibus viis suis? Et sanè marmoreæ hæc sunt columnæ: quia misericordia eius & iustitia siue veritas, ambæ sunt æquæ in Christo rectæ, æquæ firmæ, æquæ inflexibiles aut inflexibiles: ut (iuxta Sapientem) non sit prudentia, non sit consiliū contra dominū: sicut non contra misericordiā, ita non contra iustitiā: & sicut non contra iustitiā, ita nec contra misericordiam. Et hæc crura super aureas bases, iuxta sensum suprà expositū, bene fundata dicuntur: quoniam secundum æternā prædestinationem & præscientiā diuinitatis, pari semper passu & æqua rectitudine, Christi misericordia & iustitia sine defectu procedunt.

Species

Psal. 32

Ioan. 14

Psal. 24

Psal. 100

CAPITIS QVINTI.

95

Species eius ut Libani, electus ut cedri. Inter omnes montes terræ promissionis cæterarumque regionum adiacentium, insigniter præeminet, tā pulchritudinis amœnitate quā fructus fecunditate, mōs Libani, quemadmodum & in superioribus annotatum est. Sic inter omnes arbores, cedri & altitudine & rectitudine staturæ præcellunt: quæ in Libano habentur præstantissimæ & maximæ proceritatis. Propter hanc scilicet præcellentiam, Libano sponsum comparat sponsa, & cedris: Species eius, inquit, ut Libani, electus ut cedri. Vbi nota, nō eiusdem esse casus, Libani & cedri. Illud enim est casus genitui & numeri singularis, ut sit sensus: Species eius, sicut species Libani. Vnicus enim est Libanus, sic fertilitate & amœnitate gloriosus. Cedri verò, secundum pluralem numerum accipitur, in casu nominatiuo: quemadmodum in Græco est manifestum & in Hebræo, cum utrobique numerus habeatur pluralis. Significatur autem hoc verbo, præcellēs & admirabilis pulchritudo ac gloria sponsi, quæ vniuersos mortales homines, imò ipsos immortales angelos antecedit, iuxta id quod suprà dictū est: Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus. Et capite secundo: Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios. Psalmista quoque de hac pulchritudinis eius excellentia testatur, dicens: Speciosus forma præ filiis hominum: Ac rursum: Gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* Quasi per defectū supplet spōsa, quod videbatur in sponsi commendationem omisisse. Id quod euenire solet iis qui vehemētiores sunt in rei cuiuspiam commendatione, ut quantumvis commendauerint, nunquam sufficienter commendasse se putent. Quia enim de gutture nihil dixerat, quasi defectum supplens omisionis præteritæ, adiungit: Guttur illius suauissimum, siue (ut in Hebræo habetur per nomen abstractum & plurale) suauitates. Hoc est: Guttur habet plenum suauitate & dulcedine, quasi lacte & melle plenum. Quoniam videlicet quicquid per guttur eius transit, quicquid per guttur suum nobis eloquitur, melle & lacte dulcius inuenitur. Iuxta quod Psalmista ait: Quā dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Et secundum eandem ferē sententiam, infra de sponsa ait sponsus: Guttur eius vinum optimum. Adiungit verò dehinc, verbum conclusionis, quo quicquid forte omisum videri possit in particularium membrorum commen-

Cant. 2.

Psal. 44

Psal. 118

COMMENTARIVS

Ioan. I.

commendatione, summam comprehenditur, & velut supple-
tur, cum addit: Et totus desiderabilis. Pro quo in Hebraeo ad ver-
bum legitur per nomen plurale (vt supra) Et totus desideria:
& in Greco ferè similiter, totus concupiscentia. Hoc est: Qua-
tus quantus est, totus nil aliud est quam deliciae, per omnia est
deliciosissimus & praestantissimus, totus delectabilis & deside-
rabilis: nihilque est in eo à capite ad calcem vsque, quod non sit
amabile & delitiosum. Siue enim in sponso consideretur diui-
nitas, quae est quasi caput & supremum obtinens dignitatis lo-
cum, totus apparet desiderabilis: nimirum patris vnigenitus fi-
lius, verbum patris patri coaeternum, vnum idemque bonum pri-
mum & summum cum patre, cuius cognitione & fruitione bea-
tificantur omnes electi. Siue ipsius humanitatem, quasi ventrem
aut pedes in ipso consideremus, etiam hic nobis totus apparet
desiderabilis: nimirum plenus gratia & veritate, de cuius plen-
titudine accipere debeamus omnes, & qui pro nobis in assum-
pta humanitatis natura, tam miranda & nunquam vlla obliuio-
ne delenda beneficia contulerit. Denique, siue caput specte-
mus pro nobis spinis coronatum, siue genas rubore perfusas
atque etiam alapis caesas, siue guttur ad raucedinem vsque la-
borans pro instructione populorum, siue oculos exhaustos vi-
giliis in oratione nocturna, siue faciem ipsam totam pro no-
bis sputis illitam & horrido cruore saedatam, siue collum ini-
quis manibus crudeliter caesum, siue humeros durae crucis ba-
iulatione contritos, siue manus illas tot miraculorum prius ope-
ratrices, postea clauis in cruce perforatas, siue dorsum & cor-
pus omne flagris asperimis concisum & velut dilaniatum, siue
genua in oratione laesata, siue pedes molesto itinere crebro
defatigatos ac nouissimè clauis in cruce perforatos, per om-
nia nobis occurrit totus amabilis & desiderabilis: cum fide te-
neamus indubitata, omnia illa tam opprobria quam tormen-
ta, non ob aliud quam propter nostram salutem, ex amore syn-
cerissimo, fuisse ab eo suscepta. *Talis est dilectus meus, & ip-
se est amicus meus, filius Hierusalem.* Magna amoris affectio in
verbo isto insinuat, quum post tam operosam commendatio-
nem & longum discursum, quasi exaggerando & confirmando
illa omnia quae dicta sunt, adiicitur: Talis est dilectus meus &c.
Quasi dicat: Vos o filiae Hierusalem paulo ante me interroga-
batis, qualis esset dilectus quem quarebam. Ecce iam enarra-
ui vt potui, iam audistis qualis sit & quati precij, quamque me-
rito

CAPITIS QVINTI.

96

rito amabilis & desiderabilis: vt credatis nihil mirum esse, quod
tantopere illum quaesierim & quærere non desinam. Nam si
quidem vulgaris esset iste sponsus meus, quasi vnus de vulgo fi-
liorum Adam, non tam vehemens me teneret desiderium, ne-
que tanta in quærendo distringeret solitudine. Verum quum
sit ipse tantae excellentiae tantaeque gloriae, vt satis nunquam de
eo loqui sufficiam, meritò sanè tanto ardore & seruire illum
quaero, neque donec inuenero, siue per diem, siue per noctem
quaerere desinam vnquam. Quod autem dilectum cum vocat
& amicum, quod item dicit, Talis est dilectus, & iste est amicus
vtrique ad laudis exaggerationem & veritatis asseuerationem
sue confirmationem pertinet, iuxta quod in consimilibus lo-
quutionibus supra diximus. Veluti quum primo capite libri hu-
ius ait sponsus: Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra.

*Quò abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum: quò declinauit
dilectus tuus, & quæremus cum tecum?* Vox est filiarum Hieru-
salem deuotarum animarum, quae supra adiurata à sponsa, in-
terrogauerant de qualitate sponsi. Nunc enim postquam ex-
posuit sponsa qualitatem & praecellentiā sponsi, rursus quæ-
runt quò abierit dilectus atque declinauerit, vt vnā quærant
cum ipsa. Significatur hac interrogatione fraternae compassio-
nis affectio, & sollicitudo mutuae charitatis, qua inuicē sibi de-
uotae animae compatiuntur, mutuāque tenentur solitudine,
& ad inuicem adiuuandum paratas se offerunt: illae maxime
quae perfectiores sunt, ad subueniendum illis quae sunt velut no-
uitiae, recenter ad Christum conuersae & in rebus diuinis vitā-
que Christiana adhuc imperfectae. Talem enim affectum com-
patientium & auxilium opportunū pro virili pollicentium, vox
ista indicat, quærentium à sponsa languente, quò abierit dile-
ctus, vt simul cum ea absentem & desideratum sponsum quæ-
rant. Bene autem dicunt, quò abiit, quò declinauit: quoniam do-
minus Iesus (vt supra diximus) pro utilitate suorum ad tem-
pus se subtrahit, & quasi declinare videtur, vt sic quærentium
proberet fides, crescat desiderium, & augeatur meritum. Te-
cum autem quæremus, inquiunt: id est, nos quantum in nobis
est tibi erimus adminiculo, vt ad dilecti tui praesentiam valeas
pertingere.

COMMENTA-

COMMENTARIUS

CAPITIS SEPTIMI.

Dilectus meus descendit in hortum suum, ad areolas aromatum, ut pascatur in hortis & lilia colligat. Ego dilectus meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia. Hortus iste ad quem descendisse dicitur sponsus, vniuersalis est Ecclesia, quemadmodum in fine capitis quarti diximus, tractantes verbum illud: Hortus conclusus, soror mea sponsa. Et iterum illud in initio quinti capitis: Veniat dilectus meus in hortum suum, & cetera. Areolae autem aromatum, particulares sunt Ecclesiae, vel singulae fideles animae, quae aromatibus virtutum sunt confectae & exornatae in hortu vniuersalis Ecclesiae. Cuius etiam aquis salutariibus, doctrinali scilicet instructione & gratia sacramentali, rigantur & foecundantur, quemadmodum in loco supracitato plenius diximus. In hunc igitur hortum, & ad has aromatum areolas, dicitur sponsus descendere vel descendisse, propter benignam prouidentiam & quotidianam visitationem, qua dignanter vniuersalem Ecclesiam visitat, & in ea singulas Ecclesias singulasque fidelium animas benignissime curat. Ad hoc autem dicitur huc descendisse atque descendere, ut ibi pascatur & lilia, siue (ut alij ex Hebraeo malunt legere) rosas, colligat. Quemadmodum enim solent homines libenter in hortos suos (qui plerumque in locis sunt humilioribus, propter aquae humorem ipsis necessarium) animi causa descendere, illicque obambulare, ut animi pascant ac releuent, herbarum virentium aspectu, odoribusque aromatatum & florum, quos ibi carpunt & naribus applicent: ita per similitudinem de sponso loquitur, ad hoc eum in hortum dicens descendisse ad areolas aromatum, ut ibi pascatur & flores colligat. Quo modo loquendi pulchre significatur specialis gratia & oblectatio, qua ille afficitur in fidelium suorum virtutibus & Ecclesiarum profectibus: quibus adeo gaudet & oblectatur, ut pasci etiam illis dicatur. Colligitque tunc ipse lilia, siue rosas in hortu suo, quando opera bona piaque cogitationes & affectiones in conscientiis sanctorum considerat & acceptat, sanctorumque merita quibus nunc ei placere student, velut flosculos carpit, & quasi in sinum abscondit, in mente ea reponens, ut non pereat bonorum operum & piarum affectionum fructus, sed opportuno tempore pro eis merces gloriosa

CAPITIS SEPTIMI.

97.

gloriosa reddatur iis qui factum talem protulerint. Non enim in semetipsis marcescunt, non deperunt in nihilum rosae istae siue lilia, sed a sponso in hortu suo deambulante veluti res quaedam magni pretij colliguntur, & reconduntur in sinum. Quoniam videlicet iustorum opera non frustrabuntur suo premio, neque peribunt a memoria eius ad cuius honorem facta sunt: sed permanebit (iuxta Psalmistae vocem) in seculum seculi iustitia eorum, adeo ut ne vnus quidem ex omnibus operibus bonis maneat irremuneratum. Id quod aperta voce sponsus ipse in Evangelio protestatus est, dicens: Quisquis potum dederit vni ex minimis his calicem aquae frigidae, tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Possumus etiam per lilia siue rosas, ipsos in Ecclesia fideles accipere. Quos deambulans in hortis suis sponsus, passim carpit & colligit: dum sua prouidentia singulorum curam gerens, fideles ex hoc mundo tempestiue, & qui sibi opportunum maxime visum fuerit, transfert in seculum veturum, in gloriam paradisi. Quemadmodum enim flores quum iam aperti fuerint & pleni, itemque fructus quum maturi fuerint, carpi solent & in sinum recodi vel in horrea: sic fideles in Ecclesia, qui iuxta beneplacitum Dei fuerint virtutibus consummati, quasi rosae patentes aut aperta lilia, & quasi fructus maturi, colliguntur a sponso deambulante semper in hortis, & singulorum curam gerente, quando maxime tempestiuum ipsis videtur. Quod autem sequitur: Ego dilectus meo & dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia: in commentario primi capitis plenius declaratum est, ubi eadem omnino sententiam iisdem verbis protulit sponsa, nisi quod ordinem commutauit, dicens: Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia. Quare superuacaneum fuerit, eadem hic prolixiori enarratione explicare. Finitur autem hic longum illud colloquium sponsae, quo per caput totum fere praecedens, ipsa de suo sponso, partim secum, partim cum filiabus Hierusalem loquuta fuit. Quod si quis requirat, quonam pacto ista quadrat aut satisfaciant interrogationi a filiabus Hierusalem in fine capitis praecedentis propositae, quum dicerent: Quo abiit dilectus tuus & cetera. Responderi potest, sponsam quasi non valentem specialius quaestioni illi satisfacere, sermonem declinare ad generalia: ut facere solent qui de re interrogantur sibi parum cognita. Quod enim sponsus declinet vel abeat, quum absentem se nobis simulat, & praesentiae suae consolationem nobis vide-

COMMENTARIVS

tur subtrahere, ignoramus. Quod autem generaliter in Ecclesia (vt ita loquar) obambulet, & electorum profectū curet, virtutēque cōsideret, nihil est dubium. In quo etiam verbo vtrūque interrogationi proposita ipsa tacite responderet, significans videlicet in Ecclesia Christum requiri debere, & in fidelium congregationibus, nō alibi, inueniri posse: illicque tādū esse querendum, donec inueniatur. Intra enim hunc hortum, ad istas aromatum areolas, queri debet. Extra Ecclesiam frustra queritur, quia inueniri illic non poterit, qui per deserta & sylvas nō vagatur, sed in horto suo commoratur, in vnitāte videlicet catholica & apostolica Ecclesia, extra quā salus nemini esse poterit. Pulchra es, amica mea, suavis & decora, sicut Hierusalem terribilis, vt castrorum acies ordinata. Iamdiu sponsus quasi absens, solitariam sponfam vel secum vel cum filiabus Hierusalem colloquentem permiserat, nihil respōdens quantumlibet anxie querenti & requirenti. Nunc verō, quasi non sustinens vltra affligi tam dilectam & fidelem spōsam, in vocem laudis & admirabilis commendationis subito erumpit, dicēs: Pulchra es amica mea &c. De Ecclesie pulchritudine tam interiori quā exteriori, quam habet ex munere sponsi, in præcedentibus crebrius dictum est. Dicitur verō suavis, id est, amabilis, & decora, sicut Hierusalem, id est, maximē pulchra, maximē suavis siue amabilis, & maximē decora. Vbi per Hierusalem, ad literam intelligere possumus gloriosam illam ciuitatem, regni totius Israëliti sub tempore Davidis & maximē Salomonis, florētissimam metropolim, cui tum tēporis nulla ciuitas alia splendore diuitiarum & gloria aequabatur. Bene enim huic ciuitati gloriosissimā & florentissimā, Ecclesia hæc militans comparatur: in qua ex liberalitate & munificentia veri Salomonis, omnium spiritualium diuitiarum est abūdantia, & de qua (iuxta Psalmistam) gloriosa sunt dicta, vt de ciuitate Dei viuētis. Fortitudine quoque spirituali & praesidio, incolarūque multitudinē longē ciuitas ista excellit veterem illam Hierusalem, etiam si pro eo tempore quo maximē floruit, cōsideretur. Aliiter per Hierusalem intelligitur triumphās Ecclesia beatorum, eo quod militans ista aliqua ex parte, licet deficienter, assimiletur & correspondeat illi triumphanti. Secundum quem sensum, oportet comparationem fieri per defectum, sicut econtrario secundum priorem sensum, per excessum fiebat comparatio. Quemadmodum enim Ecclesia ista militās Hierusalem illam

CAPITIS SEXTI.

98

illam terrenam longē excedit dignitate & gloria, iuxta illud Psalmistæ: Diligite dominus portas Sion, id est, Ecclesie sancte, super omnia tabernacula Iacob, id est, plusquam statum veteris synagoge, ita Hierusalem hac superna longē est dignitate & gloria inferior, licet aliquatenus & alioquinque ei assimiletur & respondeat, sicut filia matri. Hebræa autem lectio & Græca, aliquanto secus hoc loco habent, quā nostra vulgata. Hebræa quidem sic habet, Pulchra es tu, amica mea, sicut thirsa, id est, res placens aut suavis: decora, sicut Hierusalem. Atque huic pulchrē cōsonat lectio Græca, quæ sic habet, καλὴ ἡ φίλος, ὡς ἡ Ἱερουσαλὴμ. Hoc est: Pulchra amica mea sicut bona voluntas vel bene placitum (id est, res beneplacens ac grata) speciosa, sicut Hierusalem. In eo quoque quod sequitur: Terribilis vt castrorum acies ordinata, Græca lectio tantum habet ὡς τεταγμένη: id est, sicut ordinata. Quod tamen eundem omnino sensum habet cum lectione nostra vulgata, subintelligendo castrorum acies, vel exercituum multitudines, vel aliquid tale, quale proculdubio subaudiri oportet ad plenam intelligentiam. In Hebræo quoque idem est sensus, vbi ad verbum legitur: Sicut vexillares exercitus, id est, sicut exercitus iam sub vexillis suis cōstituti, & dispositi ad prælium iam iam ineundum cum hostibus. Significatur videlicet in hoc verbo, Ecclesie militatis inuicta & insuperabilis fortitudo, aduersus quam (iuxta domini verbum) neque portæ ipsæ inferorum queant præualere. Propter quod, formidabilis dicitur atque terribilis, ipsis proculdubio aduersariis, aëriis illis potestatibus & principatibus, mundi rectoribus tenebrarum harum, qui nostræ saluti pertinacissima inuidia & odio irreconciliabili aduersantur. Ipsi inquam, Ecclesia hæc militans, ab ordinatissimo duce suo Christo & Spiritu sancto directore, secundum diuersos gradus & status, officia & merita, quasi per varios exercitus sub vno duce Christo, & sub vno sanctæ crucis vexillo militantes in ordine pulcherrimo, & ad resistendum demoniacis insultibus maximē congruo ordinatissime disposita, terribilis est & formidabilis: eo quod expugnare eam aut deuincere pro suo voto nequaquam possint. Tamen si enim possint illi salutis humanæ inimici, vnum fortē aut alterum horum exercituum militem, quem inuenerint ab exercitu communi ordine derelicto aberrantem, interimere, id est, eos qui se vtrōq; à Christi militia subducunt, & signa crucis eius

N ij derelin-

COMMENTARIUS

Ioan. .9.

derelinquunt, in mortem culpæ atque gehæ pertrahere: nõ tamen possunt neque poterunt vnquam in omni sua virtute & violentia, totum ipsum Ecclesiæ exercitum prosternere, prorsusq; eam pessundare & ad nihilum redigere. Et quoniam sciunt ordinatissimam dispositionem Ecclesiæ, secundum gradus diuersos prælatorum atque subditorum, diuersosq; status spiritualium & temporalium potestatum, diuersa quoque merita incipientium, proficientium & perfectorum, maximam ipsis Ecclesiæ exercitiis conferre fortitudinẽ: ob hoc studiosissime semper ecclesiastici ordinis huius vnitatem, pacem & concordiam moliantur subuertere, seditionesque & schismata in Ecclesiæ exercitiis suscitare: vt dum hi inter sese altercati & pugnare cõperint, ipsi liberiori velut lupi rapaces & latrones pessimi rapiant, mactent & perdant. Quemadmodum enim in exercitiis militaribus, quum ad pugnam procedunt cõtra hostes, ordinis maxima cura habetur, nihilque adeo exercitum reddit inexpugnabilem atque ordo bonus: vbi verò ordo neglectus fuerit aut dissipatus, nihil aliud sunt milites quàm oues mactationis, gladiis aduersariorum facillimè trucidandi: ita in exercitiis spiritualibus sanctæ Ecclesiæ, ordo ecclesiasticæ unitatis ad resistendũ aduersariis potestatibus permaximè confert, nihil verò æquè nocet fidelibus, aut aditum æquè præbet hostibus, atque ordinis huius & unitatis ecclesiasticæ dissipatio.

Auerte oculos tuos à me, quia ipsi auolare me fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad. Dentes tui sicut greges ouium, quæ ascenderunt de lauacro. Omnes gemellis scrotibus, & sterilis non est in eis. Sicut cortex malipunci, sic genæ tuæ, absque occultis tuis. Quod primo loco dicitur, Auerte oculos tuos à me, quia &c. simile videtur illi quod supra capite quarto dixit sponsus, Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum, in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui. Videtur enim vtrobiq; sermo fieri secundum morẽ carnaliter amantiũ, qui amorosis oculorum iactibus & amicis aspectibus quammaximè seinuicem vulnerant: significaturq; in vtroque horum verborum excessus amoris, quo sponsus ipse Christus suam sponfam Ecclesiã inimicè diligit, vt quasi non ferens seipsum videatur, præ amoris excessu. Sic enim iuxta morem eius qui excessu deperit carnalis amoris, loquitur: Noli o sponsa mea diutius oculos tuos in me conicere, noli me amplius oculorum tuorum iactibus vulnerare: ipsi enim auolare me fecerunt,

CAPITIS SEXTI.

99

runt, vel (vt alij ex Hebræo legere malunt) insolescere me fecerunt, id est, adeo me incenderunt & vulnerauerunt amore, vt iam nõ sim apud me, sed prorsus extra memetipsum factus videar, & quasi impos meipsum. Sic enim vehementer ad excessum vsque amantes dicuntur auolare vel insolescere, id est, extra se fieri, vt non sint sui compotes, neque sui animi habeant potestatem. Vnde quod supra dixit: Vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, ipsum est quod hinc modò dicitur: Ipsi me auolare vel insolescere fecerunt. Quod autem dicitur: Auerte oculos tuos à me, non sic accipiendum est quasi sponsus fastidiat sponsæ præsentiam, vel nolit vltra à sponsa videri, quũ supra dixerit: Ostende mihi faciem tuam &c. nec possit vnquam satis diligi à sponsa. Sed iuxta sensum supra expositum accipiendum est, ad exprimendum amoris excessum, secundum morem loquendi vehementer amantium. Ceterũ, illa quæ deinde sequuntur ad sponsæ commendationem, de capillis, dentibus & genis, eadem totidem & iisdem ferè verbis supra in textu posita & in cõmentariis exposita sunt, capite quarto. Propter quod breuitati studentes ista præterimus, de quibus semel proluxa enarratione tractatum est. Facilius enim ac minus molestum fuerit legenti, semel lecta ad memoriam reuocare, vel ad locũ explanationis post obliuionem recurrere, quàm scribenti, eandem rerum iteratione & tempus & calamum terere.

Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinae, & adolescentularum non est numerus. Vna est columba mea, perfecta mea: vna est matri suæ electa genitrici suæ. Viderunt eam filia, & beatissimam prædicauerunt reginæ & concubinae, & laudauerunt eam.

Videri possit prima facie, carmen istud Salomonem de suis vxoribus, reginis & cõcubinis aliisq; adolescentulis cecinisse, illamq; ceteris omnibus prædilectã & præcipuam reginã filiã Pharaonis præcipua laude celebrasse. Sed quid nobis & idolo latris illis mulierculis? Imò quid Spiritui sancto & impuris illis meretriculis, vt earũ in hoc carmine tã sacro voluerit meminisse? Quemadmodum igitur hætenus à carnalibus ad spiritualia vbique subuectus est intellectus, ita nunc quoq; impuros illos amores mulierũ fideli oportet mente transcendere, atque ad purissimũ illum amorem castissimãq; coniugia Christi cum animabus fidelium in Ecclesia intellectu mentis cõuertere. Ad quod etiam ipsa nos literæ superficies cogere videtur, si ea quæ hinc dicuntur illis conferamus quæ in libris Regũ de vxoribus

N iij ribus

COMMENTARIVS

ribus & concubinis Salomonis referuntur. In tertio siquidem Regum volumine, capite vndecimo, legimus, fuisse Salomoni vxores quasi reginas septingentas, & concubinas trecentas. Vbi numerus ponitur vxorum atque reginarum longè maior, quàm hoc in loco: imò maior illic ponitur numerus plus duplo vxorum atque reginarum, quàm concubinarum: quum hic e contrario numerus concubinarum excedat reginarum numerum. Adolescentularum verò quæ hic narrantur sine numero, illic nulla omnino fit mentio. Vnde videtur ista diuersitas, ad mysticum sensum hoc in loco nos remittere. Per adolescentulas igitur concubinas & reginas, tres intelligimus ordines fidelium animarum, quæ intra Ecclesiã sunt vero Salomoni cõiunctæ, ex quibus vna tota constat & cõponitur Ecclesia, veri Salomonis domus & familia. Sunt enim in ea incipientes siue pœnitentes, admodum imperfecti & infimum locum obtinentes, in quibus multum adhuc viget caro, neque plenum satis imperium obtinet ratio: quemadmodum in adolescentulis solet caro multum lasciuire, & parum adhuc vigere ratio. Tales nihilominus sunt ex gratia Dei, vt carnem non prorsus dominari permittant spiritui: & licet carnem non penitus emortuam, aut penitus mortificata super terram membra gestent, quod est perfectorum, licet nondum penitus in eorum cordibus mundus aruerit & concupiscentia eius, vt dicere possint cum illo perfecto Christi amatore: Mihi mundus crucifixus est, & ego mudo. Viuo ego, iam non ego, viuunt verò in me Christus: attamen propter amorem sponsi sui & per gratiam sponsi sui, operibus pœnitentiæ ita insistent, sic carnem si non omnino mortificant, certè castigant & in seruitutem redigunt, vt non eam prorsus dominari permittant spiritui. Ac si quidem, propter impetum carnalis concupiscentiæ adhuc vigens, nonnunquam labatur, fletibus & lumentis maculas eiusmodi extergere, & pœnitentiæ fructibus expiare pro sua tenuitate laborat. In summa, quicquid illis euenit, hoc cauent & prospiciunt diligenter, ne extra amicitiam fiant, aut extra familiam proscribantur veri Salomonis: vbi ceciderint, quanto citius resurgere festinant: si aberrare incœperint, & alienos forsitan ad momentum respicere, aut etiam sectari, amatores, reuertuntur quanto citius ad cor & pœnitentiã agunt, dolentes de infidelitate aduersus Salomonem sp̃sum suauissimum & delitiosissimum commissa. Petunt lachrymis veniã, cum filio prodigo recipi cupiunt ad patris familiam, cum publica-

no

CAPITIS SEXTI.

100

no humiliter petunt misericordiam, cū peccatrice scœmina fuisse lachrymis postulant indulgentiã. Sicque inter cadendū & resurgendū, quantum fragilitas patitur miseræ carnis, virtutis viam si non percurrere, si non perambulare, certè perperere laborant: instat eorū qui per lubricam incedentes viam, modò cadunt, modò resurgunt, modò stant, modò pergunt lentis gressibus, nonnunquã manibus & pedibus innitentes, ne in luto aut cœni profundo infixi hareant: sicq; tandē, licet nō sine macula & vulnere, salui euadunt. Huiusmodi (inquã) homines vix dum incipientes & ad modū imperfectos, rectè per adolescentulas intelligimus, quæ plerūq; plus æquo carnales sunt, petulantes, lasciuæ, & quasi fatuellæ. Atq; hæ in familia Salomonis, in Ecclesia sancta, locū tenent nouissimum. Per reginas verò, intelligimus illos qui in Ecclesia excellentis sunt meriti, in quibus caro plenè est subiugata spiritui, quibus mundus cū Apostolo crucifixus est & ipsi mundo, quibusque totum studium est nocturnum atque diurnum, omnibus postpositis in Salomonis lectulo requiescere, ipsiusq; suauissimis vacare amplexibus, nullum ultra vel aspectu dignantes alienum amorem. Quales videlicet illi extiterunt amici sponsi, sancti Apostoli & Propheta, & qui in illorum locum deinde successerunt sanctissimi martyres, confessores & virgines: illi potissimū, qui Christi Ecclesiam verbis & exemplis dum viuerent ad ipsius amorem assiduè perurgere non cessabant. Quales etiã hodie aliquot non dubitamus esse in ecclesia, licet raros, hominibus forsitan occultos, Deo tamen manifestos, quorum precibus & meritis nos imperfecti & in nimium multis quotidie offendentes adiuuamur atque defendimur. Atque hic ordo, supremus est & eminentissimus in Ecclesia. Inter hos verò duos ordines infimū & supremū, illum incipientiū & imperfectorū huc perfectorum & consummatorū, medius est ordo proficientiū eorum videlicet qui neque prorsus imperfecti sunt tyrones in schola Dei, neque magistri consummati, sed quasi inter vtrosq; medij: qui videlicet aliquousq; iam promouerūt, lōgāq; pugna aduersus carnē & assuefactione continua eius ad illa quæ dei sunt atque virtutis, eò peruenerunt, vt meritò extra ordinem nouissimū debeant locari, necdū tamē eò profecerūt vt perfectis illis æquari debeant aut possint. Cuiusmodi per concubinas aptissime significantur, quæ reginis quidē & vxoribus præcipuis inferiores computantur, ipsis tamen adolescentulis su-

N iij

piores

COMMENTARIUS

periores existunt, & maioris precij in oculis regis, quā ille habentur. Atque hi ordines licet ab inuicem sint distincti, est nihilominus talis inter eos ordo & connexio, vt qui intra adolescentularum iam ordinem continentur possint (si adniti velint sedulo, ad promerendā semper magis ac magis sponsi gratiam) ad concubinarum ordinem ascendere: sicut quæ intra concubinarum modò sunt ordinem, possunt ad superiorem reginarum ordinē exaltari. Debentque omnes qui in familia sunt Salomonis ad hoc anniti semper, vt seipsis superiores & meliores, sponsoq; suo proximiores, possint euadere. Quæ adhuc adolescentulæ sunt, non sua sint sorte contentæ, non ibi quiescant, suspirēt potius ad altiore concubinarum gradū. Quæ verò concubinae iam sunt, needū quiescant, donec ex concubinibus per sponsi sui superabundantem gratiā reginae fieri mereantur. Hæc enim sancta est ambitio, quā libenter in nobis videt sponsus, adeo vt non mediocriter sit periculū illis quæ à sancta hac ambitione inueniuntur vacuæ. Qui enim adhuc imperfecti sunt, nisi ad perfectiora aspirent, nisi magis magisque proficere studeant vt ex adolescentulis fiant concubinae, verendū est, ne propter suam inertiam, iusto Dei iudicio, loco etiā suo quē videbantur habere priuentur: vt iuxta id quod in Euangelio scribitur, etiā quod habere videbantur auferatur ab eis. Bene autem notandū, quod inter tres istos ordines ita distinguit secundum numerū, vt reginas dicat sexaginta, concubinas octoginta, & adolescentulas sine numero: quoniā videlicet in Ecclesia, perfecti in exiguo sunt numero si ad imperfectos conferantur. Sunt nihilominus in numero satis cōpetenti & sufficienti ad Ecclesiæ sustentationē & ornatum, iuxta numerū in diuina prædestinatione statutū: propter quod, reginae dicuntur sexaginta, sicut etiā suprà capite tertio dictum est, Salomonis lectulum à sexaginta fortibus ad bella paratis custodiari atque circumniri, id est à viris potētibus in opere & sermone, probitate & eruditione valentibus, qui Ecclesiā defendere sufficiant, quemadmodum suprà suo loco plenius expositū est. Sūt igitur Salomoni nostro suæ reginae & vxores familiarissimæ, nō dūc tantū aut tres, sed sexaginta, id est, in numero satis magno & integro quem ipse nouit. Sexagenarius enim numerus perfectionem insinuat, qui ex decem per sex multiplicatis con surgit, quorū vterque perfectus est numerus. Veruntamen in maiori sunt numero illæ quæ medium obtinent ordinem, quæ nondum

CAPITIS SEXTI.

101

nondum ad perfectionis gradum ascenderunt, licet transierint incipientium infantiam. Propter quod, octoginta dicuntur esse concubinae: qui numerus ex perfecto & imperfecto cō surgit, vtpote ex decē per octo multiplicatis, quorum hic perfectus est ille imperfectus: vt etiam hac ex parte medium ordinem rectē significet, qui neq; perfectus omnino est cū sit alius perfectior, neque imperfectus omnino cum sit alius imperfectior. Qui autē in vltimo consistunt imperfectorū & incipientium ordine, longē numero excedūt eos qui sunt in prioribus ordinibus, licet meritō sint inferiores. Iuxta quod etiā in rebus naturalibus conspiciamus, ea quæ magis sunt preciosa magis rara inueniri: quæ autem viliora & minoris precij, longē frequentiora. Ob hoc scilicet dicitur, adolescentularum non esse numerum. Non quod ipse dominus ignoret electorum suorum, aut fidelium numerum, qui etiam capillos singulorū habet numeratos, sed ad significandum excessum multitudinis secundum numerum. Quomodo in Apocalypsi sacra, post visā dilecto discipulo centum quadragintaquatuor millia singulorū ex omnibus tribubus filiorū Israël, ex singulis duodecim millia, visā est deinde turba magna ex omnibus gentibus, tribubus, populis & linguis, ad significandum quod longē plures sint ex omnibus gētibus, populis & linguis Christo domino per fidē sociadi & adnumeradi in gloria cœlesti, quā ex gente Israëlita. Propter quod, hi certo numero descripti vidētur, illi sine numero. Ex his autē omnibus, incipientibus, proficiētibus & perfectis, vnū constat Ecclesiæ corpus, vna Christi veri Salomonis domus & familia, de qua illud quod consequenter adiungit intelligitur: Vna est columba mea, perfecta mea, &c. Quemadmodum enim in corpore naturali, membra suprema, media & infima secundum ordinem quandam adinuicem coniunguntur & vnum simul corpus efficiunt, cuius non minus sunt membra quæ infima sunt & ignobilissima, quàm ea quæ suprema & nobilissima: ita in corpore mystico Ecclesiæ, qui perfecti sunt cum imperfectis, per vnum spiritū viuificantem, qui singulis prout vult sua dona distribuit, aliis plus aliis minus, aliis maiora aliis minora, coniunguntur & coniūntur in vnam Ecclesiam sanctam catholicā: cuius non minus membra sumus nos pauperuli, qui vtinam vel infimum gradum in numero electorū fuerimus sortiti, quàm illi qui in Ecclesia eminentissimi sunt meritis & virtutibus: tamen hi, vt membra longē

COMMENTARIVS

longè digniora, speciali honore & reuerentia, ob eminentiam gradus, digni habeantur: quemadmodum in corpore oculi, manus & caput, tibiis ipsis atq; pedibus magis sunt honorabiles. Propter quod, bene ex his omnibus vna dicitur cōstare ecclesia. Quare autem columba dicatur, rationem suprà dedimus capite secūdo. Perfectam verò dicit, ex suo munere & gratia, id est, gratiam sibi & placitā in oculis suis, vtpote quā ipse perfecit, ab omnibus inquinamentis & sordibus peccatorū eam emundando, virtutūque & spiritaliū gratiarū ornāmētis decorando, secundum eū ferè sensum quo suprà dictū est: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Denique adiungit: Vna est matri suæ, electa genitrici suæ, id est, supernæ illi Hierusalem, quæ (iuxta Apostolum) mater est Ecclesiæ huius militantis & omnium nostrū. Est enim hæc illius vnica quasi filia, & ab ea vnice dilecta, quā etiā vt filiā suis precibus & suffragiis assidue fouet, sustentat & reficit, sollicita semper de eius profectu & salute, quemadmodū mater pro filia nunquā desinit esse sollicita, neque auxilium & fauorem subtrahit oportu- num. Ecclesia enim triūphans, non nisi vnā sanctam catholicam & apostolicā Ecclesiā in terris pro sua filia agnoscit, synagogas satanæ, ecclesias malignantium, schismaticorū & hæreticorum, conciliabula idololatrarū non agnoscit: nisi ad vnā hanc columbā confugiant, ac sub alas eius se recondant, nullū ab ea sentiant fauorem maternū, nihil percipient materni auxilij. Vel per matrem & genitricem, cōlestem intellige gratiam, quæ est mater omnium credentiū: quoniam per eam regeneramur & efficimur filij Dei. Cui etiā matri, vnica hæc est colūba, & eidem hæc vnica est electa, quoniam non nisi eis qui intra catholicæ Ecclesiæ sunt vnitatem, vbera sua propinat mater cōlestis gratia. Ad hanc colūbam confugiant, eidemq; adherant & cōiunantur oportet, qui huius matris vberibus lactari aut refocillari desiderant. Vnicam enim elegit columbā, quā alat & foueat, alias odit & negligit, famēq; perire sinit. Vident hanc columbā electā & perfectā, filiæ suæ adolefcentulæ, deuotæ animæ imperfectiores & inferiores in Ecclesia: videntesq; eam & intuentes oculis fidei, & quasi suspicientes magnificē eam cōmendauerūt, & quasi beatissimā gloriosissimāq; prædicauerunt. Neque verò solūm filiæ suæ adolefcentulæ hæc prædicant & suspiciunt, verumetiam quæ sunt altioris gradus & eminentioris dignitatis, concubinæ & reginæ aspicientes eam,

CAPITIS SECTI.

102

eam, magni item fecerunt eam, neque minus eam laudauerunt. In quo videlicet designatur sanctæ catholicæ siue vniuersalis Ecclesiæ dignitas, maiestas atque autoritas, quam omnes veri cultores Christi & synceri Ecclesiæ filij plurimi faciunt, vnicęque venerantur colunt & suspiciunt, à minimo vsque ad maximum, quantumuis sint magnæ conditionis, quantumuis sint eminentes meritis, virtutūq; prærogatiua sublimes. Imò quò quisque in Ecclesia maior est, eò pluris facit illius dignitatem & auctoritatem: quæ (secundum Apostolum) est domus Dei, columna & firmamentum veritatis. Quisquis verò eā despicit & contemnit, sicut ethnicus & publicanus, ex ipsa domini præscriptione, debet haberi. Vnde & Apostoli sancti, eminentissimi illi amici & discipuli Christi Ecclesiæ vniuersalis auctoritatem venerabantur, neque refragari illi quisquam præsumebat vel contradicere, quemadmodum ex Actis apostolicis cognoscimus. Siquidem & Petrum apostolorum principē cum Ioannā ab Ecclesia legimus missos, ad eos qui in Samaria crediderant, per quos spiritum sanctum acciperent. Saulum quoque & Barnabam ad prædicandum gentibus, ab Ecclesia item legimus ex mandato spiritus sancti segregatos & destinatos. Sed & si quid difficultatis oriretur, ad Ecclesiam vniuersalem illi recurrerant. Veluti cum orta quæstione de obseruandis legalibus celebratum est ab Apostolis consilium, vbi ex sententia Petri & Iacobi & cæterorum omnium, communi assensu definitum est, non esse gentes ad legalia cogendas. Paulus quoque per exactum per annos multos ministerium prædicationis suæ, in gentibus, ad fratres veniens Hierosolymam, libenter se Ecclesiæ decreto submisit. Insignis quoque ille post Apostolos & egregius doctor Augustinus Ecclesiæ sanctæ tantī faciebat auctoritatem, vt diceret Euangelio se non crediturum, nisi ab Ecclesia credendum ipsum accepisset. Cui & altera illa verè marmorea columna sacer Hieronymus per omnia videtur consentire, in Epistola ad Damasum de symbolo fidei. Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorū acies ordinata? Vox est laudis & quasi admirationis, præ nimia excellentia dignitatis Ecclesiæ. Quæ est, inquit spiritus sanctus, ista tam pulchra, tam speciosa, quæ progreditur ad modū auroræ, pulchra apparet & refulgens instar lunæ, imò sicut sol electa videtur & insigniter lucens, latos sui luminis radios, longè latèque diffun-

Acto. 8

Acto. 13

Acto. 15

Acto. 21

COMMENTARIVS

Ioan. 16

diffundens, atque insuper aduersariis suis pauenda & formidabilis, instar exercituum paratorum & expeditorum ad prælium optimo ordine dispositorum ad congregiendum cum hostibus. In aurora quidem, continuū profectum aduertimus luminis, donec clara adueniat dies. Sic Ecclesia sancta in agnitione veritatis continuò proficit, per instructionem spiritus sancti, qui successu temporum patribus posterioribus dignatiūe reuelat multa eorum quæ in primordio nascentis Ecclesiæ nondū erant reuelata. Non enim simul omnia capere potuit humani ingenij tenuitas, quemadmodum Saluator ipse à discipulis abscessurus dicebat: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Propter hoc doctorem reliquit Ecclesiæ spiritum sanctum, qui paulatim & successiue in subsequuturis generationibus vsque ad seculi consummationem nunquam desinet erudire eā in iis quæ sunt fidei & morum. Quemadmodum idem Saluator subsequenter adiunxit, dicēs: Quum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Et iterum: Iam non multa loquar vobiscū. Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunque dixerō vobis. Quam quidem eruditionem Ecclesiæ per spiritum sanctum, non solum pro ipsis Apostolorum temporibus arbitramur, intelligendam, sed vsque ad consummationem seculi credimus prorogandam. Quemadmodum enim Christus dominus à discipulis abscedens, pollicitus est, vsque ad consummationē seculi se nihilominus cum eis permanens. Ecce, inquit, ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Ita nihil dubium est, quin & ista Ecclesiæ per spiritum sanctum instructio, vsque ad seculi consummationē sit perduratura. Ob hoc scilicet dicitur Ecclesia progredi, quasi aurora, propter profectum istum continuum in fide & agnitione veritatis: qui quidem progressus siue profectus tantisper durabit, donec manifestus apparebit sol ille iustitiæ, lucens omnibus quasi in meridie: quod in futura erit patria, vbi eum cognoscent omnes à minimo vsque ad maximum, quando iuxta id quod suprā dictum est illuxerit dies, & inclinatae erunt vmbrae. Pulchra verò dicitur Ecclesia vt Luna. Luna enim coloris est argentei, & quasi argentum splendet ac nitet. Sic & Ecclesia scientia & prædicatione veritatis euangelicæ splendet & nitet, quæ rectē per argentum significatur, Iuxta

CAPITIS SEXTI.

103

Iuxta id quod in Psal. dicitur: Eloquia Domini eloquia casta, Psal. 119. argentū igne examinatum, probatum terræ purgatum sepius. Habet quoque luna lumen suum omne, non à seipsa, sed à sole ipsum velut mutuat, qui tamē in se perfectus fulget. Ita Ecclesia sancta, lumen omne scientiæ & fidei suæ, non à seipsa habet, sed à Christo. Deus enim (vt ait Apostolus) qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Iesu Christi. Attamen quæ in ipso Christo est scientia omnis veritatis, longè plenior atque perfectior est quàm in Ecclesia. Habet enim ille spiritum non ad mensuram, quem ista ad mensuram accepit, estq; fons ille omnis scientiæ & veritatis, quemadmodum sol fons est luminis corporalis. Omnis enim sapientia (vt Sapiēs quidam ait) à domino Deo est, & cum ipso fuit semper, & est ante æuum. Immò veritas est ipsemet prima & infallibilis, quemadmodum in Euangelio de seipso ait: Ego sum via, veritas, & vita. Denique, luna propter suā naturalem opacitatem atque densitatem, pro hoc statu in quo nunc est, donec adueniat tempus restitutionis omnium in consummatione seculi, tota nequit illuminari. In quo significatur imperfectio fidei quæ nunc est lumen Ecclesiæ, comparatione ad lumen visionis quod erit in patria: vt meritò nūc quasi semilucida dici possit, comparatione ad eum statum in quo postmodum tota erit lucida. Videmus enim nunc (quemadmodum Apostolus ait) I. Cor. 13. per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Cū autem venerit quod perfectū est, euacuabitur id quod ex parte est. Tunc enim pro imperfecta fide, quæ semilucidam tantū facit Ecclesiam, succedet perfecta visio, quæ totam ipsam lucidam efficiet. Possumus quoque & occultioris quiddam mysterij in ista lunæ comparatione aduertere. Luna enim nō solum hoc habet imperfecti pro statu isto, vt tota nunquam illuminetur, verum etiam illud habet, vt non eadem ex parte semper lumen suum accipiat, sed mutatur crebrò iuxta respectū varium ad corpus solare, ita vt nunc medietas illa quæ sursum respicit solem illuminetur, quemadmodū fit in coniunctione, siue nouilunio: nunc medietas quæ deorsum nobis apparet & ex opposito solare corpus aspicit, quemadmodum fit in oppositione, siue plenilunio, vt nos dicimus: nunc ex parte dextra vel sinistra, quemadmodū fit cum ab oppositione vel coniunctione luminaria recedunt. Quantumuis autem variè lumen ipsa recipiat,

COMMENTARIVS

recipiat, semper tamen alicūde ipsum recipit, & quod vni de-
perit parti alteri accrescit, ita vt nunquam penitus ipsa priuata
sit beneficio luminis, nisi fortè in eclipsi, quæ tempore durat
per exiguo & rarissimè euenit. Ita sanè Ecclesia sancta, non ex
eadem semper parte lumen fidei & cognitionis Dei videtur
habere, sed pro diuersitate temporum, nunc in hac parte or-
bis, nunc in illa, ac demum in alia, fide lucida videtur. Quemad-
modum videlicet ante Christi aduentum, notus tantum erat
in Iudæa Deus, tota verò gentilitas densissimis tenebris plena
erat. Adueniente autem Christo in mūdum, populus gentium
qui sedebat in tenebris (iuxta Prophetæ vaticinium) vidit lucē
magnam: habitantibus in regione vmbre mortis, lux orta est
eis. Recipientibusq; deinde ad prædicationem Apostolorum
magno applausu lumen fidei gentibus, Iudæa in qua vsq; tunc
lumen latuisse videbatur, lumine priuata est, & (vt ait Aposto-
lus) cæcitas ex parte cōtigit in Israël, donec plenitudo gētiū
intret: quo facto, circiter cōsummationē seculi reliquæ Israël
saluæ sient, iterū recepto lumine quod patres eorum obstina-
to corde repulerant. Idipsum & post Christi aduentum in par-
tibus orbis diuersis considerare licet. Statim enim post Christi
ascensionem in cælos, prædicantibus Apostolis, Asia ferè tota
ac magna ex parte Africa, fidem Christi suscepit, annisque nō
paucis fideliter tenuit, vsq; ad tēpora peruersissimi illius pseu-
doprophetæ & seductoris perniciosissimi Mahumeti, per cu-
ius fraudes & tyrannidem Asia ferè tota cū Africa obscura-
tæ sunt & lumen synceræ fidei Christianæ perdidērūt: propter
quod, ab vnitatē catholicæ & Apostolicę Ecclesię sunt diuise.
Ex eo autem tempore, quo in Asia & Africa cœpit obscura-
ri lumen Euangelij, Europa quæ prius magna ex parte adhuc
barbara fuerat & inculta, diligentissimè coli cœpit, & salubri-
ter per omnes suos angulos illustrari. Nūc verò nostro hoc ca-
lamitoso seculo, vbi non modica ex parte Europā ab annis ali-
quot obsidere cœperūt tenebræ diuersarū hæresum & impiis-
simorum errorum, indiēq; magis ac magis schismatibus & hæ-
resibus diuidi & scandalis maximis tota obuelari, videtur Ec-
clesia Latina, ita vt iam ferè lumen omne extinctū videri pos-
sit, si angustia ista fidelium partium Europæ cum latitudine il-
la olim florentissimarum Asianarum atq; Aphricanarum Ec-
clesiarū conferatur, ecce ex improviso mirabili Dei prouiden-
tia, in terris hæctenus nulli mortalium cognitis, neq; a geogra-
phis

CAPITIS SEXTI.

104

phis vllis memoratis, neq; vlla vnquā navigatione (quod in ho-
minum sit memoria) lustratis, in quibus nunquā Apostolo-
rum vox audita fertur, nunquā hæctenus nomen Christi au-
ditum est (quod apud Asianos atq; Aphricanos iam olim defe-
cerat, atque apud nos hodie nimium obscuratum, & si dicere
verum liceat, extinctioni vltimæq; defectioni proximum cer-
nitur) catholicæ fidei lumē annis aliquot egregiè proficere, &
supra q̄ dici possit incrementum sumere, fama omnibus Chri-
stifidelibus meritò gratissima, annūciatur. Ita vt apud barba-
ros illos vbi nunq̄ Apostolorū audita ante fuit prædication, ibi
nunc ad prædicationē simplicium Christianorū, qui ex Euro-
pa illuc ante annos plus minus viginti aduehi cœperūt, maxi-
mè autē per prædicationem religiosorū virorum fratrum mi-
norum atq; prædicatorū, plurima millia fidē Christi deuotissi-
mè susceperint, edificatis iā illis in locis plurimis religiosorum
virorū conuētib; per quos diligentissimè in iis quæ sunt Chri-
stianæ fidei iuxta Ecclesię Latinæ traditionē & obseruationē
instituuntur. Mirūmq; in modum, Deo cooperante & prospe-
rante, negotium illic fidei Christianæ proficit & dilatat, quē-
admodum certissima cōstat relatione eorum qui per singulos
annos hinc ad illos, ac rursus illinc ad nos nauigāt. Insuper &
litteris propriis ipsorum, qui prima illic fidei fundamenta, Deo
potius operante quā humana industria, iecerunt. Quarū lite-
rarum aliquot anno superiore, id est, anno Domini. 1534. post
Chronica venerandi patris amandi à Zierix ea typis excudi cu-
rauimus, ad laudem omnipotentis Dei & Christi filij eius, qui
nunquā sui nominis fidē penitus patitur, vel patietur interi-
re, quiq; secundum variam distributionē temporum, nunc his
nūc illis, pro suo beneplacito, nominis sui gloriam manifestat,
& secundum occulta iudicia sua hos quidem excacat, illos ve-
rò illuminat. Vbi etiam illud notandum est, persistendo in cō-
paratione prædicta, quod sicut eadem semper manet luna vn-
dequaq; illuminetur, neq; alia est cū sursum illuminatur quā
cum inferius, neque alia cum illuminatur a latere vno quā
cum ab altero, sed eadē semper & inuariata persistit: ita Ec-
clesia sancta, quamuis nunc ad orientem lumen fidei vigeat, nūc
ad occidentē, nunc ad septentrionem, nunc ad meridiem, vna ta-
men semper est & eadem Ecclesia sancta sponsa Christi & cor-
pus eius, eritq; eadem vsque ad cōsummationem seculi. Pro-
pter quod, à sanctis patribus Ecclesia catholica dicta est, id est,
generalis

COMMENTARIVS

generalis & vniuersalis. Sed & illud considerandum in hac luna illuminatione, quod mutabilitas illa illuminationis secundum partes diuersas, non ex culpa, aut vitio solis procedit, sed ex ipsiusmet lune mutabilitate. Si enim luna semper ex eadem parte vniiformiter maneret couersa, & in eodem perstaret respectu ad solem, eadem semper pars lune maneret illuminata a sole. Nunc vero, quia mutabilis est & instabilis valde luna praeter omnibus aliis planetis, ita ut per singulos dies a sole longius recedat, vel propius accedat, & nunc quidem ex parte superiori, nunc ab inferiori, nunc a latere hoc vel illo ad ipsum se conuertit, hinc fit, ut secundum partes diuersas ab ipso sole illuminetur. Secundum eam enim partem quam inuenerit ad se conuersam, semper eam illuminat, & sine personarum acceptione (ut ita loquar) lumen suum in quamlibet partem quam aspici liberaliter fundit. Imò quod tota ipsa luna nunquam a sole illuminatur, non ex defectu est solis, sed ex vitio ipsius lune. Sol enim, quantum ex sese, potens est totum ipsum lunae globum suo lumine collustrare, cum longe infra lunam totum aërem latissimum suo lumine impleat, atque etiam caelos ipsos usque ad firmamentum (iuxta Physicorum & Theologorum probabilior sententiam) collustrat. Verum nimia opacitas atque densitas quae in luna est, impedimentum praestat soli, & quasi obstitit, ne eius possit lumine penetrari. Vnde ipsa sibi sua duntaxat & opacitate impedimentum & obstaculum praestat. Ita sane, quod non semper ex eadem parte Ecclesia maneat illuminata, nemo culpam ascribere potest Deo: sed ex imperfectione est ipsius, ratione malitiae humanae naturae, quae propter corruptionem prauis fomitibus post peccatum, nimium est in bono instabilis, & nunc se ad Deum conuertit eius gratiae cooperando, ut mereatur a Deo illuminari, nunc se ab eo voluntarie auertit, ut demereatur iusto Dei iudicio excecari & obtenebrari. Sine personarum enim acceptione, semper & ubique gratiae suae dona infundit illis qui ad se conuertuntur, quemadmodum sanctus Petrus in actibus Apostolicis ait: In veritate cooperi, quoniam non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui timet eum & facit iustitiam, acceptus est illi. Nec proinde ex auaritia est vel inuidia siue odio Dei, quod non semper in omnibus vniuersi orbis partibus illuminata luceat Ecclesia, sed ex nostrae prauitatis est defectu, quae ipsius obstitit lumini, obstaculumque vltro praebet & obicem ponit illius gratiae.

Acto. 10.

CAPITIS SEXTI.

105

tiae. Ipse enim (quemadmodum sanctus Ioannes ait) omnem *Ioan. 1.* illuminat hominem, in hunc mundum venientem. Verum ij ad quos venit ipse, quosque suo peculiariter voluit radio illustrare, venientem noluerunt recipere, eligentes in tenebris cordium suorum & concupiscentiarum magis permanere. His igitur rationibus, Ecclesia sancta pro statu huius mortalitatis lunae comparatur, mutabili & variabili pro hoc item statu. Accumulans vero laudem laudi, quod amplius videtur adiungit, cum subsequenter ait: Electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata. Electam dicit Ecclesiam, solis instar: quoniam sicut sol luminis sui radios vbique spargit, ita ut (iuxta Psalmistam) non sit *Psal. 18.* qui se abscondat a calore eius: ita sancta Ecclesia per praedicationem suam, fidei suae & doctrinae Evangelicæ lumen ad omnes partes orbis diffundit, cupiens quantum in ipsa est, omnes homines sui luminis facere participes, quemadmodum Christus ipse (iuxta Apostoli testimonium) omnes homines ad agnitionem veritatis vult peruenire & saluos fieri. Altius vero tria ista quibus hic comparatur Ecclesia considerantes, triplicem Ecclesiae statum in trina ista cōparatione possumus distinguere. Pro statu enim Ecclesiae siue humanae naturae ante legem scriptam, sub lege tantum naturae, comparatur aurorae. Pro statu vero eiusdem sub lege scripta Moisaica, luna comparatur. Pro statu vero hoc nouissimo in tempore gratiae sub lege Evangelica, soli merito comparatur. Lumen enim aurorae progredientis in primo suo exortu, admodum exiguum est & obscurum. Lunae vero lumen maius est & clarius, imperfectum tamen. Solis vero palam lucentis claritas, priorum luminum obscuritate longe superat. Ita enim notitia Dei quam sub lege naturae habebant homines, obscurior erat: quae postmodum excreuit & clarior facta est, per legem scriptam Moysi, ac deinde perfecta per nouam legem sancti Evangelij, veluti cum lumini lunae solis succedit. Vel aliter, Ecclesia pro statu ante Christi aduentum aurorae comparatur, pro statu nouae legis post Christi aduentum lunae, pro statu vero eiusdem in seculo vltimo soli: eo quod lux illa nunquam deficiet neque imminuetur, quemadmodum solis lumen est indeficiens. Quod vero postremo loco adducitur: Terribilis ut castrorum acies ordinata, supra expositum est. Descendi in hortum nucum, ut viderem poma conuallium, & inspicere si florisset vinea, & germinassent mala punicæ. Postquam Ecclesiae ex gentibus pulchritudinem cum admiratione collauit.

O dalet,

COMMENTARIUS

dasset, nunc de synagoga repudiata loqui videtur, quæ propter inuidiam & emulationem à fide vera separata est ad tempus, donec tandem post ingressam plenitudinem gentium ipsa quoque ad Christum conuertatur. Bene enim & congruè admodum, per hortum nucum, vetus synagoga, plebs Iudaica intelligitur. Nunc enim, fructus sunt admodum duri, ex quibus antequam dulcedinis vel utilitatis aliquid possit acquiri, multo opus est labore & longa molestia. Primum enim, postquam nux quasi pro semine in terram iacta fuerit aut arbuscula plantata, oportet annos multos præstolari antequam arbor grandescat. Valde enim tardè augmentum sumit. Multum quoque deferri oportet arbori huiusmodi, quoniam multa omnino eget pinguedine, ita ut omnem horti pinguedinem exhauriat, quicquid longè etiam arbores alias, ut quasi hortum solum aut solam planiciem requirere videatur. Si in horto holerum crescit hæc arbor, holera omnia detrimentum inde patiuntur. Si inter arbores alias in pomario aut viridario, & gramina & arbores alias detrimentum inde patiuntur. Tantum sibi deferri volunt hæc arbores, & tantis sumptibus emi debent earum fructus. Postquam verò ad staturam iustam peruenerint, tempusque fructuum aduenerit, vide quam oporteat subire molestiam antequam ad nucleum qui quaeritur possit perueniri. Primum, duris verberibus oportet nuces excuti ex arboribus, cum alij fructus vel per se cadant, vel facili manu & leui tactu carpantur. Dehinc, viride operimentum magna molestia auferendum est, in quo opere maculantur digiti & decolorantur, adeoque inficiuntur colore nescio quo puniceo, ut vix multis laboribus possint emundari: faciliusque nonnunquam pellem deterunt digitorum, quam foedum illum colorem abradant. Post hæc: dura illa testa lignea confringenda est, in quo opere nonnunquam dentes læduntur, franguntur cultri, vulneratur manus aut digiti quassatione confringere eam volentium. Ac ne sic quidem habes quem quaeris nucleum. Oportet enim, testa in partes duas diuisa, absconditos & compactos ac velut sepultos in lateribus testarum nucleos, cum labore & molestia eruere atque exsculpere. Deinde pellicula superest amari saporis, qua nucleus operitur ac tegitur, quam si simul cum nucleo deuoraueris, omnem laborem perdis præcedentis molestiae, propter amaritudinem saporis eius qua dulcedo nucleis inficitur ac tollitur, veluti si melli fel admisceas. Si verò detrahere pelliculam hanc

CAPITIS SEXTI.

106

hanc velis, ut dulcedinem puram percipias nucleis, plus tædij tibi aggruet in decorticando, quam in edendo præbebit suauitatis. Citius enim nucleos viginti comederis, quam unum excoriarueris. Ecce quanta constent molestia, quanta temporis mora indigeant fructus isti duri & tardi. Ita profecto populus ille Iudeorum, gens dura & ceruicosa, multo olim labore Patriarcharum & Prophetarum, ducum & principum, vix adduci potuit, ut suauitatis aliquem fructum proferret. Semper enim (quemadmodum Stephanus illis rectè exprobrauit) dura ceruice cordeque & auribus incircumcisis Spiritui sancto resisterunt, sicut patres, ita & filij, in generationibus suis, quasi hereditariam portionem à parentibus duritiem istam accipientes: propter quod à Ioanne etiam præcurfore progenies viperarum, & à Christo item serpentes genimina serpentum ac viperarum meruerunt nominari. Imò ante assumptam humanam naturam, Deus ipse operam multam quam illis frustra impedit, sapius eis per sanctos Prophetas suos exprobrat, adeo ut impatientium hominum more exclamaret: Laboravi sustinens, & laborare me fecistis in iniquitatibus vestris, aliaque huiusmodi. Pro tot enim gloriosis signis & prodigiis, quæ Deus illi populo exhibuit, pro tam singulari electione ab ipsis Patriarchis incepta, ac deinde post annos multos per duces, reges & Prophetas continua persecutione non intermissa, pro tam longa, multiplici & manifesta instructione per legem & Prophetas, denique pro tam innumeris beneficiis quibus gentem illam singulariter Dei bonitas dignata est honorificare nimis, profecto exiguus fuit fructus quem in eis inuenit. Quod si aliquam interdum dulcedinem vel suauitatem veræ deuotionis in populo illo Deus inuenit, vel modica illa fuit, vel non admodum sincera & integra, vel non multum duratura, plusque semper laboris visa est illa vinea exigere, quam fructus reddere: plus quoque amaritudinis semper & tædij, quam dulcedinis aut deliciarum suis cultoribus proferre. In hunc itaque hortum, non mollium pomorum, sed durissimarum nucum, descendisse se dicit sponsus: vel quando per incarnationem de populo illo natus est, & habitauit in medio eius, vel quando per gratiam benignitatis & respectum misericordiae suæ illos inuist, si quo modo ad fidem velint conuertere, & salutem oblatam veteri ceruice deposita recipere. Descendit, inquam, sponsus in hunc hortum nucum, quoniam omnium curam gerit, & omnes saluari cupit, non minus Iudeos quam gentiles. Et ad hoc dicitur

O ij descen-

COMMENTARIUS

descendisse siue descendere quotidie, ut videat poma conual-
lium: id est, si qui fortè inter illos tumore superbiæ depositio in
humilitate fidei fructus velint proferre mansuetudinis. Poma
enim fructus sunt molles & mites, quemadmodum Poëta ait:
Sunt nobis mitia poma: & in locis optimè nascuntur humilibus,
id est, in vallibus ubi sit humoris copia. Insuper, ad hoc descen-
dit, ut inspiciat si florisset vinea. Illa nimirum vinea, de qua
apud Esaia dictum est: Vineam fuit dilectio meo in loco vberi &c.
Ac deinde: Vineam domini exercituum, domus Israël est. De qua
vineam, per modum querelæ subiungit: Expectavi ut faceret vvas,
& fecit labruscas. Inspicit ergo, si vinea illa vel tandem aliquā-
do ad fructum bonum proferendum disponere se incipiat: cō-
siderat, an ne spes aliqua melioris fructus ardeat, quemadmo-
dum sit in vineis cum pulchrè florere incipiunt, id est, ad fidem
& obedientiam diuinæ legis se velit accommodare. Tunc enim
floreret illa vinea, si ad credendum veritati & obediendū Eu-
angelio animum inciperet accommodare, auditumq; benignū
prestare. Hinc enim initium est spiritualis fructus, sicut à flori-
tione initium est fructuum corporaliū. Sine fide enim impos-
sibile est placere Deo: fides verò ex auditu est. Deniq; hoc cō-
siderat, num germinauerint mala punica, id est, si nulla adhuc
veræ dilectionis præbere velint indicia: quæ quidem dilectio-
nis opera, rectè per mala punica significatur, propter calorem
rubicundum quo resplendent illa cum matura fuerint. Dilectio
enim Dei, cum ignis dicatur & ardere faciat eos quos replet,
iuxta illud: Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut
ardeat: rectè per colorem rubentem siue igneum significatur.
Propter quod, etiam in veteri lege, per coccum bis tinctū san-
cti patres geminam dilectionem scribunt figuratam. Vel aliter,
per mala punica intelligere possumus sanctos Prophetas, quos
vineæ illius cultores impij principes & populi interfecerunt, &
quasi mala punica in suo sanguine rubricatos effecerunt. Ac
iuxta hunc sensum videt spūs, si mala punica germinet: quia
considerat, an ne populus ille tandem aliquando fructū aliqūe
veræ fidei & obedientiæ ex illorū exhortationibus & prænun-
tiationibus de aduentu iusti, propter quas à patribus eorū fue-
runt interfecti, velit proferre. Id enim aliquando futurum est,
cū aduenerit finis cæcitatē huius in qua modò ex diuini iudi-
cij æquitate permanet, ut ad exhortationes & testimonia Pro-
phetarum suorum, quos per singula Sabbata legere nō cessant
in syna-

CAPITIS SEXTI.

107

in synagogis suis, respiciant & conuertantur ad verā fidem &
obedientiam Christi Iesu domini nostri. Quod quidem tēpus
velut anhelando optās videre & aduenire sponsus, qui omnes
homines vult saluos fieri & ad agnitionē veritatis peruenire,
humano more loquens, dicit se ad hoc descendisse quotidieq;
descendere in hortum, ad videndum si nondum germinassent
mala punica: quemadmodum paterfamiliās ad fructus novos
aspirans, frequenter per hortum suum obambulat, & arbores
singulas considerat, si nondum flores parturiant aut gemmas
protrudant. *Nesciui: anima mea conturbauit me, propter quadri-
gus Aminadab.* Introducitur vetus synagoga, loquens & cō-
fitemens sui erroris ignorantiam, simulq; causam ignoratiæ & infi-
delitatis suæ exponens. Nesciui, inquit, id est, ignorās fui & er-
rans: non sciui, non intellexi ego misera veritatē, sed aberravi
à veritate. Non potui adduci ut intelligerem & crederē verita-
ti, sed elegi magis in antiquo errore persistere. Nolui (iuxta
Prophetæ vaticinium) intelligere, ut bene agerem, obediendo
Euangelio. Sic enim tota hęc synagoga suum generaliter cōfi-
teretur errorem, quomodo specialiter Paulus Apostolus postq;
de cæcitate erroris Iudaici per Christi misericordiā fuisset li-
beratus, culpam suam confessus est, dicēs de seipso: Qui prius
blasphemus fui & persecutor, & contumeliosus, sed misericor-
diam Dei consequutus sum, quia ignorans feci in incredulita-
te. Huius autem ignorantie causam subsequenter aperit, dicēs:
Anima mea conturbauit me &c. Turbationem enim quādam
inordinatam animæ suæ, id est, sensualitatis vel animalis iudi-
cij cōsentientis iudicio sensuali, quod debuisset per rationem
superari & postponi, talem (inquam) turbationem inordinatā
inducat sibi causam fuisse ignoratiæ huiusmodi atq; erroris, &
impedimentum præstitisse quo minus percipere potuisset ve-
ritatem. Frequēs enim hoc est, ut turbati homines malè de re-
bus iudicent: suntq; veritati capiendæ inidonei, qui perturba-
tionibus occupantur, quemadmodum & morales Philosophi
tradiderūt. Nam ut quidam illorū ait: Impedit ira animum, ne
possit cernere verum. Et alius quidā omnem perturbationem
ab eo qui veritati operam dare velit amoueri iubet, ita canēs:
Tu quoq; si vis, lumine claro, cernere verū. Gaudia pelle, pel-
le timorem, Spemq; fugato. Nubila mens est, hæc ubi regnant.
Aristoteles quoq;, hac potissimū ratione iuuenes dixit nō esse
idoneos auditores moralis disciplinæ, eo quod perturbatiōes
O iij sequatur,

1. Tim. 1.

Cato.

Boëtius.

COMMENTARIUS

sequantur, & quia cum perturbatione singula persequantur. Qualis verò ista fuerit perturbatio & unde exorta, in eo obscure satis insinuat, quod adiungitur: Propter quadrigas Aminadab. Pro cuius intellectu sciendum est, Aminadab in Hebræo scribi per duas dictiones, hoc modo, ammi nadib: quod significat populum meum vltro-neum siue spontaneum. Aut si cū Rabbi Salomone dicamus in dictione ammi, iod esse superfluum, significat populum vltro-neum siue spontaneum. Possumus igitur duplicem huius verbi sensum assignare, secundū quod Aminadab acceperimus vt nomen propriū, quomodo Græca additio & nostra Latina videntur accepisse: vel vt nomen appellatiuum, quomodo Hebræi quidam putant accipiendum. Iuxta primam acceptionem, per quadrigas Aminadab intelligimus gloriosissimum illum exercitum filiorum Israël, vsque ad sexcēta millia virorum fortium & expeditorum ad prælum vnanimiter egredientium de terra Ægypti, multo magnificētius & gloriosius quā Pharaon cum vniuersis curribus & quadrigis suis exibat ad persequendum Israëlitas. Qui etiā exercitus gloriosissimus, quasi quadrigæ erāt Dei Israël, qui in illis quasi in curribus gloriæ suæ vehebatur, præficiens illis eosq; gubernans & protegens, quēadmodum auriga in curru suo vehitur, ipsumq; gubernat & dirigit in omnibus, & flectit quod voluerit, nihil agente ad hoc vel in contrariū repugnante curru. Sic enim exercitus illi filiorum Israël, quasi quadrigæ gloriæ Dei, & ab eo regebatur & flectebantur quocūq; ille dirigebat pergentes, cū nescirent ipsi quod esset pergendū. Solo enim Dei ducatu dirigebantur in omni itinere suo, & ad eius præceptū sistebant vel pergebant, castra metebantur vel mouebant. Quadrigæ autem Aminadab, totus ille Israelitarum gloriosus appellatur exercitus, à duce eius tribus quæ inter omnes præcipua reputabatur, id est, tribus Iudæ. Hæc enim tribus, in egressu filiorum Israël præcipua fuit. Præter enim regiā dignitatē, quæ illi tribui erat ex patris Iacob benedictione promissa, aut Hebræorum doctores, tribū Iudæ ante alias omnes in mare rubrū descēdisse, cū ceteræ metuerent periculū, sicq; præ omnibus fidelem cōprobata esse. In quē sensum illud enarrat, quod in Psalmo dicitur: *Psal. 113.* In exitu Israël de Ægypto, domus Iacob de populo barbaro. Facta est Iudæa vel (vt ex Hebræo potius legēdum) Iudæa, sanctificatio eius: eo qd tali modo, vt prædictū est, in tribu Iudæ peculiariter dominus fuerit sanctificatus. Erat etiā præcipua hæc tribus

CAPITIS SEXTI.

108

tribus fortitudine & multitudine hominū. Habebat enim tribus Iudæ ultra septuagintaquatuor millia virorum fortium, à *Nume. 1* vigesimo anno & supra, valentium ad bella procedere: cum cæterarum tribuum aliquæ, tantum triginta haberent, aut trigintaquatuor, aut quadraginta, aut quinquaginta, maxima verò omnium post tribum Iudæ tantū ad sexaginta duo millia peruenit, quos tribus Iudæ plus duodecim millibus superabat. Quos numeros, plenè describit primum caput libri Numerorum. Atque ob hanc eminentiam, item & propter regiā dignitatem, ante omnes alias tribus (quemadmodum secundo *Nume. 2* eiusdē libri capite legimus) ipsi locus metadi castra primus, ad orientem, fuit assignatus. Huius autem tribus præcipue dux, pro tempore egressionis filiorū Israël, fuisse videtur vel ipse Aminadab, vel filius eius Naafon. Tamen si enim primo libro Numerorum Naafon filius Aminadab numeretur inter principes filiorū Israël, & princeps assignetur tribus Iudæ, fieri tamen potuit vt superstes adhuc fuerit senex pater eius Aminadab iam grædatus & emerita militiæ, vt propterea filius Naafon cœperit eius loco substitui, quemadmodū fieri solet vt in loco parentū præfectura vel militia defungentiū filij substituantur. Per quadrigas igitur Aminadab, rectè intelligere possumus totū illum exercitū omnium filiorū Israël, egredientiū in manu forti de Ægypto. Vnde quod hīc Synagoga dicit: Anima mea conturbauit me, propter quadrigas Aminadab, hunc habet sensum: Sensuale siue animale iudiciū meum conturbauit me & excæcauit iudiciū rationis, ne credere Euangelio, propter considerationem & nimiam complacentiam mirabiliū, quæ fecit Deus cum patribus nostris egredientibus de Ægypto, in quibus nimium superbiendo & gloriando supra quā debui non potui induci vt credere aliam legem præter illam quæ patribus nostris data fuit, post exitū eorū de Ægypto, & tam gloriosis miraculis confirmata. Populus enim Iudæorū, considerans quanta olim patribus in egressu ipsorum de Ægypto exhibitā fuissent beneficia, signaque & prodigia quanta & quot ipsis fuissent ostensa, ex hac consideratione in quēdam superbiæ fastum eleuari sunt, vt non potuerint aut non voluerint Christo in humilitate legem nouam annuntianti præbere auditum: neq; induci potuerunt, vt crederent, legem illam veterem quæ in tāta magnificētia patribus suis data fuerat, per humilitatē crucis Christi esse abrogandam, vel etiā perficiendā.

O iiii Denique

COMMENTARIVS

Denique cum olim pro hac vna gente Iudaica aduersum plurimas gentes tam gloriosa signa & mirabilia Deus ostendisset, noluerunt credere in temporis plenitudine, quod in vna eandemque legem simul ipsi cū aliis gentibus ex Dei decreto deberent concludi. Sicque propter quadrigas Aminadab, propter veterem illam magnificentiam & gloriam patrum, in qua educti fuerant patres eorum in gloria & maiestate, scandalum passa est Synagoga, conturbata est intra semetipsam passionibus elationis & inanis gloriae, inuidiae & iracundiae: atque ita per conturbationes istas excecati sunt & obtenebrati (iuxta Prophetę vocē) oculi eorum ne videant, donec tandē in consummatione seculi, postquam gentiū plenitudo intrauerit, rursus aperiantur oculi eorū vt videant errorē suū, & fiat (a quo hactenus conturbati abhorreere videntur) vnū ouile & vnus pastor. Si verō vocabulū Aminadab, accipiamus appellatiuē, vt tantūdem valeat quantum populus meus spontaneus, vel populus vltroneus, vt suprà dictū est, aliter intelligi locus iste poterit: vt per quadrigas intelligamus prædicationem sancti Euangelij, quæ per quatuor orbis climata quasi quadrigis quibusdam vecta est, item per quatuor Euangelistas quasi rotas quatuor dispersa per orbem vniuersum. Per populum verō spontaneū siue vltroneum, populū fidelem ex gentibus conuersum ad fidem Christi. Hic enim rectē populus spontaneus dici potest, qui statim vt audiuit sancti Euangelij verbū, maxima deuotione illud excepit, quemadmodum ex actis Apostolicis manifestē cognoscimus. Vnde quemadmodum in scripturis sanctis populus ille vetus Iudaicus, de dura ceruice tanquā inuolūtarius semper & repugnās reprehēditur: ita econtrariō populus gentiū, de prōptitudine quasi voluntarius & spontaneus commendatur, quemadmodum & in Psalmis dicitur: Populus quē non cognoui seruiuit mihi, in auditu aures obediuit mihi. Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt a semitis suis. Vbi iuxta sanctorum doctorum concordē enarrationem, priori loco gentium ad credendum promptitudo commendatur, posteriori loco Iudæorū infidelitas, sub nomine filiorum alienorum & mendacium, redarguitur. Secundum hūc itaq; sensum, dicit Synagoga, se conturbatā esse propter quadrigas Aminadab siue nadab, id est, propter Euangelij prædicatū gentibus. Hinc enim scandalum passi sunt Iudæi propter superbiam & inuidiam suam. Videntes enim doctrinam

Psal. 17

CAPITIS SEXTI

189

nam Euangelicam etiam gentibus passim prædicari, easq; sibi in hac lege noua æquari, propter superbiam suam & inuidiam noluerunt eidem colla submittere: sed in illa sua veteri lege per quā gentibus superiores se & meliores arbitrabatur, pertinaciter elegerūt permanere. Propter has ergo quadrigas populi vltronei & spontanei, sensuale atque animale iudiciū Synagoga conturbauit, vt ex cæcata veritate nō agnouerit. Reuertere, reuertere Sulamitis, reuertere, reuertere, vt intueamur te. Ne prorsus desperata videatur res populi Iudaici, nē in totum gentē illā putemus repulsam & repudiatā à Deo, tamen si nunc ad tēpus in cæcitate permaneat, ob hoc vocationē istam subsequenter adiungit dicens: Reuertere, reuertere, Sulamitis. Vbi primō vidēdum est, de nomine Sulamitis, quid significet, & vnde dicatur. Deinde, quid sibi velit illud reuertere, toties repetitū. Quantū ad primū, sciendum est, corruptē hoc in loco in Latinis codicibus vulgationibus legi Sunamitis, per n, pro Sulamitis per liid quod tā ex Hebræo quā ex Græco manifestē cognoscitur. Vtrobique enim per l, in medio scriptū legimus, tā in hoc verbo, quā in eo quod statim adiūgitur. Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorū? Credo autem errorē in nostris codicibus euenisse, vel per insecitiā, vel per inaduerentiā Latinorum scriptorū: qui pro vocabulo ignoto & nūquam alibi in sacris literis posito, Sulamitis, alterum posuerunt nō nisi vna litera differēs, & in literis sacris bene notum, propter Abisac illam Sunamitem quæ Dauidi seni legitur con dormisse, & mulierem illam hospitā Helisæi, cuius filiū à mortuis suscitauit. Consimilem errorē suprà quoq; annotauimus secundo capite huius libri, de montibus Berthe, vbi corruptē nostri codices habēt Bethel. Dictionis autem huius quæ apud Hebræos terminationem habet fœmininā, Sulamith, sicut & apud Latinos atque Græcos Sulamitis, diuersam assignare possumus, deriuationem, quarum vtraque bene proposito erit conueniens. Primū enim, dici potest Sulamith vel Sulamitis, à Salomone, qui dicitur Hebræicæ Selemoth, perinde ac si latine à pacifico dicamus pacificam, à rege reginam. Quomodo etiam apud nos solent nomina mulierum interdum à nomini bus virorum formari, vt à Petro Petronilla, à Iacobo Iacoba, à Francisco Francisca. Atque ita blandissima appellatione, gentem Iudaicam alloquitur, vel secundū eum statū in quo olim sibi velut vxor ancilla coniuncta fuit, vel secundum statum futurum

4. Reg. 4

COMMENTARIVS

curum consimilem quando ad ipsum conuertetur, ut sit sen-
sus: Reuertere, reuertere, o pacifica mea, vxor magni re-
gis Salomonis: reuertere vt vxor mihi fias aut filia, vt ex con-
tentiosa semper & incredula, vel nunc tandem pacifica & fide-
lis mihi efficiaris. Secundo, dictionem illam Sulamith vel Su-
lamitis, deriuare licebit à nomine ciuitatis Hierusalem, quæ a-
liquando abbreviata nomine dicitur Salem. Veluti quum in
Psalmo dicitur: Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum no-
men eius. In Salem (pro quo nostra translatio Græcam ædicio-
nem sequuta pacem vertit) factus est locus eius, & habitatio
eius in Sion. Rectè enim à Salem Sulamith vel Sulamitem aut
Sulamitiden dicimus, sicut à Roma Romanam, vel à Moab re-
gione Moabiten vel Moabitiden. Neque incongruè tota ip-
sa synagoga, Israëliti populi vniuersitas à ciuitate Hierusale
denominatur, quandoquidem ipsa caput fuit & metropolis
totius regni Israëliti. Eademque est interpretatio nominis
secundum hanc derivationem, quæ secundum priorem deri-
uationem fuit assignata. Salem enim pax interpretatur. Vnde
Sulamith vel Sulamithis, dicitur pacifica vel pacem habens.
Nunc autem quare toties repetatur verbum reuertere, videamus.
Quater enim dicitur reuertere, eo quod in captiuitate
ista vltima (quam in vltionem sceleris patiuntur, quod in ab-
negando & crucifigendo suum Messiam patrarunt, neque
condigna pœnitentia hætenus voluerunt expiare) per qua-
tuor orbis partes diuisi sint Iudæi, alij ad orientem, alij ad
occidentem, alij ad septentrionem, alij ad meridiem, pro-
pria ipsorum regione ab alienigenis gentibus occupata:
quemadmodum de illis Saluator ipse in Euangelio prædixit,
quum de miseria Iudaicæ desolationis loqueretur: Erit, in-
quiens, pressura magna & ira populo huic. Et cadent in ore
gladij, & captiui ducentur in omnes gentes. Et Hierusalem
calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora nationum.
Ad reuocandum ergo à captiuitate ista miseranda & disper-
sione lamentabili disperfam & dissipatam synagogam, ad
vnitatem catholicæ Ecclesiæ, quater clamat reuertere, qua-
si semel ad orientem, semel ad occidentem, semel ad meri-
diem, semel ad septentrionem. Ante enim quàm veniat con-
summatio seculi, prædicabitur Euangelium Christi in vni-
uerso orbe terrarum, quemadmodum Saluator nos præmo-
nuit: ac tunc quidem, vbi plenitudo gentium intrauerit, con-
grega-

CAPITIS SEPTIMI.

110

gregabuntur ex omnibus partibus orbis Iudæi ad vnitatem
Ecclesiæ catholicæ, adiciunturque ad numerum credentium
quotquot prædestinati sunt ad vitam. Quod postremo ad-
iungitur: Vt intueamur te, significat desiderium Christi ad
salutem electorum & prædestinatorum ex populo Iudaico.
Ad hoc enim reuocat dispersiones & reliquias Israëliti popu-
li, vt oculos benignitatis & respectum misericordiæ sue ponat
super eos, quomodo olim faciebat quando populus erat ele-
ctus nondum per obstinationem auersus à Domino suo. Re-
uertere, inquit, vt intueamur te. Quasi dicat, Si reuerti vo-
lueris ad me, & ego reuertar ad te: quacunque hora conuer-
sa fueris ad me, & ego vicissim conuertar ad te: immemor fa-
ctus omnis ingratitude tuæ, & omnium peccatorum tuo-
rum non recordabor amplius. Si verò tantum ter diceretur,
reuertere, quomodo in æditione Græca legimus, tan-
tum ter dictum *ἰσπερ*, reuertere, posset reuocatio ista ad
fidem sanctæ trinitatis accommodari, quemadmodum il-
lud quod supra dictum fuit: Veni de Libano sponsa, veni
de Libano, veni, quidam interpretantur. Veruntamen
quod prius dictum est, magis præfenti loco videtur con-
uenire, maxime quum in Hebræis codicibus quater ista vo-
cantis inuitatio replicetur, itémque in æditione nostra La-
tina.

COMMENTARIVS

CAPITIS SEPTIMI.

QUID videbis in Sulamite, nisi choros castro-
rum? Verbum istud ad præcedentia per-
tinet, meliusque ad finem præcedentis capi-
tis iungeretur, vt caput hoc septimum ini-
tium sumeret ab eo quod statim subsequi-
tur: Quàm pulchri sunt gressus tui &c. qua-
lis distinctio obseruatur in Hebræis codicibus. Est autem ver-
bū istud commendatitium sponsæ Sulamitis vel Sulamitidis,
sub conditione, si iuxta vocantis inuitationem reuertatur ad
virum suū. Quasi dicat sponsus. Si velit mihi vocati acquiesce-
re ista Sulamitis, vt ab errore cecitatis suæ ex toto corde suo
ad

COMMENTARIVS

ad me reuertatur, ipsa quæ modò dispersa est in gentibus & despectui habetur quasi errans & vagabunda, iterum coadunabitur & cōgregabitur in vnitatem catholicæ fidei, adiunctaq; Ecclesiæ sanctæ efficietur pulchra aspectu & hostibus suis formidabilis, ac si essent chori vel exercitus castrorum, ac si esset castrorum acies ordinata, in magna vnitatem & concordia spiritali pulchrè disposita. Videretur autem potius legendum, numero plurali: Quid videbitis, quemadmodum habent Græca & Hebræa editiones, quàm numero singulari, vt habent vulgati Latinorum codices. Non enim ad vnum aliquem peculiariter dirigit sermonem sponsus, sed generaliter alloquitur suos comites, quasi apud eos futuram synagogam quum se ad Christum conuerterit pulchritudinem, admirando commemorans. Notandum quoque est, duo hic iungi quæ prima facie videntur non rectè posse coniungi, quum dicitur: Choros castrorum. Alterum nempe, ad triumphum & delicias: alterum, ad pugnam & laborem pertinet. Chori nanque sunt triumphantium aut lætantium, castra verò bellantium. Nimirum qui ad veritatem conuertuntur ab errore, post cōuersionem, & quasi chori apparent, & quasi castra nihilominus videntur. Chori quippe apparent, propter lætitiā exultationis, quam pro sua liberatione celebrant, iuxta id quod in Psalmo dicitur: In conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut confortati. Tūc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione &c. Castra nihilominus debent se ostentare hostibus, scientes quod quandiu in hoc mundo degent, non prorsus liberi erunt ab oppugnationibus hostium, licet eorum manus videatur euasisse. Nunquā enim desinent maligni dæmones, electos semel de sua potestate & ditione erutos impugnare, si quomodo iterum eos in suā possint ditionem redigere. Sulamitis ergo nostra, quā suprà à sponso Salomone vocari audiuius, quum ad ipsum post errorem fuerit cōuersa, videbuntur in ea simul & chori lætantium & castra pugnantium. Lætābuntur enim tantò amplius quanto diutius in errore miserabili fuerūt afflicti: & pro agnita veritate tantò militabunt fortius ac depugnabunt viriliter, quanto se tardius ad eam peruenisse aduertēt. *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis.* Nouum hic incipit canticum, in quo sponsus suam sponsam multipliciter commendat, secundum considerationem partium & diuersorum membrorum in sponsa corporali: cuiusmodi commendatio suprà etiam

CAPITIS SEPTIMI.

111

etiam exposita est, capite quarto, dicente sponso ad sponsam: Quam pulchra es amica mea, quàm pulchra, oculi tui columbarum, &c. Hic tamē, hoc est speciale, quod illorum etiā membrorum quæ minus honestè & minus verecundè in fœminis spectari solent aut nominari, vt pote fœminum & vmbilici, facit mentionem: quum illic superiora tantum & honestiora membra consideret, sistens in vberibus, nec infrā descendens. Insuper, illo in loco à superioribus descendit ad inferiora, vt pote ab oculis & capillis, per genas & labia, vsque ad vbera. Hic verò, ab infimis exorsus, ad supremam conscendit. Ad significandum videlicet, quod suprà dictum est, sponsam & amicam suam Ecclesiam totam esse pulchram & decoram, ex quacunque tandem parte spectetur, nullamque prorsus in ea esse maculam, adeo vt ipsa etiam quæ infirma & minus honesta ex fragilitate & corruptione naturæ videri possint, per ipsius gratiam pulchra & decora in ea videantur. A pedibus igitur & gressu commendationem incipiens sponsus, ait: Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis: Filiam principis eam vocat, id est, filiam magni regis & domini, regis inquam regum & domini dominatium. Eius enim regis & principis filia per adoptionem facta est, sponsa Ecclesia. Ceterum, calceamenta, diuina legis præcepta sanctorumque patrum exempla intellige. Quemadmodum enim per calceamenta pedes corporales defenduntur, ne vel à luto maculentur, vel à scrupulis lædantur, eorum quoque nuditas tegitur & exornatur ita per diuinæ legis præcepta sanctorumque patrum exempla, pedes animæ spirituales, id est, affectiones (quæ per pedes solent in scripturis signari) defenduntur à luto & cœno carnalium voluptatum, itemque à spinis & scrupulis omnium vitiorum, quibus plena sunt via huius mundi: turpitudine quoque & inhonestas humanorum affectuum per illa tegitur & exornatur, quoniam sicut affectiones humanæ secundum diuina præcepta non refrænatæ confusionem & erubesceniam habent, ita cum illis fuerint quasi circumligatæ & in illis conclusæ, ad eum modum quo pedes concluduntur in calceamentis, etiam gloriam & honorem addunt iis qui sic pedes suos habent calceamentis circumligatos. Merito autem sponsa, quod in his calceamentis pulchris gressibus incedat, commendatur: quoniam sancta Ecclesia quàm sollicitissimè secundum diuinorum præceptorum atque consiliorum regulam & iuxta sanctorum patrum exempla incedere sata-

COMMENTARIVS

re fatagit, non declinans ad dexteram neque ad sinistram, imò maculatis & inoffensis pedibus regiam viam perambulans, nusquam luto hærens, nusquam ad lapidem pedes offendens.

Iuncturæ fœminum tuorum sicut monilia, quæ fabricata sunt manu artificis. Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis. In iuncturis fœminum siue fœmorū, sedes est luxuriæ. Vnde quod dicitur ad sponsæ commédationem, iuncturas fœminum eius esse sicut monilia, significat eius mundissimam ornatissimamque pudicitiam & castitatem, in qua nihil est malæ concupiscentiæ aut fœdæ libidinis, sed castitate preciosissima quasi aureis monilibus omnia sunt in ea honesta & decora. Quæ quidem monilia, siue ornamenta aurea rectè dicuntur fabricata manu artificis: quoniâ spiritus sanctus ille omnium artifex (vt in libro Sapientiæ appellatur) talibus Ecclesiæ castitatis pudicitiaque virginæ ornamentis honestauit & decorauit. Per umbilicum verò crateri rotundo & tornatili assimilatum & poculis nunquam indigentem, id est, potu semper plenum, vt exhauriri non possit, sufficietiam & plenitudinem intelligimus salutaris doctrinæ, quæ in Ecclesia Christi nunquam deficit. Bene enim sancta doctrina per umbilicum significatur, eo quod sub umbilico foueatur & alatur infans, nutrimentumque per illum accipiat, quandiu in matris utero latet absconditus. Crateri quoque tornatili, id est, mundissimo & purissimo elaborato & bene capaci (propter rotunditatem sphericam, quæ est optimæ capacitatis) assimilatur, & tali insuper crateri qui nunquam indigeat poculis, id est, nunquam potu exhauriatur penitus, propter copiam (vt diximus) superfluentem & abundantiam salutaris doctrinæ, & quo ad fidei articulos & quoad morum præcepta, quæ vsque ad consummationem seculi nunquam deficit in Ecclesia, quum iuxta promissum Christi, spiritum habeat, cuius suggestionem plenissimè semper de omnibus erudietur. *Venter tuus, sicut acervus tritici, vallatus liliis. Duo vbera tua, sicut duo himuli gemelli caprea. Collum tuum, sicut turris eburnea.*

Solet in mulieribus impregnatis, insigniter tumens, aut eleuatus vterus signum esse prolium plurium in vtero latentium. Vnde in præsentī loco, per vterum eleuatum & tumidum instar acervi tritici, rectè significatur copia prolis & fecunditas insignis sanctæ Ecclesiæ, quæ nō paucas quotidie proles sponso suo Christo parturit. Ipsa enim est illa quondam sterilis,

CAPITIS SEPTIMI.

112

illis, nunc multorum filiorum mater, exultans, de qua in Psal. 112² mo Propheta canit: Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum latantem. De qua etiam in spiritu canit mater Samuelis: Donec sterilis peperit plurimos. Paulus quoque ad idem propositum Esaia vaticinium profert, dicens: Latere sterilis quæ non parit, erumpe & clama quæ non parturit: quia multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum. Ipsa enim Ecclesia gentium, quæ aliquando deserta fuit & sterilis, quando à Deo & à domo Dei fuit aliena, ipsa nunc Deo coniuncta & in domo eius inhabitans, imò ipsa domus eius existens, adeò multos viro suo Christo filios parturit, vt vterum videatur habere instar acervi tritici, liberis scilicet spiritualibus plenissima, quos intra se fouet & parturit, donec formetur Christus, quemadmodum Apostolus quosdam se parturire dicebat: Filioli mei, inquit, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis & cæ. Signanter autem tritici acervus comparatur Ecclesiæ vterus, quoniam tritico etiam in Euangelio comparatur electi, dicente Ioanne, quod triticum Dominus permundans aream suam congregabit in horreum, paleas autem comburet igne inextinguibili. Vbi nihil est dubium, per triticum electos, per paleam verò reprobos significari: quorum illi in horreum inferentur regni cœlestis, hi vero in caminum gehennæ conicientur, igne sempiterno cruciandi. Verum sicut in acervu tritici nondum triticum penitus à palea est separatum, sed commixta adhuc sunt adinuicè triticum & palea, sic & modò in vtero Ecclesiæ non soli fouentur aut patiuntur electi, sed cum electis & reprobi. Ignorans enim Ecclesia pro hoc statu qui odio sint, vel amore digni, quique secundum diuinam prædestinationem electi sint ad vitam, aut præciti ad damnationem, magna sollicitudine & bonos & malos parturit, quantum in se est omnes Christo genere cupiens. Bene autem liliis, siue rosis vallatus dicitur sponsæ vterus. In quo angelorum diligens cura circa electorum salutem insinuat, qui velut candidissima quædam lilia fecundum Ecclesiæ vterum circundant, magnam adhibentes sollicitudinem, vt salubriter pariat quos parturit, fideles, ad veram animæ vitā. Ipsi enim angeli Dei, velut obstetrices quædam (vt ita loquar) sunt Ecclesiæ sanctæ. Quemadmodum enim obstetrices mulierem parturientem, maximè si plures in vtero gesserit fœtus, circundat ex omni parte, multa diligentia prospicientes

COMMENTARIVS

spicientes, ne abortum pariat, mulier parturienti, aut ne in utero fructus pereat, sed viuus prodeat in lucem: ita sancti angeli Ecclesiam parturientem Christo spirituales filios quasi circumdant & circumvallat, multa omnino solitudine quantum in ipsis est laborantes, ne quis filiorum Ecclesiae qui intra eam fouentur pereat, & veram animae vitam perdat. Vel aliter, per lilia, virtutes omnigenas & gratias multiplices spiritus sancti intellige, quibus sponsae uterus vallatur, id est, Ecclesiae fecunditas exornatur: veluti si consternatur rosis aut liliis, mulieris parturientis uterus. Ceterum, de vberibus duobus instar duorum hinnulorum capreae gemellorum, supra dictum est copiose in Commentariis quarti capitis, ubi eadem haec sententia iisdem verbis, atque etiam prolixius aliquanto, exprimitur. De collo quoque instar turris eburnae, quid significet, facile ex eodem loco aduertitur potest, ubi turri David aedificata, cum propugnaculis collum sponsae comparatur. Idem enim hic per turrim eburneam puto significari, quod illic per turrim David aedificatam cum propugnaculis, nempe inuictam fortitudinem & insuperabilem constantiam inflexibilemque audaciam sanctae Ecclesiae, quae nullis aduersis fragi, nullis aduersariis potestatibus succumbere nouit, aut cedere. *Oculi tui sunt in Efebon, quae sunt in porta filiae multitudinis.* De piscinis istis in Efebo, peculiare nihil in sacris legimus. Sed neque apud alios probatae fidei authores, certum quicquam de eis scriptum licuit inuenire. Verisimile est, aquas fuisse clarissimas atque limpidissimas in portis, vel iuxta portas ciuitatis Efebo, ad quas hauriendas homines ciuitatis magna frequentia solent aduentare, propter aquarum ipsarum ad potum, vel ad alios usus quotidianos commoditatem. Quemadmodum etiam hodie videmus ad fontes, vel piscinas insigniter claram & dulcem aquam continentes, turmatim homines confluere, maxime si non longe à ciuitate absint. Propter quod, de piscinis istis dicitur quae sunt in porta filiae multitudinis, id est, in porta vel iuxta portam in loco à plurimis frequentato, propter hauriendas à piscinis illis aquas. Vel per filiam multitudinis, intellige ciuitatem populosam: ut idem sit in porta filiae multitudinis, quod in porta ciuitatis populosae. Recte autem per istos oculos sponsae, scripturas sacras intelligimus, vel earum in Ecclesia doctores. Sacrae enim scripturae, similes sunt fontibus, aut piscinis clarissimis & limpidissimis, in quibus nihil est turbul-

CAPITIS SEPTIMI.

113

bulentum, nihil cernosum, nihil impurum, nulla admixtio impiarum assertionum aut malignarum traditionum, quae aquas illas salutare sententias diuinas vel obscurat, vel inspidas reddit. Quae enim salutare sunt sacrae scripturae, de quibus quisquis biberit, delectabitur & reficietur in dulcedine earum anima eius. Eademque similiter ratione, ipsi scripturarum sanctarum doctores per piscinas istas significantur, eo quod aquas istas salutarium sententiarum in se contineant, & de se effundant omnibus sitiētibus, instar piscinarum aquas bonas continentium. Vel per oculos sponsae perspicacitatem Ecclesiae in diiudicando & discernendo, quid verum, quid falsum, quid bonum, quid malum, licebit intelligere. Habet enim Ecclesia sancta oculos clarissimos & limpidissimos, perspicacitatem in diiudicando clarissimam & imperturbabilem, ut falli non possit vnquam vel errare, siue in iis quae ad fidem, siue in iis quae ad mores pertinent. Hebraeorum quidam dicunt, piscinas istas in Efebon tales fuisse, quae ex vna parte aquas recipiebant, & ex alia effundebant. Quae conditio bene doctoribus sanctarum scripturarum conuenit, qui quod liberaliter à Deo accipiunt, liberaliter item communicare debent, iuxta illud: *Gratis accepistis, gratis date:* ut quod in contemplatione de super hauriunt, in predicatione effundant, & iuxta Sapientis exemplum sine inuidia communicent, quam acceperunt à Deo sapientiam. Debet enim bonus praedicator aut doctor in Ecclesia, ambas has conditiones simul in se habere, nempe ut hinc attrahat, illinc profundat aquas salutaris doctrinae. Qui enim solum attrahit & nunquam profundit, vel tanquam avarus vel tanquam piger seruus reprobandus, argueturque infidelitatis, eo quod honestatem collatae sibi sapientiae contra Sapientis consilium & exemplum absconderit, talentumque sibi creditum contra domini praecceptum in terra defossum sine fructu apud se seruauerit. Qui vero profundere semper vult, nunquam haurire, semper alios docere nunquam se ad discendum ad Deum in contemplatione & oratione conuerrere, cito exhaurietur, & ad lutum usque nudabitur, deficientque in sese & siccabitur, praefectus humoris, id est, spiritualis deuotionis & gratiae. *Nasus tuus, sicut turris Libani, quae respicit contra Damascus.* Si verborum faciem consideremus, quid poterit magis dici ridiculum ab eo qui commendare sponam vellet, quam ut nasum eam dicat habere instar turris altissimae? Quemadmodum & in iis quae iam dicta sunt, si

p verborum

COMMENTARIUS

verborum faciem tantum spectaremus, nonne risu dignum videretur, sponsam aliquam ex eo commedari quod vmbilicum habeat instar rotundi crateris, ventrem tumetem instar magni acerui tritici, vbera instar hinnulorum, collum instar turtoris, oculos piscinarum instar & lacuum? Ipsa ergo literalis atque superficialis intelligentia in his aliisque huiusmodi patens absurditas, manifeste demonstrat, omnia ista spiritualiter requirere intelligentiam. Ad intelligendum itaque comparationem propositam nasi cum turri Libani, aduertendum est, montem Libanum in sinibus situm esse terrae promissionis prope Damascum, in sinibus Syriae, ita ut Syriae diuidatur a terra Iudaeae siue Israeliticae. In quo monte, ad praecauendas insidias & repellendos insultus Syrorum, qui frequenter impetum facere solebant in terras filiorum Israel (quemadmodum ex pluribus locis libri Regum liquet, ubi latrunculorum Syriae frequens est mentio) adificauit Salomon ad munimentum regni sui, turrim fortissimam & excelsum, quam directe contra Damascum (quae caput est & metropolis Syriae, vnde potissimum insultus illi fieri solebant) opposuit, ita ut ex ea turri, propter loci comoditatem & eminentiam, facillime speculator quae in Syria gerebantur videre posset. Feruntque nonnulli Hebraeorum, nec dissimile est vero, potuisse speculatore ex hac turri singulas domos quae in Damasco erant numerare. Aduertendum est deinde, quod per nasum in communi etiam sermone discretionis seueritas & iudicii rigor solet significari. Vnde in communi prouerbio dicimus, non carere naso, eos qui pollent iudicio: nihil vero nasi eos habere, quibus nihil est iudicii. Quod quidem prouerbum inde sumptum videtur, quod per nasum quae longe sunt olfacere possumus, ac de longe positum iudicare, per odorem de quo olfactus ut de obiecto suo proprio habet iudicare. Vnde & ea quae per occultum rationis iudicium aduertimus, olfecisse vel subodorasse dicimus, aut (quod eundem habet sensum) ea nobis subolere. Vnde illud est vulgatum prouerbiu: Si hoc tibi subolet, reumatismo non laboras. Ex his igitur simul collatis facile est aduertere, quid sibi velit nasus sponse sicut turris Libani, contra Damascum respiciens. Nasum enim habet sponsa Christi, non caret Ecclesia sancta iudicio & discretionem, imo iudicium habet exactum cum rigida discretionem: ita ut non facile ei pro pane stercus, id est, pro veritate falsitas, pro virtute vitium, possit obtrudi, quin statim vel a longe percipiat fraudem & fallaciam.

CAPITIS SEPTIMI.

114

laciā. Sit mendacii stercus, quantumuis honesto colore depictum, solo nihilominus olfactu facillime discernet inter mundum & immundum. Sit falsitas haeresis, vel quantum ad fidem, vel quantum ad mores, quantumuis colorata eloquentia fucus, imo & falsis scripturarum allegationibus aut sophisticarum rationum apparentiis, facile nihilominus sancta Ecclesia haereticarum impietatis abominandum foetorem deprehendet, eandemque per rigoris sui seueritatem anathematizando mortiferam pronuntiabit, & extra fidelium omnium societatem longe proiciendam decernet. Nasum igitur habet Ecclesia, ne si absque naso sit indifferenter ei quidlibet obtrudatur: ne illis fiat similis, qui bonum dicunt malum, & malum bonum, contra quos terribile vox intonat Propheta ex ore domini: Vae, inquit, qui bonum dicitis malum, & malum bonum. Neque vero paruum habet neque mediocre nasum, sed turri excelsae simile, quae etiam in vertice montis altissimi situm habet, turri videlicet illi, quam contra Damascum in Libano Salomon rex gloriosus extruxit. Quemadmodum enim turris illa Libani terram promissionis ab insidiis omnibus & insultibus latrunculorum Syriae tutam reddebat & securam, ita ista virtus discretionis exactaeque iudicii, quam Ecclesiae suae Christus Salomon verus contulit, ipsam ab omnibus insidiis & insultibus, siue daemonum siue haereticorum aut aliorum quorumlibet aduersariorum, tutam & securam reddit, ita ut nec portae inferorum praevalere possint aduersus eam. Quemadmodum enim qui in turri illa Libani erant speculatores, eminus contemplabantur omnia quae in Syria ab alienigenis gerebantur, nullusque ab eis strui dolus poterat, nulla vis exercitus congregari, quin ab illis statim animaduerneretur: ita Ecclesiae sanctae praefati, quibus ex diuino munere ista discretionis & iudicii gratia concessa est, quique speculatores in excelso & eminenti fastigio Ecclesiae sunt positi, omnes fraudes & astutias satanae haereticorumque omnium & vniuersorum aduersantium catholicae fidei, eminus vident. Quemadmodum ait Apostolus: Ut non circumueniamur, inquit, a Satana. Non enim ignoramus cogitationes eius. Et quoscunque illi parare possunt contra Ecclesiam insultus vel insidias struere, facile ipsi speculatores discretionis suae gratia percipiunt, ut possint tempestiue clangere buccina, populumque fidelem ad arma sumenda praemonere: sicque per istorum vigilantiam & discretionem, obediens populorum

2. Cor. 2.

P ij vulgus

COMMENTARIVS

vulgus ad arma concurrens, id est, ad resistendum impiis suggestionibus & figmentis se parans, ab hostium nocimento seruatur: qui alioqui imparati & non pramoniti, facile poterant ab hostibus inuadi & superari. Per Damascum enim, ciuitatē metropolim Syriae, antiquo & obstinato odio Iudae semper aduersantem, non obscurum est regnum Satanę significari, quod irreconciliabili odio Salomonis regnum sanctam Ecclesiam persequitur, nunquā desinens latrunculos suos emittere, qui siue per insidias, siue per impetum aliquos ex populo dei possint trucidare & rapere spolia, iuxta id quod Petrus ait: Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit, quærens quem deuoret. *Caput tuum, vt carmelus: & coma capitis tui, sicut purpura regis, iuncta carnalibus.* Caput Ecclesię duplex consideramus, alterum primum & principale, alterum secundarium atque vicarium. Caput Ecclesię primum & precipuum, Christus est, quæadmodum sanctus Apostolus ait: Ipsum (nempe Christum) dedit pater caput super omnem Ecclesiā, quæ est corpus eius. Caput autem secundarium & vicarium, ille est, quæ suo loco Christus dominus vniuerso ouili suo præfecit, vniuersalem ei tradens & plenariam soluendi atque ligandi super vniuersitatem omnium Christi fidelium potestatem, qui propter sui eminentiam Papa, id est, pater patrum ab Ecclesia meruit nominari. Voluit enim sponsus à sponsa abscedens, nō solum ipse caput eius inuisibile remanere, verūetiam aliud visibile caput suo loco ei assignare, ne quasi acephala posset ab hostibus irrideri. Huius capitis locum, post Christi ascensionem, primus tenuit Simon Petrus, quem totius Apostolici collegij caput & principem dominus constituit, dicens: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meā, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Et tibi dabo clauēs regni cœlorum &c. Ac rursum: Ego rogaui pro te, Petre, vt nō deficiat fides tua. Et tu conuersus aliquando, confirma fratres tuos. Post resurrectionem quoq; tertio ei ouilis sui curam commendauit, dicens tertio: Pasce oues meas, & agnos meos. Post hunc verò, alij eiusdem capitis locum obtinuerunt, qui in eius locum diuina vocatione & canonica electione fuerunt surrogati, per quos illa Petri nauicula inter fluctus & procellas turbulentis seculi extitit gubernata, & in fidei rectitudine hæcenus non sine peculiari Dei munere conseruata. Vt manifestè pateat, non inanem fuisse sermonem domini, quo dixit Petro: Ego

CAPITIS SEPTIMI.

115

Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Quod quidem verbum, non solum ad ipsam illam singularem Petri personā pertinere arbitrandum est, verumetiam ad vniuersos posteros & successores illius, qui secundum diuinam & canonicā electionem ad huius pastoralis regiminis vniuersalem curam fuerint assumpti: quæadmodum & cetera quæ paulo antè citata sunt, vt dicta Petro, illis quoque dicta intelligitur, iuxta sanctorum & orthodoxorum patrum enarrationē. Potest igitur præsens locus de vtroque capite rectè exponi. Vtrūque enim Carmelo, monti valde excelso fertili & amœno, rectè potest comparari. Christus enim, frequenter in scripturis mōti comparatur. Mons enim ipse est amœnissimus, mons fertilissimus, in quo magna cum voluptate pascuntur greges ouium, id est, Christi fidelium populi. Rectè quoque ille omnium pontificum & pastorum caput in terris, Carmelo comparatur, propter excellentiā vniuersalis potestatis sibi à Christo super Ecclesias omnes collatæ: propter quam, omnibus autoritate & dignitate præeminet, meritò ab omnibus singulari venerādus honore, propter eum cuius locum gerit, & vice fungitur in terris. Et bene Carmelo non Libano, secundum hunc intellectum, caput istud vicarium comparatur. Libano enim Carmelus inferior est altitudine, fertilitate, & amœnitate, ceteris tamen mōtibus præstans. Propter quod, Libani comparatio capiti primario peculiariter seruatur, iuxta id quod supra de eo dictum est: Species eius, vt Libani. Carmelo tamē, qui post Libanum videtur præcellentior, comparari potuit. Quod verò dehinc adiungitur: *Coma tuæ sicut purpura regis &c.* æquè duplici capiti secundum duplicem intelligentiam potest accommodari. Secundum enim capitis diuersitatem, videntur & comæ variandæ, nisi quod secundarij capitis comæ, quæcunque tandem assignentur, etiam ad primarium pertinere meritò censentur: non autem econuerso, eo quod hoc illius locum obtineat, non econuerso. Comas igitur capitis Christi intelligimus sanctorum angelorum myriades, qui capillorum instar innumerabiles sunt hominibus, forsitan etiam ipsis angelis. Deo tamen ipsorum numerus est cognitus, cui & capilli hominum numerati sunt, & qui (iuxta Psalmistæ vocem) numerat stellarum multitudinem, vocans etiam singulis nomina propria. Qui quidem angeli vniuersi sic Christo capiti Ecclesię adhærent, ipsūq; circumdant & circumstant vndique, quemadmodum caput ipsum

COMMENTARIUS

ex omni parte capilli circundant & exornant. Cui intellectui consonat, quod supra dixit sponsa, de sponso, Comae eius sicut elata, vel (vt ex Hebræo potius videtur legēdum) sicut crispa, nigrae sicut coruus. Comas verò secundarij atque vicarij capitis, intelligimus vniuersos Christifidelium ordines, aut peculiariter vniuersos Ecclesiae praelatos, quomodocumque potestatem super alios & regiminis curam habētes, quorum omnis potestas & autoritas à Christo vicario eidem subiecta dependet, quemadmodum depēdent capilli à capite. Huic etiā vice Christi subesse debet omnis potestas in terris, ipsamq; velut circundando exornare, honestare, adiuuare atque defendere. Quae etiā ex consequenti, rectē primi capitis possunt comae intelligi. Dicuntur autē comae istae esse sicut purpura regis, propter charitatis ardorem & resplendentiam verē dilectionis, qua instar purpurae ardere videntur & lucere sancti angeli: itēque praelati ceteri & patres populorum, rubere, ardere, & lucere debent, exemplo praecursoris, qui (testimonium perhibēte Salvatore) lucerna fuit ardens & lucēs. Et quomodo rex ipse purpureo suo circundatur & ornatur vestimento, ita exercitibus angelorum innumerabilium in scientia & charitate Dei perfectorum, Christus dominus circundatur & ornatur. Est enim haec eius magnifica gloria, sic innumerabilibus angelorum exercitibus stipari. Vnde in Euangelio explicans sui aduentus posterioris gloriam, signanter angelorum exprimit comitatum, dicens: Filius hominis vēturus est in gloria patris sui, cum angelis suis. Et alibi: Cū venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli eius cum eo. Quod autem subiungitur, Sicut purpura regis iuncta canalibus, secundum similitudinem dictum videtur vestimentorum pretiosorum, ex purpura aut bysso, quae artificiosis complicationibus ita coaptantur & complantur, vt quasi per canales & sulcos videantur distincta. Ipse enim plicae quibus vestimenta eiusmodi iuncta sunt apteq; cōposita & decenter complicata, quasi canalium siue sulcorum quandam similitudinem praeseferunt: quemadmodum videmus in stolis sacerdotum, plicas eiusmodi pulchra cōpositione apparentes, in quibus magnificē plerique illorum gloriantur. Vnde per discriminationes istas, & quasi instar canalium compositas plicas, rectē intelligi potest pulchra illa distinctio angelorum secundum suos ordines diuersaq; officia, itē fidelium in Ecclesia, secundum diuersos gradus, status & officia.

Cui

CAPITIS SEPTIMI.

116

Cui sensui apertius fauet, quod ex Hebræo legi potest: Sicut purpura regis, aptata vel cōposita cū discriminationibus. Quidam verò per purpuram canalibus iunctam, intelligunt purpuram postquā rectē tincta fuerit, in canalibus positam, vt in aqua abluatur, meliusq; color reluceat post ablutionē. Atq; ita, nō nisi coloris purpurei candor & puritas videtur insinuari, diuinā charitatis perfectionē significans. Ex Hebræo quidā aliter legunt, hoc modo: Comae tuae sicut purpura. Rex cinctus cū ligaminibus. Quod ita interpretatur. Rex est summus capitis locus, qui cingitur in modū coronae, capillis retortis & ligaminibus intertextis, quae transumptiuē canalina vocantur. Graeca lectio sic habet: ὁ βασιλεὺς ἀδελφίμοις ἰσχυροῖς κομῇ: hoc est, sicut rex ligatus in circumcisionibus, hoc est, sicut rex qui circundatur ex omni parte & concluditur militibus circa ipsum ad sui corporis custodiam currentibus. Quod satis rectē ad sensum supra assignatos potest aptari. Sic enim Christus caput Ecclesiae, sanctis angelis purpurea charitate relucens circundatur, itēque caput secundarium sanctis fidelibus & purpurea charitate ornatis circundatur praelatis, quomodo reges solent cursoribus circumquaque & militibus stipari.

Quā pulchra es & quā decora, charissima in delitiis. Statura tua assimilata est palmae, & vbera tua botris. Post particularem membrorum singulorum considerationem & laudem, generalis ponitur commendatio ex toto corpore, ad cōclusionem Cantici. Quomodo supra capite quinto post prolixam sponsi cōmendationē secundum singulas partes, cōcludendo tandē sponsa dicebat: Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis. Sic igitur hīc modō sponsus, quasi concludere volens carmen laudatoriū, post omnia adiūgit. Quā pulchra & quā decora. Quorum alterum (sicut iam ante à nobis dictū est capite primo & quarto) ad pulchritudinem internam, alterum ad exteriorem decorem referri potest. Vel sine peculiari distinctione geminatio illa laudis, ad maiorem certitudinem seriorēque asseuerationem, vt in similibus sepius dictum est, non incommode potest accommodari. Ceterum, charissimam in delitiis eam appellat, hoc est, adeo vnicē dilectam, vt pro magnis eam delitiis reputet, iuxta illud quod apud Sapientē legitur ex persona increatae sapientiae. Delitiae meae, esse cū filiis hominum. Per staturā verò assimilata palmae, quae arbor est recta stature, rigida quoq; & inflexibilis, rectitudinem spirituale & constantiam

P. iij

tiam

COMMENTARIUS

tiam inflexibilem Ecclesiam, quam per fidem habet, accipimus. Est enim Ecclesia, per fidem spem, & charitatem, sic in sublimi erecta & in sua rectitudine stabilita, ut nullo pondere temptationum vel tribulationum frangi prorsus aut incuruari se patiatur. Imò quò magis premitur pondere tribulationum, eò magis contra nititur in sublime, & in fide solidatur, eo quod iuxta Apostoli verbum) tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, quæ non confundit. Vbera verò botris comparantur, propter pinguedinem & dulcorē spiritualis vini, quod de vberibus sanctæ Ecclesiæ exprimitur, id est, salutaris doctrinæ & sacramentalis gratiæ, quo gemino seu vino seu lacte Christi fideles in Ecclesia, quasi duobus vberibus lactantur, pascuntur, vegetantur, roborantur, exhilarantur, & inebriantur: quemadmodum supra plenius dictum est, ubi de vberibus sponsæ loco suo tractauimus: Dixi: *Ascendam in palmam & apprehendam fructus eius.* Persistens sponsus in comparatione palmæ assumpta, ad similitudinē loquitur eius qui arborē aliquā pulchram & bonis fructibus onustā contēplans, desiderat in eam ascendere, ut carpat de fructibus eius. Dixi, inquit, in corde meo, & sic apud me cogitavi, ut in palmā istam tam amcenam, tam maturis & sapidissimis fructibus refertam, ascendā, & fructus eius colligam, quos mihi ipsa profert. Facit hoc quotidie Christus, quando Ecclesiam considerat virentē & fructificantem in operibus virtutum, quæ ipse dū approbat & acceptat, quasi fructus palmæ huius apprehendere dicitur. Idem enim hic videtur, apprehendere fructus palmæ, quod supra capite quinto fructum colligere pomorum, dicente sponsa ad sponsum: Descendat dilectus meus in hortum suum, & colligat fructum pomorum suorum. Sed quomodo in palmā istā dicitur sponsus ascendere, cū potius ad nos veniendo nosque inuisendo descendere videatur, iuxta verbū illud sponsæ iam iam allegatū, descendat dilectus meus, inquitentis in hortum suum? &c. Dicendum est, in huiusmodi loquutionibus comparatiuis sermonem fieri, secundū exigentiā comparationis & similitudinis propositæ. Vnde quia arbori hic Ecclesiam comparauit, cuius fructus quisquis vult apprehendere eam conscendat necesse est, idcirco iuxta exigentiā materiæ & similitudinis propositæ, dicit se velle ascendere in palmā. Illi verò ubi horto Ecclesia comparatur, ad descendendū in eum sponsus inuitatur, eo quod plerumque horti in locis humilioribus siti sint, propter humoris copiam & abundan-

CAPITIS SEPTIMI.

117

abundantiorem irrigationē. Nonnulli de arbore crucis verbū istud interpretantur, hoc modo. Ascendā ego spontanea & vultonea mea voluntate, propter obedientiā patris & amorē generis humani, in victoriosam illā & triumphalem arborē crucis, illique operabor, effectū salutis humanæ, & quasi fructus quosdam suauissimos optatissimosque & mihi & toti generi hominum, atque adeo toti cœlesti curiæ, apprehendam & carpiam. Quæ quidē intelligentia, licet pia sit & suavis, prior tamen magis ad consequentiā & cōtinuationem literæ pertinere videtur, maximè cū paulo ante palmæ facta sit mentio, non ad significationem crucis. *Et erunt labia tua sicut botri vineæ, & odor oris tui sicut odor malorum. Guttur tuum sicut vinum optimum, dignū dilecto meo ad potandum, labijsque & dentibus illius ad ruminandum.* More vehementer amantiū, qui auelli non possunt à consideratione & cōmendatione rei amatæ, neque satiari possunt commendādo quod diligūt: post conclusionē laudis (ut videbatur) necdū cessare potest, sed verū iterū dulcedinem recolit, oris suauē odorē & gutturis præstantiam cōmemorat, quasi per additionē supplens quod minus dixisse videri poterat. Erunt, inquit, vbera tua sicut botri vineæ, liquorē electi vini de se propinantiā filiis tuis, iuxta sensum supra expositū: Odor autē oris tui erit, non fœtidus aut horridus, sed suauis omnino & amabilis, sicut odor pomorum dulcium: quia sermo tuus non asper est, non contentiosus, sed lenis, blandus, & amabilis, ex charitate nimirū amabili, non ex odio contentioso procedens. Item sermo tuus nihil proponit fœtidū vel sordidū, nullū eructant tua præcordia hæresis vel impietatis cuiuscūque fœtorē, sed meram omnino eruētā veritatē per os tuū & labia. Cui non dissimile est, quod supra dictū est cap. 4. Eloquiū tuū, dulce. De gutture verò, subsequēter sponsus inquit: Guttur tuum sicut vinū optimum &c. Quasi dicat: Guttur habes quasi plenū optimo vino, ut quasi vter vino plenus videri possit, præ vini præstantia & plenitudine distentus. Quod ad eundē ferē sensum, ad quem superiora, pertinet. Idcirco enim guttur habere dicitur sicut vinum aut vino plenum, quoniam quæcunque ex gutture Ecclesiæ prodeunt, id est, quæcunque ipsa docet & prædicat, vino præstantissimo cōparantur, imò præferuntur: quoniam spirituales istas delicias præbēt, vinū autē corporale quantūvis præstans tantū carnalē potest iucunditatē adferre. Cōtrā verò, de impiis dicitur, quod odorem oris habeant fœtidū & amarū, & guttur

COMMENTARIVS

Psal. 13

Psal. 9

Deut. 33

guttur sicut foetorem exhalans putridū. Vnde per Psalmistam dicitur: Sepulchrū patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorū. Quorum os maledictione & amaritudine plenū est. Et alibi de impio dicitur: Cuius os de maledictione plenū est, sub lingua eius labor & dolor. Sic videlicet guttura & ora haereticorū impiorūque omniū, maximē qui se extra Ecclesiā doctores profitētur aliorum, odorē spirant amarissimū & mortiferū, ad similitudinem sepulchrorū patentium quae de mortuorum cadaueribus pestiferum effundunt odorē: sic plena sunt amaritudine, labore & dolore, eorum ora & guttura. At verō spōsa nostra, suauissimam de gutture per os spirat salutaris doctrinā fragrantiam. De impiis quoque illis, Moyses ait: vnam quoque eorum vnam esse felis, & botros amarissimos. Vinum quoque eorum, fel dicit esse draconum, & venenum aspidum insanabile. Cōtra verō, de botris nostrae sponsae hīc testatur sponsus, quod sint botri vinear, & quod vinum eius vinum sit optimum. Ceterū, in eo quod adiungitur: Dignum dilecto meo ad potandum, labiisque & dentibus illius ad ruminandum, difficultas est nonnulla, eo quod dicatur, dignum dilecto meo: cū tamen ipsius dilecti iste videatur esse sermo. Vnde si diceret: Guttur eius sicut vinum optimum, dignum dilecto suo ad potandum, facilis videretur intellectus. Videretur enim seipsum sub tertia personā designare, dicendo dilecto suo. Itē si diceret sponsa: Guttur meum vinū optimum, dignū dilecto meo ad potandū, facilis esset intelligentia. Nunc verō, dum & sponsus loquitur, dicens de spōsa: Guttur eius, & nihilominus, dilecto meo, inquit, non suo, videtur sermo iste non satis sibi coherere, neq; in partibus consistere. Propter hoc scilicet in cōmodū declinandū, veteres quidam huius libri cōmentatores sententiā diuidunt, hoc pacto: Guttur eius, vinū optimū. Dignum dilecto meo ad potandum &c. Vt ab eo loco: Dignum dilecto meo, loqui intelligatur spōsa, quasi interrumpens prae affectus vehemētia (quae morae impatientes facere solēt amantes) sponsi sui sermonem, imō eūdem potius prosequens. Quasi sponso guttur suū commendanti & optimo vino comparanti, ipsa subito ita respondeat: Ita, sponse mi, verissimum est quod dicis, optimum vinum est guttur meum, & tale vinum, quo tu poteris & oblecteris, quodq; dentes tui & labia ruminare non desinent, quemadmodum solent qui vinum insigniter bonum biberunt, dentibus & labiis illud

CAPITIS SEPTIMI.

113

illud ruminare. Atque ita sensus est, doctrinam veritatis quam sancta dogmatizat & praedicat Ecclesia, tam esse praeclarā sanctam & efficacem, vt ipse Christus author omnis veritatis ea plurimū oblectetur. Cui sensui satis bene consonare videtur, quod adiungitur ex voce sponsae: Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. Nihil enim dubiū est, quin ista vox sit sponsae. Vnde nullum erit inconueniens, si id quod statim praecedit cum ista voce sponsae adiungatur, iuxta patrum illorum enarrationem. Qui etiam per labia & dentes sponsi, ipsos in Ecclesia praedicatores & doctores intelligunt, quibus dignū est ruminandum vinum ipsum salutaris doctrinā, quod dicit Christus dominus ex gutture sponsae promanare. Aliter tamen legi potest continuē tota illa oratio supraposita, in sensu facili satis & obuiō, si tantū, dilecto singulare nomē, pro dilectis plurali, hoc sanē in loco accipiat, in hunc sensum: Guttur tuū, o sponsa, simile est optimo vino: id est, quicquid continet & profundit guttur tuū, est sicut vinū optimū, quod dignum est dilectis & electis meis ad potandum, dignū videlicet vt omnes dilecti & amici mei inde bibant, reficiantur, confortentur, vegetentur & exhilarētur, quemadmodum bono vino solēt homines exhilarari & refici. Dignū etiā, vt postquā semel ipsius suauitate & virtutem gustauerint, assidue labiis & dentibus spiritualibus ipsum ruminēt, reuocantes assidue in memoriā, quā suauis & dulcis illa sit doctrina sacra, quā ex ore tuo audierūt. Quicquid enim sancta Ecclesia dogmatizat & praedicat, sponsus hoc ita approbat & commendat, vt ab omnibus suis electis & fidelibus amicis illud acceptari & credi velit, adeoq; cordi haberi, vt cum magna voluptate illud spiritualibus dentibus masticent, & labiis item spiritualibus lambant ac relambant, id est, crebrius ad memoriā reuocent (quod est spiritualiter ruminare) vt ex eo maiorem & suauitatem & vtilitatem percipiant. Vbi nota, quod dicit, labiisque & dentibus ad ruminandum, de liquore vini sicut de solido cibo loquens, Vel quia vinum praecelex, quasi mandendo & masticando paulatim intus mitri debet, ad eum ferē modum quo dentibus masticatur cibus. Vnde apud illos qui vinorū sunt praefugatores & probatores, vsitata vox est, mandere siue masticare vinū. Vel quia vinū istud, simul esca est & cibus solidus. Quod enim hīc vinū optimū sponsus appellat, alibi cibus appellatur solidus, dicente Apostolo, quod perfectorum est solidus cibus. Quo nomine perfecta

COMMENTARIUS

perfecta doctrina secundum patrum enarrationes intelligi datur, quam per vnum optimum hic diximus significari. Hunc tamen locum, admodum variè diuersi ex Hebræo vertunt, quidam enim sic legunt: Faux tua quasi vinum bonum, incedens ad dilectum meum, rectè comouens labia senum. Alij sic: Quasi vinum bonum, vadens ipsi dilecto propter bonitatem, loqui faciens labia dormientium. Græca lectio partim cum nostra vulgata cōsentit, sic habet: ὁ λαρυγὶ σου ὡς οἶνος ἀγαθὸς πορευόμενος τῷ ἀδελφίδῳ μου εἰς ἐνθύμητας, ἱκανούμενος χεῖρας μου καὶ ὀδόντων. hoc est, Guttur tuum sicut vinum bonum, vadens vel incedens dilecto meo in rectitudines, sufficiens labiis meis & dentibus. Quam diuersitatem rationem & cōcordiam latius prosequi, breuitatis gratia consulto omittimus. Ego dilecto meo, *egrediamur* ad me conuersio eius. Ab hoc loco sponsa loquitur, nouo carmine, vsque ad finem capituli. Et primum quidem secum loquitur, vel cum adolescentulis suis pedissequis. Dehinc verò, in eo quod subiungitur: Veni dilecte mi, statim ad sponsum ipsum sub secunda persona dirigit sermonem. Quod igitur primo secum dicit: Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius, eundem videtur habere sensum cum eo quod supra primo capite eadem sponsa dixerat: Dilectus meus mihi, & ego illi. Et iterum cap. 5. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi. Quod enim illic dicitur: Dilectus meus mihi, hic alijs verbis in eandem sententiam dicitur: Ad me conuersio eius. Hoc enim est, sponsum dilectum esse ipsi sponsæ vel ipsius sponsæ, ad eam benigno respectu & gratioso aspectu conuerti. Sicut econtrario, sponsam esse ipsi sponso vel ipsius sponsi, est, ex corde eam conuerti in illum, per contemplationem & amorē. Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum, comoremur in villis. Mane surgamus ad vineas: videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica, ibi dabo tibi vbera mea. Vox ista sponsæ, inuitatoria simul est & deprecatoria ad sponsum: in qua pro conuersione deprecatur eum qui nondum ad Christum sunt conuersi, vt dignetur sponsum per gratiam suam illas etiam gentes & barbaras nationes visitare, in quibus ante non fuit auditum Euangelium. Videlicet, vt iuxta promissum in sacro Euangelio, per totam latitudinem mundi & in vniuerso orbe terrarum prædicetur Euangelium regni, sicque per orbem vniuersum dilatetur fides nominis Christi, in illis etiam gentibus & regnis quæ hactenus non agnouerunt nomen eius. Hoc enim est, quod inuitando sponsum ad cooperandum sibi, dicit: Veni

CAPITIS SEPTIMI.

119

Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum, id est, in latitudinem mundi, qui per agrum significatur, iuxta illud Domini verbum in Euangelio. Ager, est mundus. Egrediamur, inquit, quasi ad opus & laborem inuitando dilectum. Ad laborem enim egredi solent homines, iuxta illud Psalmista: Exhibet homo ad opus suum, & ad operationem suam, vsque ad vesperam. Non, inquit, mihi sufficit, hic manere, quasi in cubilibus & penetratibus ociose residendo: non mihi satis est, in vno aliquo angulo orbis tecum habitare, quomodo olim multo tempore in Iudæa tantum, cum Synagoga matre mea habitasti: sed egredi tecum opto in agrum, in latitudinem orbis, ad inuisendas omnes gentes, ad visitandas barbaras & hactenus incultas nationes, vt longè lateque diffundatur nomen tui fides, & dilatentur termini ditionis nostræ. Bene autem & prudenter sponsa, non sola præsumit ad opus eiusmodi egredi, neque iterum sponsum solum exire iubet. Non enim ait: Egrediar ego in agrum, commorabor in villis, &c. Neque ait, Vade, egredere, dilecte, in agrum, & comorare in villis. Sed veni, inquit, dilecte mi, egrediamur, comoremur, numero plurali. Quoniam videlicet in propaganda Christi fide & dilatandis Ecclesiæ catholicæ terminis per conuersionem infidelium, frustra laboraret humana omnis industria, si non adesset cooperans gratia Christi & spiritus sancti: cum sine eo (vt idem ipse ait) nihil possumus facere. Neque tamen per semetipsum solus ipse opus illud vult operari, sed propter beneplacitum voluntatis suæ elegit homines in cooperatores & coadiutores suos, iuxta id quod ait Apostolus: Dei adiutores sumus. Oportet enim principalem quidem operatorem esse Christum, coadiutores nihilominus & cooperatores esse homines, zelo charitatis ardentibus & fidei scientia instructis, quorum opera ipse in opere huiusmodi vitur. Non quod simpliciter opus habeat, sed quia ita dignatur per homines hominum salutem operari. Vt manifestè verum pateat, quod dicit Apostolus corpus ipsum totum Ecclesiæ ex Christo capite compactum & connexum, per omnem iuncturam subministratio-nis, secundum operationem, in mensuram vniuscuiusque membri, augmentum sui facere, in ædificationem sui, in charitate. Hoc enim & Saluator in Euangelio apertè insinuat, cum ab Apostolis discessurus in cælum, eosdem ad opus mittit decem: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque præcepi

Psal. 103

Ephes. 4

COMMENTARIVS

præcepi vobis. Ne verò desperent se nihil effecturos, ex eo quod prius ab eo audierat: Sine me nihil potestis facere, statim adiungit suæ præsentia & auxilij sui promissum: Et ecce ego, inquiens, vobiscum sum usque ad consummationem seculi. Alius quoque Euangelista mutuam istam cooperationem paucissimis verbis lucidissime insinuat, dicens: Illi autem (nempe Apostoli) profecti, prædicauerunt ubique, domino cooperante & sermone confirmante sequentibus signis. Hæc omnia non ignorans sapiens & prudens sponsa, ne de se præsumat, sine sponso non vult egredi. Propter quod, circumspicere & providere dicit: Veni, dilecte mi, egrediamur. Rursum, ne laborem ipsa detrectare videatur solumque velle sponsum ad opus emitte, prudenter, egrediamur, inquit, numero plurali. Quasi dicat: Meum hæc in re obsequium paratum tibi offero: quod in me fuerit, liber præstabo, prædicando, docendo, & pro virili ad salutem omnium procurandam operam impendam, modo tu mecum egrediaris ad opus, ut imperfectum meum adiuues & defectum suppleas: ut me plantante & rigante, tu incrementum dones, quoniam neque qui plantat est aliquid neque qui rigat, nisi tu desuper dederis incrementum. Postquam verò ad egressum sponsum inuitavit, ubi eum velit demorari subiungit, dicens: Commoremur in villis. Vbi per villas rectè intelliguntur barbaræ gentes & infideles nationes, quæ nullis sunt muris diuinorum præceptorum circumdatae, nullis diuinarum scripturarum, aut catholicorum dogmatum munitionibus circumseptæ, instar villarum siue pagorum, quibus nulli sunt muri, nulla mœnia, nulla munitiones, quibus ab hostibus possint defendi, sed patent direptioni omnium aduentatium. Gentes enim illæ quæ diuinorum præceptorum & catholicorum dogmatum regulis sunt inclusæ, merito ciuitatibus comparantur, eo quod velut muro quodam conclusæ sunt & circummunitæ, ne possint hostes ad eas habere accessum. Illæ verò quæ huiusmodi carent munitionibus (ut iam dictum est) rectè pagis, aut villis comparantur. Vnde & vulgò receperunt puto: ut barbaros & infideles homines Dei legem & fidem ignorantes, paganos, quasi villanos, appellemus. Est etiã inter pagos & ciuitates altera differentia, quantum ad ciuitatem & inciuilitatem, vrbaneitatem & inurbanitatem. In ciuitatibus enim, plerumque quantum ad mores & communem conuersationem, magna est honestas & amicitia, quam ciuitatem, siue vrbaneitatem appellant: contrà verò, in villis

CAPITIS SEPTIMI.

120

villis & pagis, crassa regnat inciuilitas & dura inurbanitas. Vnde etiam hac ex parte pagis & villis cõparantur gentes barbaræ, utpote quæ sine lege & planè (quod dici solet) & deo, id est, sine Deo viuētes, nullam habeant Christianæ charitatis & Euangelicæ modestiæ (ut ita dicam) ciuitatem. In his igitur villis adhuc rudib⁹ & incultis, ubi nihil adhuc est ciuitatis, siue modestiæ Christianæ, nihil Euangelicæ vrbaneitatis, cupit sponsa cõmorari. Non eas per transcursum tantum inuisere petit, sed in eis cõmorari moramque prolixiorē trahere, ut paulatim ex feris reddat māsuetos, ex inurbanis & immodestis vrbanos, ciuiles, & Christiana modestia præditos. Prolixiori enim cura circa illos est opus, qui ab omni virtute longè abesse videtur. Quemadmodum enim mater filium natū longo tēpore fouet, & multā omnino curam circa eū impendit, antequam ad etatem & statum iustam eū perducatur: ita prolixiori tempore foueri debent Ecclesiæ, quæ per sanctorum & Apostolicorum virorum prædicationē in Christo fuerint genitæ, ne à fide veritatis (in qua tenuiter adhuc radicatae sunt) excidētib⁹, vel à virtutis statu (in quo malè adhuc fundatae sunt deficientib⁹) fiant nouissima peiora prioribus, & duplo fiant gehēnæ filij. Melius enim eis erat quemadmodum sanctus Petrus ait, veritatem non agnoscere, quàm post agnitam reuerti, ab eo quod ipsis est traditum sancto mandato. Ad hoc ergo periculum declinandum, petit cum sponso cõmorari in villis, nec faciliè inde recedere, donec in atarē & staturā iustam ad perfectionē debitam euaserint. Adiungit deinde: Mane surgamus ad vineas. Per quod insinuari videtur cura diligens & sollicitudo peruigil, quam circa fidelium particulares Ecclesias vniuersalis Ecclesia gerit. Siquidem mane surgere, signum est sollicitæ diligentia. Dicit autē, mane surgamus, nō volens surgere ante sponsum, nec sine sponso: quia (ut ait Psalmista) vanum est nobis ante lucem surgere: & nisi ille nobiscū vigilet, aut surgat diluculo, nihil proderit nostra vigiliatā. Per vineas autem quid intelligendum sit, ex sapientiis satis liquet, nempe vel singulæ animæ fideles in Ecclesia, vel cõgregationes fidelium, siue particulares Ecclesiæ quæ per orbem fuerint in fide Christi fundatae. In eo verò quod subsequenter additur: Videamus, si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerūt mala punica, triplex cõgruè potest ordo Christi fidelium in Ecclesiis accipi: ita ut prima pars ad imperfectos omnino, siue incipientes, secunda ad proficientes, tertia ad perfectiores peculia-

COMMENTARIVS

peculiaris applicetur. Videtur enim in his tribus particulis, quædam gradatio & ascensus quidam. Primum namque secundum tempus & minimum est florere, quod est incipientium: qui dum per penitentiam vitæ malæ præteritæ spem de se præbent vitæ impofterum melius instituendæ, quasi florere conspiciuntur, antequam fructus videatur. Posterius & perfectius est, à flore ad fructum tendere, quod est flores parturire fructus: quod est eorum, qui iam desletis per penitentiam peccatis præteritis, seduli sunt in operibus bonis. Postremum & simpliciter perfectum est, fructum floridum, siue maturum proferre: quod in parte tertia significatur, cum dicitur: Si floruerunt mala punica. Huiusmodi autem mala, quia rubicunda sunt, rectè propter colorem rubicundum signant perfectionis opera per charitatem ardentia, quibus in ecclesia ornantur perfecti. Quia ergo vniuersalis Ecclesia, cum sponso suo Christo singulorum, qui sunt in Ecclesiis curam gerit, singulos ordines, siue incipientium, siue proficientium, siue perfectorum cordi habet, quemadmodum multorum filiorum bona mater non solum pro infantibus & minimis curam habet, neque solum pro natu maximis: sed omnes omnino cordi habet unicuique pro suæ ætatis & necessitatis conditione superintendens, idcirco sponsum ad inuiscendum ordines singulos ita inuitat, dicēs: Videamus si floruit vinea, id est, si vinea (vt singulare pro plurali positum intelligatur) floruerunt. Vel singulariter, si vinea gentilitatis nouiter plantata floruerit. Videamus etiam, si flores iam fructus parturiunt, in prouectioribus, siue proficientibus. Videamus denique, si germinauerunt aut floruerunt iam mala punica, in perfectioribus. Hoc est singulis fidelium statibus & ordinibus diligenter superintendamus, vt singulis iuxta sui status conditionem & exigentiam, quæcunque ad salutem fuerint necessaria prouideamus, & à noxiis omnes defendamus. Ne videlicet vlla tentationis malæ pruina vinearum floritionem impediatur, aut constitutas in floritione cogelet, ne fructum parere possint flores, aut denique malorum puniceorum fructum vlla sterilitas, aut aliud quoduis incommodum impediatur ac destruat. Hoc est: Ne vlla tentatione, vel occasione incipientes in ipsis suæ cōuersionis initiis, dum adhuc tenelli sunt percauant, aut proficientes à proposito profectus sui impediuntur, aut perfectionis suæ merito perfecti priuentur. Denique, post omnem hanc inuicationem, velut peculiare quoddam amicitie &

CAPITIS SEPTIMI.

127

& benevolentie symbolum sponsa adiungit, dicens: Ibi dabo tibi vbera mea. Quod prima quidem facie aliquo modo videtur absurdum, eo quod sponsum sponsa alloquatur, non mater filium. Non est autem sponsæ, vbera dare sponso, sed matris, filio. Propter quod apparens incommodum declinandum, quidam patrum ita præsentem locum interpretantur: Ibi, in Ecclesiis gentium, per meam exteriorē prædicationem, & tui spiritus interiorē operationem cōuersis, dabo tibi, id est, ad tuam gloriam ordinabo, disponam, ac proferā vbera mea, id est, duo testamēta, ex quibus ad tuam gloriam dabo seu propinabo ipsis fidelibus cōuersis ad fidem, doctrinam vtriusque testamēti, quasi lac duorum vberum meorum. Aliter tamen potest intelligi, quod pollicetur sponsa daturam se vbera sua sponso, videlicet in amicitie symbolum, testimoniūque & indicium familiarissimæ dilectionis: vt vbera sua sponsa offerat sponso, non sugenda vt mater filio, sed amicæ tangenda potius & amplexanda, vt requiescat in eis, quomodo solet interdum sponsus in sinu aut super pectus atque vbera sponsæ suæ requiescere. Maximumque hoc esse solet in sponsa benevolentie & amoris indicium erga sponsum, quum eum sic supra pectus suum & vbera permittit caput reclinare: quod vtrique permittere sponsæ non solent, si quando irarum aliquid vel rixarū interuenerit: Iuxta hunc igitur sensum ita sonat ista pollicitatio sponsæ, ac si dicat: Si tu, o sponse mi, hanc petitionem meam exaudieris, & desiderium hoc meum adimpleueris, tunc ego tibi pro gratitudine peculiaria quæcunque potero monstrabo amoris insignia: tunc ego me totam tuis offeram amicis amplexibus. Cui sensui non malè quadrat, quod alij ex Hebræo malunt legere: Ibi dabo tibi amores meos. Considerandum est hoc loco, quā benignè hanc Ecclesiæ vocē ab initio acceptauerit sponsus & exaudierit, nec in hodiernum vsque diem adimplere cessans, quod hinc modò sponsam postulantem audiuimus. Ab initio siquidē fundata per Apostolos sanctos nouæ Ecclesiæ, nunquā desit sponsus foras in agrum cum sponsa egredi, in villis cōmorari, ad vineas mane surgere, ad cōsiderandum num florere vineæ, nū fructus parturirent, nū mala punica germinaret. Ab initio Ecclesiæ vsque hodie non cessat, per varias generationes & temporum successiones, varias gētes & nationes diuersas hominum gratuita sua visitatione circūire, nunc ad orientem, nunc ad occidentem: nunc ad septentrionem, nunc ad meridiem: nunc in

Q Asia,

COMMENTARIVS

Asia, nunc in Aphrica, nunc in Europa: vr̄es ad hoc negotium fidelium hominum opera & labore, quos secundum varias tēporum distributiones ad diuersas gentes & nationes barbaras destinare non desinit, per quos fides catholica illic annuntiatur, vbi antea non fuit annuntiata vel olim oblitterata. Cuius rei exēpla plurima, in veteribus historiis viri fidedigni memoriae prodiderunt. Nostis verò temporibus, exempla recentissima & præclarissima lætantes audimus: quomodo videlicet ab annis paucis, imperante Carolo quinto Hispaniarum rege, per Hispanicis nauigationes, gētes plurimæ omnibus hæcenus topographis, astronominis & cosmographis incognita; versus occidentem sub æquinoctiali ferè circulo habitates, ad prædicationem Christianorum quorūdam simplicium fratrum, maxime Minorum atque Prædicatorū, Christi fidem cum sacro baptismate maxima deuotione & alacritate susceperunt, vsq; ad plurima hominum millia. Indiesq; multiplicari illic & proficere tam numero quàm merito sanctam catholicam Ecclesiam, fidedignorum hominum relatione & scriptis asseritur, quem admodum cap. 6. plenius diximus, tractantes verbū illud: *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora cōsurgens, pulchra vt luna?* Præterea, iā proximè præterito anno, id est, anno ab incarnatione domini. 1533. alia nauigatione gentes aliæ non paucæ inuentæ referuntur prioribus illis (quæ nobiscum in statura quantitate, & corporum ingeniorumq; qualitate naturali satis conuenire dicuntur) longè magis barbaræ, & à nobis tam corporis statura & colore, quàm ingenij qualitate multò amplius differētes: quarum aliquot iam regna Carolo Imperatori, per Hispanorum industriam & virtutē subacta narrātur, licet hæcenus de fidei seminatione nihil ad nos sit quantum ad gētes istas perlatum. Speramus tamē in diuina benignitate, quod illuc quoque cum sua sponsa egressurus sit ad culturam agri illius, quodq; in villis istis commorari dignabitur, vt ex villis & pagis vrbes & ciuitates efficiat, hominesq; paganos & barbaros ad vrbānitatem siue modestiam Euangelicam cōuertat, ad gloriam nominis sui. Vt, vel sic tādē impleatur quod ore suo benedicto in sacro Euāgelio ipse promittit, cœlestis regni Euāgelium in toto orbe prædicandum, antequā veniat cōsummatio. Pro quorum omnium conuersione & salute, meritò Christiani fideles omnes affectuosissimis desideris cū spōsa orare debent, vt dignetur in agrum exire sponsus, & in villis cōmorari, memores

CAPITIS SEPTIMI.

122

memores eius quod olim in carne Saluator turbas vidēs iacētes & vexatas sicut oues absq; pastore, suis discipulis dicebat: *Melissis quidem multa, operarij verò pauci. Rogate ergo dominum melissis, vt mittat operarios in messem suam.* Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris. Omnia poma noua & vetera, dilecte mi, seruauit tibi. Ad præcedentia hæc pertinent, & cōtinuum sensum habēt. Insinuat enim sponsa opportunitatem commodam, per quam suam postulationem cōuenienter existimat impleri posse, si tantum spōsus ipse velit cooperari. Tēpus iam est, inquit, cōmodum & opportunum vt ingrediamur in agrum, in latitudinem orbis, & in villis cōmoremur, in erudiendis barbaris gentibus occupemur. Iam enim mandragoræ dederunt odorem in portis nostris, & omnia poma noua cum veteribus ego apud me tibi seruata teneo. Pro quorū verborum intellectu, primò videndum est, quæ sint portæ istæ quas ipsa sponsa vocat nostras portas. Deinde, quid istæ signent mādragoræ cum odore suo, quid denique seruata poma ista noua & vetera. Quod ad primū attinet, portas illas arbitror hīc esse intelligendas ciuitatis sanctæ Hierusalem, quas in sacra Apocalypsi sanctus Ioannes Apostolus describit, his verbis: *Habebat ciuitas murum magnum & altum, habētem portas duodecim. Ab oriente portæ tres, & ab aquilone portæ tres, & ab austro portæ tres, & ab occasu portæ tres.* Per portas enim istas, liber significatur ingressus, siue libera ingrediendi facultas in Ecclesiam sanctam, omnibus qui ad illam voluerint confugere eique incorporari, vt ciues efficiātur & domestici Dei, vnde cū tandem veniant, sine personarum acceptione aut vllō discrimine. Omnis enim quicumque inuocauerit nomē domini, saluus erit, & non est personarū acceptor Deus, sed vnus est omnium Dominus, diues in omnes qui inuocant nomen eius, quemadmodum Paulus ait: cui & Petrus consonat, dicens: *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui timet Deum & facit iustitiam, acceptus est illi.* Ad quod significandū, portas habere visa est noua Hierusalem, non ad orientem solum, neq; ad meridiem, sed ad singulas partes orbis. Veniēt enim (quemadmodum Saluator ait in Euāgelio) ab oriente & occidēte, qui recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob in regno cœlorum. Neque dubiū quin item à meridie & septentrione, ad regnū sint peruenturi. Tres autem ad singulas orbis portiones habere scribitur portas, eo

COMMENTARIVS

quod per fidem sanctæ Trinitatis debeant in Ecclesiam ingredi vniuersi, vnde cuncte tandem aduenerint. In nomine enim patris, & filij, & spiritus sancti, & non in alio nomine, ingressus patet in Ecclesiam, & ad salutem introitus. Nam & baptisma quod in Ecclesiam primitus homines introducit, Christus præcipiente, non aliter cõfertur quàm in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Meminit portarum istarum & Psalmista, quum exultas in spiritu de Ecclesiæ nouæ gloria ita canit: Diligit dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob. Vbi per portas Sion, ingressus in Ecclesiam nouâ latissimos atque amplissimos, omnium gētium capaces: per tabernacula autem Iacob, angustias synagogæ veteris vnicum tantum populum admittētis & complectentis, insinuat, illas istis longè præferens. Nunc quid per mandragoras intelligendum, videamus. De mandragoris, quod ego quidem memini, vnico loco præter hunc propositum in scripturis sanctis fit mentio, qui est in capite. 30. libri Geneseos, vbi de mandragoris nouum quid scriptum legimus, in hanc sententiam: Egressus Ruben tempore messis triticeæ in agrum repperit mandragoras, quas matri Lix detulit. Dixitq; Rachel: Da mihi partem de mandragoris filij tui. Illa respondit: Parumne tibi videtur, quod præripueris maritum mihi, nisi etiâ mandragoras filij mei tuleris? At Rachel: Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filij tui. Redeuntiq; ad vesperam Iacob de agro, egressa est in occursum eius Lia, & ait: Ad me, inquit, & intrabis, quia mercede conduxisti te, pro mandragoris filij mei. Ex quibus scripturæ verbis, contentiorem quandam muliebrem pro mandragoris describentibus, colligi satis probabiliter potest, mandragoras istas in pretio & æstimatione apud veteres fuisse habitas. Alioqui, nec pro peculiari aliquo dono filius ad matrem attulisset, nec pro eis acquirendis Rachel mariti amplexus vendidisset. Quam verò ob causam, vel ob quem finem charas habuerint, non satis constat, nisi fortè ob raritatem & pulchritudinem aspectus, & odoris fragrantiam, quemadmodum solēt pueri maximè & mulierculæ huiusmodi rebus pulchris aspectu & gratis odore multum delectari, etiam si nulla sit earum peculiaris utilitas. Cuius etiâ sententiæ video fuisse Augustinum, libro. 22. contra Faustum Manichæum, cap. 56. vbi prolixè locum scripturæ suprà citatæ tractat, cuius inter cætera hæc sunt verba: De hoc pomi genere scio opinari quosdam, quod acceptum in escam sterilibus feminis

Augusti.
de mādra-
goris.

CAPITIS SEPTIMI.

123

minis fecunditatem parit, ac propter hoc putant omnino instituisse Rachel, vt à filio sororis acciperet, cupiditate pariendi. Quod ego non arbitror, nisi tunc cõcepisset. Nunc verò, quum post Lix duos alios ab illa nocte partus, dominus eâ prole donauerit, nihil est cur de mandragora tale aliquid suspicemur, quæle in nulla fœmina experti sumus. Dicam ergo quid sentiam, dicent hinc fortè meliores doctores. Quum enim hæc mala vidissem, & propter istum ipsum sacræ lectionis locum id mihi obtigisse gratularer (rara enim res est) naturam eorum quantum potui diligenter perferutatus sum, non aliqua à sensu cõmuni remotiore scientia quæ docet virtutes & potestates herbarum, sed quantum mihi & cuilibet homini renunciabat visus, olfactus & gustus. Proinde rem comperi pulchram & suauolentem, sapore autem insipido. Et ideo cur tantopere mulier cõcupierit ignorare me fateor, nisi fortè propter pomi raritatem, & odoris iocunditatem. Hæc ille. At verò Plinius, libro 25. naturalis historiæ, cap. 13. alias quasdam conditiones describit magis particulares. Ait enim, mādragoræ pomis vim inefesse somnificam, eo quod grauem habeant odorem, & grauedinem afferant, ita vt solo eorum odore somnus possit prouocari, & nimio quidem odore homines obmutescere, ignaros rerum omnium, potu verò largiori etiam mori. Bibi denique etiam contra serpentes, & ante sectiones punctionesq; ne sentiantur. Nos quoque, vt prædictis aliquid adiiciamus, etiâ hoc in mandragoricis pomis consideratione & commemoratione non indignum reputamus, quod non in aëre eleuatis ramis vt cætera solent poma nascuntur, sed humillimè & proximè ad terram, ita vt terram ipsam contingant, folijsq; plerumq; operata vix videantur, nisi diligenter perquisita. Quæ quidem singula, ad propositum nostrum secundum intellectus mysticos applicantes, dicimus per mandragoras siue poma mādragorica (vt ea appellat Augustinus, ad distinctionem fructuum ab herbarum siquidem mandragoræ nomen hinc, sicut & in loco illo Genesios suprà citato, pro fructu non pro herba accipitur) hoc in loco significari, præclara illa & odorifera verba atque exempla domini nostri Iesu Christi, quæ ipse dum in hoc mundo conuersatus est dixit aut fecit, miracula item quæ ad confirmationem veritatis in mundo est operatus, omnia haud dubiè propter electos, ad salutem credentiū. Quæ quidē in portis Ecclesiæ odorem dederunt, quando eorū notitia & virtus per sanctos Apo-

Q iij stolos

COMMENTARIVS

stolos per vniuersum orbem in omnibus Ecclesiis prædicata fuit. Bene autem mādragoris, verba, exempla & opera Christi cōparantur, secundū omnes quæ suprà memoratæ sunt naturales conditiones mandragorarum. Profecto enim poma rara sunt, verba, exempla & opera Christi, clara tamē & valde desiderata. Multi enim reges & prophetae (quemadmodum ipse dominus ait in Euangelio) voluerūt videre ea & non viderūt, audire ea & non audierunt: illa nimirum quæ in tempore gratiæ viderunt sancti Apostoli oculis corporeis, & nos oculis fidei modò inspicimus, exempla & opera miraculosa Christi, & quæ auribus corporis illi audierunt, nos auribus cordis audimus, salutaria eiusdem eloquia. Cui raritati bene potest aptari, quod in figura dicitur de Rubē primogenito Iacob, quod mādragoras inuenit exiens in agrum, nō domi desidens otiosus, quodq; mandragoras inuenit signanter tempore messis triticeæ. Per quod tempus, rectē intelligitur tempus gratiæ & prædicationis Euangelicæ, iuxta verbū domini dicentis in Euangelio ad discipulos: Nōne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sūt, & messis venit? Ecce dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sūt iā ad messem. Et rursum de tēporis huius opportunitate alibi loquitur: Messis quidē multa, operarij verò pauci. In hoc tempore messis triticeæ, mādragorica ista poma præclara domini nostri dicta & facta inueniri potuerunt, & inueniuntur non indifferēter omni tempore. Vique ad hoc enim gratiæ tempus, omnibus suis desiderijs antiqui patres non potuerūt ea inuenire. Neque verò à quibuslibet inueniuntur ista poma, etiam in tēpore isto messis & gratiæ, sed ab illis tantum qui cum Ruben exeunt in agrum, nō ab iis qui domi desident, id est, à negotiosis & diligentibus, nō ab otiosis & desidibus, ab iis qui in agro cordis sui diligēter laborant, quibus curæ est virtus & voluntas Dei, non ab iis qui in carnis concupiscentia apud sese sordescunt. Ab his enim non inueniuntur ista mandragora, quoniam nihil talibus profunt neque verba neque exempla Christi. Quas quidem mandragoras, cupidissimè amplexatur & magno emit Rachel: quoniam contemplatiua vita (quæ per Rachel solet significari) verba & exempla domini nostri maximi facit, iuxta id quod de Maria scriptū legimus: Sedebat secus pedes domini, & audiebat verbum illius. Neque dubium, quin item tacita considerabat facta & exempla eiusdē, cuius tantopere verbis intendebat. Habent & hoc

CAPITIS SEPTIMI.

124

& hoc mandragoræ (vt suprà diximus) quod non in excelsis arboribus aut in latè expansis ramis crescit in altitudine, sed in magna humilitate proximè ad terram, de vili secūdum speciem surgunt herba, quæ & operiuntur & occultantur, vt non facile videri queant, nisi amoueantur foliorum tegmina: quū verò detecta fuerint, flauo colore iastat auri refulgere videntur. Sic verba & facta domini nostri magnam præ se ferunt humilitatem, ita vt præ humilitate fastidiantur & conculcentur à plerisque ignorantibus pretium eorum, vt non immeritò ipse præmonuerit: Beatus, inquit, qui non fuerit scandalizatus in me. Qui verò humilitate illa externa non offensus, quasi remotis folijs ea in sese iudicio sincero cōsiderauerint, inueniēt ea sicut aurum decora, imò super aurum rutilantia. Iudicia enim domini (vt ait Psalmista) vera, iustificata in semetipsa, & desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multū. Propter quod, idem alibi ait: Dilexi mandata tua super aurum & topazion. Odorem verò suauem, & nihilominus grauem, habent mandragoræ: sed saporem habent (vt ait Augustinus) insipidum. Sic Christi verba & exempla, odorem quidem bonū de se fundunt, quo alliciuntur & inuitantur ad amorem Dei electi, secundum id quod ait Apostolus qui mandragoras istas deferēbat per orbem: Deo gratias, inquit, qui semper triumphat nos in Christo, & odorē notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco. Christi enim bonus odor sumus Deo, in iis qui salui fiunt & in iis qui pereūt. Non enim bonum odorem Paulus ipse ex se habebat, sed ex mandragoris istis nostris quibus sinum impleuerat. Vas enim electionis ipse erat Christo, ad portandum nomen ipsius, coram regibus & gentibus ex filiis Israël. Est autem odor iste, fama bona & gloriosa existimatio de Christo, quam sacra ipsius doctrina exemplis pulcherrimis demonstrata & operibus miraculorū irrefragabilibus confirmata per orbem vniuersum promeruit. Quem etiam odorē, suprà primo capite sponsa commēdauit, dicens: Curremus in odorem vnguentorum tuorum. Oleum effusum nōmen tuū, ideo ad olecētulæ dilexerūt te. Vbi si quis eadē diceret intelligenda vnguenta, quæ hīc dicuntur mala mandragorica, nullum faceret sensum incommodū. Quasi enim vnguenta quædam præstātissima sunt atq; saluberrima, dicta omnia & facta nostri Saluatoris, quibus ipse nobis velut melleus apparet, odoriferus & amabilis, totusq; (vt suprà ait spōsa) desiderabilis quasi

COMMENTARIVS

preciosissimis delibutus vnguentis. Neq; inconuenienter hoē in loco in mandragoris odorem intelligimus bonæ famæ & gloriæ Christi, quandoquidem & beatus pater Augustinus loco supracitato contra Faustum Manichæum, per mandragoras Ruben non aliud putat significari, quàm bonā famā & gloriā ex honesta conuersatione paratam. Nihil amplius, inquit, conuicere valeo, quàm quod ex illo cōmuni sensu mihi suggeritur, vt illo mandragorico pomo figurari intelligam bonam famā, non eam quæ confertur cum laudat hominem pauci iusti atq; sapientes, sed illam popularē qua etiā maior & clarior notitia comparatur, non ipsa per se expetenda, sed intentioni bonorum (qua generi humano consultur) pernecessaria. Et paulo post, filium Liæ dicit mala mandragorica inuenisse ex euntē in agro, eo q̄ per vitam actiua honestē cōuersando ad eos qui foris sunt (iuxta Apostoli verbum: Oportet autem testimoniū habere, & ab his qui foris sunt) talis fama & gloria potissimum acquiratur, per quā deinde etiam ad Rachel vitam contemplatiuam transit. Quod verō saporem (vt Augustinus ait) inspidū habent mandragoræ, eo referri potest, quod Christi doctrina & vita hominibus secundum animale iudicium inspida est & inam cœna, iuxta illud Apostoli: Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei &c. Ea enim quæ Christus docet, animali & naturali iudicio partim sunt dissona, vt quæ de resurrectione futura, de vita & morte æterna, & alia huiusmodi suprà captū hominum tradit. Partim verō etiā aspera videntur & abominanda, instar fellæ amaritudinis, cuiusmodi sunt illa quæ de sui ipsius abnegatione & crucis assidua baiulatione tradit, carni admodum dura & amara præcepta. Ad quod etiam illud pertinet, quod in Apocalypsi Ioānes, libro deuorato quē accepit de manu angeli, sentit amaricari ventrem suū, licet in ore dulce fuisset sicut mel. Quoniam videlicet Christi doctrina, quæ in ore comedentis facilis est & dulcis, cum ad ventrē peruenerit, cum in memoria reuoluitur ad eam vitam & operibus exprimendam, ibi amaritudo, labor & difficultas magna sentitur. Satis enim facilē est, Christi doctrinā in ore gestare, de ea suauiter loqui & confabulari: At verō diligenter eā obseruare & secundū eam vitam omnē exigere, hoc opus, hic labor est, nec sine amaritudine magna id peragitur: non quidem propter ipsius in se amaritudinē, sed propter corruptæ carnis natiuam malitiā, quæ in fecto suo iudicio, febricitatium moræ

quæ

CAPITIS SEPTIMI.

115

quæ dulcissima sunt amara iudicat, Habent insuper mandragoræ (teste Plinio) vim somnificam, ita vt solus earum odor somnum prouocare sufficiat, propter eā quam adfert grauedinē. Potu verō succi qui in pomis est, adeo forti somno præmūtur homines, vt neque sectiones neque punctiones sentiat. Quæ rectē etiam Christi doctrinæ & exemplis per similitudinē cōueniunt. Habent enim verba & exempla Christi vim quandā somnificam, vt in salutarem quādam quietem & vacationem, dormientium instar, homines per ea inducantur. Sicut enim est somnus malus, quo in scripturis dicitur dormire peccatores, nolentes agere penitentiam: ita est somnus bonus, quo in æterna requie dormire dicuntur electi, quē somnum salutarem, modo dormire incipiunt, qui ab omnibus mundi tumultibus & occupationibus secularibus sese elōgātes, in vno illo quod necessarium esse Saluator dixit, cum Maria secus pedes Domini requiescunt: vt possint dicere cum sponsa Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Ad talem somnū, nihil æquē nos potest adducere atque odor mandragoricorū pomorum nostrorum, diligens attentio & meditatio verborū atque exēplorum Christi domini nostri. Quod si quis largius de succo bibat pomorū istorū, id est, intimius ruminet profundiūque cordi imprimat vim occultam & medullā sanctorum verborum & operum Christi, ex eis in tam altum profundūque mergitur somnum, vt neque sectiones neque punctiones persentiat, id est ad exteriora omnia quasi insensibilis reddetur, ita vt nulla tormenta, nullæ afflictiones, nulli cruciatus, quietem & vnitatem mentis ei possint auferre. Vre, seca, punge, stimula, assa, versa & reuersa, sic potatum diuinorum eloquiorum virtute & vigore inebriatum: te ipsum fatigare poteris, excitare illum à somno suo dulci nō poteris. Cuius rei exempla nimis quàm multa & aperta, in sanctis martyribus videmus, qui solo pomorum istorum succo largius potati, ad exteriora omnia tormenta adeo reddebātur insensibiles, vt quasi inter rosas dormire viderentur. Quemadmodum insignis ille in martyribus Laurentius: quum in craticula vreretur, tyranno insultans dicebat: Carbores tui mihi refrigerium præstant. Non solum autem potu huiusmodi insensibiles redduntur homines ad punctiones & sectiones, verum etiam moriuntur ex potu largiori, quemadmodum idē asserit Plinius. Ita videlicet qui per assiduam contemplationem largius hauriunt de succo

siue

Cant. 2

COMMENTARIVS

sive spiritu verborum & operum Christi, prorsus vivere sibi ac mundo desinunt, & quasi viuentes mortui sunt: viuentes inquit deo, mortui autē peccato & mūdo, iuxta id quod ait Apostolus: Existimate fratres vos mortuos quidē esse peccato, viuentes autē deo. Vt possint dicere cū eodem Apostolo: Mihi mundus crucifixus est, & ego mūdo. Viuo iā non ego, viuit verō in me Christus. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Deniq; , & contra serpentes bibitur succus mandragorarum. Valet enim virtus & efficacia verborū & operum Christi quā maxime, contra serpentinū virus peccati, & contra omnes morsus siue tentationes noxias serpentis illius antiqui, qui ab initio inuidiam gerit & odiū exercere nō cessat aduersum genus humanum. Sic enim Saluator discipulis promissit, dicens: In nomine meo demonia eicient, serpentes tollent, & si mortifei ū quid bibent, nō eis nocebit. Quare licet secundū literam de corporalibus serpentibus & veneno intelligantur, quomodo in primitiua Ecclesia signa ista ad confirmationē recentis adhuc fidei peragebantur, secundū mysticū tamē sensum quo ista quotidie adhuc in Ecclesia exhibentur, de serpentibus spiritualibus malignis spiritibus & eorū pestifero veneno veniunt intelligenda: quemadmodū ante nos sancti patres annotarūt, nominatim diuus Gregorius in Homilia ascensionis Domini. Vt igitur tandē hunc in mādragoris istis, quæ suo nos iocundo aspectu & odore hactenus detinuerunt, sermonē claudamus, ait spōsa, mandragoras istas pulcherrimas & suauissimē olentes in portis suis, id est, palam in Ecclesia coram omnibus populis & gentibus (vt suprā dictum est) odoris sui fragrantia longē latēque diffudisse: vt propterea meritō in negotio Euangelico pergens, ad ceteras quoque gentes & nationes, ad quas nondū odor Euangelij peruenit, gloriam suam dispergere non cesset, donec orbē vnīuersum odor istarū mandragorarū impleat: vt (iuxta Pauli vocē) vnānimes & vno ore omnes honorificent Deum & patrē Domini nostri Iesu Christi. Valde autem iucundum est, quod ad eandem sententiam subsequenter sponsa adiungit, dicens: Omnia poma, noua & vetera, dilecte mi, seruaui tibi. Vbi per poma intelligenda videntur, sanctorū patrū Patriarcharum & Prophetarum ceterorūque hominū iustorū documenta & exempla. Si enim homines iusti rectē in scripturis arboribus comparantur, id quod non in vno legimus loco, nihil dubium quin eorum fructus docu-

CAPITIS SEPTIMI.

126

menta & exēpla, verba & opera, quibus filios suos & posteros erudierunt in iustitia & timore dei, poma conuenienter possumus appellare. Maxime, quū & Saluator in Euangelio, homines arboribus, doctrinam verō & vitam, verba & facta, fructibus cōparauit, vbi pseudopropheta à veris Prophetis discernens, dicebat: A fructibus eorum, cognoscetis eos. Non potest arbor bona fructus malos facere, neq; arbor mala fructus bonos facere. Secundū hunc igitur intellectum dicit sponsa, omnia poma noua & vetera, id est, sanctorū patrū doctrinā & vitā verba & facta, quibus posteritatem erudierunt, seruari apud sese, & quasi in sinu quodam siue promptuario mentis collecta tenere, ad gloriam ipsius sponsi, item ad obsequium & ministerium ipsius, vt illa oportune proferat, cooperando iuxta Dei voluntatem ad infidelium cōuersionem, secundum quod pro tempore & loco viderint expedire, nunc noua, nunc vetera, nunc ex vtrisque simul. Quidā enim magis delectatur veteribus, quidā nouis. Quidā adeo impensē veteribus delectatur, vt noua prorsus non ferant, Contrā, alij tam immodicē noua requirunt, vt vetera nec aspicere dignentur. Quidam verō vtrisque similiter gaudēt, & veteribus noua libenter adiungūt. Propterea dicit sponsa, omnia se poma seruasse ad sponsi gloriam & fidelium vtilitatē, non solū noua, neq; vetera solū, sed noua simul & vetera. Quod verbū illi consonare videtur loco, vbi in Euangelio Dominus de probis doctoribus loquens ait: Ideo omnis scriba doctus, similis est homini patrifamiliās, qui profert de thesauro suo noua & vetera. Debet enim bonus doctor ecclesiæ Christi, in thesauro cordis sui atq; memorie serinio recōdita habere noua & vetera, id est, doctrinā & exēpla patrū tam veteris quā noui testamenti, vel generalius doctrinā & exēpla, tam recentiorum quā antiquorū sapientum, quæ oportune sciat proferre in tēpore suo, pro auditorū cōditione & rei de qua habendus est sermo exigentia. Debet enim fidelis doctor, non solū antiquissimorū sapientū dicta & facta tenere memoriā, vt faciunt quidā qui sola antiquitate tēporis omnia metiuntur, quicquid ante multos annorum centenarios dictum scriptū aut factū legūt magnificantes, quæcunque verō à posterioribus vel adhuc superstitis vel non ita pridem vita defunctis dicta vel scripta vel acta sunt prorsus nihilificiēs, vt neq; lectione ea neq; inspectione dignentur. Neq; rursus debet fidelis doctor vana curiositate noua tantū

COMMENTARIVS

tum sectari, quemadmodum plerique hac nostra tempestate faciunt, Atheniensium more, qui (vt in Actibus Apostolicis scribitur) ad nihil aliud vacabat, nisi vel dicere vel audire aliquid noui: qui ea quae olim à patribus ante multos annorum centenarios scripta sunt legere dedignantur, ea autem quae hodie à diuersis scriptoribus vel potius scripturientibus sine numero & modo extruduntur verius quam emittuntur, charissimè amplectuntur, contra illud quod per sapiètem quendam dicitur: Sapientiam antiquorum exquiret sapiens. Oportet autem inter hæc duo medium iter incedere, vt neque vetera despiciamus, neque noua contemnamus: quemadmodum sanctos Apostolos fecisse legimus, qui nouam quidem doctrinam quæ à Christo audierant atque didicerant cupidissimè amplectebantur & libentissimè proponebant, non tamè interim vetera fastidientes, ubi locus & occasio se obtulissent: quandoquidè & Paulus & Petrus & cæteri, nò semel neque raro, testimoniis veterum Prophetarum vsi leguntur. Inter quos, Iudas Thadæus vetustissimi illius Enoch, septimi ab Adam, in epistola sua citare nò dedignatur testimonium: Secundum hunc igitur sensum, sponsa Ecclesia, vt sponsum facilius inflectat ad exaudiendū propositionem postulationem suam de conuersione gentium infidelium per Euangelij in barbaris nationibus prædicationem, dicit, se ad hanc rem bene paratam & instructā satis esse, ad præstandum quod ex parte ipsius spūs requisierit ministerium. Quasi dicat: Ad præstandum hac in re meum ministerium & ad cooperandum tibi in hoc negotio (quandoquidem ita tibi videtur mea vti cooperatione) ecce ego apud me habeo, quasi in scrinio reposita & in sinu mentis cōclusa, doctrinā & exēpla tam veteris quam noui testamenti, itē patrum omnium qui in diuersis generationibus populum verbo & exēplo erudierunt ad virtutē, ab initio vsque ad hæc tempora, salutaria dogmata & præclara exēpla, ego apud me meditata habeo & memoria teneo, vt ea proferā ad vilitatem audientū, quò sic facilius ad fidem & virtutē inducātur. Habet nimirū Ecclesia poma vetera, quæ prædicādo proponit auditoribus, pœnitentiā & humilitatē Adæ primi parentis post peccatū suum, iustitiam & religionem sancti Abel, deuotionē Enoch, puritatem Noë, fidem Abrahamæ, simplicitatem Iacob, fidelitatem & castitatem Ioseph, mansuetudinem Moysi, patientiam Iob, longanimitatem Dauid, Tobiae misericordiam, constantiam prophetarū &

alia

CAPITIS OCTAVI.

127

alia huiusmodi mille habet poma noua, exempla Christi & sanctorum Apostolorum, martyrum insuper virginum & confessorum. Habet poma vetera, scripta in lege & prophetis & hagiographis. Habet poma noua, scripta in sanctis Euangelis & Apostolorum literis, ac deinde sanctorum patrum vberissima scripta, doctrinam Christi & Apostolorū plenius explicatiūque exprimit. Quæ omnia, sancta Ecclesia habet & bene seruat, ne corrumpantur & pereāt, syncerum & purum eorum intellectum sine corruptione adulterini sentus custodiēdo, ad gloriam sponsi sui & vilitatem filiorum suorum electorum sponfi, vt de thesauro suo (quomodo dictum est) proferat noua & vetera.

COMMENTARIVS

CAPITIS OCTAVI.

Vis mihi det, te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniā te foris, & deosculer te, & iam me nemo despirat? Nouum est carmen, in quo spōsa Ecclesia desiderare videtur Christi aduentum in mundū, per humanæ naturæ assumptionem, iuxta eundem sensum, quo illud in principio: Osculetur me osculo oris sui, à patribus solet enarrari. Quia enim Ecclesia eadem sponsa Christi, constat ex patribus veteris testamenti, qui eius aduentum vt futurum expectabant, & patribus noui testamenti, qui vt præteritum illum credunt: idcirco sponsa in his canticis, variis loquendi modis vtens introducit, nunc quasi absentem desiderans, & repromissum expectans, nunc quasi præsentem habens & tenens exhibitum. Hic itaque, ex persona illorum qui Christi aduentum præcesserunt, optando & vehementer desiderādo, ait: *Quis mihi det, te fratrem meū &c.* Quasi dicat, O vtinam veniat tempus illud gratiæ & misericordiae diuinæ, vt tu verbum & filius Dei patris secundū decretum patris humanam assumens naturam, frater meus fieri digneris, ita vt cæterorum more paruulorum vbera sugas matris meæ, id est, lac sugas de vberibus humanæ naturæ, vel matris synagogæ, vel etiam matris virginis, quæ specialis est mater totius Ecclesiæ. Triplicem enim hanc matrem habuit Christus secundum assumptam humanæ naturæ infirmitatem, & triplicis huius matris suxit vbera. Humana enim natura illi fuit mater

COMMENTARIVS

mater & nutrix, quoniam de homine homo factus est, & per hominem homo alius atque educatus. Synagoga ei fuit mater & nutrix, quoniam de populo Iudaico secundum carnem educatus est & in carne alius. Denique peculiarissimè illa eius mater secundum humanitatem dici meretur & singularissimo privilegio virgo mater, quæ eum in utero suo concepit, & de utero suo, impleto pariendi tempore, peperit, & deinde virginis suis vberibus de cælo plenis lactauit. Quæ etiam peculiariter omnium fidelium mater dici meretur, eo quod per eam regenerationis nostræ & salutis autorem accepimus: quandoquidem cum ipsa genuit, per quem in filios Dei & regni hæredes sumus adoptati. Quis mihi det, inquit, subsequenter sponsa, ut inueniam te foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat? Quod foris eum cupit inuenire & deosculari, ad eundem sensum pertinet, cum eo quod prædixit, fratrem habere eum desiderans. Quasi enim latere videbatur & intus occultari sponsus Ecclesiæ, quandiu in sinu tantum patris erat Deus, nondum homo, aut filius hominis: quando (sicut Ioannes dicit.) In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & in sinu tantum patris erat unigenitus filius. Qui tunc foris inuentus est, quando (sicut idem ait) verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus eum quasi unigenitum à patre, plenum gratiæ & veritatis. Donec enim tantum in sinu patris esset, Deus solum existens, nondum factus homo, non potuit foris inueniri, sed intus latebat absconditus. Deum enim nemo vidit unquam, sicut non patrem, ita nec filium secundum diuinitatem: & sicut patrem nemo nouit nisi filius, ita filium nemo nouit nisi pater. Lucem enim habitat, tam filius quam pater, inaccessibilem. Postea verò quam placuit inuisibili verbo, crassam istam & visibilem nostræ carnis substantiam assumere, tunc quasi de occulto processit in publicum, ita ut videri posset ab omnibus, ut impleretur quod multò ante per Prophetam Baruch fuerat prædictum: Post hæc, in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Propter quod, ipse in Euangelio se exiisse dicit à patre: Exiui, inquit, à patre, & veni in mundum. Quasi dicit: Exiui de latibulo in proptulium, de occulto & secreto patris sinus in quo ab æterno latebam absconditus, ad publicum humanæ conuersationis, ubi in tempore apparere cœpi visibilis. Sic sanè foris inuenire sponsum suum sponsa desiderat, ut corporeis eum possit oculis intueri, insuper & amplexari & deosculari,

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Matth. 11

CAPITIS OCTAVI.

128

deosculari, amorosissimisque amplexibus intra brachia sua stringere, quemadmodum solent inuicem se amantes amplexari & deosculari. Quod verò dehinc adiungitur: Et iam nemo despiciet, tacite magnum insinuat opprobrium, cui ante Christi incarnatione subiacebat humana natura, unde per Christi incarnatione diuina miseratione tandem est liberata, imò & honore permaximo sublimata & glorificata. Vsq; ad tempus enim aduentus Christi in mundum, humanum genus, propter inobedientiam primi parentis, sub ira Dei conclusum iacebat, diuisum à creatore suo, & deceptoris suo aduersario Dei subiectum, qui usque ad tempus illud mundo toti dominabatur. Quod quidem opprobrium, maximum haud dubie & ignominiosissimum fuit. Quid enim fœdus homini esse potuit, aut magis probrosum, quam ita voluntarie ab eo ad cuius imaginem cõditus fuerat, diuidi, ab eius gloria ad quam possidendam ex mera ipsius liberalitate destinatus fuerat exulare, & hosti pessimo, seductori, mēdaciissimo, imò latroni infelicitissimo, miserrima seruitute pro nihilo, imò pro lamentabili, semper damnatione, subditum detineri? Ut merito Propheta opprobrii huius magnitudinem deplorans, dixerit: Miserere nostri domine, miserere nostra, quia multum repleti sumus despectione: quia multum repleta est anima nostra, opprobrio. Verum ab hac despectione & opprobrio, per Christi incarnationem liberata est humana natura, & ad dignitatem pristinam restituta. Veniens siquidem ad nos filius Dei, patri nos reconciliauit, ex filiis iræ quales natura eramus, filios gratiæ efficiens, ex seruis ingratissimos filios constituens. A seruitute quoque & tyrannide diaboli prorsus nos liberauit, illo mundi principe cõdemnato ac foras eiecto, ut nihil modò sit damnationis, iis qui credent Euangelio. Non solum autem ab opprobrio isto & despectione per suam incarnationem Christus nos liberauit, verum etiam honore permaximo glorificauit, in quo angelorum quoque dignitatem ex parte aliqua superamus. Quanta enim gloriæ illud est, quod non angelicam, sed humanam Dei filius dignatus sit assumere naturam? Nusquam enim angelos apprehendit, ut sanctus ait Apostolus, sed semen Abraham apprehendit. Quanta excellentiæ & gloriæ est nobis, quod is qui ab æterno filius est patris unigenitus & consubstantialis, noster frater & socius nobiscum in carne & sanguine participans, in tempore fieri dignatus est? Quam quidè excellentiæ & gloriæ, non solum demonibus ipsis modò tremendi

Roma. 8

Hebr. 2

COMMENTARIUS

terremendi sumus, qui nobis ipsi paulo ante erant formidabiles. imo quis nos despectui habebat & contempni, verumetiam angelis sanctis honorabiles, & (si dicere liceat) magis venerabiles facti sumus. Cuius signum est, quod nato Christo in terris, statim angeli hominibus apparere incipiunt, & laetitiae nuntia annuntiare, certatimque laudibus concelebrare, quasi cupientes cum hominibus nouam inire gratiam. Ad quod etiam illud manifestum videtur pertinere, quod sancti angeli qui ante Christum incarnatum adorari se patiebantur ab hominibus, postmodum talem sibi honorem nequaquam exhiberi permittunt. Sic enim in sancta Apocalypsi legimus, referente Ioanne: Postquam audiissem & vidissem, cecidi ut adorarem ante pedes angeli qui mihi haec ostendebat, & dixit mihi: Vide, ne feceris. Conseruus enim tuus sum & fratrum tuorum Prophetarum, & eorum qui seruant verba prophetiae libri huius, Deum adora. Ecce nunc conseruum se nominat angelus, & talis angelus, qui missus fuerat ad tam singulariter dilectum discipulum & tantum Apostolum instruendum, qui sane non de minimis aliquis fuisse videtur. Conseruum, inquam, se nominat, non solum ipsius Apostoli & confratrum Prophetarum, siue doctorum & praeceptorum Ecclesiae, ne quis forte dignitati tantum Apostolici muneris eum tribuat honorem, verumetiam vniuersorum qui obseruant verba libri illius, id est, mandata & praecepta Dei. Sic, inquam, modo post Christum incarnatum sancti angeli, quantumuis excelsi ordinis, aut officio praecellentes, conseruos vltro se appellant hominum etiam infimorum ex electis & fidelibus, qui ante Christum natum principes populorum se inuicem appellabant, quemadmodum in Daniele legimus, principes Persarum & Graecorum, dicente Gabriele: Princeps Graecorum restitit mihi. Et infra: Et nunc reuertar, ut praerier aduersus principem Persarum. Cum enim egrederer, apparuit princeps Graecorum. Vbi per principes istos, sacri doctores intelligi putant sanctos angelos, diuersis gentibus deputatos ad custodia. Domini quoque appellationem ab hominibus patienter acceptabant, & adorari a sanctissimis etiam viris non grauare ferebant: quemadmodum de Abraham legimus, quod tres angelos in seruire diei ad se declinantes adorauit, dicens: Domine, si inueni gratiam in oculis tuis, ne traheris seruum tuum. Eosdemque venientes in Sodomam, sanctus Loth adorauit, dicens: Obsecro Domini, declinate in domum pueri vestri. *Apprehendam*
11,

Daniel. 10

Gene. 18

CAPITIS OCTAVI.

129

te, & ducam in domum matris meae, & in cubiculum genitricis meae. Promittit in hoc verbo sancta Ecclesia verbo incarnato firmam adhaesionem usque in consummationem saeculi, donec ab imperfecto isto amore transeat ad amorem perfectum, quo ei in patria futura inseparabiliter adhaerebit. Cum, inquit, tu dignus fueris pro mea salute humanam induere naturam & fratrem sic mihi te exhibere, lactantem & sugentem vbera virginis matris, tunc ego te affectuosissimis desideriis amplectar, firmissimamque adhaesionem tenebo & stringam, neque semel apprehensum vnquam dimittam, sed adhaerebo tibi amore & adhaesionem inseparabili, donec tecum perueniam a statu mortalitatis huius ad statum alterum venturae felicitatis, in domo matris meae, id est, in superna Hierusalem, Ecclesia triumphante, quae est mater Ecclesiae huius militantis. Huius loci sensum plenius supra expressimus capite tertio, ubi iisdem fere verbis sponsa de spiritu loquitur, dicens: Tenui eum nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meae, & in cubiculum genitricis meae. *Ibi me docebit, & dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum.* Ibi, aduerbium loci, pro aduerbio temporis, tunc, positum videtur: quod frequens est, non solum in scripturis, verumetiam in communi sermone, ut quoties, ubi pro quando, & vicissim cum, vel quando, pro ubi usurpamus. Referenda est autem sententia ad caput orationis, ad principium capituli, ut sit sensus: Cum tu dignatus fueris esse frater meus, mihi que visibilis & audibilis apparere, tunc ore ad os mecum loqueris: & qui ante multipharia multisque modis *Hebr. 1.* solitus fueras mihi loqui in Prophetis, ipsum tunc os tuum benedictum & sacratissima labia aperies, ut per temetipsum loquaris mihi, plenissimeque me erudies quantum ad credenda omnia & agenda, quaecunque mihi erunt ad salutem necessaria. Sed & post abscissum tuum ac reditum in caelos, nunquam me desines erudire per spiritum tuum, quem mihi dabis perpetuum loco tui instructorem & gubernatorem. Quod autem sequitur: Et dabo tibi poculum ex vino condito & affectum exprimit gratitudinis & amoris, quo erga sponsum sponsa afficitur. Sumitur autem, ut in reliquis hactenus diximus, ex corporalibus similitudo. Quemadmodum enim sponsa cum a spiritu inuisitur, propinat ei potest poculum aliquod vini optimi, cuiusmodi est vinum conditum siue confectum (quod vulgo hypocraticum vocant) aut mustum est malogranatis expressum,
R sum,

COMMENTARIVS

Roma. 13.

sum, quod est singularis dulcedinis & sapidissimi gustus ita spō
sa nostra dicit se pro gratitudine propinaturam spōso poculū
ex vino cōdito, & mustum malorum granatorum. Vbi per vi-
num cōditum, rectē videtur intelligi sancta dilectio cum ope-
ribus virtutum. Ipsa enim dilectio, vinum est: quoniam sicut
vinum omnem liquorem excedit, ita dilectionis actus omniū
aliarum virtutum actus antecellit. Caterarum autē virtutum,
quæ omnes veræ dilectioni debent esse coniunctæ, varia exer-
cicia, quasi aromaticæ sunt species quibus pretiosum dilectio-
nis vinum conditur. Quemadmodum enim in vino condito
aromaticæ species commiscetur vino, absorbeturque earum
virtus à vino, ita vt in vino omnium illarum odor, sapor & vi-
gor quodammodo commixtus & conuolutus percipitur: sic
vera dilectio charitatis, aliarum omnium virtutum actus quasi
in se absorbet, vt quasi in dilectione omnium aliarum virtutū
sapor videatur degustari, iuxta id quod ait Apostolus: Plenitu-
do legis, est dilectio. Per mustum verò malorum granatorum,
commode intelligimus deuotionem fidelium & piorum cor-
diū. Rectē enim homines pij, malis granatis assimilantur: quo-
niam sicut malogranatum in cortice quidem satis apparet de-
spectum, intus tamē plenum est granis rubentibus & sapidis-
simis, ita homines pij licet secundum exteriorem apparetiā
viles videantur & contemptibiles, intus tamē pleni sunt opti-
mis virtutum granis, sanctæ charitatis dilectione rubentibus:
ex quibus mustum exprimitur, id est, pia deuotio Deo gratissi-
ma, quemadmodum solent homines liquore siue musto ex ma-
lis granatis expresso maxime delectari, eo quod liquor sit sapi-
dissimus. Quanquam & aliter ista duo possunt distingui, vt pri-
mum pertineat ad statum peculiariter contemplatiuorum, se-
cundum ad statum actiuorum. Ecclesia enim in contemplati-
uis, quasi vinum cōditum propinat sponso: in actiuis, quasi mu-
stum malorum granatorum. Deuotio enim cōtemplatiuorum
in vnitate indiuisæ & indistractæ affectionis, cū Maria iugi-
ter Deo inherens sublimium contemplationum quasi pretio-
sissimis quibusdam aromatibus condita, cæteras quoque vir-
tutes omnes quasi per excellentiam quandam in se includens,
rectē per vinum conditum intelligitur. Deuotio autem & ob-
sequium eorum qui per multa distrahuntur, & cum Martha so-
liciti sunt ac turbantur circa plurima, in quibus tamen omni-
bus, nihil aliud quam Deum quæerunt & proximorū salutem,
rectē

CAPITIS OCTAVI.

130

rectē per mustum significatur malorum granatorum. Mustum
quippe huiusmodi, ex multis valde granis intus latentibus col-
ligitur, quæ tamen omnia aliqua rube dine tincta videntur. Sic
deuotio actiuorum, ex multis actionibus & occupationibus
cōgregatur Deo, quæ tamen omnes charitatis dilectione ali-
quatenus tinctæ videntur. Deinde, mustum seculentum esse
solet & turbulentum: quod bene etiam deuotioni actiuorum
conuenit, quorum studium & conuersatio non caret fecibus
& turbulentia quadam magnæ imperfectionis & quotidiano-
rum defectuum: in quos facile incidunt, per id quod solliciti
sunt, & turbantur erga plurima. Delectatur nihilominus etiam
huiusmodi musto spōsus, acceptatque libet ipsum de manu
sponsæ: quoniam Christus dominus in Ecclesia, non solū per-
fectam deuotionem acceptat cōtemplatiuorum, verumetiam
obsequio delectatur actiuorum, quemadmodum olim in car-
ne Marthæ frequens ministerium non despiciebat, qui Mariæ
in contemplando vnitatem aspiciebat. Neque propter feces
modicas ac tenues mustum huiusmodi benignus sponus fasti-
dit: quoniam modicam imperfectionem & leues defectus in
iis qui pro aliorum salute in laboriosa actione versantur, non
reputat, modò ex charitate, propter Dei honorem & proxi-
morum salutem, eorum ferueat sincera intetio: quoniam cha-
ritas (vt ait princeps Apostolorum) operit multitudinem pec-
catorum. *Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabi-
tur me. Adiuro vos filiæ Hierusalem, ne suscitetis neque euigilare
faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Horum verborum senten-
tia superius latius exposita est, capite secundo, vbi eadem ipsa
posita leguntur. Neque hoc in loco alium aliquem sensum ha-
bent vel alio siue proferuntur, quàm illic. Propter quod, bre-
uitati consulentes, ad locum illum lectorem maluius remit-
tere, quàm eadem iterum dicendo chartas multiplicare, & tem-
pus terere. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto: delitiis affluens,
mixta super dilectum suum?* Vox ista videtur esse comitiū spon-
si sanctorum angelorū, decorem Ecclesiæ huius militantis ad-
mirantium, vel peculiariter iustorum veteris Synagoge iam
cum Christo regnantium, qui decorem sanctæ Ecclesiæ huius
ex gentibus peculiariter vel potissimum electæ, admirantur.
Possumus enim per desertū istud, vnde dicitur ascendere Ecce-
lesia, vel generaliter mundū istū, vel peculiarius ipsam gentilita-
tem accipere. Totus enim hic mūdus, desertum rectē appella-
tur,

COMMENTARIVS

tur: eo quod ad similitudinem loci deserti, sterilis sit & infertundus, nihil veræ consolationis, nihil veræ felicitatis in se habens, sed plena sunt in eo omnia labore & dolore, quemadmodum sapiens ille Ecclesiastes testatur, dicens: Vidi cuncta quæ fiunt sub sole, & ecce vniuersa vanitas & afflictio spiritus. Peculiariter verò, ipsa gentilitas siue populus gentium desertum appellatur, eo quod à cultu vniuersi veri Dei vacua erat: propter quod, à Deo quasi derelicta olim & deserta iacebat. Quemadmodum sanctus Apostolus quibusdā ex gentibus scribens, ait: Qui eratis illo in tempore sine Christo, alienati à cōuersatione Israël, & hospites testamentorū, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. De hoc igitur deserto gentilitatis, admiratibus veteris synagogæ, ascendit in tempore gratiæ post Christum noua Ecclesia gētium. Ascendit itē Ecclesia vniuersalis, vna & eadem ex Iudæis & gētibus, de deserto mundi huius, spectantibus & admiratibus cum ineffabili gaudio angelorum ordinibus. De hoc autem ascensu & ascensio modo ac termino, prolixè superius diximus in commentario tertij capitis, tractantes verbū illud: Quæ est ista quæ ascendit per desertum? Eadem enim est vtriusque loci sententia. Nā per desertum ascendere, idē illic significat, quod hīc de deserto ascendere. Illud quoque, quod hīc spōsa dicitur delitiis affluens, in eundem sensum redit: cum eo quod illic aliis verbis dicitur: Sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij. Per hæc enim odora, vt illic plenius dictum est, multitudo & abundantia spiritaliū donorum, quibus ipsa Ecclesia angelis quoque sanctis merito spectabilis est & admirabilis, significatur. Eademque dona virtutū & gratiarum spiritaliū, hīc per delicias aptè intelliguntur. Certum enim est, de delitiis spiritalibus nō corporalibus haberi sermonem: sicut & illic de spiritalibus odoramentis, sermonem fieri cōstat. Rectè autem affluere delitiis istis dicitur, propter abundantiam omnium spiritalium gratiarum, quibus Ecclesia donatur, imò ditatur à Christo, iuxta id quod Apostolus ait: Diuites facti estis in illo, in omni sciētia & virtute, ita vt nihil vobis desit in vlla gratia. Dat enim (sicut Iacobus ait) affluenter omnibus, & non impropere. Ceterū, quod hīc adiicitur, illic non legitur: Innixa super dilectum suū, significat, sponsam Ecclesiam non propria virtute ad superna cōscendere, sed per auxilium & gratiā sponsi dilecti sui. Nemo enim ascendit in cœ-

1. Cor. 1.

Iaco. 1.

CAPITIS OCTAVI.

131

lum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Nos verò per nosipsum ascendere illuc nō sufficimus, nisi Christo domino nostro per fidem & charitatē innitatur: qui perditam ouem humeris imponat inuentam, sicque ad caulas reportet. Neque vllis nostris virib⁹ per nosipsum sufficimus ad regni cœlorum præmia peruenire, nisi super illo innitatur, per quē cœlorum nobis regnum est patefactum, nisi tota fiducia meritis sanctæ passionis eius, & gratiæ eius auxilio innitatur. Et ipse est pastor ille Euangelicus, qui ouem centesimam perditam & inuentam in humeros suos imposuit, atque ad nonaginta nouem in montibus supernis ad angelorum beatam societatem vnde aberrauerat, & quantum ex se perierat, reduxit. Nunquā enim errabunda illa ouis per semetipsam redire potuisset illuc vnde aberrauerat, nunquā illuc ascendere vnde ceciderat, nisi benignissimi pastoris humeris fuisset innixa, imò ipsius humeris deportata. Innititur autem Ecclesia sancta dilecto, quando tota fiducia illi incumbit, firmissimè credens & sperans per meritum passionis eius, virtutemque resurrectionis eius & ascensionis ad cœlestis regni hereditatē peruenire. Innititur dilecto, nō sibiipsi: quia credit & intelligit, propriis viribus se nō posse salutem consequi, neque nisi per gratiam Dei ad cœlestem hereditatem posse pertingere. Nouit enim propriam infirmitatem, quoniam licet spiritus promptus sit, caro tamen nimium est infirma: & corpus quod corrumpitur valde animā aggrauare, terrenamque habitationem sensum siue intellectū deprimere, vt non se valeat pro voto ad cœlestia contemplanda & diligēda attollere. Nouit, quod ait Apostolus verum esse, quoniam non sumus sufficētes aliquid cogitare à nobis quasi ex nobis, sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Intelligit quod ait in Euangelio dominus: Sine me nihil potestis facere. Denique, illud attendit quod per Prophetam dicitur: Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Propter quæ omnia, non innititur baculo merè arundineo, sed dilecto suo, firmissimæ petra: cui incumbēs, nunquā poterit deficere, donec simul cum illo quieta habitatione cōmoretur in dextera patris. Pulchrè verò in his verbis, gratiæ Dei & liberi arbitrii cooperatio datur intelligi, cū dicitur ipsa sponsa ascendere de deserto: non quidē omnino suis viribus, sed innixa super dilectum suum. In eo enim quod non simpliciter sursum ferri (quod est merè patientis) dicitur spōsa, sed ascendere di-

2. Cor. 3.

Ioan. 15.

R iij citur,

COMMENTARIUS

citur, quod est operantis & laborem aliquem adhibentis, insinuat operatio humanæ libertatis, quæ suum impendit laborem & conatum, vt ad superna conscendat quâtum in ipsa est cogitatione & affectu. In eo verò quod adiungitur, de innisu super dilectû, cooperatio, imò operatio principalis gratiæ dei, sine qua nihil omnino potest humana infirmitas, simul indicatur. Nobis enim pro nostra virili studiose conatibus, & illo sua gratia nostrum conatum ac studium adiuuante, sic ad supernâ patriam fœliciter de infœlici hoc deserto ascendimus.

Sub arbore malo suscitauit te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua. Ecce quomodo sp̄s sua bonitate ineffabili vota nostra superat, supra quàm intelligere possum⁹ (quæadmodum ait Apostolus) omnia præstans nobis. Postulauerat siquidem in præcedentibus sponsa, quasi futurum exoptans & expectans aduentum filij Dei sponsi sui in carnem, cuius habebat ex patribus repromissionem, alioqui nec hoc ipsum (vt arbitror) ausura: & pro maximo pietatis atq; beneficentiæ opere hoc sibi ab illo impleri postulabat, vt frater ipsius efficiatur. Nunc verò respondens sponsus, non solû humanam assumere se velle naturam insinuat, vt frater efficiatur suæ sponse, verum etiam in assumpta natura humana mortē assumere ignominiosissimâ in ligno crucis: vt sic hostia quoq; suæ sp̄s, & recôciliationis ac redemptionis ipsius pretium, efficiatur. Dicit autē hoc sponsus, tempore vtens præterito, propter maiorem exhibendi beneficij certitudinem, quemadmodum in Prophetarū verbis frequenter contingit, vt de re futura loquantur per modum præteriti, nō ob aliud (quemadmodum sancti patres annotarunt) quàm ob Prophetiæ certitudinem, eo quod non minus certa sint quæ ab ipsa veritate prædicuntur vêtura, iis quæ iam re ipsa sunt exhibita. Respondens itaq; sponsus pio sp̄s desiderio, ait: Sub arbore malo suscitauit te &c. Vbi per arbore malū, pretiosa illa arbor sanctæ crucis rectissimè intelligitur, de cuius arboris præcellentia in sacro hymno passionis tēpore ita canit Ecclesia: Crux fidelis inter omnes, arbor vna nobilis, nulla sylua talē profert, fronde, flore, germine: dulce lignum, dulces clauos, dulce pondus sustinet. Sola digna tu fuisti ferre sæculi pretiū, atq; portū præparare nauta mundo naufrago, quâ sacer cruor punxit sacro fusus corpore. Sub hac enim arbore malo, Ecclesiam Christus suscitauit: quoniam ipse pēdens in cruce, & in ea mortē vltionem volūtatē ex amore generis humani

&

CAPITIS OCTAVI.

132

& obedientia patris suscipiens, ita per suā mortē genus humanum à morte suscitauit ad vitā. Ipse enim dum innocens mortem quam non meruit vltro pro nobis suscepit, mortē debitā à nobis abstulit, sicq; nos à morte cuius per primorum parentum atq; etiā nostras culpas fueramus debitores, sua obedientia redemit, & ad vitā à qua cecideramus iustē restituit. Quare autē tali modo siue medio potissimū elegerit hominis salutem & generis humani redemptionē operari, causam insinuat, cū adiungit: Ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua. Quasi dicat: Quia per lignū & quasi sub ligno mater tua humana natura perierat, per inobedientiā veteris Adæ, qui lignū vetitū tetigit & gustauit, volui ego nouus Adam per lignū itē humanæ naturæ operari resurrectionē siue reparationem, & quasi de sub arbore crucis eandem resuscitare. Ad maiorem enim cōfusionē ipsius diaboli, qui genus nostrū per arboris vitæ fructū prostrauit, corrupt, violauit, & perdidit, resuscitaturus siue reparaturus hominem Deus, cū innumera haberet media & modos quibus id potuisset efficere, tale voluit eligere medium, & modum talem, vt sicut per arborem inuidiæ diaboli malitia procurante perierat natura humana, sic per arborem agente benignitate miserantis Dei, eadem ad vitam & statū pristinæ dignitatis repararetur. Quæ de re pulchrè in præfatione sacri tēporis, publica & eleuata voce sancta canit Ecclesia: Qui salutē humani generis in ligno crucis constituit, vt vnde mors oriebatur, inde vita resurgeret: & qui in ligno vincebat, in ligno quoq; vinceretur, per Christū dominū nostrū. Et iterum in modulatione hymnidici catici: Pange lingua gloriosi præliū certaminis, & super crucis tropheū dic triūphū nobilem, qualiter redemptor orbis immolatus vicerit. De parentis prothoplasti fraude facta condolens, quando pomi noxialis morsu in mortem corruit, ipse lignū tunc notauit damna ligni vt solueret. Hoc opus nostræ salutis ordo depoposcerat, multiformis proditoris ars vt artē falleret, & medullā ferret inde hostis vnde læserat. Cuius postremi versus, cū præsentis loco cōcordans hic est sensus: Ordo, id est, decretū siue cōsiliū diuinæ sapientiæ & æquitatis, hoc opus nostræ salutis depoposcerat siue decreuerat & exegerat, vt ars siue cōsiliū diuinæ sapientiæ proderet, traduceret, cōfunderet, & superaret artem malā & dolū multiformis illius proditoris & tētoris diaboli: vtq; ars ipsa diuini cōsiliij, inde medellā ferret spiritualē

R. iij generi

COMMENTARIUS

generi hominum, vnde hostis laeserat atque nocuerat, id est, per lignum vt hominem restauraret, quem per lignum damo perdidit. Aliter potest istud in confusionem & exprobrationem ingratae Synagoga exponi. Ibi, id est, sub arbore illa malo, sub ligno crucis, mater tua Synagoga ex qua tu processisti (quia salus ex Iudaeis est) corrupta est & violata, ibi opprobrium sibi sempiternum promeruit, quando illum patribus suis tantopere desideratum & à tam multis seculis expectatum Messiam, non solum non receperunt, verumetiam morte turpissima per inuidiam condènerunt. Sed neque postmodum per resurrectionem manifestè declarata ipsius diuina virtute, poenitentiam agere voluerunt suae malitiae, vt remissionem mererentur accipere & ab opprobrio patrati ignoranter criminis liberari. Propter quod, vsq; in hodiernum diem manet super illos confusio & opprobrium, & super omnem posteritatem eorum: quae in ultione tantae malitiae, in omnes gentes miserabili exilio dispersa iacet, & conculcatur ab omnibus nationibus terrae. Ex Hebræo verò, quidam aliter legunt: Ibi genuit te mater tua, ibi par tu laborauit genitrix tua: vel, ibi laborauit genitura tua. Quod rectè potest intelligi, de difficultate siue modo arduo & durissimo redemptionis humanae: per matrem, intelligendo vlcerosam pietatē diuinę gratiæ & misericordię, quę sicut pater filij, nostri miseretur nosque perditos iterum Deo gignere dignata est, quemadmodum & supra diximus tractantes verbum illud spiritus sancti: Egredimini filiae Sion, & videte regē Salomonē in diademate quo coronauit eum mater sua. Ista quippe mater & genitrix, ibi (id est, in crucis arbore) Ecclesiam genuit, per Christi mortem nos viuificando: ibi ipsa tunc in pariendo laborauit, tam arduo modo difficilique ac duro, & (si ita dicere liceat) crudeli medio nostram operans salutem, vt meritò laborasse in partu illo dici potuerit. Si enim in sustinendis tantum hominum iniquitatibus, Dominus se laborare dicit quum per Prophetā ait: Laborauit sustinens. Et alibi. Laborare me fecistis in iniquitatibus vestris: quis non videt, quāto iustiori ratione dici potuerit laborasse, quādo propter iniquitates nostras proprium filiū suum debuit in mortē tradere, & in mortem quidem omnium probrosissimam simul atque crudelissimam: Eundem sensum habet quod dicitur: Ibi laborauit genitura tua, vel natiuitas tua: hoc est, Ibi patuit, quanto pretio constitit tua regeneratio, quanta difficultate peragi potuerit tua

à morte

CAPITIS OCTAUI.

133

à morte redemptio, utpote quae non nisi per mortē vnigeniti filij Dei potuerit perfici. *Pone me vt signaculum super cor tuū, vt signaculum super brachiū tuū.* Post commemorationē tantae charitatis, quantam passione & morte sua Christus ostendit Ecclesiae, quae charitate maior esse alia non potest, iuxta illud: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quā vt animam suā ponat quis pro amicis suis: Et illud Apostoli: Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam quā adhuc peccatores essemus, secundum tempus, pro impiis Christus mortuus est, pro gratitudine atq; vicissitudine hoc tantum postulat à sponsa cui tantae dilectionis opus gratis exhibuit, vt benefactoris sui & liberatoris gratiam nunquam sibi patiatur excidere à memoria, quāsi Sapientis illud verbum ei ingerens: *Gratiam fideiussoris tui, ne obliuiscaris: dedit enim pro te animam suam.* Petit autem sponsus super cor ipsius sponsae poni quāsi signaculum, item & super brachium: quoniam vult gratiam beneficij tanti semper illam in corde gestare absconditam, neque hoc solum, verumetiam operibus externis gratitudinē foris ostendere. Debent enim Christifideles semper illū in corde habere, & quāsi sigillum vel signaculum cordi indelebiter impressum gestare, sic vt ex toto corde & ex tota mente ipsum diligant. Debent nihilominus illum quāsi signum vel signaculum super brachium portare, & quāsi manui impressum sigillum gestare, sic vitam omnem & conuersationem exterio rem secundum Christi doctrinam & exemplū instituendo atque dirigendo, vt in omnibus quae agunt exterius, manifestè Christus ipse reluceat. Iuxta illud quod Corinthios monet *Apostolus*, dicens: *Empti estis pretio magno, glorificate & portate Deū in corpore vestro.* Et alibi ad Romanos: *Induimini, inquit, dominum Iesum Christū.* Idem enim est, quod *Apostolus* fideles monet Christum glorificare & portare in corpore, ipsumque induere, & quod hic petit sponsus, vt signaculū super brachiū poni. Christū enim induere, est, vitā omnē dignā Christo agere, morēsq; omnes & conuersationē totam secundum eius praecepta & exempla instituere. Non aliud est, Christum glorificare & portare in corpore. Non aliud, super brachium Christū ponere. Brachio enim operatio siue operatiua virtus significatur, eo qd brachiū instrumentū naturale sit operandi, sine cuius extēsiōe & adminiculo nullū opus exterius perfici valet. *Quia fortis est vt mors, dilectio: dura sicut infernus, amulatio*

Ioan. 15
Roma. 5

Eccle. 29.

1. Cor. 6

Roma. 13

COMMENTARIVS

latio. Lampades eius, lâpades ignis atque flammârû. Aquæ multæ non potuerûnt extinguere charitatē, nec flumina obruent illā. Hoc verbū licet non incommode posset intelligi de dilectione Christi quæ nos ipse dilexit, itemq; de emulatione & zelo quo pro nostra salute zelauit, conuenientius tamen videtur de ea dilectione quæ à nobis exigit exponendum; in hunc sensum: Idcirco poni volo sicut signaculum super cor tuum, item & super brachium tuū: quoniā dilectio quæ tu mihi debes pro tanto amore quo te prior amauit, & pro tanto beneficio quo te affeci, per mortem meā te à morte liberans illa (inquā) dilectio quam à te exigo, nō tepida esse debet, infirma aut remissa, sed admodū intēsa, efficax & valida, instar mortis: emulatio quoque & zelus, pro meo honore & gloria, non mediocris aut tenuis esse debet, sed fortis esse debet & constans tenāxq; propositi ad instar mortis. Sicut enim mors hominē ab omnibus separat & auellit quæ in hoc mundo videntur delectabilia, & ab omni prorsus vitæ huius societate atq; cōmercio hominē subito auellit, sic vera Christi dilectio hominē quem (vt ita loquar) inuaserit atque corripuerit salutari suo incendio, mundo penitus mori facit, affectum separans ab omnibus quæ in hoc mundo videri possent delectabilia, ita vt neq; cogitare libeat neq; tractare eorū aliquid quæ in hoc mūdo incunda reputantur. Vt iam nō patrē diligat, non matrē, non filios, non fratres, non sorores, non vllā terrenā substantiā, imō nec propriam animā. Deniq; vniuersa quæ in hoc mundo solent magnificari, vera dilectio eum cuius cor accenderit prorsus nihilifacere cogit, & cum Apostolo reputare vt stercora, tantūm vt Christum sibi valeat lucrifacere. Fortis itaque & perualida est vera dilectio Christi, sicut mors, hominem subito ad omnia insensibilem & inappetibilem reddens. Vt dicat cū Apostolo: Mihi mūdus crucifixus est, & ego mūdo. Et iterum: Vivo ego, iam non ego, viuit verò in me Christus. Emulatio verò sancta & zelus bonus, diuinam cōsequens dilectionem, non ita molis est & flaccida, sed dura & rigida, tenāxq; propositi: quemadmodum infernus durus est & inflexibilis, qui quod semel apprehendit nunquam dimittit, nullisq; flecti potest precibus aut violentiā cogi, vt quos tenuerit, reddat, iuxta illud: In inferno nulla est redemptio. Talis enim debet esse sancta emulatio, talis esse debet zelus, in iis qui verē Christum diligunt, vt nulla ratione separari se patiātur ab eo quod semel apprehen-

CAPITIS OCTAUI.

134

derint, vt nullis minis, nullis blanditiis, nulla denique via aut medio flecti se patiantur ab ea fide, spe aut dilectione, quā semel apprehenderint, aut à studio sanctæ cōuersationis & obedientia legis Dei, cui semel se deuouerint: adeo vt mortem potius oppetere & tormēta qualibet perferre potius eligant, quā agnitum semel bonū Christi nomen abnegēt, aut bene cōceptā virtutis viam deserant. Rectē quoque ad eundē accommodāt sensum, quod adiungitur: Lampades eius, lampades ignis atque flammârû. Vbi pro lampadibus, alij faces ex Hebræo vel tedas legunt. Videntur autem per faces siue lampades hīc significari, opera ex dilectione & charitate procedentia. Comparatur enim dilectio igni: opera verò quæ ex dilectione ista imperantur & efficiuntur, lampadibus facibus ac tedis ignitis siue igne accensis & flammis enomētibus, comparantur. Estque sensus huius verbi, veram dilectionem latere non posse, neque ociosam permanere, sed per opera ab ipsa procedētia foris se ostentare, quemadmodum ignis qui in lampade ardet per flammam suam & splendorem foris se pandit. Quem quidem lampadum flammantiū splendorem & ardorē, Saluator in Euangelio requirit, dicens: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Tales etiā lampades erant illæ in Euangelio, quas tenebant in manibus suis sponso pergentes obuiā prudentes virgines: lampades, inquam, ignis atque flammârû ardētes & lucentes, opera ex vera dilectione procedentia, quibus quicunque obuiam pergunt Christo, haud dubiè cum eo introibunt in cœlestes nuptias: illis qui lampades habent sine igne & flammis, lampades extinctas & obscuras, id est, opera nō ex vera dilectione procedētia, foris stare longēq; in æternū abscedere iussis, eo quod lâpades illæ non sint lampades ignis atque flammârû. Possumus & aliter per lampades istas corda sanctorū intelligere, in quibus vera dilectio Christi ardet, de quibus dici potest quod de Ioanne dixit Saluator: Ille erat lucerna ardēs & lucēs. Huiusmodi enim corda salutari Christi dilectione ardentia, rectē dicuntur lâpades ignis, illo nimirum igne inflammata, de quo ait idē in Euangelio: Ignem veni mittere in terrā, & quid volo nisi vt ardeat? Lâpades quoq; dicuntur flammârû, propterea quod de ardore suo pia ad Deū desideria ac vota, quasi flammis quasdam, euomere non cessent, Ad eodē verò incessanter ignis iste diuinæ dilectionis ardet in

COMMENTARIVS

lis quos semel possederit salubritérque accenderit, vt nullæ aquæ ipsius ardorem & lucē possint extinguere. Id quod subsequenti verbo explicatur, cū dicitur: Aquæ multæ nō potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. Id est, nullæ aduersitates, nullæ tentationes, siue corporales siue spirituales, vñdecunq̃ aduenientes, siue à carne, siue à mundo, siue à dæmone, possunt veram Christi dilectionem prorsus extinguere siue opprimere, aut etiam in aliquo eius ardorem imminuere. Consuetum est enim in sacris scripturis, per aquas significari, tribulationes siue aduersitates huius seculi, & per flumina aquarum eiusmodi inūdantiā, id est copiam & multitudinem tribulationum. Vñde in Psalmis dicitur: Sonuerunt, & turbatae sunt aquæ, id est, surrexerunt & infremuerunt aduersum pios homines tribulationes & persecutiones huius seculi. Et alibi: Omnes fluctus tuos induxisti super me, id est, omnis generis tentationes & tribulationes experiri me fecisti. Et rursum, in eandem sententiam: Omnia excelsa tua & omnes fluctus tui, super me transierunt. In cantico quoq; Abacuc dicitur: Gurgēs aquarū transiit, id est, persecutionū impetus cessauit. Et iterū in Psalmo, de homine iusto legimus: Veruntamen in diluuiū aquarum multarū, ad eum non approximabunt. Hoc est: Si surrexerint & multiplicatae fuerint aduersus virum iustum tribulationes huius temporis, non poterunt sic ad eum approximare vt eum opprimant vel submergant. siue à statu virtutis deiciant. Comparatur itaque vera Christi dilectio, igni tali qui nulla aquarum copia potest extingui. In quo, corporalem quemlibet ignem nostris potissimū visibus cognitū, longē superexcedit & præcellit ignis iste spiritualis. Nullus enim ignis est merē corporalis & visibilis, quantumuis magnus aut vehemens, qui non possit aquarum copia penitus extingui. At verō spiritualis iste veræ dilectionis ignis & flamma diuini amoris, nulla spiritualium aquarum copia, i. nullis aduersis, extingui potest aut suffocari. Hoc & Apostolus Paulus multa verborū amplificatione & mira pronūciationis vehementia manifestissimē proclamat, dicēs: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? Sicur scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die, aestimati sumus sicut oves occisionis. Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neq; vita,

Roma. 8

CAPITIS OCTAUI.

135

neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia, poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Dehinc verò, concludendo, dilectionis istius pretiū exprimit, quum subsequenter adiungit: Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Variè admodum locus iste à Latinis interpretibus exponitur. Simplicissima verò & maxime germana, hæc videtur præsentis loci intelligentia. Tāti pretij res est ista sancta dilectio, cuius virtutē iam prædicauimus, vt sine comparatione excedat omnem substantiā corporalem, quantumlibet multam vel pretiosam: adeo vt si quis pro comparanda, vel assequenda dilectione, vniuersam substantiam diuitiarūque omnes, possessiones, suppellectilia, quamlibet splendida & pretiosa expenderit, existimare debeat, prorsus nihil se expendisse, debeatque omnia illa sic expensa quasi nihil reputare, in comparatione ad pretiosissimam illam rem, veram Dei charitatem. Vñde quum dicitur: Quasi nihil despiciet eā, relatiuum eam, nō refert dilectionem, vt quidam existimauerunt Latinorum interpretum, inde sibi extraneas & proposito parum conuenientes fabricantes intelligentias, sed antecedens longius positum refert substantiam: quemadmodum in ædificatione Græca manifestum est videre, vbi non in eodem genere ponuntur substantia & dilectio, sed dilectio in genere forme mineo ponitur & ὡς, vt apud Latinos dilectio: pro substantia autem, ὅς, ponitur in genere masculino: cum quo relatiuum cōcordat in genere, perinde ac si Latine ita dicamus: Si dedit homo omnem victum domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eum, nempe victum: non dilectionem, quoniam genus relatiui, id non permittit. Est ergo sensus, omnē substantiam rerum temporalium non esse æquandam vel comparandam pretio, veræ dilectionis, iuxta eū modū quo in libro Iob vera sapientia (quæ aut ipsa est dilectio, aut eidem indiuidua societate coniuncta) prolixè multis verbis, secundum comparationē ad res diuersas magni pretij, commendatur, his verbis: Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione eius. Non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi Sardónico pretiosissimo, vel Sapphyro. Nō adæquabitur ei aurum vel vitrum, nec commutabūtur pro ea vasa auri. Excelsa & eminentia non commemorabuntur in cōparatione

COMMENTARIVS

paratione eius. In libro quoque Sapientiae eadem illa vera sapientia, simili modo quo hic vera dilectio, commèdatur: Diuitias, inquit Sapiens, nihil esse dixi in comparatione illius. Nec cōparauit illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurū in cōparatione eius quasi arena exigua est, & quasi lutū aestimabitur argentum in conspectu eius. Vbi illud quoque quod post pauca adiungitur: Quoniam inextinguibile est lumen illius, nō malè cum eo conuenit quod paulo ante de dilectione dictum audiuius: Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatē, nec flumina obruent illam. Secundum hunc itaque sensum, adeo magnificari debet ab omnib⁹ vera dilectio charitatis, vt in eius comparatione nihili fiat cetera vniuersa. Ipsa namq; est, Euangelicus ille thesaurus in agro absconditus: quē qui inuenit homo abscondit, & prae gaudio illius vadit, & vendit vniuersa quæ habet, vt emat agrum illum, id est, sacram scripturam, & potissimum Euangelicam doctrinam, in qua velut pretiosissimus quidam thesaurus latet, & e qua eruitur, siue per ipsam comparatur vera dilectio charitatis: quandoquidem (teste Apostolo) finis præcepti est charitas, de corde puro & conscientia non ficta: & plenitudo legis est, dilectio. Ipsa quoque est preciosa illa margarita Euangelica, qua inuenta prudens & Euangelicus negotiator omnia sua, quasi pro nihilo despiciens, vendidit, & eam sibi quasi thesaurum incomparabilem cōparauit. Nemo igitur magnum aliquid fecisse se putet, si ob dilectionē istam acquirendam vel retinendam, huius mundi bona despexerit, si patrem aut matrem, fratres aut sorores, filios aut filias, domos aut agros, amplam familiam aut diuitem supellectilem, mundi honores aut gloriam seculi huius, propter dilectionem istam inueniendam vel consequendam reliquerit, aut abnegauerit. Non doleat, non ingemiscat, quasi de amissione & damno. Magis verò sibi plaudat de lucro, & gloriatur de thesauro tam incomparabili, tam vilissimarum rerum commutatione acquisito, vel conseruato. Contrà verò, si quis tam peruersus rerū aestimator fuerit, vt propter rerum temporalium lucrum acquirendum, vel effugiendum damnum, dilectionis iacturā æquanimiter tulerit, lucrum in arca præferens lucro conscientie aut damnum in arca amplius quàm conscientie damnum abhorrens, huic profectò nil restat, quàm vt sero sapiens aliquando ploret cum Esau prophano (vt eū vocat Apostolus) qui primogenita vili lentis edulio vendidit, paruipendēs quod primo

genita

CAPITIS OCTAUI.

136

genita vendidisset, rem tam magnam, tam vili pretio. Propter quod (vt idem ait Apostolus) postmodum hæreditare cupiens benedictionem, reprobatus est. Non enim inuenit penitentia locum, quanquam cum lachrymis inquisisset eam. Ita sanè, qui nunc peruerso iudicio, propter rerum temporalium lucrū conquirendum vel effugiendum damnum, paruipendunt tantæ rei (quæ sola totum est animæ lucrum) id est, veræ dilectionis detrimentum, ij sero cum Esau plorabunt, & nec ciulantes benedictionem consequentur. Vera autem estimatione, lucrū quodcunque, aut quantumcunque rerum temporalium pro lucro computari non debet, si cum detrimento fiat huius tanti thesauri sicut e contrario, damnum quodcunque aut quātumcunque rerum temporalium pro damno computari nō debet, si cum lucro fiat spiritualium illarum diuitiarum omnibus externis incomparabilem. Imò verò, cum Apostolo vniuersa huius mundi lucra quasi detrimēta & damna aestimare debemus, nec pluris bona omnia huius mundi facere quàm stercora, solummodo vt Christum nobis lucrifaciamus, quod per solā fieri potest charitatis dilectionem: per quam Christum nobis lucrifacimus, quādo illi toto affectu inheremus affectuali inhaesione nobis eum demeremur ita & coniungimus, vt separari ab eo nequaquam valeamus. Si enim verè dixit satan corā domino: Pellē pro pelle, & omnia quæ habet dabit homo pro anima sua, significare volens, pro vita tēporali & sanitate corporali libenter homines bona omnia exteriora expendere, & illius cōparatione hæc omnia paruifacere. In hoc (inquam) si verè dixit satan, loquens coram domino, cui nouit mentiri se non posse (quanquam in alijs mendacium libentius & frequentius loquitur, vbi hominibus ad deceptionem loquitur, quos decipere se per mendacia posse confidit) quāto magis verè nos dicere possumus, quòd non solum pellem pro pelle, neque solum vniuersa quæ habet externa bona, homo dabit pro anima sua, verum etiā animam ipsam libentissimè daturus sit pro anima sua, id est, corporalem vitā & valetudinē (quæ est pretiosissima pars humanæ in hoc mundo substantiæ) pro bona valetudine spiritus, pro animæ salute spirituali & vita gratiæ. Quam enim dabit homo cōmutationē (vt ait Saluator in Euangelio) pro anima sua? Cum igitur per solā dilectionē charitatis anima rationalis veram habeat vitam, sine qua miserè mortua iacet, omni cadauere magis putris & foetida, consequens est, vt pro

COMMENTARIUS

ut pro dilectione acquirenda, vel retinenda libentissimè vniuersam substantiam expendamus: ipsam quoque animam nostram, siue vitam corporalem nihili facientes, tantum vt illam custodire valeamus illasam, iuxta verbum domini dicentis in Euangelio: Qui odit animam suam in hoc mudo, in vitam aeternam custodit eam. Ac proinde, dignum & iustum est, nobisque imprimis salutare, & ad salutem necessarium, vt ipsum qui nos tantum dilexit, sicut signaculum ponamus super corda nostra & brachia, dilectione inseparabili & emulatione inflexibili illi adherentes. *Soror nostra parua, & vbera non habet. Quid faciemus sorori nostræ, in die quando alloquenda est?* Carmen nouum incipit, in quo profectus admirabilis & corroboratio Ecclesiæ gentium, quondam pusillæ & infirmæ, pulchrè describitur, per modum interrogationis & responsionis. Proponitur namque prius quæstio, quasi cum admiratione, de paruitate & imperfectione Ecclesiæ ex gentibus, quæ in sui exordio admodum exigua erat numero fidelium: quando nimirum pauci Apostoli atque discipuli, cum aliquot mulieribus, paucissimis adhuc in Christum credentibus, Ecclesiam Christi integrabant: propter quam paucitatem, pusillum gregem suum populorum dominus in Euangelio vocauit dicens: Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Secundum hunc igitur statum magnæ humilitatis, cõsiderata Ecclesiæ gentium, quæstionem proponit spõsus ipse, quasi cum suis sodalibus angelis sanctis patribusque veteris testamenti se dignis familiariter colloquens, non vt discat quod ignoret, sed quomodo solent homines propter admirationem rei nouæ sibiipsis, aut sibi inuicem interrogationem aliquam proponere, magis vt alios doceant, quam ipsi discant. Quanquam potest interrogatio ista accipi, vt vox sodalium sponsi, angelorum & patrum veteris testamenti, de Ecclesiæ gentium humilitate in sui exordio admirantium, atque eius mysterij rationem à Christo discere cupientium. Sicut enim Christus sororem appellat Ecclesiam, propter assumptionem humanæ naturæ, secundum quam frater noster fieri dignatus est: ita etiam angeli sancti, ratione cognationis & consortij in vna hereditate, id est, ratione communionis & societatis in vna gloria & felicitate, eadem rectè possunt appellare sororem. Neque minus iuste veteris Synagogæ sancti homines, eandem sororis nomine possunt appellare, quandoquidem ad vnam spectant familiam Synagoga Iudeorum

CAPITIS OCTAVI.

137

deorum & Ecclesiæ gentium, & quasi duo fratres vel duæ sorores vnius patrisfamilias reputantur, quemadmodum in illa parabola significatur Euangelica, hominis patrisfamilias duos habentis filios, quorum prior iussus ire in agrum aut vineam, dixit: Vado, & non iuit. posterior dixit: nolo, pœnitentia tamen ductus iuit ad opus. In quorum priori, sancti doctores, iuxta intentionem Saluatoris, populum Iudaicum, in posteriori verò populum gentium, accipiunt. Videtur autem in presenti loco sermonis huius ducta similitudo, à solitudine parentum aut cognatorum, qua pro suis filiabus tunc potissimum videntur esse solliciti, quado in ætate adulta minoris quam deceat statura, & sine vberum congruo tumore illas contingit permanere, ita vt ineptæ videantur ad tradendum nuptui. Sic enim ad inuicem consulunt pater & mater, fratres & cognati ceteri. Quid de filia aut sorore, aut cognata nostra ista acturi sumus, cū à viro fuerit alloquenda, siue tradenda nuptui? Parua manet statura, & nullum cernitur vberum habere tumorem. Videtur prorsus inepta futura viro, nisi aliud quaratur consiliū, vel nisi aliud à natura aduenerit auxilium. Ad eam similitudinem, de Ecclesiæ gentium solliciti amici & sodales sponsi: Soror nostra, inquiunt, parua est, & vbera non habet. Quid faciemus ei, in die quando alloquenda est? Quasi dicant: Mirū videtur, quomodo ista tam pusilla tamque simplex & inerudita congregatio, qualis erat in sui exordio Ecclesiæ noua, eò poterit peruenire, vt digna fiat alloquio viri sui cui est destinata, id est, coniugio filij Dei qui eam in sponfam suam dignanter elegit. Quomodo parua fuerit in sui exordio noua Ecclesiæ, supra dictū est. Ceterū, vbera non habere dicitur, propterea quod facundia & audacia carebat docendi, iuxta id quod supra nō vno in loco diximus, per vbera significari fecunditatem celestis doctrinæ. Vbera quippe tunc nondum habebat Ecclesiæ, cū esset paruula: quia ante Spiritus sancti aduentum, cū Ecclesiæ noua in paucis consisteret Apostolis & mulierculis, neque facundia ei erat neque audacia loquendi. Erant enim simplices & idiotæ, literarum peritiam & scripturarum scientiam non habentes, piscatores & telonarij, & huiusmodi de infima plebe homines, vt nec seipso defendere nec alios erudire lingua valerent. Erant insuper timidi & meticulosi, præ metu Iudeorum clausis ostijs delitescentes, adeo vt nec mutire auderent, donec tandem virtute sunt induti ex alto, Spiritus sancti accepto munere, in die sacra

COMMENTARIUS

Pentecostes: quando vbera Ecclesie diuino miraculo & celesti beneficio collata sunt, quæ ex se non habebat, quibus vberibus nunc vniuersos per orbem fideles lactare atq; erudire sufficit. Quid verò per diē alloquutionis intelligi debeat, satis ex præcedentibus colligi potest, nimirum tempus coniunctionis & desponsationis, quo debebat Ecclesia noua desponsari & coniugio sociari, sponso suo filio Dei, à quo fuerat electa & præelecta in uxorem prædilectam. Sic enim honestè dicitur sponsus alloqui sponsam, quando eam sibi coniungit & copulat. Denique, in eo quod per modū interrogationis proponitur: Quid faciemus ei & c. siue vox sit sponsi, siue sodalium eius, significatur diligentia & sollicitudo, quam pro Ecclesia gerunt, tã spon-sus ipse quàm sodales & amici eius, vt digna exhiberi possit tãti sponsi coniugio. Sponsus enim ipse, curam gerit huius suæ sponsæ sollicitam, vt eam sponsalibus decoret ornamentis, & dignam sibi sponsam exhibeat, quemadmodum in Apocalypsi Ioannes ait: Vidi ciuitatem sanctam Hierusalem, nouā, descendentem de cœlo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Comites item & amici sponsi, nihilominus ad exornandā sponsam, omnem suam sollicitudinem adhibent & impendunt operam, hoc maximè curantes, vt sponso suo Christo digna appareat sponsa Ecclesia. *Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea. Si ostium, compingamus illud tabulis cedrinis.*

Tacitè spon-sus respondet quæstioni propositæ, sub similitudine muri argenteis propugnaculis muniti, & ostij cedrinis tabulis compacti, Ecclesie in suo profectu inexpugnabilem fortitudinem & insuperabilem constantiam describens. Quasi dicit spon-sus: Vos quidem huius sponsæ Ecclesie pusillam humilitatem, à qua exorditur, admiramini. Verūtamen, non vos scādalizet eius tam humile, tāmque vile & infirmum exordium. Si enim ipsa se exhibuerit fortem, constantem & fidelem, in fide & dilectione mei nominis, ad instar muri fortis bene locati supra fundamentum bonum, & bono cemento fortiter compaginati, ego ex mea beneficētia propugnaculis pulcherrimis & fortissimis vndique per circuitum eam fortificabo, adeo vt sufficiat etiam potentissimis hostibus resistere, nec possit villo vel impetu vel dolo prosterni. Item, si ipsa se quasi ostium mihi exhibere voluerit, fortiter errores omnes & vitia excludēdo, & ingressum præcludendo noxiis opinionibus atque desiderijs malis, quæ corrumpere possunt simplicium animas, ego ex mea

CAPITIS OCTAVI.

138

ex mea liberalitate sic eam exornabo, solidabo & corroborabo spiritalibus donis & præclaris virtutibus, veluti si ostium aliquod ex vilibus & putribus lignis compositum cedrinis tabulis pretiosis & imputribilibus compingatur, ita vt nullo impetu frangi possit aut subruī. Hoc est, vt summatim dicatur: Ipsam quæ ex se parua videtur & vbera non habens, si fidelem se mihi exhibuerit, ego ex mea benignitate magnā valde & robustam, imò & gloriosam, efficiam: adeo vt pro vberibus propugnacula argentea habeat, vt appareat quasi murus altus & fortis, splendidissima simul & fortissima habens propugnacula per circuitum, & quasi ostium forte cedrinis tabulis insolubilibus compactum. Vult enim spon-sus, Ecclesiam suam murū esse firmum & stabilem, non labilem & ruinofam maceriam. Murus enim, solidum aliquod habet fundamentum cui innititur, maceria absque fundamēto super arenā locatur. Item murus, bono cemento vel glutino compaginatus consistit: maceria, absque cemento vel glutino leuiter tantū compositos habet lapides, ita vt facillimè possint ab inuicem remoueri. Sic Ecclesia Christi murus esse debet, bene fundatus supra firmam petram, quemadmodum in Euangelica parabola innuitur per similitudinem hominis sapientis, qui domū suam ædificauit, non supra bibulam & instabilem arenam, sed super firmā & solidam petrā. Cuius rei non ignarus ille qui in hoc extruēdo muro multū sudauit Apostolus, vt sapiēs architectus, imprimis & ante omnia fundamētū bonum locare sollicitus fuit, fundamētum scilicet tale præter quod nemo aliud ponere posset, Christum Iesum: super quo, omnis ædificatio cōstructa cresceret in templum sanctum in domino. Est item murus iste, sancta Ecclesia, optimo glutino consolidatus, charitate & dilectione Spiritus sancti, quemadmodum idem Apostolus ait scribēs Ephesiis: In quo & vos, inquit, cōædificamini in habitaculū Dei, in Spiritu sancto, id est, per charitatem quā Spiritus sanctus diffundit in cordibus vestris. Talem igitur murū bene fundatum in veritate fidei, & bene cōpaginatum dilectione charitatis, per quā lapides viui fideles in Ecclesia, tam sibi inuicem quàm fundamēto bene coherent, quū se exhibet Ecclesia, gaudens in ea spon-sus argētea propugnacula super eam ædificat, partim ad ornatum & gloriam, partim ad munimentum & fortitudinem ampliore: quemadmodum solēt super muros castrorum atq; palatiorum, ædificari pretiosa propugnacula. Intelligimus autē

S ij per

COMMENTARIUS

per hæc propugnacula, viros eminentis in Ecclesia sanctitatis, & excellentis eruditionis, quos Christus dominus ad Ecclesiæ suæ ornatum & munimentum meritis virtutum & scientiarum diuinarum excellētes, quasi propugnacula quædā in eminenti loco, cōstituit, dans ex eis (sicut dicit Apostolus) Prophetas, pastores & doctores Ecclesiæ, vt per eos simplices quique & inferiores in Ecclesia, defendantur ab insultibus & insidiis inimicorum, & à moribus luporum: in quos facillè lupi isti voracissimi & scruissimi leones grassarentur & dominaretur pro libito, si non per illa propugnacula, famelica & maledicta eorum rabies arceretur. De his autem propugnaculis, supra quoque dictum est, in Commentario capitis quarti, dum tractaretur versiculus ille: Sicut turris David collum tuum, ædificata cum propugnaculis. Cæterum, argentea dicuntur ista propugnacula, propter puritatem nitidissimæ cōuersationis, qua sicut argentum splendent: efficaciamque saluberrimæ doctrinæ, qua sicut argentum sonorum tinniūt, in tabernaculo & domo Dei, quæ est Ecclesia. Sicut enim argentum & splendore est nitidissimum & tinnitu sonorum, sic in Ecclesia sancti doctores honestate cōuersationis splendere debent proximis in exemplum: vt (iuxta domini verbum) luceat lux eorū coram hominibus, ita vt videant eorum opera bona, & glorificent patrem qui in cœlis est. Debent item, efficacia prædicationis & doctrinæ assiduè sonare in Ecclesia, ad ædificationem audiētium. In cuius signum, veteris quoddam tabernaculi sacerdos, tintinnabula aurea per circuitum tunice sacerdotalis ex præcepto domini habere debuit, vt audiretur sonitus eorum, quando ingrediebatur & egrediebatur sanctuarium in cōspectu domini, vt non moreretur. Iuxta cuius figuræ significationē, sacerdos qui in templo domini per desidiam Euangelicæ prædicationis tinnitum dare negligit, morti obnoxius esse conuincitur, tanquā seruus inutilis, & canis mutus non valens latrare. Vult deinde Christus dominus, vt ostium se exhibeat sponsa: ac si talē se exhibere studuerit, pollicetur compingere eam cedrinis tabulis. Ostium enim, ab obstando vel obfistēdo dicitur, eo quod obfistat vel obfistat volētibus introire, ne passim & sine discrimine cuilibet liber pateat introitus. Per ostiū enim, amici ingrediuntur, excluduntur inimici, quicūque vel damnum aliquod vel perturbationem inferre voluerint. Sic Ecclesia ostiū esse debet, non indiscriminatim & sine delectu quoslibet admittēs ad

CAPITIS OCTAUI.

139

ad gregē domini. Maximè verò obfistere debet inimicis fidei, eosque foris detinere & ingressum præcludere, ne quo modo accessum habere possint ad simplices ouiculas, intra domum Dei inclusas. Talibus enim furibus & latronibus inimicis Christianæ fidei, viriliter se opponere debet Ecclesia, signāter prælati & doctores Ecclesiam ipsam regentes & repræsentantes. Cæterum, per cedrinis tabulas quibus ostium Ecclesiæ cōpacturum se Christus pollicetur, intelligimus dona virtutisque Spiritus sancti, quibus Ecclesia ipsa ex se vilis & infirma ita exornatur & corroboratur, ac si ostium aliquod ex lignis vilibus & nullius in se durationis atque virtutis compingatur siue cōfirmetur tabulis cedrinis, fortissimis & imputribilibus. Cui sententiæ non dissonat, quod suprà primo capite dictū est: Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia cypressina. Diximus enim illic, per tigna cedrina & cypressina laquearia, intelligi firmam compaginationem & indissolubilē connexionem virtutum atque gratiarum spiritualium quibus Ecclesiam edificat & confirmat ille omnium artifex Spiritus sanctus. Per hæc autem compactionem tabularum cedrinarū, Ecclesia, quæ ex se vilis est & tota (vt ita ad similitudinem lignorū vilium loquar) vermiculosa, id est, fragilitate & defectibus plena, operante Christo, per Spiritum sanctum efficitur solida, firma & imputribilis, ita vt neque impetu aliquo frangi, neque corruptione aliqua peccati corrodi prorsus atque consumi possit, vsque in consummationem seculi. *Ego murus, & vbera mea sicut turres: ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens.* Agnosces sponsa Ecclesia, quam ex munere spōsi sui per spiritū eius acceperit fortitudinem & firmitatem: murum se factam dicit, & vbera habere instar turrium. Quo verbo vnico, & sponsi verbis, & sodalium priori interrogationi pulchrè videtur respondere. Illi enim, quasi pro Ecclesiæ humilitate solliciti, dicebant, eam paruulam esse, & vbera non habere. Sponsus deinde, quasi sub ambiguitate dicebat: Si murus est, ædificemus super eam &c. Ipsa igitur vtrisque respondens, dicit: Ego murus, & vbera mea sicut turres. Quorum alterum, nempe prius ad vocem sponsi proximam. Si murus est, &c. videtur respondere. Posterius verò, ad illud quod antecesserat verbum siue sponsi, siue sodalium: Soror nostra parua est, & vbera nō habet. Quasi dicat: Tu quidem sponse mi, polliceris mihi, si murus ego sim, ædificaturum te super me propugnacula. Ecce iam ego quasi

S iij murus

COMMENTARIVS

murus bene firmus, bene fundatus, bene excelsus in firmitate mea ex tuae gratiae dono confisto: ecce me vides quale vide-
re desiderabas, talem me habes quale cupiebas. Vos quoque, o comites sponsi, qui de mea paruitate & humilitate admirantes videbamini & musitantes adinuicem: nolite vltra scandalizari vel admirari de mea paruitate, neque vltra dixeritis vbera me non habere, nec videri aptam viri alloquio siue coniugio. Ecce enim vbera iam mihi sunt, non parua neque lacte vacua, sed magna omnino & lacte tumescia, instar turrium, ita ut quilibet iam videre possit vbera me habere, neque propter vberum defectum me quisquam dicere possit viro inidonea. Nolite itaque me, qualis & quanta olim fueram considerare, sed qualis & quanta nunc sum potius me considerate. Ne vero inaniter gloriari sponsa aut superbe iactare se videatur, statim vnde istam nacta sit excellentiam & fecunditatem quae ex se ipsa initio ram humilis & despecta videbatur aperte exprimit & confite-
tur ingenuè, in eo quod adiungit: Ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens. Quasi dicat, Ad istam qualēcunque gloriam excellentiē & fecunditatis, in qua iam prouecta & sublimata confisto, non per memetipsam perueni, sed ex munere sponsi mei, posteaquam pacem & gratiam inuenire coepi in oculis eius, posteaquam ipsi placuit pacē mihi concedere & in gratiam me recipere, quae usque ad tempus istud gratiae & reconciliationis meae despecta & parua nimis, imò prorsus nihil, iacebam. Ista quidem secundum verborum superficiem, literalis est intelligentia. Nunc ad spiritum transeamus. Principio, quare se murum dicat Ecclesia, & quomodo murum se dicat, ex precedentibus satis constat, ex intellectu verbi eius quod statim praecessit: Si murus est, &c. Vtique enim nunc Ecclesia gētium murus dicitur, & est murus in fidei firmitate bene fundatus, supra firmam petram Christum, bene eleuatus per spei sublimitatē, bene compactus, compaginatus, & (ut ita dicam) conuiscatus, per cementum siue glutinum verae charitatis. Murus scilicet ille magnus & altus est Ecclesia, quem in sacra Apocalypsi Ioānes vidit habētem portas duodecim, & in portis angulos duodecim, & nomina inscripta, quae sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israël, id est, vniuersorum in Christum credentium, qui (iuxta Apostolum) veri sunt Israelitae secundum spiritum, non secundum carnem. Qui etiam murus fundamenta habebat duodecim, & in ipsis duodecim nomina Apostolorum, & agni.

Roma. 9.

CAPITIS OCTAVI.

140

& agni. Quid item per vbera sit intelligendum, & pauloante paucis indicatum, & aliās prolixius a nobis explicatum est, in his ipsis commentariis. Quod verò vbera sua turribus comparat sponsa, satis mirum prima facie videri potest, cum nihil videantur similitudinis habere vbera cum turribus. Verum si diligētius vbera Ecclesiae considerauerimus, inueniemus ea non incommode turribus comparata. Primum enim in turribus eminentiam altitudinis consideramus, per quam palam omnibus etiam a longē apparent, nec latere facile possunt. Deinde, firmitatem habent & fortitudinem, per quam ciuitatem vniuersam defendunt & protegunt. Quarum conditionum utraque recte vberibus Ecclesiae spiritualibus competit. Fecunditas namque doctrinae Evangelicae & salutaris gratiae in Ecclesia (quae per vbera sponsae saepius diximus significari) eminentissimè est dignitatis & gloriae, tantaque altitudinis & maiestatis, ut latere non possit, quin etiam a longē positus eius altitudo cernatur. Tanta quoque est firmitatis & fortitudinis spiritualis, ut per eam defendantur & protegantur omnes, qui intra Ecclesiasticam vnitatem permanere voluerint. Nihil enim est in Ecclesia, quo sic protegantur & defendantur aduersus omne hostium imperum ac fraudem fideles, ut per salutarem doctrinā, quam ex ore sanctorum patrum indefinenter accipiunt, & spirituales gratias quam per sacramenta Ecclesiastica indefinenter itē percipiunt. Ut merito dicit possit & credi debeat, sponsam Ecclesiam duobus istis vberibus, è quorum altero lac Evangelicae doctrinae, altero lac sacramentalis gratiae, stillat atque propinat, non solum lactare suos filios & alere (quod est vberum in matre naturale officium) verum etiam defendere eosdē & protegere, & ab hostium impugnatione reddere securos, quod a turribus non ab vberibus videbatur expectandū. Valde autem notandū est, quod ad declinandam inanis gloriae notā, euestigio annectit. Ex quo facta sum coram eo, quasi pacē reperiens. In quo vocabulo, ingenua confessione agnoscit sponsa & profiteretur, quicquid in ipsa est magnitudinis, altitudinis, dignitatis, honoris, fecunditatis, fortitudinis, id omne sponso suo Christo se acceptum referre, non sibi ascribere. Id enim clarissimè protestatur, cum inquit: Ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens. Quasi dicat: Antequam pacem haberem cum spōso meo, antequam me recepisset in gratiam vir meus Deus meus, parua vilis & quasi nihil eram, despectissima ple-

S iiii na

COMMENTARIUS

na opprobrio & despectu, propter sceditatē infidelitatis atq;
peccati mei, neque staturam habebam tunc, neque vbera, neq;
dignum aliquid in me erat, propter quod viderer diligenda,
vel requirenda ad tanti regis coniugium. Verū posteaquam
irā tempore transacto, dignatus est ipse Deus meus in gratiā
me recipere, pacēque mihi largiri, posteaquā gratiam inue-
nire cōpi in oculis eius, extunc subito creui & prouecta sum
non meis meritis, sed illius gratiā, in hunc statū honoris & glo-
riā vt iam quasi murus magnus & altus videar, quā prius mace-
riā dirutā vel potius disperforum lapidū cumulo assimilar, bar,
ita vt iam quasi turres appareant & emineant meā vbera, quā
prius nulla prorsus habere videbar. Adeo me ditauit, sic me ho-
nestauit & exaltauit sponus meus benignissimus & liberalis-
simus, posteaquam illi in me complacuit, meique dignatus est
miserā misereri. *Vinea fuit pacifico: in ea quā habet populos.*
Tradidit eā custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos.
Aliud est carmen, in quo electio Ecclesiā gentiū significatur,
sub similitudine vineā: quomodo apud Esaiā vetus Synagoga
per vineam significata est, dicentem: Vinea facta est dilecto
meo, in cornu, filio olei. Et sepiuit eam, & lapides elegit ex ea,
& plantauit vineā electam. Et edificauit turrim in medio eius,
& torcular extruxit in ea. Et expectauit vt facere vvas, & fecit
labruscas. Et nunc ostendā vobis, quid ego faciam vineę meę.
Auferam sepem eius, & erit in direptionem. Diruam maceriem
eius, & erit in conculcationem, & ponam eam desertam. Non
putabitur, & non fodietur: & ascendent super eam vepres &
spinā, & nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. Vi-
nea enim domini exercitū, domus Israel est, & viri Iuda, ger-
men eius delectabile. Et expectaui vt faceret iudicium, & ecce
iniquitas, & iustitiam, & ecce clamor. Rursum quoque in Euā-
gelica parabola, sub similitudine vineā eadem Synagoga de-
scribitur, dicente domino: Homo erat paterfamilias, qui plan-
tauit vineam, & sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular,
& extruxit turrim, & locauit eam agricolis, &c. Ad hunc igitur
modum, electio Ecclesiā gentiū hīc per vineā similitudinem
depingitur, cū dicitur: Vinea fuit pacifico, id est Salomoni ve-
ro, verē pacifico. Sic enim in Hebræo & in Græco hīc Salomo-
nis nomen proprium, vt antea sapius ponitur. Hæc autem vi-
nea ipsi Salomoni siue pacifico fuit, in ea quā habet populos,
siue (vt alij ex Hebræo legunt) in planicie multitudinis, id est,

Mat. 21

CAPITIS OCTAVI

141

In gentilitatē quā est quasi planicies quædam ampla & lata, nō
vnius tantum gentis populum habens, vt quondam vetus Sy-
nagoga vnā tantum continebat gentem Iudæorum, sed po-
pulos multos & gentes varias diuersorum rituum, diuersorū-
que idiomatum, intra suā latitudinis ambitū admittit & am-
plectitur, circumfouetque & alit, quasi mater in gremio suo.
Quam vineam ipse custodibus tradidit, quia sanctis Apostolis
ceterisque prælatis & doctoribus in Apostolorum locū suc-
cedentibus, Ecclesiā suā curam commisit, iuxta formam qua
Petro dixit: Pasce oues meas. Et generaliter Apostolis omni-
bus: Accipite spiritum sanctum. Quorum remisistis peccata,
remissa sunt: Et quorum retinueritis peccata, retenta sunt: Ac-
rursum: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in no-
mine patris & filij & spiritus sancti, docentes eos seruare om-
nia quæcunque præcepi vobis. Isti enim sunt custodes Eccle-
siæ, de quibus supra quoque dictum est, quod ciuitatem custo-
diunt, & lectulum ambiunt Salomonis, ad firmam custodiam.
Istis custodibus vineam suā Salomon tradidit, non quidē ita
vt dominos eos constituens ac principes super Ecclesiā, vt
dominium exerceat per tyrannidem & ambitionem in popu-
lo Domini pro suo libito. Nam (vt ipse in Euangelio dominus
ait) reges gentium dominantur eorū: & qui potestatem habēt
super eos, benefici vocantur. Non sic autem erit inter vos, sed
qui maior est vestrū, fiat sicut minor: & qui præfessor est, fi-
cut ministrator. Tradidit autem Dominus vineam Ecclesiā,
custodibus, ad hoc vt eam colant diligenter, vt in ea verbo &
exemplo laborent, fructūque dignū illam proferre faciant.
Propter quod, Petro tertio dictū est: Pasce oues meas & agnos
meos: non semel, dominare ouibus meis, vel dominare agno-
rum meorum. Rursum ei dictum est: Et tu aliquando conuer-
sus, confirma fratres tuos: nusquam dictum est. Impera fratri-
bus tuis, aut dominare eis. Quam quidē suā cōmissionem re-
cte intelligens & prudenter cōsiderans ipse Petrus, in episto-
la sua canonica præsbyteros pulchrē admonuit suæ vocatio-
nis, his vtēs verbis: Seniores autem siue præsbyteros (vt habet
græca lectio) obsecro, cōsenior ego siue cōpresbyter, & testis
passionū Christi, qui & eius quæ in futuro reuelāda est gloriæ
cōmunicator, pascite qui in vobis est gregē Dei prouidentes,
non coactē, sed spontaneē, secundū Deū, neq; turpis lucri gra-
tia, sed voluntariē, neq; vt dominātes in clerū, sed forma facti
gregis

COMMENTARIUS

gregis ex animo. Ecce dū presbyteros dominari verat in clerū,
sed pascere tantū verbo & exēplo praecepit, manifestē insinuat
se intelligere, quod vinea nō in dominiū à Salomone custodi-
bus tradita sit, sed in laborē & ministerium: vt videlicet per ip-
sorum ministerium, fructum fidei & operum bonorum Ec-
clesia proferat, non ipsis quidem, sed Domino suo, à quo in
hoc ministerio positi sunt. Propter quod, Apostolus etiam
Paulus illos acriter notat pastores, qui quæ sua sunt querunt,
illis quæ domini sunt posthabitis: Omnes, inquit, quæ sua sunt
querunt, non quæ Iesu Christi. Idēque, quomodo non do-
minum se ac principem populorum sibi commissorum, sed
seruum tantum ac ministrum agnoscat, manifestē aperit,
cum Corinthios nimium magnificantes suos praeceptores &
Apostolos, atque ex immoderata illa aestimatione praecepto-
rum inordinato inter se zelo pro suis singuli praeceptoribus
contententes, à dissensionis huiusmodi & contentionis vitio
compescuit. Quid igitur est Apollo, inquit, quid verò Pau-
lus? Ministri eius cui credidistis, & vnicuique sicut dominus
dedit: Ego plantavi, Apollo rigauit, Deus autem incrementum
dedit. Itaque, neque qui plantat est aliquid, neque qui ri-
gar, sed qui incrementum dat Deus. Qui autem plantat &
qui rigat, vnum sunt. Vnusquisque autem mercedem acci-
piet, secundum suum laborem. Dei enim adiutores sumus, Dei
agricultura estis, Dei ædificatio estis. Vides, quā ingenuē hīc
Paulus confiteatur, quo nam modo, & sub quo pacto, & ad
quem finem, Apostolis eorūque successoribus tradita sit Ecce-
lesia. Videlicet, in hoc tantum, vt per suum laborem cooperen-
tur Deo ministerialiter, in procuranda & promouenda ele-
ctorum salute, vt per suum laborem fructum faciat spiritalem
Ecclesia. Ad eum videlicet modum, quo dominus vineæ vel
agri cuiuspiam, tradit rusticis siue agricolis suam vineam: non
quod dominos eos constituat suæ vineæ, vt de ea faciant
quod velint, vt de fructibus agri ociosē viuant & laute pascan-
tur, sed quia vineam suam eis committit excolendam sub con-
uentione certi pretij, ita vt precipuus fructus commodum-
que principale vineæ ad ipsum veniat, illi autem quibus vi-
nea colenda tradita est pretium tantum sui laboris accipiunt,
iuxta quod cum eis conuenit Dominus vineæ. Propter quod
insinuandum, signans ter dixit Apostolus: Vnusquisque mer-
cedem accipiet, secundum suum laborem. Quemadmodum
enim

CAPITIS OCTAUI.

142

enim in vinea corporali qui magis fideliter magisque assiduē laborat, mercedem accipit ampliorem, eo qui pigrius rariūque laborat: ita qui in vinea Domini excolenda, in aliorum eruditione tam per verba quā per exempla, plus operæ adhibuerit, iuxta Apostolicam sententiam, ampliorem accipiet mercedem. Quia verò semper vinea & ager domini manet Ecclesia, quamuis colatur à ministris, idcirco subsequenter idem adiungit: Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Non nostra, inquit estis agricultura, non nostra ædificatio estis, sed agricultura estis Dei & ædificatio Dei. Quare hoc? Quia, vt praecepit, Dei tantum sumus adiutores, ministerialiter videlicet tantum cooperantes, ipse autem principalis est operator & Dominus, à quo etiam nos habemus vt adiuuare eum possimus. Est enim & hoc magnæ dignationis eius, quod ab hominibus adiuuari se in iis perficiendis, quæ ipse ab æterno prædestinauit, patiatur ac velit. Propter quod, paulo ante postquam dixisset: Quid igitur est Apollo, quid verò Paulus? Ministri eius cui credidistis, continuo adiecit: Et vnicuique sicut Dominus dedit. Quasi dicat: Ne hoc ipsum quidem à nobis est quod viles sumus ministri & humiles coadiutores siue cooperarij Christi: sed magnæ est dignationis & gratiæ, quod nostrum dignatur admiscere in opere suo laborem, vt sic occasionem nobis præbeat & materiam meritum, pro quibus, sua nos retributione dignetur. Quemadmodum videlicet diuites vinearum & agrorum Domini, magnam se gratiam facere existimant colonis rusticis, & multam ab eis gratiam sibi haberi volunt, quod eis suos agros aut vineas proprio labore colendas tradunt, vnde sibi ac familiaris suæ victum labore magno & sudore multo percipiunt. Quæ quidem comparatio, tametsi admodum sit impar & insufficientis, indicat tamen vtcunque, quantum proposito satis est, quomodo iuxta præsentis loci verba sponsus Christus vineam suam Ecclesiam custodibus Apostolis Apostolicisque viris tradiderit: videlicet non per donationem, sed quasi per locationem, quo vocabulo apud Matthæum vtitur, cum de vinea Synagogæ loquens dicit, patrem familias vineam illam locasse agricolis. In quo verbo, magis propriè aliqua ex parte exprimi videtur, quomodo Ecclesia tradita sit, prælati, videlicet non per aliquam donationem, sed quasi per locationē

COMMENTARIUS

locationē atque cōductionem. Cū enim quis tradit alteri per modum donationis aut totalis cuiuslibet resignationis agrum aut vineam, non tenetur, is cui sic tradita est vinea post traditionem eius (modi rationē vltra reddere illi à quo rē talem accepit. Neq; habet ille qui sic dedit, vltra se intrinsece de eo quod dedit, neque fructū aliquem requirere, nec aliquid iuris sibi in eo usurpare. Qui verò tantū locando alteri tradit rem suam, vtpote domū agrum aut vineā, dominiū sibi & ius possessionis ac proprietatis seruat, rationēque exigit per singulos annos ab eo cui locauerit, fructūq; & emolumenta ex re sua recipit: conducens verò à locante, non aliud quàm mercedem sui laboris & operæ expectat, iuxta initam conventionē, gratiam insuper magnam habens locanti. Ita Christus Dominus, quia Ecclesiam cōmittendo pastoribus, non eā à se alienauit, sed dominiū seruans antiquū, ad operandū in vinea pro mercede retributionis æternæ, Apostolos horūmq; successores vocauit rationem exacturus ab operariis & fructum ab eis requisiturus in tēpore suo, idcirco tradidisse dicitur non donando, sed locando. Quod etiā apertius in altera parabola Evangelica insinuat, vbi operarij à patrefamilias denario diurno conducti mittuntur in vineā: vbi non ipsis dicitur tradita vinea, sed tantū ipsi operarij missi dicuntur in vineā, sub cōventionē pactæ mercedis pro denario diurno. In quo iuxta patrū enarrationem, cœlestis retributio significatur, quæ fideliter laborantibus in vinea Domini, ex pacto siue promisso Dei persoluitur, iuxta illud quod suprà dixit Apostolus: Vnusquisque accipiet mercedē, secundū suū laborē. Qui sensus, etiā in eo rectē potest accipi, quod in præsentī loco subiungitur: Vir affert pro fructu eius mille argenteos. Per mille nāque argenteos non incongruē perfectā illa retributio æternæ fœlicitatis intelligitur, eo q̃ millenarius numerus perfectus & plenus, omniumq; simplicium numerorū maximus & supremus, sua illa perfectione & plenitudine aptus sit ad significandum retributionem supernam, quæ perfectā erit & consummata. Quemadmodum in Euangelio Dominus, per centenarium numerum perfectum quidē & magnū, sed non consummatū & maximū, retributionē gratiæ (quæ est initium quoddam retributionis venturæ, non tamen assequitur plenitudinem illius) significauit, cū dixit, eos qui propter ipsum domos aut agros aut parentes aut alia huius seculi bona relinquunt, centuplū accipere

CAPITIS OCTAVI.

143

re etiam in hoc seculo, ac præterea vitam æternam habituros: quasi centū hīc iam statim persoluentes argenteos pollicens, mille in futuro. Hos igitur mille argenteos, vir afferre dicitur pro fructu vineæ. Quod duobus modis potest intelligi, iuxta duplicem acceptionem nominis, vir. Frequenter enim iuxta Hebræum idiotismum, siue proprietatem Hebraici sermonis, vocabulum is h, pro quo Latine virum dicimus, indefinite ponitur pro quilibet. Quemadmodum cum in lege dicitur: Vir aut homo qui hoc aut illud fecerit, loco huius: Vnusquisq; vel quilibet qui hoc aut illud fecerit, secundum quem modum, etiam in vulgato loquēdi vīu non rarō loquimur. Atque ita sensus erit: Vnusquisq; custodum istorum vineæ supradictæ, prælatorum Ecclesiæ diligenter operantium & fructificantium in vinea sibi cōmissa, pro fructu quem fecerint & labore quem impenderint, accipiet à Domino vineæ cum rationem ei reddiderint laboris & fructus sui, amplissimam mercedem beatæ remunerationis & fœlicitatis sempiternæ, quæ (vt supradiximus) per mille argenteos significatur. Interdum autem vocabulum, is h, secundum magis propriam significationem significat virum, non quemlibet, sed nobilem & egregiū, quasi cœlestem & diuinum. Veluti cum Latini virum dicunt à virtute. Sic de Iob legitur, quod fuerit is h, hoc est, vir, simplex & rectus: vbi non tam sexus discretio, quàm virtutis præstantia significatur. Itemque in illo Psalmi: Filij hominū, vsquequo graui corde: in Hebræo habetur, filij is h, id est, filij viri: vbi per virum Hebræi putant intelligi Abraham, virum magnæ virtutis, vt sic commemoratione tanti patris excitentur posterī ad imitationem sanctitatis eius. Contrā verò, vocabulum Adam, vel Enos simpliciter virum significare dicunt Hebræi, non secundum illam virtutis præstantiam, sed tantū secundum naturam ipsius conditionem. Si itaque ad hūc modum virum hoc in loco accipiamus, erit sensus æquē commodus & vix à præcedenti diuersus, eos qui se viros gesserint in excolenda vinea sibi commissa, pro labore impenso & fructu elaborato accepturos esse (vt supradictum est) mercedem beatæ fœlicitatis. Molles enim & effeminati pigri & desidēs, qui non se viriliter gesserint in commissa cultura vineæ, non diligentes fuerint ad fructificandum Christo (à quo vicarij positi fuerant, nō ad ocian dum vel luxuriandum, sed ad laborandum & fructificandum verbo pariter & exemplo) hi profectō non accipiet mille argenteos

COMMENTARIVS

gentes in societate virorum eorū qui fortiter egerint in nomine Domini, sed eiicientur à communione fidelium in egestatem sempiternam, vbi nec obulum habebunt quo aliquam sibi emere possint consolationem, imò vbi decem millia talenta ab eis ad nouissimum vsque quadrantem (iuxta Euangelicā parabolam) exigentur, cum nec obulum habeant, neque quadrantem, quem pro redemptione sua possint offerre. Maledictus enim homo ille, iuxta scripturæ verbum, qui opus domini facit negligenter. Vel aliter, per excellentiam & antonomasiam Christum Dominū viri nomine intelligimus. Hunc enim pleriq; doctorū sanctorum antonomasticè accipiūt in illo Psalmi exordio: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, eo quod totus ille Psalmus secundum suam perfectionem Christo peculiariter videatur competere, de quo in commentariis nostris super Psalmos plenius diximus: Apud Hieremiā quoque, magna vocabuli energia vir ipse dicitur, cum de miraculo incarnationis Christi faciens ille sermonem, dicebat: Nouum faciet Dominus super terrā scemina circumdabit virum. Et apud Zachariam de eodē dicitur: Ecce vir, oriēs nomen eius. Itemq; in aliis pleriq; scripturæ locis, ipse Messias per antonomasiam vir appellatur, secundum excellentiam omnis virtutis & gratiæ, qua incōparabiliter præeminet omnibus. Hūc itaque si intelligamus in præsentī loco viri nomine, erit sensus: Christus Dominus Salomon verus, vir admirabilis, ipse qui vineā plantauit in planitie multitudinis in terra gētilitatis, & custodibus eā tradidit, ipse (inquam) pro fructu vineæ afferet iis qui laborauerint custodibus & colonis, diligētēsq; fuerint in custodiēdo & colendo, afferet (inquā) reddet, persoluet, & quasi appēdet, siue numerabit mille argēteos, id est, iuxta sensum ferē superius positū, æternam fēlicitatem omnibus in vinea domini fideliter laborātibus largietur. Ferē autē tres istæ intelligentiæ in idem coincidūt, quantū ad remipsam pertinet. Illudq; diligēter est cōsiderandū, quod signanter dicitur: Pro fructu eius afferet, &c. Non pro foliis, inquit, sed pro fructu. Semper enim Dominus fructū requirit à nobis, fidei & bonorū operū: neq; foliorū tantū apparenti, sed inutili virore dignatur esse cōtentus. Vnde & in Euāgelio videns arborem fici in via Dominus esuriens, venit ad eam, fructūque in ea statim requisit, quo nō inuento, cū foliis tantū esset arbor ornata, maledixit ei statim, & aruit. Ac rursus in parabola, paterfamilias vidēs in vinea

CAPITIS OCTAVI.

144

nea sua arborem fici nō proferentem fructū, minatur succidere eam, nisi circumsossa & stercorata fructū proferat in tempore suo. Vt quid, inquit, etiam terram occupat? Omnis enim arbor (quemadmodū & præcursor sanctus ait) quæ nō facit fructum bonū, excidetur, & in ignē mittetur. Iterū quoq; in parabola vineæ signanter legimus, quod appropinquante tempore fructuum, misit paterfamilias seruos suos, vt acciperet, non de foliis, sed de fructibus suæ vineæ. Omnino enim fructus de vinea sua, & fructus bonos, opera verē bona requirit Dominus, ab iis quibus suā vineam colendā tradidit: & nisi fructū hī attulerint in tempore suo, mercedem non accipient à domino, cui non laborauerunt fideliter. Sed dicet aliquis: Quid si laborem multū adhibuero & sudorem impendero ad fructū eliciēdum de vinea, ad hoc vt alios prouocē mihi cōmissos ad operū bonorum studium, ipsi autē propter suam obstinatam malitiā nolint suscipere disciplinā? Nunquid ego quia fructū nullum affero, mercedē nullam recipiā? Absit, absit à piis mentibus, tam iniqua persuasio, vt existimemus Deū sicut acquisitū ita liberalissimū remuneratorem, honestū laborem dimittere irremuneratū. Vnusquisq; enim, inquit Paulus, mercedē accipiet secundum suū laborem. Et iterū: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; ppria corporis, prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum. Qui ergo quantum in ipso fuerit ad hoc laborē & sudorem impendit, vt ad fructificandum Deo subditos induceret, pro suo labore & diligentia fideliter ei Deus mercedem retribuet: siue illi in quibus laborauit profecerint, siue non. Fidelis enim est Deus, qui nemini imputabit negligentiam, aut malitiam alienā, sed in iniquitate sua vnumquemq; condemnabit: sicut econtrariō, pro sua quēmq; probitate coronabit, quemadmodum per prophetam dicitur: Filius nō portabit iniquitatem patris, neque pater portabit iniquitatē filij: sed vnusquisque in impietate sua peribit. Anima enim quæ peccauerit, ipsa morietur. Et iterum per eundem Prophetā dicitur: Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israël. Si nō annūciaueris impio vt auertatur à via sua impia & viuatur, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autē eius de manu tua requirā. Si autem tu annūciaueris impio, & ille nō fuerit conuersus, ipse quidē in impietate sua morietur, tu autem animam tuā liberaſti. Hinc Paulus Apostolus valedicens discipulis, cum pergeret Hierosolymam, alligari illic

1. Cor. 10.

Ezech. 3

COMMENTARIVS

Illic pro nomine Domini: Cōtestor vos, inquit, hodierna die, quoniam mūdus sum à sanguine omnium. Non enim subterfugi, quo minus annunciarē omne consilium Dei vobis. Ecce mundum se dicit Paulus à sanguine discipulorum, ex eo quod non neglexerit ipse vel omiserit, neque propter laborē, neque propter timorem humanum, quod in ipso erat, Euangelij gratiam annunciare auditoribus: neque ab euentu profectus vel defectus illorum, suam existimat pendere sententiam. Id quod etiam Timotheo suo scribens, indicat, cum ait: Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruavi: de cetero, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illum diem. Ecce ex solius laboris cōmemoratione & iniuncti officij strenua administratione, nulla facta profectus aut defectus auditorum mentione, coronā retributionis expectat. Nō itaque ab euentu profectus vel defectus discipulorum, pendet sententia præceptoris: nō in manu subditorum, posita est salus prælatorum vel perditio, (esset enim id nimis miserandum & miserabile) sed pro suo quisque labore & studio mercedē accipiet à domino, iuxta sancti Apostoli testimonium. Neque obstat, quod hīc dicitur: Vir afferet pro fructu eius mille argenteos. Qui enim pro sua virili laborauit in vinea ut fructus ex ea offerret domino, hīc cum diuino sistetur iudicio, non apparebit coram eo vacuus & sine fructu. Aspiciet namque Deus fructus bonæ voluntatis, in piis votis & studiis illius fructus cōsiderabit, tametsi in discipulis re ipsa fructus nullus inueniatur. Siquidem non tam manum Deus quàm animum intuetur, ut vacuus coram Deo apparere non sic censendus, quisquis in affectione bonæ volūtatis Deo gratum aliquid exhibet, etiam si quod exterius offerat non suppetat. Iuxta id quod pulchrè & scitè à diuo Gregorio dictum est: Coram Deo nūquam est vacua manus à munere. *Vinea mea, coram me est. Mille tui, pacifice: ex ducenti, his qui custodiunt fructus eius.* Quia de vinea Salomonis dictum fuit quod eā tradidisset custodibus, ne quis fortè existimet, post vineam sic illis traditā ipsum prorsus nullam habere amodo curam suæ vineæ, neque curare vltra quid vel quomodo cū vinea agatur, breuissimo verbo loquens introducit ipse Salomon vineæ dominus, quo ostēdat non sic eam se custodibus tradidisse, ut prorsus eius curam abiecerit. Vinea mea, inquit, coram me est. Quasi dicat: Verum id quidem est quod dicitur, me vineam meam tradidisse custodibus.

CAPITIS OCTAUI.

145

dibus. Non sic tamen illis tradidi, ut prorsus eius à me curam abiecerim, quasi resignato iure domini penitus vltra non eam pro mea reputem vinea, sed manet illa semper coram me, & versatur coram oculis meis, habeoque eam nihilominus nunc quando à custodibus colitur charissimam, quam tūc habebam quum essem ego ipse colonus super terram, & excolerē eam labore & sudore meo. Quod enim vinea ista sancta Ecclesia coram Christo sit, semperque in oculis eius versetur, satis ipse in Euangelio nos securos reddidit, cum emittēs discipulos in orbem vniuersum ad prædicandum omni creaturæ, adiunxit: Et ecce ego vobiscum sum, vsque ad consummationem seculi. *Mat. 28.* Quod enim illic dicitur, Ego vobiscum sum, cum eo coīcidit quod hīc dicitur: Vinea mea coram me est. Vinea siquidē eius nos sumus, quicunque per Apostolorum prædicationem in eū credimus. Propter quod, alius Euangelista ait: Illi autem profecti, prædicauerunt vbique, domino cooperante, & sermonem confirmente sequentibus signis. Cū enim dicit, domino cooperante, apertè exprimit, quomodo non ipse Salomon vineā suam negligat, sed in oculis semper habeat. Oculi enim domini (quemadmodum Psalmista ait) super iustos. Et per eundem Prophetam, ex ore domini, ad fidelem vnumquēque, multò verò magis ad fidelium Ecclesiam, dicitur: Intellectum tibi dabo & instrua te, in via hac qua gradieris firmabo super te oculos meos. Bene igitur Christus dominus dicit vineam suā coram se esse, eo quod ipse quā maxime & sollicitissime circa sustentationem, defensionem, ampliationem, & profectum Ecclesiæ inuigilat, & operatur efficacissime. Ipse enim est, qui (ut ait Apostolus) in nobis operatur velle & perficere, pro sua bona voluntate, imò omnia operatur in omnibus. Ipse quoque est operator principalis, in omnibus quæ nostræ sunt salutis, sine quo nihil possunt facere discipuli, cooperatores tantum & adiutores siue ministri ipsius, quemadmodū suprā ex Paulo diximus: Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Denique, licet vigiles & custodes in Ecclesia posuerit, Apostolos, Prophetas & doctores, ipse nihilominus principalis manet & infatigabilis custos, iuxta quod in Psalmo dicitur: Ecce non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israel. *Psal. 120.* Propter quod, per Apostolorum principem, princeps pastorum Christus ipse vocatur: Cū apparuerit (inquit ad pastores populorum fideles) princeps pastorum, percipietis im-

T marcescibile

COMMENTARIUS

marcesibilem gloriæ coronam. Quod autem dehinc adiungi-
tur. Mille tui, pacifice, & ducenti his qui custodiunt fructus eius,
vox est eiusdem vel eorundem, cuius vel quorum illa fuit vox
superior: Vineam fuit pacifico & c. nempe vel sponsa ipsius, vel
comitum sponsæ aut sponsæ, fructum omnem fidei atque bono-
rum operum quæ in Ecclesia fiunt principaliter & primū Deo
ascribens, secundario autem & minus principaliter post Deum
ipsis prælatis Ecclesiæ. In cū nanque sensum videtur accipien-
dum, quod dicitur: Mille tui, pacifice, & ducenti his qui custo-
diunt fructus eius. Quasi dicat sponsa, aut comites sponsæ. Opti-
mè tu quidem & verissimè dixisti sponse, quod vinea tua sem-
per coram te sit, & ante oculos tuos iugiter versetur, ita ut tu
semper maneas custos & pastor cultorque præcipuus Ecclesiæ
tuæ, etiam si alios tuo loco vicarios eidem custodes & pasto-
res constitueris. Propter quod, agnoscimus ingenuè & fatemur,
omnem fructum qui de vinea ista nascitur, tibi principaliter
& primū omnium ascribendum, utpote principali & prima-
rio pastori atque custodi, sine quo omnium aliorum pastorum
& custodum omnis labor prorsus inanis foret, & nullius effi-
cacia. Adeo ut si iuxta valorem & efficaciam operarum siue
operationum fiat comparatio, tua operatio sine comparatio-
ne maioris inueniatur efficacis & pretij amplioris, quàm ope-
ratio vicarialium illorum custodum, qui ex seipsis nihil omni-
no possunt, neque aliquid per se valent efficere, nisi quantum
tu ipsis dederis: ita ut tibi rectius mille deberetur argentei pro
tua in vinea operatione (si posset vlla tibi fieri retributio) quàm
illis ducenti. Quia enim ducti comparatione ad mille parum
aliquid aestimantur, & quia numerus ille imperfectus est, & lō-
gè à plenitudine & perfectione summa deficiens, quam habet
millenarius numerus perfectus & omnino plenus, rectè per
istam ducentorum ad mille comparationem, significatur præ-
cellentia diuinæ operationis supra omnem operationem ho-
minum, iuxta vulgatum aestimandi modum, quo comparantes
laborem vel opus diurnū hominis pigri & in experti artis suæ,
cum labore vel opere diurno hominis alterius bene experti
in arte & agilis insuper in operando, dicere solemus, huic præ
illo duplum deberi laboris pretium, ita ut illo pigro pro sua
opera accipiente tres stuferos, iste agilior sex mereatur acci-
pere, eo quod opus duplum iste absoluit, interim dum ille sim-
plum vix præstat. Secundum hunc igitur intellectum, dicitur
ipsi

CAPITIS OCTAVI.

146

ipsi sponso vero Salomoni: Mille tui, pacifice, & ducenti his qui
custodiunt fructus eius. Videtur autem similis hic esse loquen-
di modus, cum eo quod victori Dauidi post casum Goliath in
choris cecinerunt filia Israël: Percussit Saul mille, & Dauid
decem millia. Quo verbo non aliud intendebant significare cā-
tatrices, quàm victoriæ illius præcipuum triumphum ad Dau-
idem referendum esse, potius quàm ad Saulem, multo quæ am-
plius ad victoriam illam contulisse Dauidem pastorem vnicū,
quàm regium exercitum. Nimirum quia cum in quo tota erat
sita victoriæ summa, pugna duellari in virtute & fidei nominis
domini prostravit, quum tamen præter hunc vnicum gigan-
tem illo in tempore, secundum historiæ fidem, plures ipse Da-
uid sua manu non legatur interfecisse. Aduertendum tamen
est, pro præsentis loci literalis intellectu facilius capiēdo, quod
locus iste à plerisque Latinis interpretibus valde torquetur in
sensu varios, parum aptos & originali lectioni Hebræicæ at-
que Græcæ parum conuenientes. Existimant enim Latinorum
plerique, legendum esse, pacifici, in numero plurali, casu no-
minatiuo, ut sit sensus: Mille argentei tui sunt pacifici, id est,
securi & certi: insuper ducenti argentei sunt pacifici iis qui
custodiunt fructus eius. Verum hi, ex ignorantia vel inconfi-
deratione originalis lectionis Hebræicæ atque Græcæ halluci-
nati videntur. In Hebræo enim, loco pacifici, vocabulum Salo-
monis ponitur, ut supra capite tercio: Ferculum fecit sibi rex
Salomon. Et iterum: En lectulum Salomonis, sexaginta fortes
ambiunt. Item hoc ipso capite, in eo verbo quod paulò antè
expositum est: Vineam fuit pacifico. Sic igitur & in hoc verbo,
nomen Salomonis proprium ponitur: propter quod, non de-
bet nomen illud pacifici in numero plurali hoc loco accipi, &
casu nominatiuo, sed in numero singulari & casu datiuo, pro
exigentia additi articuli vel pronominis Hebræici lecha, quod
est tibi, in hunc modum: Mille tibi Salomoni, vel in casu vo-
candi, hoc modo: Mille tibi, o Salomon, vel o pacifice. Cui a-
pertè consonat additio Græca, quæ cum articulo casus datiu
legitur: χίλιοι τῷ σολομῶνι. Hoc est. Mille ipsi Salomoni. Vnde in
vulgata nostra additione Latina, vel pacifice legendum est ca-
su vocandi, in hunc sensum: O rex Salomon, mille argentei tui
sunt, id est, tibi debentur, sicut ducenti sunt vineæ custodibus
debiti. Vel, si pacifici iuxta usum vulgatum Latinorum libro-
rum legere quis malit, non in casu nominatiuo, & numero
T ij plurali

COMMENTARIVS

plurali ipsum nomen accipiet, sed in casu genitiuo & numero singulari, ac si diceretur: Mille argentei tui Salomonis, subaudiendo sunt: id est, mille argentei tibi Salomoni sunt, vel debentur vel ascribuntur. *Quæ habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam. Fuge dilecte mi, & assimulare caprea hinnuloq; ceruorum, super montes aromatum.* Ponitur hæc canticum finale post plurima cantica, in quo primum sponsus quasi valedicens sponsæ loquitur, quid ab ea semper & omnium maxime desideret vltimo hoc verbo exponens: deinde, sponsa quasi respondens, quid à sponso suo semper expectet & speret, vltimo verbo suo exponit. Valedicturus ergo vltima huius cantici voce sponsus suæ amicissimæ sponsæ, ita eam blandè alloquitur: *Quæ habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam.* Habitatricem hortorum vocat sponsam Ecclesiam, spon sus Christus: vocem ipsius semper audire postulat, utque melius illam ad non parcendum voci inducat, amicos auscultare commemorat. Tria hæc quid sibi velint, diligenter inspicimus: videlicet quare hortorum habitatrix appelletur Ecclesia, quomodo & quam ob causam tantopere vocem ipsius audire sponsus desideret, quique illi sint auscultantes amici propter quos tacere nunquam debeat Ecclesia. Quod igitur ad primum attinet, iidem hæc videtur intelligi horti, qui supra capite quarto, ubi eadem ipsa sancta catholica Ecclesia fons hortorum nominatur. Singulæ nanque Ecclesiæ, singuli sunt horti, omnium virtutum germina & gratiarum aromata de cælesti fecunditate & Spiritus sancti rore, quo impinguntur & fecundantur pulcherrimè germinantes. In quibus hortis, singulæ Christifideles animæ, singulæ sunt plantula, virgulta vel arbores, per donorum & virtutum aromata quæ proferunt, suauissimi odoris fragrantiam de se fundentes. In his autem hortis Ecclesia sancta catholica habitat, sicut mater in medio filiorum vel filiarum exultans, iuxta id quod in Psalmò dicitur: Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum latantem. Cui cõcordat, quod ex Esaiâ ad Ecclesiæ vniuersalis fecunditatem declarandam adducit Apostolus: Latere sterilis, quæ non parit, erumpe & clama, quæ non paruit, quia multæ filiæ desertæ magis quam eius quæ habet virum, id est, plures nunc sunt filiæ vniuersalis Ecclesiæ gentium quæ olim erat deserta, quam Synagoga quæ olim Deo ut viro suo erat coniuncta. Sic igitur ipsa vniuersalis Ecclesia habitat in hortis particularibus Ecclesiis, ut tanquã opti-
ma

Psal. 112.

CAPITIS OCTAVI.

147

ma cultrix faciat eas fructificare Deo, virtutumque omnium germina proferre ad gloriam Dei, ut tanquam mater filiabus charissimis superintendat & prospiciat, ne quid fortè eis deesse contingat vel obesse, quod à fructificatione debita eas impediat. Aliter, per hortos intelligere licebit societates illas delitiosissimas & omni iucunditate plenas cælestium ciuium, quæ sunt veluti paradisi deliciarum Christo & Ecclesiæ. In his namque hortis, Ecclesia sponsa nunc etiam pro tempore mortalitatis huius habitare dicitur: quia licet corpore in hoc mundo arenti & desolato, quasi in terra deserta inuia & inaquosa detineatur, velut captiua & conclusa in carceris ergastulo, spiritu nihilominus cælestia conscendit, illicque in supernis hortis spatio fissimis simul & delitiosissimis libero pede spatietur & obambulat. Iuxta id quod ait Apostolus: Nostra conuersatio in cælis est. Cui non malè cõsonat, quod Psalmista ait: Circuiui & immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis, cantabo & psalmum dicam domino. Potest enim verbum illud satis commodè intelligi de obambulatione ista per spiritum, qua nonnunquam sancti relictis corporalibus phantasmatibus ad cælestia contemplanda toti transeunt, ut quasi permixti sibi videantur supernis angelorum societatibus. Bene autem in hortis istis dicitur habitare Ecclesia, quoniam sancti licet propter corporis necessitatem in hoc mundo versentur de deserto & arido, non tamen hæc habitationem suã constituunt: quæ admodum de se suisque similibus ait Apostolus: Non habemus hæc manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. In cuius etiam signum, veteres illi Patriarchæ iussu domini in terris alienis vixerunt, ut peregrini, in tabernaculis & casulis commorantes, ut hoc ipso manifestè se peregrinos & aduenas protestarentur super terram, expectare autem ciuitatem fundamenta habentem in futura vita, longè meliorem, cuius artifex esset, & conditor Deus, quemadmodum pulcherrimè in epistola sua ad Hebræos annotauit & declarauit sanctus Apostolus. Non ergo hæc habitat Ecclesia, non hæc suam reputat habitationem siue mansionem: sed ascendens (ut supra dictum est) de deserto isto, ad superna conscendit, ut illic ipsa sit, ubi thesaurum suum esse cognouit, ut ubi est corpus, illic congregentur & aquila. Hæc verò & non alibi, habitationem sibi eligit & constituit, dum (iuxta consilium Apostoli) quæ sursum sunt quærit, ubi Christus est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapit,
T iij non

COMMENTARIVS

non quæ super terram. Quantum verò ad secundum attinet de voce sponsæ, ex capite secundo huius libri facile scire poterit lector, quænam ista sit vox sponsæ quam tantopere sponsus audire desiderat, vt quasi extremum vale in hoc cantico sponsus suæ dicturus hoc ei signanter iniungat, fac me audire vocem tuam. Nam & illic vocis huius mentio facta est, dicente sponsus: Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Est enim in Ecclesia vox humilis confessionis, qua suam propriam fragilitatem domino confitetur & commendat, agnoscens se ex seipsa nihil esse, nisi quantum ille dederit: vel etiam peccata & delicta sua cum lachrymis & suspiriis confitetur & deplorat, secundum Evangelicam instructionem illud quotidie in clamans, nō minus salutare quàm necessarium verbū: Dimitte nobis debita nostra. Est in Ecclesia orationis, postulationis & deprecationis, quum suam ex se considerans insufficientiam, & (vt verius rem minimè fictam ficto dicam vocabulo) meram nihilitatem, iugiter ad Deum vota & supplicationes fundit, per ipsius gratiam & auxilium adiuuari postulās imperfectum & nihil suum. Est præterea in Ecclesia, vox laudis & gratiarum actionis, quando admiranda diuinæ potentie atque sapientie opera considerantes fideles, Deum in illis laudant & prædicant, qui tam multa, tam magna, tam stupenda, non minus sapienter gubernat & suauiter disponit, quàm potenter creauit, vel quando beneficia longè plurima & multò maxima, siue generatim vniuerso generi hominum siue speciatim particularibus quibusque collata profundiori consideratione pensitantes, pro illis quanto possunt deuotionis affectu Deo gratias agere student. Et hæc quidem voces omnes, admodum gratæ sunt Deo, plurimumque eis ipse delectatur, siue verecunda confessione peccatorum, siue ingenua propriæ infirmitatis agnitione, siue humili deprecatione pro necessario diuinæ gratiæ auxilio, & defensionis præsidio, siue attenta laude, & commemoratione suorum magnalium, siue deuota pro collatis beneficiis gratiarū actione. Has omnes voces Ecclesiæ libentissimè audit & serió requirit sponsus, ad quas etiam multipliciter nos per ora Prophetarum in scripturis sanctis exhortatur Spiritus sanctus. Præter has autem omnes voces, & alia quædam valde utilis & necessaria pro tempore mortalitatis huius, nempe vox prædicationis & instructionis qua ad fidem erudiuntur electi: quandoquidem si-

des

CAPITIS OCTAVI.

148

des (vt ait Apostolus) ex auditu est, auditus autem per verbum Dei. Quomodo enim crederent ei quem non audierunt: aut quomodo audirent sine prædicante? De qua voce Ecclesiæ per orbem vniuersum resonante, Psalmista aperit loquitur, dicens: In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Ipse quoque, sponsus iam iam abscessurus secundum corporalem præsentiam a mundo, atque ad patrem rediturus, hoc specialiter mandatū dedit Ecclesiæ præpositis & fundatoribus, vt euntes in mundum vniuersum prædicarent Euangelium omni creaturæ, docentesque gentes omnes, & erudirent de omnibus quæcunque ab ipsis fuerant præcepta. Id quod etiam ante ab eis serió exegerat, cum post priuatam instructionem eisdem præcipiebat dicens: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis prædicare super tecta. Neque solum circa primordia nascētis Ecclesiæ hæc vocem audiri oportuit in Ecclesia, verum etiam ad consummationem vsque seculi, donec ad illum transeat statum, vbi non dicit, vir proximo suo. Cognosce dominum, sed absque doctore medio cognoscet omnes facie ad faciem: vbi (iuxta Esaiam) videbunt oculi nostri præceptorem nostrum. Imò verò quo magis ad finem appropinquabit seculum, eo amplius latiusque vocē ipsam Evangelicæ prædicationis personare oportebit in auribus omnium. Vnde instante cōsummatione seculi, Euangelium quod modò in multis partibus orbis, non auditur nec agnoscitur, per orbem vniuersum tunc prædicabitur, quemadmodum apud Lucam ipse dominus ait: Prædicabitur hoc Euangelium in vniuerso orbe, & postea veniet cōsummatio. Et hanc igitur vocem sponsæ audire semper sponsus postulat, qua suos filios assidue in iis quæ sunt fidei & virtutis erudire non desinit, prædicans (iuxta Apostolum) Dei verbū oportune importune, arguens, obsecrans, increpās, in omni patientia & doctrina, vt sani sint discipuli in fidei veritate & morum rectitudine. Vix enim aliud est in Ecclesia officium magis dignum & magis vtile, aut etiam magis necessarium, officio prædicationis & doctrinæ: quandoquidem (vt supra ex Apostolo ostendimus) sine prædicatione non est auditus, neque proinde fides, quæ est fundamentum & basis totius nostræ salutis, vtpote sine qua impossibile est placere Deo. Nunc autem postremo loco, qui isti sint amici auscultantes, propter quos cupiat sponsæ vocem semper sponsus audire, videamus.

T iiij Amici

COMMENTARIVS

Ioan. 16
Cant. 5

Amici communes & sponsi & sponsæ, sancti angeli sunt: qui velut paranympsi & nuncij quidam intermediij discurrunt, & quasi apud utranque partem laborat sollicitè, vt Ecclesiâ Christo & Christum Ecclesiæ coniugio sociant. Atque hi amici diligenter valde auscultant, ad vocem sanctæ Ecclesiæ, quæcunque tandem illa fuerit, modò grata sit sponso, qui eam requirit. Siue enim Ecclesia ad sponsum suum Christum voces fundit confessionis, siue deprecationis, siue implorationis, siue laudis, siue gratiarum actionis, siue denique doctrinæ & prædicationis, attendunt ad voces istas angeli sancti: & cum magno gaudio adiuuant voces nostras, deferentes eas obsequio suæ charitatis, ante sacrarium diuinæ maiestatis, vt gratæ fiant & exaudibiles in cōspectu eius. Sunt etiam amici spiritus iustorum, qui iam angelicis ordinibus sunt inserti, vno cum ipsis affectu militantis Ecclesiæ profectū desiderantes: propter quod etiam isti rectè auscultare dicuntur ad vocem sponsæ. Possumus item per amicos intelligere, electos & prædestinatos ad vitā ex hominibus, qui sunt amici & dilecti Dei, iuxta id quod ipse ait Apostolis: Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis. Et suprà capite quinto, suis electis sponsum ait: Venite amici mei, comedite & bibite, & inebriamini charissimi. Hos autem amicos dicit sponsum auscultare, & propter hos amicos auscultantes semper sponsæ vocem sonare cupit. Quasi dicat: Noli existimare vel metuere, o sponsa mea, quod frustra & sine fructu omnino sis loquutura, neque tædeat te laboris, etiam si multos videas parū voci prædicationis tuæ attendere. Tamen enim mundus iste totus in maligno positus, & à me per peccata sua in quibus eligit permanere diuisus, tuam istam vocem paruipendat & auscultare recuset: semper tamen & in omni generatione ad consummationē vsque seculi, aliquot erunt electi & prædestinati ad vitā, mihi familiares & dilecti, qui ad vocē tuam attentissimè, utraque (vt dici solet) aure auscultabunt, reuerentissimèq; tuam doctrinā excipient, & obedientissimè satagent adimplere, vt nunquam profus sine fructu omnino futura sit vox prædicationis tuæ. Quomodo enim in primordiis nouæ Ecclesiæ, superbis Iudeis Apostolorum prædicationi credere recusantibus, gentes maximo gaudio & alacritate animi crediderūt, glorificantes verbū domini, quotquot erant præordinati ad vitā aternā (vt sanctus Lucas in actis scribit Apostolicis) ita in consummationē vsq; seculi super?

CAPITIS OCTAVI.

149

superbis audire recusantibus Ecclesiæ vocē, alij erūt humiles, quorum corda mouebit Deus vt attentè & obseruatissimè audiant doctrinam fidelium doctorum in Ecclesia. Misericordia enim domini (quemadmodum virgo mater canit) à progenie in progenies, timentibus eū. Isti ergo sunt amici auscultantes, propter quos postulat sponsum, vt semper audiri faciat sponsa vocem suam, neque fileat vnquā. Propter enim electos, donec militans ista in statu hoc præstabit Ecclesia, semper in Ecclesia gratiam Euangelicæ prædicationis Christus vult perdurare, vt per eam electi & præordinati ad vitam secundum successiones generationum salui fiant, singuli in generationibus suis. Nunc verò, quid pro conclusione amabilis huius cantici sponsa valedictura sponso proferat, inspiciamus: Fuge, inquit, dilecte mi, & assimulare capræ hinnulq; ceruorū, super montes aromatum. Quid hoc sibi vult, quod fugere dilectum monet dilecta, cū deberet ipsa potius ad se inuitare illum, atque apud se detinere, & ne fugeret precibus obfistere? Potius enim ipsa videretur dicere debuisse: Ne fugias dilecte mi, ne me in huius seculi turbinibus solitariā & desolatam relinquas. Quid ergo sibi vult istud, quod hęc sponsa in fine cantici tā amabilis, sponso dicit: Fuge & assimulare capræ? Sancti patres fugam istā ad Christi beatam & gloriosam ascensionem in cœlos, referendā existimant, vt sic vox Ecclesiæ optantis & desiderantis Christi sponsi sui glorificationem in cœlis, quam ex patris decreto adipisci plenè non potuit, nisi ab hoc mundo corporealem & visibilem suam præsentiam subducens, ad dexteram patris conscenderet, vbi thronus erat Christo homini paratus super vniuersos angelicorum ordinum exercitus longè subleuatus. Secundum quem sensum, sponsa humiliter valedicens sponso, vt fieri solet in amicorum ad tempus separatione, prospera & lata eidem precatur, imò prosperitatem summam & summam gloriam eidem vel exoptat vel gratulatur. Quasi dicat: Ego quidē, mi sponse, pro mea semper virili conabor tuis votis satisfacere: curabo, quod à me vnice petis, vt semper audire te faciam vocem meam. Tibi autem ego lata omnia & prospera opto & precor, illamq; imprimis gloriā, quā tibi ab æterno pater tuus prædestinauit & præparauit, pro laborioso opere redemptionis humanæ, in dextera maiestatis suæ, à qua ego te nequaquam demorari cupio mei gratia: sed opto magis, vt peractō laboriosissimo illo sed mihi necessariissimo negotio, celerri-

COMMENTARIVS

Roma. 8

celerrimè hinc aufugias, tuàmque corporale & visibilem præsentiam nobis subducens, ad patris dexterā ocyssimè conscendas, in agilitate & virtute tuæ diuinitatis, per quā in momento in ictu oculi vniuersos angelorum ordines (qui sunt quasi montes excelsi gratiarum & virtutum aromatis redolentes) sine ulla negotio transilias, vsque ad thronum tibi paratū in dextera patris, instar caprearum vel ceruorum, qui in montibus cursu celerrimo de loco in locum aufugiunt, omniāque in itinere occurrentia cursus velocitate transcendunt. Atque ita per montes aromatum intelliguntur angeli sancti vel angelorum ordines: qui propter sublimitatem suæ altitudinis, montes frequenter appellantur, quemadmodum suprà latius diximus, tractantes verbū illud capitis secundi: Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Aromatum verò montes signanter dicuntur, propter fragrantiam virtutum & gratiarum, quibus ex Dei munere sunt pleni. Aliter per montes aromatum intelligimus particulares Ecclesias, quæ & ipse rectè montiū nomine appellantur, propter altissimam spei sublimitatem, quæ ad celsum usque diuinitatis thronum attingunt, fideique & charitatis immobilem firmitatem, vnde habent vt à Christi dilectione (iuxta Apostolum) separari non possent. Eademque Ecclesiæ aromatum montes rectè dicuntur, eadem nimirum ratione qua angelorum ordines, id est propter virtutū & gratiarum præstantissimum odorem, quem ex diuinæ pietatis matre longè lateque de se fundunt, iuxta id quod suprà capite tertio audiuius, dicente spiritu sancto de Ecclesia: Quæ est ista quæ ascendit per desertū, sicut virgula fumi, ex aromatis myrrhæ & thuris & vniuersi pulueris pigmentarij? In quibus pigmentariorum variis & exquisitis odoramentis, suprà diximus non aliud quàm virtutum gratiarum spiritualium fragrantiam intelligi. Quod igitur postulat sponsa, vt fugiens dilectus assimiletur caprea aut ceruorum hinnulo super montes istos aromatum, significat desiderium quo Ecclesia vniuersalis pro filiabus suis particularibus Ecclesiis & singulis animabus fidelibus sollicita, petit à sponso assiduam visitationem earum: vt licet ipse secūdam corporalem & visibilem præsentiam ex patris voluntate & pro electorum salute iam aufugisse videatur, nunquam tamè obliuiscatur aut desinat Ecclesias suo nomini deuotas inuisibili sua præsentia visitare, sed quasi saliendo celerrimè discurrat per singulas Ecclesias, quasi de mōte in mōtem

CAPITIS OCTAVI.

150

tem, quasi de colle in collem transiliendo, ad eum modum quo caprea de colliculo in colliculum, de rupe in rupem celerrima agilitate mirabiliter se proiciunt. Videlicet vt sic assidua signetur & diligentissima visitatio singularum Ecclesiarum, ne vquam aliquid per ipsius absentiam eueniat incommodi, iuxta sensum latius expositum in commentariis capitis secundi, super verbo illo: Ecce iste vir saliens in montibus, transiliens colles. Similis est dilectus meus caprea, hinnuloque ceruorum. Et iterum super illo: Reuertere, similis esto dilectæ mi caprea hinnuloque ceruorum, super montes Bethel. Quod enim illic dicitur, reuertere, idem hīc vult quod dicitur fuge. Valet enim, fuge, hoc in loco, non aliud quàm celeriter discurre: transagiliter, quemadmodum solent fugientes celerrimè currere. Quanquam & in propria sua significatione accipi potest verbum, fuge, in sensum illum quem suprà paucis indicauimus, huiusmodi. Licet ex patris decreto & pro nostro commodo fugere debeas, hincque secundum visibilem præsentiam abscedere ad patris dexteram, assimilare nihilominus caprea &c. id est, noli ob hoc derelinquere curam Ecclesiarum tibi credentium, sed visibiliter absens inuisibiliter tua miseratione & gratia eas visitare digneris. Aliter quoque in hoc verbo fugiendi propriè accepto, intelligi tacitè potest, magnū illud sacramentum & occultum Dei iudicium illuminationis gentium, cum ex cæcatione Iudæorum, de quo prolixè philosophatur sanctus Apostolus, in ea quā Romanis scribit epistola. Quia enim in tēpore gratiæ, (quod tempus, cantica ista, sicut & cætera ferè veteris instrumenti scripta omnia potissimum respiciunt) vetus illa Iudæorū Synagoga, apud quam vsq; tūc latuisse videbatur Deus, in sola Iudæa (vt canit Psalmista) vsque tunc cognitus, propter suam infidelitatem erat à Deo relinquenda, & quasi repudianda, gentilitas autem prædicationi Apostolorum promptè obediens erat Christo adiungenda: idcirco sponsa Ecclesia plurimorum salutem vehementer sities, & ad tempus illud quod per vniuersum orbem erat ipsa dilatanda vehementer anhelans, quātocius id fieri postulat, vt fugies sponsum ab angustia illa gentis vnus Iudaicæ, in qua velut in medio scorpionū captiuus vsq; tunc latuerat, exiliret suæ diuinitatis, agilitate, in latitudines Ecclesiarum multarū, quæ per vniuersas orbis partes in fide nominis eius in tempore gratiæ per Apostolorum prædicationem erant fundatæ. Nam quod dereli-

COMMENTARIUS CAPITIS VIII.

derelictionem Iudæorum per se appeteret, sed quia gentium conversionem desiderabat, quæ ad illorum incredulitatē atq; pro tempore excacationem erat futura, iuxta id quod ait sanctus Apostolus: Cæcitas ex parte cōtingit in Israël, donec plenitudo gentium intraret. Cuius quidem, siue mysterij, siue iudicij, tanta est profunditas, ut obstupescens in eo Apostolus, præ stupore in vocē proruperit exclamationis huiusmodi: O altitudo diuiciarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis cōsiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniā ex ipso, per ipsum, & in ipso, sunt omnia. Ipsi honor & gloria in secula seculorum. Amen.

Excudebat Ioanni Roigny, & Audoëno Petit, Benedictus Præuost Lutetiæ, typographus, in vico Frementello, sub signo Stellæ auræ, iuxta Clausum Brunellum, Anno à partu virginico quingentesimo quadragésimo septimo, supra millesimum.

FINIS.

Lucidatio Paraphrastica Patris Francisci Titelmanni, & Annotationes in Cantica Salomonis eruditæ sunt, & ad pietatem ac amorem Christi sponsi Lectorē plurimum inuitant & sollicitant, & sine periculo peruersi dogmatis imprimi, vendi & legi possunt.

Ruardus Tapper Ecclesiæ S. Petri
in Louanio Decanus.

